

Sisällyys

Kirjallisuusluettelo	XV
Lyhenteet	XXIII
1 LUKU. JOHDANTO	1
1.1 Ongelma ja peruskäsitteet	1
1.1.1 Tuotteiden aiheuttamat vahingot	1
1.1.2 Tuotevahinkoihin liittyvät peruskäsitteet	4
1.1.3 Tuotevastuuun säädelyvaihtoehdot	8
1.1.3.1 Eri vastuumuodot	8
1.1.3.2 Vastuuorganisaatio	11
1.2 TVastuuL:iin perustumaton tuotevastuu	12
1.2.1 Tuotevastuuun kehittyminen	12
1.2.2 Tarkemmin vastuuperusteista	17
1.2.2.1 Tuottamusvastuu	17
1.2.2.2 Ankara vastuu	23
1.2.3 Lääkevastuusta	29
1.2.4 TVastuuL ja aikaisemmin kehittyneet periaatteet	32
1.3 TVastuuL ja tuotevastuudirektiivi	36
1.3.1 Tuotevastuudirektiivi ja sen toteuttaminen eri maissa	36
1.3.1.1 Tuotevastuudirektiivi	36
1.3.1.2 Direktiivin implementointi	41
1.3.1.3 Tuotevastuuun yhtenäistäminen EU:ssa	44

1.3.2	TVastuuL:n valmistelu, tavoitteet ja pääasiallinen sisältö	47
1.3.2.1	Alkuperäinen TVastuuL.....	47
1.3.2.2	Lainmuutokset	51
1.3.3	Arvointia	53
1.4	Lähteet	60
2	LUKU. TUOTEVASTUULAIN SOVELTAMISALA	65
2.1	Tuotteen käsite	65
2.1.1	Irtain esine	65
2.1.2	Korjaustöiden suorittajan ja urakoitsijan vastuu	69
2.1.3	Sähkö ja muut energiamuodot	76
2.1.4	Henkiset tuotteet	79
2.1.5	Muita tuotekäsitteen rajoja	81
2.1.6	Osatuote	82
2.2	Tuotevahinkojen kohteet	84
2.2.1	Henkilöt	84
2.2.2	Vahingoittunut omaisuus: yksityinen käyttötarkoitus ja käyttö	85
2.3	Soveltamisalan rajoitukset	88
2.3.1	Itse tuotteelle aiheutunut vahinko	88
2.3.2	Osatuotteesta tuotteelle aiheutunut vahinko....	91
2.3.3	Ydinvastuulaissa tarkoitettu vahinko	93
2.3.4	Kumotut poikkeukset	94
2.4	TVastuuL ja muut korvausperusteet	98
2.5	TVastuuL:n kansainvälinen ulottuvuus	100
2.5.1	Kysymykset	100
2.5.2	Tuomioistuinten yleistoimivalta	101
2.5.3	Lainvalinta	105
2.5.4	Tuomioiden tunnustaminen ja täytäntöönpano	106
3	LUKU. KORVAUSVELVOLLISET	109
3.1	Valmistaja	109
3.2	Maahantuaja	117

3.2.1	Säännöksen yhteismarkkinaulottuvuus	117
3.2.2	Milloin maahantuojan vastuu tulee kysymykseen	120
3.3	Markkinoija	125
3.4	Liikkeellelaskija	128
3.4.1	Toissijaisen vastuun perusteet	128
3.4.2	Vastuu maassa valmistetuista ja maahantuoduista tuotteista	130
3.4.3	Liikkeellelaskeminen	134
3.4.4	Liikkeellelaskijan vastuun sisältö	138
4	LUKU. PUUTTEELLINEN TURVALLISUUS	145
4.1	Johdanto	145
4.2	Huomioon otettavat turvallisuusriskit	148
4.2.1	Turvallisuuspuutetyypit	148
4.2.2	Vahinkotyypit	151
4.2.3	Erityisryhmät	154
4.2.4	Aktiiviset ja passiiviset turvallisuusriskit	155
4.3	Arvioinnin mittapuut	157
4.3.1	Yleislauseke	157
4.3.2	Kenen odotukset?	159
4.3.3	Markkinoilla vallitseva taso	163
4.3.4	Viranomaismääräykset ja standardit	165
4.3.5	Aikatekijä	169
4.4	Huomioon otettavat seikat	173
4.4.1	Ennakoitavissa oleva käyttö	173
4.4.2	Informaatio	176
4.4.3	Muut seikat	182
4.5	Osatuotteet	183
4.6	Todistustaakka	185
5	LUKU. VAPAAUTUMISPERUSTEET	189
5.1	Johdanto	189
5.2	Liikkeellelasku elinkeinotoiminnassa	191

5.3	Liikkeellelaskun jälkeen syntynyt turvallisuuspuute	199
5.4	Pakottavat viranomaismääräykset	203
5.5	Osatuotteen valmistajan erityinen vapautumisperuste	206
6	LUKU. KORVATTAVAT VAHINGOT	209
6.1	Korvattavien vahinkojen sääntelystä	209
6.2	Henkilövahingot	216
6.2.1	Ensi käden vahingonkärsijään kohdistuvat henkilövahingot	216
6.2.2	Kolmanteen kohdistuvat henkilövahingot	224
6.3	Esinevahingot	229
6.3.1	Korvattavat esinevahingot	229
6.3.2	Esinevahinkoja koskeva korvauskynnys	233
6.4	Korvauksen määrä ja korvausvastuuun jakaminen	236
6.4.1	Täysi korvaus ja korvauksen sovittelu	236
6.4.2	Vahingonkärsijän oma myötävaikutus	238
6.4.3	Korvausvastuuun jakaminen	244
7	LUKU. KORVAUSVAATIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	247
7.1	Yleistä	247
7.2	Maahantuojan käänämiselvollisuus	251
7.3	Oikeuspaikka	252
7.4	Vanhentuminen	255
7.4.1	Yleistä	255
7.4.2	Kolmivuotisvanhentuminen	258
7.4.3	Kymenvuotisvanhentuminen	260
7.4.4	Vanhentumisen katkaiseminen	262
7.4.5	Vanhentumisen oikeusvaikutukset	263

8	LUKU. SUOJAUTUMINEN TUOTEVASTUUUVAAATEILTA	265
8.1	Riskienhallinta ja tuotekehittely	265
8.2	Varoitukset ja muu informaatio	276
8.3	Tuotevastuuuta koskevat sopimukset	281
8.4	Vastuun siirtäminen tytäryhtiölle	286
8.5	Tuotevastuuuseen liittyvä dokumentaatio	289
8.6	Vakuutukset	291
8.7	Suhtautuminen riskialttiisiin markkinoihin	295
	Tuotevastuuulaki	301
	Tuotevastuuudirektiivi	304
	Asiahakemisto	311

1 luku.

Johdanto

1.1 Ongelma ja peruskäsitteet

1.1.1 Tuotteiden aiheuttamat vahingot

Huomattava osa kaikista henkilövahinkoihin johtavista tapaturmista liittyy jonkin tuotteen käyttöön. Aikoinaan eräässä Suomessa tehdyssä selvityksessä jopa todettiin, että lähes puolet tällaisista tapaturmisista johti tuotteen käyttöön, toimintaan tai ominaisuuksiin liittyvistä riskitekijöistä.¹ Erikoisten tuotteiden käyttäminen on lisäksi selityksenä lukuisille omaisuusvahingoille. Tarkkoja tutkimuksia ongelman laajuudesta ei kuitenkaan löydy Suomesta eikä juuri muualtaakaan.

On ilmeistä, että tuotteiden turvallisuuteen liittyvät tekijät ovat keskeisiä pyrittäessä sääntelemään tapaturmariskejä yhteiskunnassa. Toki ei voida tuotteiden turvallisuustasoa nostamalla poistaa kaikkia tuotteiden käyttöön liittyviä riskejä eikä edes enemmistöä niistä. Useimmat yllä mainituista vahingoista eivät ole syntyneet siitä syystä, että käytetty tuote olisi ollut turvallisuudeltaan puutteellinen, vaan normaalina tuotteen käytön yhteydessä. Veitsellä on leikattu paitsi sitä mitä on haluttu leikata, myös esimerkiksi sormea. Mainitussa, jo vanhentuneessa suomalaisessa selvityksessä on arvioitu – ja tästä voidaankin esittää vain hyvin ylimalkaisia arvioita – että noin 30–40 % tuotteiden aiheuttamista henkilövahingoista on sellaisia, joiden kohdalla saatetaan puhua tuotteen puutteellisen turvallisuuden osuudesta

¹ Ks. Maijala – Nordlund – Hämäläinen 1984, joiden selvitys perustuu yli 20 000 tapaturmaa koskeviin tietoihin.

vahinkoon. Vaikka kaikkia tuotteiden käyttöön liittyviä vahinkoja ei voidakaan eliminoida, viimeksi mainittu arvio osoittaa, jos se pitää paikkansa, että tuotteiden turvallisuuteen kohdistuvalla sääntelyllä voidaan merkittävästi vaikuttaa tapaturmien syntymiseen yhteiskunnassa.²

Tuotteiden turvallisuuteen liittyvän sääntelyn merkityksen sanoaan kasvaneen kulutustavaramarkkinoiden kehittymisen myötä. Jo se seikka, että yhä useammat kulutustavarat, kuten esimerkiksi kodinkoneet,³ ovat teknisesti monimutkaisia, johtaa vahinkoriskien kasvamiseen. Uusien raaka-aineiden ja kemiallisten yhdisteiden käyttöönotto merkitsee usein myös uusia, vaikeasti ennakoitavia riskejä. Nopea tuotekehittely ja uusien tuotantomenetelmien käyttöönotto laajentavat riskispektriä. Tuotteiden nopeat muutokset vähentävät toisaalta tuotteiden käyttäjien mahdollisuksia varautua mahdollisiin vahinkoriskeihin.

Tuotteiden käyttöön liittyvät vahingot eivät sinänsä ole uusi ongelma. Teknologian ja tavaramarkkinoiden kehittymiseen liittyvien uusien riskien mainitseminen ei saa peittää sitä tosiasiaa, että myös moniin perinteisiin tuotteisiin liittyy turvallisuusriskejä, joita voidaan vähentää parantamalla tuotteiden turvallisuutta.⁴

Tuotteen puutteellinen turvallisuus voi johtua varsin erilaisista tekijöistä. On totuttu erottelemaan erilaisia turvallisuuspuutetyypejä sen perusteella, mikä on ollut puutteen syynä. Puutteellisen turvallisuuden syynä voi olla tuotteen valmistuksen aikana tapahnut virhe tai laiminlyönti – jokin toimenpide valmistuksessa tai

² Esimerkkinä mainittakoon, että amerikkalaiset tutkijat ovat laskeneet Consumer Product Safety Commissionin kymmenen ensimmäisen toimintavuotensa aikana toimenpiteidensä avulla pelastaneen noin 18 000 ihmishenkää, ks. Zick – Mayer – Snow 1986 s. 36.

³ Hallituksen esityksessä tuotevastuulaiksi mainitaan kodin työvälileet ja leikkikalut erityisen riskialttiina tuoteryhminä, HE 119/1989 s. 9.

⁴ Rogmans 1989 s. 196 esittää taulukon, jossa luetellaan kuolemaan johtaneisiin kotitapaturmiin usein osalliset tuotteet Yhdistyneessä kuningaskunnassa (tässäkään ei ole eroteltu niitä tapauksia, joissa tuotteen puutteellinen turvallisuus on ollut vahingon syynä). Selvästi suurimpina ryhminä mainitaan portaat/askelmat sekä ruoat ja juomat. Kohtullisen kokoisia ryhmiä ovat myös esim. huonekalut ja vaatteet.

laadunvalvonnassa on suoritettu toisin kuin olisi pitänyt. Tällaista yksittäiseen tuotteeseen liittyvä puitetta kutsutaan yleensä *valmistusvirheeksi*.⁵ Näitä puutteita voidaan korjata tai vähentää tuotannon ja laadun paremmalla valvonnalla.

Tuotevahinkoihin liittyvää Problematiikka ei kuitenkaan koske vain tällaisia yksittäisiä ns. "maanantaikappaleita", vaan se on huomattavasti laajempi. Monessa tapauksessa on kysymys siitä, että jokin tuotesarja kokonaisuudessaan on turvallisuudeltaan puutteellinen tuotteen tai sen valmistusmenetelmien suunnittelussa tapahtuneen virheen vuoksi. Ei ole riittävästi otettu huomioon tuotteelle asetettavia turvallisuusvaatimuksia, ei ole riittävästi kokeiltu jonkin uuden aineen mahdollisia sivuvaiktuksia jne. Tällaiset koko tuotesarjaan liittyvät turvallisuuspuutteet ovat tietyistä käytännössä ja taloudellisesti keskeisessä asemassa, kun puhutaan tuotteiden turvallisuuden sääntelystä. Näitä puutteita kutsutaan yleensä *suunnittelut- tai rakennevirheeksi*.

Arvioitaessa tuotteiden käyttöön liittyviä riskejä myös tuotteesta annettu ja annettava informaatio on merkityksellinen. Tuote voi olla sinänsä virheetön, mutta sen turvallinen käyttäminen edellyttää riittävien ja selkeiden käyttöohjeiden tai muun informaation antamista. Jos riittävä informaatio puuttuu tai se on virheellinen ja tuote tästä syystä voi aiheuttaa vahinkoa ainakin osalle sitä käyttäviä, puhutaan *informaatio- eli ohjevirheestä*. Jos jokin tieto, joka olisi pitänyt antaa, puuttuu, on kysymys negatiivisesta ohjevirheestä, kun taas virheellisen tiedon antamista kutsutaan positiiviseksi ohjevirheeksi.⁶

Lopulta mainittakoon neljäs, käytännössä vähemmän tärkeä puutteellisen turvallisuuden syy. Vaikka tuote itse ja siitä annettu informaatio ovat täysin turvallisia, puute voi aiheutua siitä, että tuotteen hankkija on saanut toisen tuotteen kuin hän on aikonut hankkia (esimerkiksi väärän varaosan) ja tämä on aiheuttanut riskin. Tällöin puhutaan *vaihtumisvirheestä*.⁷

⁵ Virhe-sanan käyttö tässä yhteydessä on sinänsä harhaanjohtavaa, ks. lähemmin jakso 4.1.

⁶ Ks. Nybergh 1987 s. 456.

⁷ Vaihtumisvirheitä on käytännössä esiintynyt esimerkiksi myytäessä moottori-ajoneuvojen varaosia, ks. Kuusimäki 1982 s. 15.

1.1.2 Tuotevahinkoihin liittyvät peruskäsitteet

Luonnollinen lähtökohta käsitteiden selvittelylle on *tuotevahingon* käsite. Lyhyesti määriteltyä tuotevahinko on luonnehdittavissa ”vaarallisen”, ”turvallisudeltaan puutteellisen”, ”defektin”⁸ tuotteen käytöstä tai hallussapidosta johtuvaksi muulle kuin tuotteelle itselleen aiheutuvaksi vahingoksi. Tuotevahinko voi olla henkilövahinko, mutta se voi myös olla esinevahinko.

Esinevahinkojen osalta on vielä tehtävä ero sen välillä, onko kyse myytyyn tuotteeseen itseensä vai muuhun omaisuuteen kohdistuvasta vahingosta. Vain jälkimmäinen on perinteisen terminologian mukaan tuotevahinko. Eli jos upouuden television kuvaputki räjähää, ovat itse televisiolle aiheutunut vahinko ja kuvaputken vahinko muuta kuin tuotevahinkoa ja kysymykset siitä, saako ostaja uuden television, saako hän korvauksen television vaurioitumisesta jne. ratkeavat irtaimen kauppaan eikä tuotevastuu koskevien säännösten mukaan. Sen sijaan vahinko, joka aiheutuu tämän kuvaputken räjähämisenstä muulle omaisuudelle, esimerkiksi sillä pöydälle, jolla televisio on, tai sohvakalustolle tai huoneistolle tai mille tahansa muulle omaisuudelle, on luonteeltaan tuotevahinko, ja sitä on arvioitava tuotevastuu koskevien säännösten mukaan. On selvää, että raja näiden kahden vastuutyypin välillä joissakin tilanteissa on häilyvä. Tähän rajantietoon palataan tuonnempana (jakso 2.3.1).

Tuotevahingon käsitetestä on helppo siirtyä seuraavaan keskeiseen käsittelyseen, *tuotevastuu* käsittelyseen, jota onkin jo edellä käytetty. Tuotevastuu tarkoitetaan yksinkertaisesti vastuuta tuotevahingosta. Tuotevastuu aktualisoituu siis vasta siinä vaiheessa, kun tuotevahinko on sattunut. Se kuuluu ensisijaisesti reparatiivisten eli korjaavien eikä preventiivisten eli ennaltaehkäisevien oikeuskeinojen pii-riin, vaikka tuotevahingon syntymisen jälkeen toteutuvalla tuotevastuulla saattaa olla ja sillä toivotaan olevan myös ennaltaehkäiseviä vaikutuksia.

⁸ Tuotevahinko tässä mielessä on siis suppeampi kategoria kuin se joukko tuotteiden käyttöön liittyviä vahinkoja, josta oli puhe edellisessä kappaleessa. 4 luvussa pohditaan lähemmin, miten tekstissä mainitut tuotteet TVastuuL:n mukaan erotellaan muista tuotteista.

Tuotevastuulla ei kuitenkaan tarkoiteta kaikkea sitä oikeudellista vastuuta, joka tuotevahingon syntymisen jälkeen voidaan kohdistaa elinkeinonharjoittajaan. Tuotevastuulla tarkoitetaan *vahingonkorvausvastuuta* tuotevahingosta. Sen sijaan esimerkiksi mahdollista rikosoikeudellista vastuuta, joka useissa tapauksissa saattaa liittyä tuotevahinkoon⁹ ei yleensä lueta tuotevastuuun käsitteseen kuuluvaksi. Tuotevastuu on vahingonkorvausoireudellinen käsite.

Tuotevastuulla tarkoitetaan yleensä tuotteiden valmistukseen, maahantuontiin, jakeluun tai myyntiin osallistuvien elinkeinonharjoittajien korvausvastuuta heidän tuottamiensa, maahantuomiensa tai myyymiensä tuotteiden aiheuttamista vahingoista. Sen sijaan esimerkiksi tuotteen käyttäjän vastuu siitä vahingosta, jonka hän saattaa aiheuttaa muulle henkilölle käyttämällä tuotetta virheellisesti, ei määrädyt tuotevastuuuta koskevien normien mukaan.

Myös tuotevahingon kärssineen puolella voidaan erottella *useita henkilötahoja*. Vahinko saattaa kohdistua tuotteen ostaneeseen kuluttajaan, hänen perheenjäseniinsä tai jopa ulkopuoliseen. Esimerkkinä ulkopuolisen kärsimästä vahingosta mainittakoon tilanne, että kuluttajan ostaman polkupyörän jarrut pettävät ja polkupyöräilijä ajaa päin jalankulkijaa. Tuotevahinko saattaa kohdistua myös elinkeinonharjoittajaan, joka on ostanut turvallisudeltaan puutteellisen tuotteen, ja hänen kauttaan esimerkiksi työntekijään. Tuotevastuuksiselle kattaa periaatteessa kaikki nämä tapaukset. Tuotevastuulla saatetaan siis tarkoittaa sekä kuluttajan että toisen elinkeinonharjoittajan kärsimän vahingon korvaamista koskevia säännöksiä ja periaatteita. Vaikka tuotevastuu käsittää onkin näin laaja, TVastuuL:n soveltimisala on suppeampi. TVastuuL ei kata elinkeinonharjoittajan kärsimää omaisuusvahinkoa (ks. 2.2.2 ja 6.3). TVastuuL:ssa säännellään siis periaatteessa vain osaa – joskin tärkeintä osaa – mahdollisista tuotevastutilanteista. Muilta osin sovelletaan edelleenkin ennen TVastuuL:n antamista kehittyneitä periaatteita.

Tuotevahingon ja tuotevastuuun käsittelyin liittyvät myös erästä erityisalaa koskevat käsitteet *lääkevahinko* ja *lääkevastuu*. Näitä selvitetään tarkemmin jäljempänä (jakossa 1.2.3).

⁹ Ks. esim. ElintarvL 39 § ja KulutusTurvL 36 § sekä rikoslaki 44:1.

Tuotevastuu on siis ensisijaisesti korjaava oikeuskeino. Saman- aikaisesti tuotevastuuun kehittymisen kanssa on pyritty myös ennalta- ehkäisevin keinoin puuttumaan tuotteiden turvallisuuteen. *Tuoteturvallisuuslainsääädännöllä* (laajassa mielessä) tarkoitetaan puhtaasti preventiivisiä lainsäädäntötoimenpiteitä, joiden tavoitteena on kulutustavaroiden aiheuttamien tuotevahinkojen ennaltaehkäisy.

Yleisen tuoteturvallisuuslainsäännön edelläkävijä on *elintarvikelain sääädäntö*. Jo vuonna 1941 annettiin ensimmäinen elintarvikelaki (526/41), jonka pohjalta syntyi hyvin laaja elintarvikeseäntely. Perus- lainsäädäntö uusittiin vuonna 1995, jolloin annettiin voimassa oleva ElintarvL. Laki koskee sekä elintarvikkeita että soveltuvin osin myös elintarvikkeen kanssa kosketuksiin joutuvia tarvikkeita. Lain 1 §:n mukaan sen tarkoituksena on elintarvikkeiden terveydellisen laadun turvaaminen sekä kuluttajan suojaaminen ihmirsavinnoksi sopimattomien elintarvikkeiden aiheuttamilta terveyshaitoilta ja elintarvike- määräysten vastaisten elintarvikkeiden aiheuttamilta taloudellisilta tappioilta. Lain mukaan valvontaviranomainen voi määräätä elinkeinonharjoittajan muuttamaan elintarvikkeen tai määräätä elintarvike käytettäväksi hyväksyttävään tarkoitukseen tai hävitettäväksi (27 §). Tietyn edellytyksin viranomaisen tulee kielää valmistus, maahan- tuonti, maastavienti, kaupanpito, tarjoilu ja muu luovutus (29 §). Mahdollisina pakkokeinoina mainitaan myös elinkeinonharjoittajan velvoittaminen jo markkinoilla olevien tuotteiden poistamiseen (31 §) sekä markkinoidin kieläminen (33 §). Sen sijaan laissa ei säännellä vastuuta elintarvikkeiden aiheuttamista tuotevahingoista, vaan tämä kysymys ratkeaa TVastuuL:n mukaan. Kuten jäljempänä (jakso 4.3.4) osoitetaan, elintarvikelainsääädännöllä voi kuitenkin epäsuorasti olla merkitystä myös TVastuuL:ia sovellettaessa. ElintarvL antaa kaappa- ja teollisuusministeriölle paljon käytetyn valtuuden antaa tarkempia määryksiä muun muassa elintarvikkeiden koos- tumuksesta, hyväksymisestä, puhtausvaatimuksista, lisääineista, pak- kausmerkinnöistä ja muista myyntiä ja kaupanpitoa koskevista asioista (48 §). Määryksillä on merkitystä, kun TVastuuL:n mukaan arvioi- daan, onko elintarvike niin turvallinen kuin on ollut aihetta odottaa.

Vuonna 1986 annettiin yleinen *tuoteturvallisuuslaki* (914/86), joka koskee kaikkia kulutustavarointa ja nyttemmin myös kuluttaja-

palveluksia. Lakia muutettiin olennaisesti 1990-luvulla, osin johtuen EY-oikeuden vaatimuksista, ja korvattiin vuonna 2004 uudella kulutustavaroiden ja kuluttajapalvelusten turvallisuudesta annetulla lailla (KulutusTurvL).¹⁰ KulutusTurvL:ssa asetetaan elinkeinonharjoittajille yleinen velvollisuus olosuhteiden vaatiman huolellisuuden ja ammattitaidon edellyttämällä tavalla varmistautua siitä, että kulutusta- varasta tai kuluttajapalveluksesta ei aiheudu vaaraa kuluttajan tai muun henkilön terveydelle tai omaisuudelle (3 §). Lain mukaan kulutustavara on terveydelle vaarallinen, jos se rakenteessaan tai koostumuksessaan olevan vian tai puutteellisuuden taikka tavarasta annettujen totuudenvastaisten, harhaanjohtavien tai puutteellisten tietojen vuoksi voi aiheuttaa vamman, myrkytyksen, sairauden tai muun vaaran terveydelle, ja se on omaisuudelle vaarallinen, jos se edellä mainittujen seikkojen vuoksi voi vahingoittaa toista esinettä tai muuta omaisuutta (6 §). Myös tähän lakiin liittyvä keskeisenä sanktiona on kieltomahdollisuus, jota laissa tarkemmin mainituin edellytyksin voivat käyttää kuluttajavirasto ja sen alaiset viranomaiset samoin kuin tulliviranomainen (23 §). Elinkeinonharjoittaja voi- daan lisäksi velvoittaa korjaamaan tai vaihtamaan jo kuluttajan hal- lussa olevia kulutustavaroiota tai purkamaan jo tehtyjä kauppoja (27 §). Myös KulutusTurvL sisältää valtuuden tarkempien määräysten antamiseen. Lain mukaan valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää kulutustavarolle ja kuluttajapalveluksille asetettavista vaati- muksista terveyden ja omaisuuden suojaamiseksi (40 §). Merkittävä osa tuoteturvallisuussääntelystä tapahtuu tänään eurooppalaisilla standardeilla¹¹ ja vaarallisista tuotteista vaihdetaan informaatiota EU:n jäsenvaltioiden kesken.¹² Siitä huolimatta, että KulutusTurvL:iin

¹⁰ Vuoden 1992 tuoteturvallisuusdirektiivi (92/59/EEC) on korvattu uudella di- rektiivillä yleisestä tuoteturvallisuudesta (2001/95/EY), joka tuli voimaan 15 tammikuuta 2004 (jäljempänä tuoteturvallisuusdirektiivi). Tuoteturvallisuus- sääntelystä ja sen kansainvälisyydestä vertailevasti ks. Howells 1998.

¹¹ Ks. tuoteturvallisuusdirektiivin II luku sekä 7 § KulutusTurvL.

¹² Ks. tuoteturvallisuusdirektiivin V luku. Nopeasta tietojenvaihdosta tilanteessa, jossa uhkaa vakava vaara kuluttajien terveydelle tai turvallisuudelle, huolehditaan ns. RAPEX-järjestelmän puitteissa, ks. myös tuoteturvallisuusdirektiivin liite II.

ja sen nojalla annettuihin määräyksiin ei sisälly vahingonkorvaus-säännöstä, tämäkin laki – kuten myös eurooppalainen tuoteturvallisuussääntely¹³ – voi epäsuorasti vaikuttaa TVastuuL:n nojalla suorittavaan turvallisuusharkintaan (ks. jakso 4.3.4).

Yleisen tuoteturvallisuuslain säännöön ohessa on olemassa myös tuotteiden turvallisuutta koskevaa erityislainsääntöä. Tärkeä esimerkki on lelujen turvallisuudesta annettu laki (287/97), joka perustuu lelujen turvallisuutta koskevaan EY-direktiiviin (88/378/ETY).

Tuotevastuu ja tuoteturvallisuuden lisäksi käytetään myös *tuotevalvonnan* käsittettiä. Sillä viitataan usein sääntelyihin, joilla on edellä kuvattua, lähinnä kuluttajaoikeudellista perspektiiviä laajempi näkökulma. Tietynlaiset tuotteet ovat sinänsä vaarallisia sekä ihmisen terveydelle että ympäristölle, minkä vuoksi niiden käyttöä pyritään valvomaan. Ns. tuotevalvontalainsäännön suojan kohteena ovat siis sekä ihmisen terveys että ympäristö, ja käytännössä suojamekanismit kohdistuvat lähinnä tietynlaisten vaarallisten kemiallisten yhdisteiden aiheuttamiin riskeihin. Keskeisinä lakeina mainittakoon kemikaalilaki (744/89), torjunta-ainelaki (327/69) ja laki räjähdyvaarallisista aineista (263/53). Myös tuotevalvontalainsääntöön liittyvät normit saattavat epäsuorasti vaikuttaa TVastuuL:n tulkintaan.

1.1.3 Tuotevastuuun sääntelyvaihtoehdot

1.1.3.1 Eri vastuumuodot

Tuotevastuu koskevassa keskustelussa kysymystä vastuuperusteesta on pidetty keskeisenä. Vastuuperusteella tarkoitetaan sitä perussääntöä, jonka nojalla jokin taho katsotaan korvausvelvolliseksi. Vastuuperusteisiin liittyy oma terminologiansa, jota tuntematta ei voi orienttua tuotevastuuveskustelussa.

Erottelu tuottamusvastuu ja ankaran vastuun välillä on tuotevastuuveskustelussa ollut keskeinen. *Tuottamusvastuulla* tarkoitetaan

¹³ Vaikka tuoteturvallisuusdirektiivin johtolauseen 36 kohdassa todetaakin, ettei direktiivi saisi vaikuttaa vahinkoa kärssineen tuotevastuudirektiivin mukaisiin oikeuksiin.

tunnetusti korvausvastuu, jonka perustee on huolimattomuus, varomattomuus tai tahallisuus eli jollakin tavoin moitittava menetely. Tuottamusvastuu on vahingonkorvausoikeuden perussääntö ja se on ilmaistu VahKorvL:n 2 luvun 1 §:ssä, jonka mukaan se, joka tahallisesti tai tuottamuksesta aiheuttaa toiselle vahingon, on velvollinen korvaamaan sen. Tässä yhteydessä ei ole tarpeen käydä lähemmin selvittämään lukuisia oikeustieteellisiä teorioita, joita on esitetty siitä, mitä moitittavuudella eli tuottamuksella täsmällisemmin ilmaistuna voidaan tarkoittaa.

Tuottamusvastuuseen liittyy myös VahKorvL:n työnantajavastuu koskeva säännöstö (ns. *isännänvastuu*). VahKorvL:n 3 luvun 1 §:n mukaan työnantaja vastaa vahingoista, jotka työntekijä on virheellään tai laiminlyönnillään työssä aiheuttanut. Työnantajavastuu ei periatteessa laajenna korvausvelvollisuuden alaa siitä, mikä se on tuottamusvastuun perusteella, vaan se tuo pelkästään mukaan uuden, yleensä maksukykyisen vastuusubjektin. Työnantaja toisin sanoen vastaa vahingosta vain, mikäli joko hän itse tai hänen työntekijänsä on tuottamuksellaan aiheuttanut vahingon. Vahingonkärsijän on edelleen pystytävä korvausta saadakseen osoittamaan, että joku – joko työnantaja tai työntekijä – on menetellyt huolimattomasti.

Käytännössä vastuu voi laajentua sen takia, että näissä suhteissa hyväksytään korvausvelvollisuuden perusteeksi myös ns. anonymi tuottamus. Tällä tarkoitetaan sitä, että vahingonkärsijä pystyy vain näyttämään vahingon tapahtuneen sillä tavoin, että jonkin tietyn yrityksen organisaatiossa on täytynyt toimia huolimattomasti, mutta ei pysty kuitenkaan osoittamaan huolimattomasti toiminutta henkilöä. Yleensä katsotaan, että työnantajavastuu kattaa myös tämäntyyppiset tilanteet.¹⁴

Tuottamusvastuu on vahingonkärsijän kannalta ongelmallinen muun muassa siksi, että tuottamuksen näyttäminen on usein vaikeaa. Tämän vuoksi on eräillä aloilla kehitetty eräänlainen tuottamusvastuu ja ankaran vastuun välimuoto, ns. *presumptiovastuu*. Presumptiovastuu on tuottamusvastuu, mutta todistustaakka on käännetty.

¹⁴ Ks. esiiin. Saxén 1975 s. 182 ja Routamo – Ståhlberg 2000 s. 63 s.

Vahingon aiheuttajan on maksettava vahingonkärsijälle korvausta, ellei vahingon aiheuttaja pysty näyttämään toteen, että hän on toiminut kaikkea huolellisuutta noudattaen. Presumptiovastuuussa epätietoisuus tosiasiaapuolella, sikäli kuin se koskee tuottamusarvointia, lankeaa vahingon aiheuttajan eikä vahingonkärsijän kannettavaksi. Presumptiovastuulla on merkittävä asema sopimusoikeudessa¹⁵ ja oikeuskirjallisuudessa on joskus esitetty, että tämä sääntö pitäisi omaksumaan myös tuotevastuuun osalta.

Ankaraa vastuuta kuvataan usein tuottamusvastuuun eräänlaisena vastakohtana. Ankara vastuu on toisin sanoen tuottamuksesta riippumaton vastuu. Vahingon aiheuttaminen johtaa korvausvastuuseen riippumatta siitä, onko vahinko tapahtunut huolimattomalla tai peräti tahallisella teolla vai onko sitä pidettävä tapaturmana.

Puhuttaessa tuotevastuusta ankara vastuu ei kuitenkaan ole täsmällinen ja yksiselitteinen käsite, vaan se pitää sisällään useita eri sääntelyvaihtoehtoja. Ankaraa vastuuta ei nimittäin yleensä voida kytkeä tuotteen käyttämiseen sinänsä, jolloin myös esimerkiksi veitsen valmistaja joutuisi vastuuseen kaikista vahingoista, jotka liittyvät veitsen käyttämiseen. On tarvittu lisäkriteeri, jonka avulla on rajattu ankaran vastuun alaa. TVastuuL:ssa tämä kriteeri on puutteellinen turvallisuus (ks. 4 luku). Tämä rajaus ei kuitenkaan ole ainoa mahdollinen. Käytännössä on olemassa myös tuotevastuuseen liittyviä korvausjärjestelmiä, joissa vastuu on vielä tätä ankarampaa. Lääkevastujärjestelmässä on lähdetty siitä, että lääkevahinkona periaatteessa korvataan kaikki se vahinko, joka johtuu lääkkeen käytöstä lääkkeenä. Tähän periaatteeseen on toki tehty eräitä merkittäviä poikkeuksia, mutta lähtökohta on kuitenkin sanotulla tavalla tavanomaista laajempi. Lääkevastuu kattaa siis osittain myös sellaiset vahingot, jotka johtuvat virheettömien ja riittävän turvallisten lääkkeiden käytöstä (ks. lähemmin jakso 1.2.3).

¹⁵ Ennen presumptiovastuuta (ekskulpaatiovastuuta) pidettiin sopimusoikeuden pääsääntönä, mutta viime aikoina se lienee menettänyt johtoasemansa ns. kontrollivastuulle, ks. esim. Aurejärvi – Hemmo 1998 s. 137 ss. Käytännössä kontrollivastuu ja presumptiovastuu välinen ero ei ole kovin merkittävä.

1.1.3.2 Vastuuorganisaatio

Kysymyksestä tuotevastuuun vastuuperusteesta on pidettävä erillään kysymys siitä, minkälaisen järjestelmän puitteissa vastuu toteutuu. Tästäkin asiasta on tuotevastuuokeskustelussa esitetty useita ehdotuksia ja sääntelyvaihtoehtoja. Lähtökohtana on, että valmistaja tai maahantuoja tai, milloin näin havaitaan tarkoitksenmukaiseksi, myyjäyritys itse vastaa vahingoista. TVastuuL säantelee juuri tällä tavoin asianomaisten elinkeinonharjoittajien vastuuta.

Korvausvelvollisuutta osoittavan säännön olemassaolo ei kuitenkaan vielä takaa sitä, että vahingonkärsijä myös saa vaativansa korvauksen. Vastuusubjektin puutteellisen maksukyvyn tai -halun johdosta vahingonkärsijä saattaa todellisuudessa jäädä vaille hänen kuluvalta korvausta. Tämän vuoksi on usein esitetty korvausoikeudellisen lähtökohtaisetelman täydentämistä maksukykyisellä ja -haluilla *vastuuorganisaatiolla*. Yksinkertaisin järjestelmä on pakollisen vastuuvakuutusvelvollisuuden määräminen ensisijaiselle vastuusubjektille. Valmistajan, maahantuojan tai muun vastaavan olisi otettava vastuuvakuutus, joka kattaa heidän mahdollisen tuotevastuuunsa. Vakuutuksenantajan vastuu vahingonkärsijää kohtaan tulee tällä tavoin pääsäiliisesti yhtä laajaksi kuin vastuusubjektin oma vastuu.

TVastuuL:ssa ei ole asetettu kenellekään *pakollista vakuuttamisvelvollisuutta* eikä sellaisen velvollisuuden asettaminen myöskään ole suunnitteilla.¹⁶ Käytännössä tuotevastuuvelvollisuutta on kuitenkin otettu suhteellisen laajasti. Jos elinkeinonharjoittajalla on tuotevastuuvelvollisuus, vakuutuksenantaja hoitaa yleensä käytännössä vahingon selvittelyn ja neuvottelee vahingonkärsijän kanssa korvausmaksamisesta.

Vastuuvakuutuksesta kehitetty muoto on *yhteisvakuutus*, joka on lääkevastujärjestelmän keskeinen osa. Kaikki lääkkeiden valmistajat ja maahantuojat kustantavat yhteisen vakuutuksen, joka maksaa kor-

¹⁶ EU:n komission vastikään suorittamassa tuotevastuudirektiivin käytännön soveltamisen arvioinnissa palattiin jälleen kysymykseen vakuuttamisvelvollisuudesta, mutta todettiin, että ”vakuutusturvaan koskevan erityissäännöksen puuttuminen ei ole johtanut käytännön ongelmia”, KOM(2000) 893 lop. s. 22.

vauksen vahingonkärsijälle siitä riippumatta, kenen valmistama tai maahantuoma vahingon aiheuttanut lääke on (ks. lähemmin 1.2.3).

1.2 TVastuuL:iin perustumaton tuotevastuu

1.2.1 Tuotevastuuun kehittyminen

Tuotevastuu on käsitteenä vakiinnuttanut asemansa Suomen oikeudellisessa kielenkäytössä viimeistään 1960-luvulla. Tuotevastuuun sisällöstä ja sen kehittämisestä käytiin seuraavina vuosikymmeninä suhteellisen laaja keskustelu. TVastuuL:n säätämisen johdosta lakia edeltäneen oikeuskehityksen merkitys on vähentynyt. Tässä kuvataan kehitystä vain siltä osin kuin se on nykypäivän näkökulmasta tarpeen.

Västuu tuotteen aiheuttamasta vahingosta oli olemassa jo ennen kuin siitä puhuttiin tuotevastuuun käsitteellä. Vastuuta koskevia oikeustapauksia löytyy jo huomattavasti aikaisemmilta ajoilta¹⁷ ja tästä problematiikasta on irtaimen kauppa koskevassa oikeuskirjallisuudessa pitkään keskusteltu ”kaupan kohteen vahinkoa tuottavat ominaisuudet” -otsakkeen alla.¹⁸ Kysyttiin, soveltuuko lajiesineen myyjän ankara vastuu myös tämäntyyppisiin tilanteisiin. Viimeistään 1960-luvulla vakiintui kuitenkin kanta, jonka mukaan tuotevastuu oli pidettävä erillään irtaimen kaupan sääntöjen perusteella syntynytä vastusta.¹⁹ Tästä ajankohdasta lähtien näyttää selvältä, että myyjän tuotevastuu on pääsääntöisesti²⁰ pidetty *tuottamusvastuuna*.²¹

Po. keskustelu koski lähinnä *myyjän* vastuuta. Myös tuotteen *valmistajan* vastuuta koskevia tapauksia löytyy varsin aikaisesta aineistosta.²² On jo hyvin pitkään ollut selvää, että sekä tuotteen myyjällä

¹⁷ Ks. esim. tapauksia KKO 1924 t. 243 ja KKO 1936 II 351, joissa myyjälle asetettiin vastuu virheellisten tuotteiden aiheuttamista ostajan eläinten kuolemista.

¹⁸ Ks. esim. Godenhielm 1969 s. 125 ss.

¹⁹ Ks. esim. KKO 1967 II 1 ja KKO 1969 II 40.

²⁰ Mahdollisesta ankarasta takuuvastusta tulee puhe jaksossa 1.2.2.

²¹ Ks. nyttemmin myös tapausta KKO 1988:30.

²² Ks. esim. tapausta KKO 1955 II 31.

että sen valmistajalla on *ainakin* tuottamusperusteinen tuotevastuu tuotteen aiheuttamista vahingoista.²³ 1970-luvulta alkaen on valmistajan osalta lisäksi pohdittu ankarampien vastuumuotojen mahdolisuutta.

Se seikka, että vuoden 1974 VahKorvL:ssa vahvistettiin tuottamusvastuu vahingonkorvausoikeuden perussäädöaksi, ei sinänsä olisi estänyt ankaramman korvausvastuuun kehittymistä oikeuskäytännön kautta. On tunnettu tosiasia, että vahingonkorvausoikeuden kehitys kaikissa länsimaissa kuluvan vuosisadan aikana on kulkenut kohti ankarampien vastuumuotojen yhä laajamittaisempaa käyttöä, eikä tästä Suomen oikeuskäytännössäkin tapahtunutta kehitystä haluttu VahKorvL:n säätämisellä katkaista. Lainsäätäjä päinvastoin kehotti oikeuskäytäntöä jatkamaan vahingonkorvausoikeuden kehittämistä tähän suuntaan. Hallituksen esityksessä eduskunnalle vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi todetaan nimenomaisesti:

”Vahingonkorvauslain säätämisellä ei kuitenkaan pyritä pysähdyttämään tätä kehitystä. Tarkoituksena on, että oikeuskäytännössä edelleen kehitettäisiin esim. objektiivisen vastuun soveltamisala”.

Esimerkkinä tällaisesta kehittämistarpeesta mainittiin kyseisessä hallituksen esityksessä juuri tuotevastuu.²⁴

Myös eduskunnan lakivaliokunta yhtyi hallituksen kannanottoon:

”Lakiehdotus ei estäisi esim. vaarantamisvastuuseen perustuvien korvausperiaatteiden kehittämistä oikeuskäytännössä, kuten esityksen perusteluissa on edellytettykin.”²⁵

Kysymys mahdollisesta ankarasta tuotevastuuista tulikin esille vuonna 1981 korkeimmassa oikeudessa, joka paljon huomiota herättäneessä ns. ”makkaratapauksessa” täysi-istunnossa otti kantaa tuotevastuuseen liittyvään vastuuperusteeseen.

²³ Tämän lisäksi on takuuperusteista ankaraa vastuuta pidetty mahdollisena myös valmistajan osalta, ks. äsknen mainittua tapausta KKO 1955 II 31 sekä tarkemmin jaksossa 1.2.2.

²⁴ HE 187/1973 s. 12.

²⁵ LaVM 5/1974 s. 2.

KKO 1981 I 1. Myymälästä oli ostettu kotimaisia grillimakkaroita ilmatiiviissä muovipakkauksessa. Erään makkaran sisällä ollut metallipala oli vaurioittanut makkaran syöneen henkilön hammasta. Makkaran valmistajan nimi oli merkityt pakkaukseen ja se oli täten tullut vahingoittuneen tietoon. Kun myyjän henkilökunta ei ollut menetellyt huolimattomasti eikä myyjä vastannut vahingosta pelkästään sillä perusteella, että hän oli myynyt makkaran, vahingoittuneen myyjään kohdistama vahingonkorvauskanne hylättiin (*äänestys*).

Mainitussa tapauksessa vahingonkärsijä jostakin syystä vaati korvausta vain myyjältä. Tämän osalta korkein oikeus vahvisti tuottamus-säännön voimassaolon. Tapauksesta ei sen sijaan voida tehdä suora-naisia johtopäätöksiä valmistajan vastuun suhteeseen. Tältä osin on sytytä panna merkille, että ratkaisun perusteluissa nimenomaan koro-stettiin, että makkaran valmistajan nimi oli merkityt pakkaukseen ja se oli täten tullut vahingoittuneen tietoon. Tämä perustelu voi viitata siihen, että valmistajalla olisi ankarampi vastuu kuin pelkkä tuottamusvastuu. Argumentaatio olisi seuraavanlainen: mainittu perustelulausuma olisi, jotta sillä ylipäänsä olisi mitään merkitystä, luettava siten, että myyjän vastuu olisi ankarampaa (joko ankaraa vastuuta tai edes presumptiovastuuta), mikäli valmistajan nimeä ei olisi paljastettu kuluttajalle. Tulkittuna tällä tavoin ratkaisu olisi myös sopusoinnussa ratkaisun antamisen aikana Suomessa ajankoh-taisten lakiyhdotusten kanssa.²⁶ Jos tämä tulkinta hyväksyttäisiin, siitä kuitenkin seuraisi, että myös valmistajan vastuun olisi oltava samalla tavoin ankarampaa. Missään vaiheessa keskustelua nimittäin ei ole esitetty sellaista vaihtoehtoa, että myyjällä olisi ankarampi vastuu kuin valmistajalla.

Olen aikaisemmin toisaalla esittänyt mainitunlaisen tulkinnan oikeus-tapauksesta *KKO 1981 I 1.*²⁷ Myöhemmin on myös *Pulkkinen* itsenä-isesti tullut samaan lopputulokseen:

"KKO viittaa... perusteluissaan siihen, että makkaroiden valmistaja oli ollut kotimainen yritys, jonka nimi oli merkityt pakkaukseen ja

²⁶ Ks. KM 1978:19, lakiyhdotus § 2–3.

²⁷ Wilhelmsson 1981 s. 11 s.

tullut siten kantajan tietoon. Tämän asiayhteyteen melko merkillisen viittaksen perusteella voitaneen ehkä päätellä, että jos kantaja tässä tapauksessa olisikin kääntynyt suoraan vaatimuksineen valmistajan puoleen, vahingonkorvauskanne olisikin hyväksytty... Mahdollisuudet ankarampaan tuotevastuuseen (esim. käännetty todistustaakka) myös meillä näyttää ehkä täten olevan olemassa."²⁸

Vaikka perusta tällä tavoin oli luotu valmistajan ankaran tuotevas-tuun kehittämiselle oikeuskäytännön kautta, korkein oikeus ei ole myöhemmässä oikeuskäytännössä käyttänyt hyväksi tätä mahdolli-suutta. Päinvastoin eräissä tapauksissa on valmistajalle asetettu kor-vausvastuu nimenomaisesti hänen tuottamuksensa viitaten.²⁹

Viimeistään vuonna 1990 annettu ennakkotapaus osoittaa sel-keästi valmistajan vastuun jääneen oikeuskäytännössä tuottamus-vastuun asteelle. Tapaus koski kuluttajalle aiheutunutta henkilö-vahinkoa, jonka suhteen houkutus kehittää vastuuta ankarampaan suuntaan ilmeisesti olisi suurin. Tästä huolimatta korkein oikeus hylkäsi kanteen nimenomaan viitaten tuottamuksen puuttumiseen:

KKO 1990:42. B:n valmistaman lääkkeen käytämisestä A oli saanut vatsakipuja ja sen vuoksi oksennellut voimakkaasti. Samaan aikaan hänen oikean korvansa kuulo oli äkillisesti huonontunut.

B oli lääkkeen liikkeelle laskiessaan ilmoitanut sen sivuvaikutuksiksi muun muassa vatsakivut ja pahoinvoinnin. Noita sivuvaikutuksia pidettiin lääkkeen tarpeellisuuteen ja parantamisreihin nähdyn siedet-tävinä. Vaikka kuulon huononeminen saattoi johtua oksentelusta, tuo seuraus oli niin harvinainen, ettei B:n, laskiessaan lääkkeen liikkeelle, tarvinnut ottaa sitä huomioon. B:n viaksi ei siten jäänyt tuottamusta lääkkeen liikkeelle laskemisessa tai markkinoinnissa (*äänestys*).

Kihlakunnanoikeus oli huollellisen ja verrattuna korkeimman oi-keuden lyhyisiin perusteluihin varsin vakuuttavan argumentoinnin tuloksena päättynyt tuottamuksesta riippumattomaan vastuuseen.

²⁸ Pulkkinen 1985 s. 79.

²⁹ KKO 1984 II 225, joka koski rakennusmateriaalin toimittamista ja KKO 1981 II 109, jossa oli kysymys valmistajan vastuusta toista elinkeinonharjoittajaa kohtaan. Ks. myös KKO 1983 II 33, jossa oli kysymys lämmöneristyksen rakentamista koskevan palvelukseen liittyvästä tuottamusvastuusta.

Suomen korkein oikeus ei siis ole osoittanut halukkuutta kehittää tuotevastuuta tuottamusvastuuta ankarammaksi. Verrattaessa Suomen oikeuskäytäntöä muiden pohjoismaiden ennen tuotevastuulainsäädännön antamista syntyneeseen oikeuskäytäntöön ero on silmiinpistävä. Ruotsissa korkein oikeus on velvoittanut Tukholman kauungin keskuskeittiön omistajana ankaraan vastuuseen keittiössä valmistetusta vahinkoa aiheuttavasta ruoasta.³⁰ Tanskalaisesta käytänöstä voidaan mainita, että maahantuojia ja muita ”välikäsiä” on velvoitettu ilman omaa tuottamusta eräänlaiseen takuuvastuuseen valmistajan laiminlyönneistä³¹ ja Norjan oikeuskäytännössä on laajalla rintamalla kehitetty ankaraa vastuuta.³²

On kysytty, johtuuko Suomen ja muiden pohjoismaiden välinen ero Suomen korkeimman oikeuden pidättyväisemmästä oikeuspolitiikasta asenteesta vai onko se pelkkää seurausta siitä, että vastaavaa otollista tapausta – valmistajan vastuu elintarvikkeista, maahanantuojan vastuu – ei ole tullut esille meidän korkeimmassa oikeudes samme. Jo edellä referoitu lääkevastutapaus viittaa ensiksi mainituun vaihtoehtoon. Tämä arvio varmentuu, kun tarkastellaan Finlexin kautta löytyviä hovioikeuksien ratkaisuja. Tästä ilmenee, että korkeimmalla oikeudella olisi halutessaan ollut tilaisuus ottaa kantaa juuri samantyyppisiin asioihin kuin muiden pohjoismaiden korkeimmilla oikeuksilla.

Keittiönpitäjän vastuuta ruoan aiheuttamasta ruokamyrkyksestä on Itä-Suomen hovioikeuden antamassa ratkaisussa pidetty tuottamusvastuuna, minkä vuoksi korvauskanne on hylätty. Korkein oikeus ei myöntänyt valituslupaa:

A oli ruokaillut B:n omistaman hotellin ravintolassa ja saanut ruokailun yhteydessä tarjotun kielen sisältämästä bakteerista ruokamyrkyksestä. Koska kysymyksessä oleva keitetty kieli oli valmistettu yleisesti hyväksyttyä valmistustapaa noudattaen ja sen jälkeen säilytetty asianmukaisesti ravintolan keittiön kylmiössä tarjoiluun saakka eikä ulkoi-

³⁰ NJA 1989 s. 389. Ks. esim. Dufwa 1989–1990 s. 327 ss., Bengtsson 1990 s. 14 ss. ja Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 14.

³¹ Ks. esim. Vinding Kruse 1989 s. 235.

³² Ks. esim. Lødrup 1987 s. 201 s.

sesti ollut mahdollista todeta kielen käyneen syötäväksi kelpaamattonaksi bakteerien kehittämän myrkyn takia, A:n saaman ruokamyrkyksen ei voitu katsoa aiheutuneen ravintolan keittiöhenkilökunnan virheestä tai laiminlyönnistä. Sen vuoksi ja kun ei myöskään voitu katsoa, että B ravintolan pitäjänä olisi tuottamuksesta riippumattoma vastuussa terveyttä vain vähäisesti vaarantavista ruokamyrkytystapauksista, B vapautettiin velvollisuudesta suorittaa A:lle korvausta ruokamyrkykseksi aiheuttamasta kivusta ja särystä.³³

Myös *maahantuojan vastuu* on ollut tuomioistuinten arvioitavana. Vaasan hovioikeus on tässä päätynyt ankaralle tanskalaisselle linjalle. Sairaanhoidovälineiden maahantuojaa pidettiin tuottamuksestaan riippumatta vastuussa ulkomailta valmistetun välineen valmistusvirheen aiheuttamasta vahingosta.³⁴ Korkein oikeus ei kuitenkaan halunnut vahvistaa tästä linjaan ylimmän oikeusasteen antamalla prejudikaatilla jättäen valitusluvan jälleen myöntämättä.

Ennen TVastuuL:ia aiheutuneisiin vahinkoihin liittyvän korvausvastuun tuottamusperusteisuus on jälleen näyttävällä tavalla osoitettu korkeimman oikeuden paljon huomiota saaneessa tupakanvalmistajien korvausvastuuta koskevassa ratkaisussa, jossa nimenomaan pohdittiin vain sitä, olivatko vastaajayhtiöt toimineet VahKorvL:n 2 luvun 1 §:n tarkoittamalla tavalla moittittavasti ja olivatko kantajan sairaudet ja niistä johtuneet vahingot syy-yhteydessä yhtiöiden moittitavaan menettelyyn. Tuottamus- ja syy-yhteysharkinnan pohjalta korkeimman oikeuden enemmistö hylkäsi korvausvaatimuksen.³⁵

1.2.2 Tarkemmin vastuuperusteista

1.2.2.1 Tuottamusvastuu

Edellä sanotun mukaan sekä myyjän että valmistajan kuten myös maahantuojan³⁶ ja muun jakeluketjuun osallistuvan yrityksen vastuu ennen TVastuuL:n säättämistä on pääsääntöisesti ollut *tuottamus*-

³³ Itä-Suomen HO 1.4.1982, t:tu – 780/81.

³⁴ Vaasan HO 15.2.1990, t:307 (VaaHo 1990:11).

³⁵ KKO 2001:58.

³⁶ Maahantuojan vastuusta on tosin olemassa edellisen jakson lopussa selostettu Vaasan hovioikeuden ratkaisu, jossa maahantuojalle asetettiin ankara vastuu.

vastuuta.³⁷ Vahingonkorvausvelvollisuus on syntynyt elinkeinonharjoittajalle vain, mikäli hänen puolellaan on ollut huolimattomuutta. Sääntö on ollut sama riippumatta siitä, onko ollut kysymys henkilövai esinevahingosta ja onko vahingonkärsijänä ollut elinkeinonharjoittaja vai kuluttaja.

Sen toteaminen, eträ vastuu on tuottamusvastuu, ei kuitenkaan vielä kerro kovinkaan paljon siitä, millaista huolellisuutta elinkeinonharjoittajalta vaaditaan. Tästä saa paremman kuvan eräiden 1980-luvulla ratkaistujen tuotevastuu tai tuotevastuuseen rinnastuvaa korjauspalveluksen suorittajan vastuuta koskevien oikeustapausten perusteella:

KKO 1981 II 109. Tapauksessa katsottiin kasvinsuojeluaineen valmistajan olevan korvausvelvollinen suhteessa puutarhuriin, jonka kurkkuviljelmä oli vahingoittunut aineen käytöstä. Vastuu perustui siihen, että valmistaja oli ilmoittanut aineen soveltuvan muun ohessa kasvukauden alussa tapahtuvaan mullan desinfioimiseen kasvihuoneviljelyksillä, vaikka alalla tuohon aikaan jo tiedettiin, että aine saatetaa aiheuttaa vahinkoa kurkkuviljelmillä. Tästä ei ollut varoitusta käyttöohjeissa (*äänestys*).

KKO 1983 II 33. Yhtiö oli suorittanut rakennuksen lämpöeristyksen kemiallista ainetta (formaldehydi) sisältävällä eristeellä, vaikka sanotuia eristettä ei olisi pitänyt käyttää tuossa rakennuksessa, koska kemiallisesta aineesta haittuminen siiä tapahtui pääasiassa huoneilmaan, mikä yhtiön alan asiantuntijana oli täytynyt tietää ja mistä yhtiö ei ollut tehnyt selkoa rakennuksen omistajille. Yhtiö velvoitettiin maksamaan rakennuksen omistajille korvausta mainitun kemiallisen aineen aiheuttamista terveydellisistä haitoista, jotka olivat alentaneet heidän työkykyään ja muutoinkin vaikuttaneet haitallisesti heidän elinolosuhdeisiinsa.

KKO 1984 II 225. Yhtiö oli käyttänyt asuinhuoneiston seinämateriaaliksi tarkoitettun lastulevyn valmistamiseen formaldehydia, jota yhtiön tietien kaasuuntui levyistä huoneilmaan ja jonka tiedettiin olevan ammattitautia aiheuttava kemiallinen tekijä. Alan asiantuntijana

³⁷ Myös kulutajavalituslautakunta on ennen lakia syntyneessä käytännössään pitänyt huolimattomuutta korvausvastuuun edellytyksenä, ks. Kuluttajansuoja 3/91 s. 11.

yhtiön olisi pitänyt varoa, että kaasuuntuva formaldehydi saattoi asunnoissa aiheuttaa terveyshaittoja, ja ryhtyä tehokkaisiin toimiin levyistä haihtuvan formaldehydin määärän vähentämiseksi. Yhtiö velvoitettiin suorittamaan korvausta terveydellisestä haitasta ja muusta vahingosta, jonka sen valmistamista levyistä huoneilmaan erittyyn formaldehydi oli aiheuttanut huoneistossa asuville.

Tässä yhteydessä on myös mainittava tapaus, jossa korvauskanne myyjää vastaan hylättiin puuttuvan tuottamuksen perusteella:

KKO 1988:30. Maanviljelijä A:n B:ltä ostamat hiehot, jotka olivat lääkityksen ansiosta terveitä, toimivat taudinkantajina ja tartuttivat A:n muuhun karjaan taudin, jonka vuoksi karja jouduttiin teurastamaan. A vaati B:ltä vahingonkorvausta ostettujen eläinten muulle karjalleen aiheuttamasta vahingosta. Koska B:n ei ollut näytetty kauhan yhteydessä syyllistyneen tuottamukseen, häntä ei velvoitettu korvamaan A:lle aiheutunutta vahinkoa.

Korvausvaatimuksen hylkäämisen perusteena oli muun muassa eläinlääkärikunnankin piirissä vallinnut heikko tietämys taudin luonteesta ja sen levämisestä.

Tapauksista välittyy varsin selkeästi kuva siitä, että tuotteita valmistavalla ja myyväällä elinkeinonharjoittajalla on jo yleisen tuottamus-säännön perusteella velvollisuus tuntea tuotteisiin liittyvät vaarateki-jät ja ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin riskien ehkäisemiseksi. Jos jollakin alalla on olemassa tavoitettavissa olevaa tietoa jostakin vaaratekijästä, alalla toimivan elinkeinonharjoittajan on perehdyttävä tähän tietoon ja otettava se huomioon.

Hyvän kuvan tästä antavat seuraavat, edellä mainituista tapauksista lainatut korkeimman oikeuden perustelulausumat:

"Muun muassa pohjoismaissa saatujen kokemusten perusteella tuohon aikaan jo tiedettiin, että kvintotseeni saattaa aiheuttaa vahinkoa kurkkuviljelmillä. Tätä seikkaa ei ollut kuitenkaan yhtiössä otettu huomioon, vaikka kurku oli yleisimmin kasvihuoneessa viljeltävä vihan-neskasveja..." (*KKO 1981 II 109*).

"... valtion teknillisem tutkimuskeskuksen rakennustekniikan laboratorion elokuussa 1976 julkaiseman ohjekirjasen mukaan C Oy:n käyttämä ureaformaldehydivaahto oli tarkoitettu lähinnä vanhojen

puurakennusten ulkoseinien eristämiseen. Tällöin vapautuva terveydelle haitallinen formaldehydi pääsi haihtumaan pois ulkoseinien rakenojen kautta. Ureaformaldehydivaahto ei sen sijaan soveltunut sellaisen rakenteeseen, josta kosteus ei päässyt haihtumaan ulos.

A:n ja B:n talo oli vanha hirsirakennus, jossa rakenteiden sisäpuoliin verhous oli ulkopuoliseen verhoukseen verrattuna ollut huomattavasti harvempaa. Lisäksi verhouksessa oli katonrajassa sisäpuolella ollut aukkoja. Näistä syistä eristeen kuivuminen oli tapahtunut pääasiassa sisäänpäin. Todistajana kuultu diplomi-insinööri olikin katsonut, ettei puheena olevaa eristettä olisi pitänyt tällaiseen rakennukseen käyttää.

Eristystötä tehtäessä käytettiässä olleen teknisen tiedon mukaan oli siis olemassa vaara, että eristeen kuivuminen A:n ja B:n talossa aiheutti formaldehydin levämisen sisätiloihin. Eristystötä ureaformaldehydivahdolla useita vuosia tehneen yhtiön oli täytynyt olla tietoinen tästä mahdollisuudesta." (KKO 1983 II 33).

"B Oy on käyttänyt asuinhuoneistojen rakennusaineeksi tarkoitettun lastulevyn valmistuksessa liiman aineosana ureaformaldehydiä, jota yhtiö on tiennyt haihtuvan levyistä huoneilmaan. Levyjen valmistamisen aikaan 1975 formaldehydi oli luokiteltu toisen luokan myrkyksi ja jo vuonna 1967 annetussa ammattitautiasetuksessa aldehydit mainitaan ammattitauteja aiheuttavana kemiallisena tekijänä. Lastulevyteollisuuden työntekijöitä edustava ammattiliitto oli vuonna 1973 käännytty viranomaisten puoleen työpaikkojen ilman formaldehydipitoisuuden alentamiseksi. Sen jälkeen myös työnantajapuoli oli esittänyt työsuojeluohjeiden antamista formaldehydistä. Työsuojeluhallitus oli keväällä 1975 asettanut työryhmän laatimaan turvallisuusohjeet formaldehydipitoisuuden alentamiseksi levyteollisuudessa. Jutussa esitetyn selvityksen mukaan Suomessa oli jo maaliskuussa 1973 tullut vireille HO:ssa 12.9.1974 ratkaistu riitajuttu, jossa oli ollut kysymys lastulevyjä koskeneen kaupan purkamisesta ja myyjän korvausvelvollisuudesta levyistä huoneilmaan haittuneen formaldehydin aiheutettua terveydellisiä haittoja huoneistossa asunille.

B Oy on valmistanut lastulevyjä vuodesta 1965 ja siten ollut alan asiantuntija. Jo vuonna 1975 yhtiöllä on ollut perusteltua aihetta varoa, että sen yleiseksi käyttötarvikkeeksi ureaformaldehydiliimaasi seidaineena käytäen valmistamat lastulevyt tavanomaiseen tarkoitukseen käytettyinä saattoivat liiallisen formaldehydin haihtumisen johdosta aiheuttaa myrkytyksen verrattavan tilan tai muuta sairautta. Sen vuoksi ei olisi saanut markkinoida levyjä varmistumatta siitä, ettei niistä aiheutunut sellaista vaaraa." (KKO 1984 II 225).

Tähän linjaan sopii hyvin myös korvausvaatimuksen hylkäävä ratkaisu KKO 1988:30, jossa Suomen asiantuntijatkaan eivät kaupan tekemisen aikaan tunteneet po. vahinkoa tuottavia ominaisuuksia:

"... tauti oli kaupanteon aikana Suomessa harvinainen ja huonosti tunnettu. Eläinlääkärikunnan piirissä oli vallinnut käsitys, että keuhkomato saatiin lääkityksellä täysin poistetuksi myös siinä suhteessa, ettei eläin tämän jälkeen toiminut edes taudin kantajana. Mahdollisuus taudin levämistä lääkityjen eläinten välityksellä oli tullut eläinlääkärikunnan tietoon varsinaisesti vasta... (kantajan) karjan sairastumisen jälkeen."

Edellä kuvattujen ratkaisujen valossa tuottamus- ja syy-yhteysharkinta uudessa tupakanvalmistajien vastuuta koskevassa jutussa näyttää yllättävän lievältä:³⁸

"Yleinen tietämys siitä, millä tavoin tai missä määrin tupakka on terveydelle vaarallista, on ollut 1950-luvulla varmasti puutteellinen, kun sitä verrataan siihen, mitä tupakkayhtiöiden voidaan elinkeinonharjoittajina olettaa tienneen. Toisaalta tämänkin tiedon epätäsmällisyystä ja epävarmuudesta kertoo se, että alan tutkijat ovat esimerkiksi vielä vuonna 1966 olleet edellä kerrotuin tavoin erimielisiä tupakan vaarallisuuteen liittyvistä oleellisista kysymyksistä. Se tiedottaminen, jota vastaajayhtiöltä olisi voitu 1950-luvulta edellyttää, ei sen mukaan, mitä jutussa on selvitetty, olisi voinut sisältää kulloinkin vallinnutta yleistä tietämystä olennaisesti täsmällisempää varoitusta.

Ottaren huomioon toisaalta sen, miten laajalti tupakan haitalliset vaikutukset ovat koko kanteessa tarkoitettun ajan olleet esillä, ja toisaalta sen, millainen tiedottaminen tupakan vaaroista olisi ollut mahdollinen, Korkein oikeus katsoo, etteivät vastaajayhtiöt ole jättääseen varoittamatta tupakan vaarallisuudesta laiminlyöneet sellaisia varotoimia, jotka olisivat voineet merkityksellisellä tavalla vaikuttaa kuluttajan käyttäytymiseen." (KKO 2001:58).

Vakiintunutta lievämpi tuottamusarvostelu voidaan ehkä selittää tapauksen erityislumoontekilla ja korkeimman oikeuden halulla välttää porttien avaamista uusien tupakkakanteiden vyörylle. Tuottamusharkinta kohdistuu myös hyvin vanhoihin tapahtumiin. Sen painopiste on lisäksi pikemminkin tuottamuksen ja vahingon välisessä syy-yhteydessä kuin tuottamuksessa sinänsä: ei ollut laiminlyöty sellaisia

³⁸ Vastaavanlaisella syy-yhteyssargumentaatiolla tupakanvalmistajan vastuu on tosin sittemmin torjuttu myös esim. Ranskassa, ks. Rouhette – Badetz 2003.

varotoimia, jotka olisivat voineet vaikuttaa kuluttajaan. Näistä syistä tupakkatapausta on tuskin tulkittavissa merkiksi korkeimman oikeuden pyrkimyksestä muuttaa käytäntöään yleisemmin. Edelleenkin jo tuottamusharkinnan voidaan katsoa sisältävän suhteellisen tiukan elinkeinonharjoittajan velvollisuuden perehtyä alansa vaaratekijöihin ja ottaa ne huomioon.

Tuottamusta koskeva *todistustaakka* on pääsääntöisesti asetettu korvausta vaativalle.³⁹ Vapaan todistusharkinnan perusteella voidaan kuitenkin näyttövelvollisuus tietyissä tapauksissa siirtää vastapuolelle. Tämä ilmenee selkeästi eräästä Helsingin hovioikeuden antamasta ratkaisusta, jossa näyttö siitä, että kyseinen elinkeinonharjoittaja oli aiemminkin toimittanut viallisia tavarointia, aiheutti po. elinkeinonharjoittajalle ekskulpaatiovelvollisuuden:

U:n osakeyhtiöltä A ostama, osakeyhtiö V:n pinnoittama autonrengas oli räjähänyt ajossa, mistä oli ollut seurausena auton vauriotuminen. Asiassa oli selvitetty, että V:n pinnoittaman autonrenkaan runko oli ollut virheellinen luultavasti jo rengasta pinnoitettaessa. V-yhtiöstä oli edellyös aiemmin toimitettu useita viallisia autonrenkaita yhtiölle A edelleen myytäväksi. Yhtiö V, joka ei ollut näyttänyt, että yhtiössä olisi noudatettu riittävä huolellisuutta valittaessa rengasrunkoja pinnoitamista varten, velvoitettiin tuottamuksensa perusteella korvaamaan U:lle viallisen renkaan räjähämisestä aiheutunut vahinko. – Alioikeuden päätös pysytetty siltä osin kuin kanne oli hylätty A:ta vastaan, koska A:n tuottamusta ei ollut näytetty toteen.⁴⁰

³⁹ Korkeimman oikeuden käytännöstä ei löydy varteenotettavia merkkejä kehityksestä kohti käännettyä *todistustaakkaa*. Tällainen kehitys on silti mahdollinen, ks. esim. ympäristövahinkotapausta KKO 1989:7. Raskasta poltoöljyä käytäneen lämpökeskuksen piipusta oli käyttöhäiriöiden vuoksi päässyt ympäristöön muun muassa rikkiä sisältänyttä nokea. Noki oli vaurioittanut läheisellä pysäköintipaikalla olleiden autojen maalipintoja. Vapautuakseen korvausvelvollisuudesta laitoksen omistaneen lämpöyhtiön olisi pitänyt näyttää, etteivät käyttöhäiriöt olleet johtuneet yhtiön laiminlyönneistä laitoksen asianmukaisessa hoidossa.

⁴⁰ Helsingin HO 11.1.1984, t:818.

1.2.2.2 Ankara vastuu

Vaikka tuottamusvastuu onkin ollut voimassa pääsääntönä, on toisaan, pohjoismaiseen keskusteluun liittyen,⁴¹ esitetty, että valmistajalla ja myyjällä joissakin tapauksissa voisi olla eräänlainen ankara *takuuvastuu* tuotteen aiheuttamista vahingoista.⁴² Valmistaja tai myyjä, joka esimerkiksi pakkaukseen otetulla merkinnällä, käyttöohjeessa tai muulla tavoin on vakuuttanut tuotteen olevan jossakin suhteessa vaaratonta, vastaisi aina vahingosta, jos ilmoitus ei ole paikkaansa pitävä. Tätä oppia on Suomessa voitu perustella seuraavalla oikeustapauksella:

KKO 1955 II 31. Hiusten kestokiharointiin käytettäviä lämmönkehittäjiä valmistava tehdas on tuomittu maksamaan vahingonkorvausta näytelijättäreille, jonka tukka oli kestokiharoinnissa vaurioitunut lämmönkehittäjistä johtuneen, tehtaan vakuuttaman maksimilämmön huomattavasti yliittäneen kuumuuden vuoksi kampaajan myötävaikuttamatta vahingon syntymiseen.

Tapaus ei ole kuitenkaan ole heijastunut uudempaan oikeuskäytäntöön. Oikeuskirjallisuudessa on tämän vuoksi suhtauduttu pidättyvästi ns. tuotevastuu takuihin.⁴³ Useimmissa tapauksissa takuuoppi ei olekaan tarpeen, mikäli vastuu katsotaan perustelluksi, koska virheellinen vakuuttaminen voidaan useimmiten tulkita tuottamukseksi.⁴⁴ Mikään ei kuitenkaan näyttäisi estävän tuomioistuinta ”herättämästä henkiin” takuuoppia, jos tästä pidetään perusteltuna hyväksytävän ratkaisun saavuttamiseksi jossakin yksittäistapauksessa.

Määrätyjen tuotevahinkojen osalta ”*takuuvastuu*” tai jopa laajempi ankara vastuu seuraa suoraan laista. *Irtaimen kauppa* koskeva lainsäädäntö kattaa – vaihtevalla tavalla eri pohjoismaissa⁴⁵ – joitakin tuotevahingoiksi luokiteltavia omaisuusvahinkoja.

⁴¹ Ks. esim. Dufwa 1975 s. 91 ss.

⁴² Ks. esim. Pulkkinen 1985 s. 38 ss. ja Nybergh 1987 s. 475 ss.

⁴³ Ks. esim. Nybergh 1987 s. 486. Ks. myös *irtaimen kaupan takuuopin kriitikiä*, Aurejärvi 1981.

⁴⁴ Ks. myös esim. yllä selostettua tapausta KKO 1981 II 109.

⁴⁵ Eri pohjoismaiden ratkaisuja on vertailtu artikkelissa Wilhelmsen 1994 s. 628 ss.

Suomen KauppaL 67.2 §:n 4 kohdan mukaan välillisenä vahinkona pidetään vahinkoa, joka johtuu muun omaisuuden kuin myydyn tavaran vahingoittumisesta. Tämä säännös, jossa määritellään välillisen ja välittömän vahingon välistä rajaa eikä suoranaisesti korvausvelvollisuuden laajuutta, osoittaa lainsäätäjän tarkoittaneen joidenkin tuotevahinkojen voivan tulla korvattavaksi KauppaL:n mukaisen myyjän vastuun perusteella. Lain esitöiden mukaan pidetään tarkoituksenmukaisena KauppaL:n vahingonkorvaussäännösten soveltamista sellaisiin tavararvirheestä johtuihin vahinkoihin, ”jotka tosin kohdistuvat muuhun omaisuuteen kuin myytyyn tavaraan, mutta jotka läheisesti ja ennalta-arvattavasti liittyvät myydyn tavaran käytötarkoitukseen”.⁴⁶ Koska nämä vahingot on määritelty välillisiksi vahingoiksi, myyjän korvausvastuu edellyttää yleensä huolimatto-muutta hänen puolellaan. Kuitenkin KauppaL 40.3 §:ssä mainitaan tuottamuksen lisäksi toisena vastuuperusteena se, että ”tavara kau-pantekohetkellä poikkesi siitä, mihin myyjä on erityisesti sitoutunut”. Joissakin tilanteissa ankara vastuu voi siten KauppaL:n mukaan syntyä ns. ”tuotevastuu-takuun” perusteella.⁴⁷

Vuonna 1994 toteutetun kuluttajakaupan sääntelyn kokonaisuudistuksen yhteydessä otettiin myös KSL:iin säännös myyjän vastuuta koskevien säännösten soveltamisesta tuotevahinkoihin.⁴⁸ KSL 5:21:n mukaan sen myyjän vahingonkorvausvelvollisuutta koskevaa säännöstä sovelletaan muulle omaisuudelle kuin myydylle tavaralle aiheutettuun vahinkoon vain, ”mikäli vahinko kohdistuu omaisuuteen, jolla on väliton käyttöyhteys myytyyn tavaraan”. KauppaL:n esitöissä mainittu liityntä käyttötarkoitukseen on KSL:ssa vaihtunut käytö-

⁴⁶ HE 93/1986 s. 128.

⁴⁷ Tilanteet ovat varmasti harvalukuisia, koska säännös koskee vain tavarointia, jotka olivat olemassa kaupantekohetkellä, ja on myös epävarmaa, mitä tarkoittaa ”erityisesti sitoutunut”, ks. Wilhelmsson – Sevón – Koskelo 1998 s. 135 s.

⁴⁸ Lisäksi eräitä kuluttajapalveluksia koskevassa 8 luvussa on vastaavalla tavalla säännelyt toimeksisaajan vastuuta materiaalin aiheuttamista tuotevahingoista (KSL 8:21). Taloelementtien kauppa ja rakennusurakka koskevassa 9 luvussa on toimeksisaajan vahingonkorvausvelvollisuutta koskeva alaltaan laajempi säännös, joka kattaa myös henkilövahingot ja sellaiset tuotevahinkotyypit set esinevahingot, jotka kohdistuvat pääasiassa yksityisessä käytössä olevaan asuntoirtaimistoon (KSL 9:20).

yhteyteen. Tästä huolimatta voidaan olettaa, että KauppaL:ssa ja KSL:ssa on pidetty silmällä samankaltaisia tilanteita. Vastuuperusteen osalta KSL menee kuitenkin KauppaL:ia pidemmälle. Koska KSL:n välillistä vahinkoa koskeva määritelmä on erilainen kuin KauppaL:n, esimerkiksi arvonalennusta ja korjauskuluja pidetään KSL:n mukaan välittömänä vahinkona myös silloin, kun ne liittyvät myydyn tuotteen vahingoittamaan muuhun tuotteeseen.⁴⁹ KSL:n vastuujärjestelmän mukaan myyjällä on siten ankara vastuu näistä vahingoista. KSL 5:20:ssä mainittu ”erityinen sitoumus” on ankaran vastuun näkökulmasta kuluttajankaupassa tarpeen vain, jos arvonalennuksen ja korjauskulujen lisäksi vaaditaan korvausta myös esimerkiksi vahingoittuneen omaisuuden käyttöhyödyn menetyksestä tms. vahingosta, joka mainitaan KSL 5:10.3:ssä.

Rajanveto KauppaL:n ja KSL:n kattamien tuotevastuu-tapausten ja näiden lakien ulkopuolelle jäävien tapausten välillä ei ole selkeää. Oikeuskirjallisuudessa on mainittu kahdeksan esimerkkiä vahingoista, joissa vahingoittunut omaisuus on sillä tavoin läheisessä suhteessa myytyyn tuotteeseen, että irtaimen kaupan säännösten perusteella saataisi syntyä korvausvastuu:⁵⁰

- 1) Varmin tapaus ovat ns. raaka-ainetapaukset: virheellinen myyty tuote aiheuttaa viallisuuden sitä käytämällä valmistettuun loppu-putteeseen. Ostaja voi tällöin vaatia myyjältä korvausta sekä ostetun tuotteen että loppu-putteen viallisuuden perusteella.
- 2) Samankaltainen tapaus on komponenttivahinko: loppu-putteesta tulee arvoton tai se menettää arvoaan myydyssä komponentissa olevan virheen johdosta.
- 3) Jos virheellisen komponentin aiheuttama vahinko kohdistuu muuhun osaan loppu-putetta, tätäkin vahinkoa saatetaan sisällyttää Suomen⁵¹ irtaimen kauppa koskevan vastuujärjestel-

⁴⁹ HE 360/1992 s. 67.

⁵⁰ Ks. tarkemmin Wilhelmsson 1994 s. 636 ss., viittauksin muiden pohjoismaiden oikeuskirjallisuuteen.

⁵¹ Muissa pohjoismaissa näitä vahinkoja ei aina ole hyväksytty irtaimen kauppa koskevan vastuun piiriin, ks. esim. Dahl 1973 s. 159 ja Agell 1993 s. 32, viittauksin tapaukseen NJA 1945 s. 189 (auton moottorin vahingoittuminen uusien mäntien valmistusvirheen johdosta).

mään, viitaten muun muassa KaappaL:n esitöissä valittuun laajahkoon kuvaukseen: "Tyyppillinen esimerkki tästä on se, että myydessä raaka-aineessa tai komponentissa oleva virhe aiakaan-saa siitä valmistetun esineen vahingoittumisen."⁵² Tähän läheisesti liittyvä esimerkki on pakkausmateriaalin aiheuttama tuotteen vahingoittuminen.⁵³

- 4) Mahdollisesti myös virheellisen polttoaineen aiheuttama mootorin vahingoittuminen saattaa johtaa polttoaineen myyjän irtaimen kauppaan koskevien säännösten mukaiseen vastuuseen.
- 5) Tästä näyttäisi seuraavan irtaimen kaupan mukainen vastuu myös virheellisen rehun ja muiten ravintoaineiden eläimelle aiheuttamasta vahingosta.⁵⁴
- 6) Jo KaappaL:n esitöiden mukaan irtaimen kauppaan perustuva vastuu kattaa sellaiseen omaisuuteen kohdistuvan vahingon, jonka työstämiseen myyty tavara on tarkoitettu. Esimerkinä mainitaan, "että myydessä koneessa oleva vika vahingoittaa työstettävää materiaalia".⁵⁵
- 7) KSL:n kuluttajankauppa koskevien säännösten perusteluissa mainitaan joitakin muita tilanteita, joissa myyty tuote vahingoittaa omaisuutta, jonka käsittelemiseen se on tarkoitettu. Jos virheellinen astian- tai pyykinpesukone taikka silitysrauta aiheuttaa käytettäessä vahinkoa astioille tai vaatteille tai jos pesutai tahranoistoaine vahingoittaa puhdistettavaa pintaa, myyjän vahingonkorvausvastuu määrätyysi (myös) KSL:n mukaan.⁵⁶ Kuluttajavalituslautakunta on tämän mukaisesti todennut pölyhuiskun aiheuttaman vahingon sellaiselle pinnalle, josta tavaramaisesti pyhitään pölyä pölyhuiskulla, olevan KSL 5:21:n

⁵² HE 93/1986 s. 128.

⁵³ Ks. KKO 2001:77, jossa KaappaL:ia sovellettiin, kun kaupan kohteena ollut laminaatti ei, myyjän sitoumuksesta huolimatta, soveltunut perunasta valmis-tettujen tuotteiden pakkausmateriaaliksi ja tästä syntyi vahinkoa.

⁵⁴ Vrt. kuitenkin KKO 1967 II 1. Useissa tapauksissa vahinkotyyppiä koskevasta erityislainsäädännöstä seuraa joka tapauksessa ankara vastuu, ks. myöh. tämä jakso.

⁵⁵ HE 93/1986 s. 128.

⁵⁶ HE 360/1992 s. 67. Pesukone-esimerkki mainitaan myös pohjoismaisen kauppalakyöryhmän mietinnössä, NU 1984:5F s. 111.

mukaan korvattava; lautakunta suositti korvausmaksamista viillosta, jonka pölyhuiskun piilossa olevan terävä pää oli aiheuttanut auton kojetauluun.⁵⁷ Tässä yhteydessä voidaan lopulta mainita myös oikeustapaus KKO 1994:98, jossa kalanviljelylaitoksessa käytettävien verkkoaltaiden myyjä joutui KaappaL:n⁵⁸ nojalla korvausvastuuseen kalojen karkaamisesta, kun verkkoal-taiden saumoissa oli ollut valmistusvirheestä johtuneita aukkoja.

- 8) Irtaimen kauppaan perustuva vastuu tuotevahingosta voi tulla kysymykseen muissakin tilanteissa, kun tuote on tarkoitettu käytettäväksi yhdessä muun tuotteen kanssa, joka vahingoittuu ensiksi mainituissa tuotteessa olevan virheen johdosta. Esimerk-keinä on mainittu mustekynää vahingoittava muste ja filmiä vahingoittava kamera⁵⁹ sekä sähkölaite, jonka virhe vahingoittaa toista laitetta, johon sähkölaite on käyttötarkoituksensa mukai-desti kytketty.⁶⁰

Se, että myyjä saattaa näissä tapauksissa olla vastuussa tuotevahingos-ta irtaimen kauppaan koskevan lainsäädännön perusteella, ei sinänsä vaikuta TVastuuL:n soveltamisalan määrittelyyn. TVastuuL 2 §:n 1 kohdassa suljetaan lain soveltamisalan ulkopuolelle vain tuotteesta tuotteelle itselleen aiheutunut vahinko, minkä vuoksi yllä kuvatut vahingot yleensä ovat TVastuuL:n soveltamisalan piirissä, jos sen muut soveltamisedellytykset – muun muassa vahingoittuneen omaisuuden käyttötarkoituksen osalta – täytyvät. TVastuuL:n ollessa so-vellettavissa samaan vahinkoon vahingonkärsijä voi valita millä per-usteella hän esittää korvausvaatimuksensa ja keneltä hän vaatii kor-vausta.

Koska TVastuuL koskee vain irtaimen esineen aiheuttamaa vahinkoa, AsKaappaL:iin on otettu *asunnon myyjän tuotevastuuta* koskeva säännös. AsKaappaL 4:26.2 §:n uuden asunnon myyjän vahingon-

⁵⁷ KVL 97/36/2388, Ståhlberg 2001 s. 133 ss.

⁵⁸ Korkein oikeus tosin viittasi KaappaL 67.2 §:n 1 kohtaan, mutta tulos olisi ollut sama jos olisi nojauduttu 67.2 §:n tuotevastuuta koskevaan 4 kohtaan.

⁵⁹ Bergem – Rognlien 1991 s. 252.

⁶⁰ HE 93/1986 s. 128.

korvausvelvollisuutta koskeva säännös, jonka mukaan vastuu on antakaa välittömän vahingon osalta ja tuottamukseen perustuvaa välillisen vahingon osalta, koskee myös virheestä ostajalle aiheutunutta henkilö- ja esinevahinkoa. Jos vahinko on aiheutunut materiaalin, ainesosan tai laitteen virheestä, myyjän vastuu on kuitenkin useimmiten vain tuottamusvastuuta. Näissä tapauksissaan materiaalin, ainesosan tai laitteen toimittajalla on yleensä TVastuuL:iin perustuva vastuu vahingosta, siten kuin jäljempänä on selitetty.⁶¹ Käytetyn asunnon kaupassa myyjän vastuu on AsKauppaL 6:17 §:n mukaan kaikista virheen seurausista vain tuottamusvastuuta käännytellyä todistustaakalla (presumtiovastuu). Jos myyjänä on elinkeinonharjoittaja, sovelletaan kuitenkin samoja sääntöjä kuin uuden asunnon kaupassa.

Eräissä muissakin lageissa TVastuuL:n ohella on säädetty ankara vastuu tuotevahingosta. *Maa- ja metsätalouden alalla* on jo ennen varsinaisen tuotevastuulainsäännön syntymistä⁶² ollut erityislainsääntöö, johon on sisältynyt osin ankaran vastuuseen perustuvia tuotevastusäännöksiä. Tällä hetkellä ovat voimassa seuraavat säännökset:

- Metsänviljelyaineiston kaupasta annetun lain (684/79) 14 §:n perusteella metsänviljelyaineiston tuottajan on korvattava vahinko, joka metsänviljelyaineiston käyttäjälle aiheutuu siitä, että metsänviljelyaineisto ei ole siitä annettujen tietojen mukaista. Myyjän vastuu tällaisesta vahingosta on sen sijaan vain tuottamusvastuuta.
- Lannoitelain (232/93) 22 §:n mukaan myyjällä on ankara vastuu vahingosta, joka ostajalle aiheutuu siitä, että myyty valmiste ei täytyä säädettyjä tai määritetyjä vaatimuksia taikka ettei se poikkeaa ostajalle annetuista tiedoista enemmän kuin maa- ja metsätalousministeriön määräysten mukaan on sallittua.
- Rehulain (396/98) 22 §:n vahingonkorvaussäännöksessä taas ankara vastuu on kohdistettu rehuvalmisteen valmistajaan ja pakkaajaan sekä siihen, joka on tuonut rehuvalmisteen Suomeen. Näiden on

⁶¹ Ks. jaksot 2.1.2. ja 3.4.

⁶² Ks. siementavaran kaupasta annetun lain (669/75) 16 §, metsänviljelyaineiston kaupasta annetun lain (684/79) 14 §, rehulain (376/86) 23 § ja lannoitelain (377/86) 21 §.

korvattava vahinko, joka käyttäjälle aiheutuu siitä, että rehuvalmiste ei ole siitä annettujen tietojen mukaista tai että siinä on muu virhe. Nimenomaisesti todetaan myös – yllä todetun valossa ei aivan ongelmattomasti – että rehuvalmisten muun liikkeeseen laskijan vastuusta on voimassa, mitä KauppaL:ssa säädetään.

- Siemenkauppalain (728/00) 14 §:n korvausvelvollisuutta koskeva säännös on lähes identtinen rehulain vastaan säännöksen kanssa ja asettaa näin ollen ankaran vastuun kylvösiemenen kunnostajalle, pakkaajalle ja maahantuojalle.

1.2.3 Lääkevastuusta

Tuotevastuuta koskevassa kansainvälisessä keskustelussa lääkkeiden aiheuttamat vahingot ovat olleet erityisen huomion kohteena. Ns. thalidomidi-katastrofi 1950- ja 1960-luvulla, jolloin rauhoittava lääke thalidomidi eli neurosedyn aiheutti suuren määren sikiövahinkoja eri puolilla maailmaa, on ollut keskeinen aihe tuotevastuun kehittämiselle.

Valmisteltaessa tuotevastuulainsääntöä Suomeen päädyttiin jo aikaisessa vaiheessa jättämään lääkkeiden aiheuttamat vahingot uuden lain soveltamisalan ulkopuolelle.⁶³ Oikeusministeriön asettama työryhmä valmisti sen sijaan erillisen ehdotuksen lääkevahinkolaiksi.⁶⁴ Muun muassa estääkseen tämän ehdotuksen toteuttamista lääketeliisuus ja -maahantuojat loivat oman ”vapaaehtoisen” korvausjärjestelmän, joka tuli voimaan vuonna 1984. Järjestelmä toimii yhä.

Olemassa olevan korvausjärjestelmän vuoksi TVastuuL:iin otettiin alun perin säännös, jonka mukaan laki ei koskenut lääkevahinkovalkuutuksen piiriin kuuluvasta lääkkeestä aiheutunutta vahinkoa (2 §:n 5 kohta). Rajoituksesta luovuttiin, kun ETA-sopimuksen takia korjattiin TVastuuL:ia tuotevastuudirektiivin mukaiseksi. Perusteluna todettiin, ettei vahingon kärssineen oikeutta direktiivin mukaan saanut rajoittaa sillä perusteella, että hän voisi saada korvausta myös toisella perusteella.⁶⁵ Tilanne on siis tällä hetkellä se, että vahingon-

⁶³ Ks. KM 1978:19, lakiehdotuksen 11 §.

⁶⁴ OLJ 2/1979.

⁶⁵ HE 251/92 s. 3.

kärsijä voi valita, hakeeko häntä korvausta lääkevahinkovakuutusjärjestelmän vaiko TVastuuL:n perusteella. Lainmuutoksen valmistelijoiden huoli siitä, että muutos saattaisi johtaa kahdenkertaiseen vastuvakuutustarpeeseen ja lopulta lääkevahinkovakuutusjärjestelmästä luopumiseen,⁶⁶ ei näytä toteutuneen. Lääkevahinkovakuutusjärjestelmä on useimmiten sillä tavoin edullisempi vahingonkärsijän kannalta, ettei TVastuuL:iin perustuvia korvausvaatimuksia juurikaan esitetä.

Tässä ei ole tarpeen kuvata lääkevahinkovakuutusjärjestelmää tarkasti. Jotta kävisi ymmärrettäväksi, miksi lääkevahinkoja koskevia korvausvaatimuksia ei juurikaan voida odottaa esitettävän TVastuuL:n nojalla, on kuitenkin kerrattava lyhyesti järjestelmän peruspiirteet.

Lääkevahinkovakuutus Suomessa ei, kuten todetti, perustu lainsääädöön. Vakuutuksesta on sovittu Suomen lääkkeiden valmistajien ja maahantuojien muodostaman Lääkevahinkokorvausosuuskunnan ja eräiden vakuutusenantajien solmimassa sopimuksessa. Vakuutus on *kollektiivinen*, mikä tarkoittaa, että saman vakuutuksen perusteella korvataan kaikki järjestelmän kattamat vahingot eikä näitä vahinkoja siis tarvitse kanavoida jonkin määrätyyn valmistajayrityksen, apteekin tai maahantuojan kannettaviksi. Korvauksen suorittaa Lääkevahinkovakuutuspooli, jonka muodostaa kolme vakuutusyhtiötä. Poolia avustaa lääkevahinkolautakunta, jonka tehtävänä on antaa lausuntoja lääkevahinkojen korvaamisesta.

Lääkevahinkovakuutuksen korvauspiiri määräytyy vakuutuksen yleisten vakuutusehtojen mukaan, joiden uusittu versio on voimassa 1.1.2002 alkaen. Ehtojen mukaan lääkevahinkovakuutuksesta maksetaan korvaus henkilövahingosta, joka johtuu lääkkeen käytöstä lääkkeenä, kun vakuutukseen liittynyt valmistaja, maahantuaja tai markkinoija on elinkeinotoiminnassaan luovuttanut lääkkeen Suomessa kulutukseen (kohta 1.1). Lääkkeellä tarkoitetaan tällöin paitsi lääkelain (395/87) 3 §:n mukaista ihmisiille tarkoitettua valmistetta tai ainetta, myös potilaalle kokeiltavaksi saatettua lääkettä sekä kohdun sisäistä ehkäisintä (kohta 2).

⁶⁶ HE 251/92 s. 4.

Sanotusta ilmenee, että lääkevastuu on *ankaraa*, tuottamuksesta riippumatonta. Korvausvastuu edellytyksenä ei *edes* ole se, että lääke olisi jollakin tavoin virheellinen, turvallisudeltaan puutteellinen. Vakuutuksesta myönnetään tietyin edellytyksin korvaus myös joistaakin ns. tunnetuista sivuvaikutuksista, joita voidaan pitää lääkkeeseen liittyvinä hyväksyttyinä riskitekijöinä. Vaikka jokin harvinainen sivuvaikutus olisikin tunnettu ja lääke olisi tästä huolimatta hyväksytty myytäväksi ja sivuvaikutuksesta olisi otettu asianmukainen merkintä remediaan, vakuutus saattaa joissakin tapauksissa korvata tämän sivuvaikutuksen vuoksi syntyneen vahingon.

Kaikkia sivuvaikutuksia ei kuitenkaan korvata. On katsottu, että henkilö, joka käyttää lääkeitä, tulee kohtuudella hyväksyä joitakin lääkkeiden aiheuttamia sivuvaikutuksia. Rajanvetoa hyväksytävien sivuvaikutusten ja korvaukseen johtavien sivuvaikutusten välillä on kuitenkin ollut mahdoton kiteyttää kovinkaan täsmälliseen muotoon. Tässä on jouduttu päätymään yleislausekkeeseen (kohta 6.1):

”Lääkevahinkoa ei korvata, jos sairaus tai vamma on seurausta lääketieteellisestä välttämättömästä riskin ottamisesta hoidettaessa sellaista sairautta tai vammaa, joka hoitamattomana on hengenvaarallinen tai saattaa aiheuttaa vaikean ruumiinvamman.

Vahinkoa ei myöskään korvata, jos se olisi kohtuudella pitänyt sietää lääkkeen käytön haittavaikutuksena ottaen huomioon

- käsittelyn tarkoittaman sairauden laadun ja vaikeusasteen
- vahingottuneen terveydentilan muutoin
- vahingon laajuuden
- asiantuntijan mahdollisuudet ja tilaisuus ennakoida lääkkeen valutukset ja
- muut tällaiset seikat.”

Yleislausekkeen soveltamisessa keskeisenä lähtökohtana on toisaalta hoidettavan sairauden vaikeusaste ja toisaalta vahingon laajuus.⁶⁷ Mikäli sellaisen sairauden, joka ei ole kovin vakava, hoito lääkkeillä aiheuttaa vakavia seurauksia, esimerkiksi vaikean allergisen reaktion muodossa, lääkevahinkovakuutus kattaa nämä seuraukset.

⁶⁷ Ks. lähemmin myös Rehn 1987 s. 522 ss. sekä Wilhelmsson 1991 s. 366.

Mainitun yleislausekkeen lisäksi sisältyy lääkevahinkovakuutuksen yleisiin vakuutusehtoihin muitakin vakuutusenantajan vastuuta rajoittavia ehtoja. Vakuutus ei kata

- vahinkoa, joka johtuu siitä, että lääkkeellä ei ole tarkoitettua vaikuttaa (kohta 4),
- vahinkoa, joka on aiheutunut virheestä lääkkeen määräämisessä tai antamisessa (kohta 4),⁶⁸
- eräitä vahinkoja, jotka johtuvat vahingonkärsijän moitittavasta menettelystä,⁶⁹ eikä
- vähäisiä vahinkoja.⁷⁰

Koska lääkevahinkovakuutus perustuu vapaaehtoiseen sopimukseen, sillä ei voida rajoittaa kolmannen henkilön eli vahingonkärsijän oikeutta vaatia korvusta TVastuuL:n tai muun lainsäädännön nojalla. Vahingonkärsijä voi valita korvausjärjestelmänsä. Lääkevahinkovakuutuksen vakuutusehtojen mukaan hänen on kuitenkin tehtävä valinta ennen korvauksen nostamista. Se, jolla on oikeus korvauksen lääkevahinkovakuutuksesta, saa nostaa korvauksen vain, jos hän luovuttaa vakuutusenantajalle sen oikeuden vahingonkorvaukseen, joka hänellä muutoin voi olla (kohta 9.2).

1.2.4 TVastuuL ja aikaisemmin kehittyneet periaatteet

Ennen TVastuuL:n voimaantuloa voimassa olleiden tuotevastuuta koskevien sääntöjen kuvaminen ei ole tärkeää pelkästään uuden lain oikeudellisen taustan kuvamiseksi. Säännöillä ei ole vain historiallista merkitystä apuvälineinä, joiden kautta pystytään paremmin ymmärtämään uutta lakia. Ne ovat *edelleen voimassa olevaa oikeutta*,

⁶⁸ Tällaista vahinkoa koskevat vaatimukset kanavoidaan ainakin osittain potilasvahinkovakuutuksen piiriin, ks. potilasvahinkolain (585/86) 2.1 §:n 6 kohta sekä 2.2 §.

⁶⁹ Ks. yleisten vakuutusehtojen kohta 4 toiminnasta, johon ei olisi pitänyt ryhtyä ottaen huomioon lääkkeen vaikuttus, kohta 6.2, joka koskee vastoin määräysiä käytettyä tai luovutettua lääketä, kohta 6.3, joka koskee tahallisesti aiheutettua vahinkoa, sekä kohta 6.4, jossa säällä lääketä väärinkäytämillä tai törkeällä huolimattomuudella aiheutettua vahinkoa.

⁷⁰ Ks. yleisten vakuutusehtojen kohta 5, jossa pääsääntöisesti edellytetään 14 päivän työkyvyttömyyttä tai yli 85 euron kustannuksia.

jota ei ole TVastuuL:lla kumottu. TVastuuL:iin perustumatonta tuotevastuuta koskevia sääntöjä on myös TVastuuL:n säättämisen jälkeen täydennetty uudella lainsäädännöllä ja oikeuskäytännöllä.

TVastuuL 11 §:ssä on nimenomaisesti säädetty, ettei laki rajoita vahinkoa kärsineen oikeutta korvaukseen sopimuksen perusteella taikka VahKorvL:n tai muun lain nojalla. Säännöksen taustalla on tuotevastuudirektiivin 13 artikla, jonka mukaan direktiivi ei rajoita vahinkoa kärsineen oikeutta korvaukseen sopimuksen perustuvaa vastuuta tai sopimussuhteen ulkopuolista vastuuta koskevien säännösten nojalla taikka sellaisen erityisen vastuujärjestelmän perusteella, joka oli olemassa direktiivin tiedoksiantohetkellä. Siten yllä kuvatut sekä tuottamusvastuuta että ankaraa vastuuta koskevat normit ovat edelleen vahinkoa kärsineen käytettäväni TVastuuL:n ohessa. Tuotevastuudirektiivin tulkinnassa tosin 13 artiklan lopussa oleva viittaus direktiivin tiedoksiantohetkellä oleviin normeihin on herätänyt kysymyksen, missä määrin TVastuuL:n ohessa voidaan kehittää uusia tuotevastuuta(kin) koskevia normeja rikkomatta tuotevastuudirektiiviä.⁷¹ On kuitenkin huomattava, että rajoitus koskee vain ”erityisiä vastuujärjestelmiä”, jollaisena pidettiin esimerkiksi Saksassa jo silloin käytössä ollutta lääkevastuujärjestelmää.⁷² Yleisen sopimusvastuuta ja vahingonkorvausvastuuta koskevan oikeuskehityksen soveltaminen tuotevastuutapauksiin on siten selvästi sallittua. Sen sijaan, jos esimerkiksi Suomessa haluttaisiin ”virallistaa” lääkevastuujärjestelmää säätmällä siitä laki, toimenpide voisit olla tuotevastuudirektiivin kannalta ongelmallinen; on epävarma, riittäisikö järjestelmän ”vapaaehtoinen” olemassaolo ennen direktiivin syntymistä täytämään sen 13 artiklassa mainitun vaatimuksen.

TVastuuL tuo siis vahinkoa kärsineen käyttöön yhden uuden kannepерустeen entisten ohella. Jos vahinkoa kärsinyt näin haluaa, hänen ei tarvitse nojautua TVastuuL:iin, vaan hän voi edelleen vaatia

⁷¹ Ks. esim. Howells 1993 s. 197 s.

⁷² Sen sijaan ei ole sallittua ylläpitää tuotevastuudirektiivistä poikkeavaa ”yleistä tuotevastuujärjestelmää” eli tuotevastuujärjestelmää, ”jolla on sama perusta kuin direktiivillä käytöön otetulla järjestelmällä ja joka ei rajoitu määrittylle tuotannonalalle”, ks. EY-tuomioistuimen ratkaisu González Sánchez v. Medicina Asturiana, Asia C-183/00, kohdat 33–34.

korvausta esimerkiksi hänelle edullisen sopimuksen nojalla tai edellä kuvattujen tuotevastuu koskevien sääntöjen perusteella.

Käytännössä vahinkoa kärsinyt useimmiten perustaa vaatimukseensa TVastuuL:iin, koska se on hänen edullisempi säännöstö siihen sisältyvän ankaran vastuun vuoksi,⁷³ paitsi niissä harvinaisissa tapauksissa, joissa ankara vastuu voi syntyä myös muun kuin TVastuuL:n nojalla. Joissakin tapauksissa ”vanhan” oikeuden mukainen tuottamusvastuu voi kuitenkin saada käytännön merkitystä myös TVastuuL:n tultua voimaan. Ilmeisin esimerkki lienee TVastuuL:n muutoksen jälkeen pienehköjen omaisuusvahinkojen korvaaminen, jotka TVastuuL 8.2 §:ssä olevan omavastuu koskevan säännöksen mukaan jäävät TVastuuL:n nojalla korvaamatta, minkä vuoksi vahinkoa kärsineen on näissä tapauksissa pakko turvautua muihin vastuunormeihin. Jatkossa todetaan myös, että tuottamusvastuu voi tulla kysymykseen tilanteissa, joissa TVastuuL:n mukainen vastuu on poissuljettu esimerkiksi vahingonkorvausvelvollisuudesta vapautumista koskevan säännöön nojalla (ks. 5 luku) tai siitä syystä, että lain mukainen korvausvaade on vanhentunut (jakso 7.3.1).

TVastuuL:n ohessa kehitettyä oikeutta sovelletaan myös kaikkien sellaisten tahojen vastuuseen, jotka eivät ole TVastuuL:n perusteella vastuussa. Kun esimerkiksi *myyjän* vastuu TVastuuL 6 §:n mukaan on vain toissijaisista vastuuta, jonka hän voi välittää ilmoittamalla muun vastuussa olevan, myyjä ei käytännössä yleensä vastaa TVastuuL:n mukaan. Myyjän vastuu on siten jatkossakin useimmiten tuottamusvastuu. Myyjän vastuun osalta edellä referoidut oikeustapaukset ovat yhä merkityksellisiä ennakkotapauksia.

TVastuuL ei koske elinkeinonharjoittajan vastuuta toisen elinkeinonharjoittajan kärsimästä omaisuusvahingosta (1.1 §).⁷⁴ Tältäkin osin aiemmin voimassa ollut oikeus on ajankohtainen. *Elinkeinon-*

⁷³ Välttämättä ero käytännössä tiukahkon tuottamusvastuun ja TVastuuL:n mukaisen puutteelliseen turvallisuuteen perustuvan ankaran vastuun välillä ei ole kovin suuri, ks. vertailu artikkelissa Agell 1993 s. 15 ff.

⁷⁴ Myös esim. ammatinharjoittajan ammatin harjoittamiseen käyttämän omaisuuden vahingoitaminen jää TVastuuL:n soveltamisen ulkopuolelle. Ks. tarjemmin jakso 2.2.2.

harjoittajan vastuu suhteessa toiseen elinkeinonharjoittajaan on perinteistä tuottamusvastuuta. Osa edellä kuvatuista oikeustapauksista koskee juuri tällaista suhdetta.⁷⁵

Lopulta on syytä todeta, että TVastuuL koskee lain *voimaantulosäännöksen* mukaan vain lain 1 päivänä syyskuuta 1991 tapahtuneen voimaantulon jälkeen liikkeelle laskettujen tuotteiden aiheuttamia vahinkoja (14 §). Lakia ei siten voida soveltaa sellaisiin tulevaisuudessa sattuviin tuotevahinkoihin, joiden aiheuttajana on ennen lain voimaantuloa liikkeelle laskettu tuote. Tällaisiin vahinkoihin sovelletaan edelleen aikaisemmin kehittyneitä sääntöjä. Vastikään ratkaistu tupakkavastutapaus⁷⁶ osoittaa, että ennen lain voimaantuloa liikkeelle laskettujen tuotteiden osalta saatetaan joutua soveltamaan aiemmin kehittynytä oikeutta vielä pitkään tulevaisuudessakin.

Jäljempänä (jaksossa 5.2) on tarkemmin selvitetty, mitä tarkoitetaan käsitteellä liikkeelle laskeminen. Mitä kyseisessä jaksossa on sanottu liikkeelle laskemisesta, soveltuu myös lain voimaantulosäännöksen tulintaan.⁷⁷

Sanotusta jaksosta ilmenee muun muassa, että liikkeellelaskemisajankohta on vahvistettava erikseen eri vastusubjektiin osalta. Nämä ollen lain voimaantulosäännös on voinut johtaa tilanteeseen, jossa esimerkiksi tuotteen valmistajan vastuuta olisi arvioitava vanhojen sääntöjen mukaan ja maahantuojan vastuuta TVastuuL:n mukaan.⁷⁸

⁷⁵ Ks. KKO 1981 II 109 ja KKO 1988:30.

⁷⁶ KKO 2001:58.

⁷⁷ Kun vuoden 1993 TVastuuL:n muutoksia TVastuuL:ia muuttavan lain voimaantulosäännöksen mukaan ei sovelleta siihen, joka on laskenut vahinkoa aiheuttaneen tuotteen liikkeelle ennen 1.1.1994, tämäkin voimaantulosäännöksen tulkinnassa on sovellettava samaa liikkeellelaskemiskäsitettä.

⁷⁸ Nämä myös HE 119/1989 s. 54. Tästä näyttäisi seuraavan, että esimerkiksi myyjä, joka on TVastuuL:n voimaantulon jälkeen myynyt anonymin tuotteen, jonka hän on hankkinut ennen lain voimaantuloa, jää tassä tapauksessa lopulliseen TVastuuL:n mukaiseen vastuuseen, koska hän ei voi TVastuuL 6 §:n mukaan osoittaa muuta TVastuuL:n mukaista vastusubjektiä.

1.3 TVastuuL ja tuotevastuudirektiivi

1.3.1 Tuotevastuudirektiivi ja sen toteuttaminen eri maissa

1.3.1.1 Tuotevastuudirektiivi

Euroopan yhteisöjen piirissä on pitkään valmisteltu säädöksiä tuotevastuusta. Tällä tasolla lainvalmistelu alkoi jo vuonna 1968.⁷⁹ Varsinaiseen valmistelutyöhön päästiin vasta 1970-luvun puolella.

Tällöin valmisteltiin samanaikaisesti tuotevastuuta koskevia säädöksiä Euroopan neuvoston piirissä. Neuvosto hyväksyi 27 päivänä tammikuuta 1977 yleissopimuksen, joka koskee tuotevastuuta henkilövahingoista ja kuolemantapauksista.⁸⁰ Tämä yleissopimus ei kuitenkaan ole tullut voimaan ja se on käytännössä menettänyt merkityksensä EY:n piirissä tapahtuneen lainvalmistelun johdosta. Sisällöltään Euroopan neuvoston hyväksymä yleissopimus muistuttaa suuresti myöhemmin hyväksyttyä EY-direktiiviä.

Varsin pitkän ja vaikeahkon valmistelun jälkeen päädyttiin EY:ssä lopulta tuotevastuuta koskevan direktiivin hyväksymiseen vuonna 1985. EY:n neuvosto antoi 25 päivänä heinäkuuta 1985 direktiivin tuotevastuuta koskevien jäsenvaltioiden lakiin, asetusten ja hallinnollisten määräysten lähentämisenstä. Tätä direktiiviä kutsutaan jatkossa lyhyesti tuotevastuudirektiiviksi. Suomen TVastuuL perustuu kyseiseen direktiiviin.

Tuotevastuudirektiivin johtolauseessa direktiivin antamisen sanottiin olevan välttämätöntä muun muassa siksi, että jäsenvaltioiden tuotevastusäennöstöjen väliset erilaisuudet saattoivat vääristää kilpailua ja vaikuttaa tavaroitten liikkuvuuteen yhteismarkkinoilla. Perustelu ei ole kovin vakuuttava ja direktiivin valmisteluprosessin aikana esitettiinkin epäilyjä siitä, kuuluuko tuotevastuu lainkaan

⁷⁹ Ks. EY-direktiivin valmistelusta esim. Taschner – Frietsch 1990 s. 95 ss.

⁸⁰ European Convention on Products Liability in regard to Personal Injury and Death.

EY:n lainsäädäntökompetenssin piiriin.⁸¹ Tämä ei estänyt direktiivin antamista eikä kysymykseen ole sittemmin palattu muutoin kuin tutkijoiden satunnaisissa kommenteissa. Maastrichtin sopimuksessa EU:n tehtäviin nimenomaista liitettiin myös kuluttajansuoja.⁸² Viimeistään sen jälkeen asia on juridisestikin selvä.

EY-direktiivissä vahvistetaan tuotevastuun peruslähökohdaksi ankara vastuu. Direktiivin johtolauseen mukaan

”valmistajan tuottamuksesta riippumaton vastuu on ainoa asianmukainen keino ratkaista teknistyvälle aikakaudelleemme ominainen, nykyikaiseen tekniseen tuotantoon liittyvien riskien oikeudenmukaisen jatkamisen ongelmia”.

Koska TVastuuL perustuu tuotevastuudirektiiviin, direktiivin sisältöön palataan tarkemmin kussakin luvussa TVastuuL:n vastaavien säädösten erittelyn yhteydessä. Yleispiirteissään tuotevastuudirektiivin sisältö on seuraava. Sen 1 artiklan perussäädön mukaan tuotteen valmistaja vastaa vahingosta, joka aiheutuu hänen tuotteensa puutteellisesta turvallisuudesta. Tuotetta pidetään turvallisudeltaan puutteellisenä, jos se ei ole niin turvallinen kuin on ollut aihetta odottaa ottaen huomioon kaikki seikat, kuten tuotteesta annetut tiedot, tuotteen kohtuudella ennakoitavissa oleva käyttö ja ajankohta, jona tuote laskettiin liikkeelle (art. 6). Valmistajalla tarkoitetaan direktiivissä sekä loppituotteen että osatuotteen ja raaka-aineen valmistajaa samoin kuin sitä, joka tavaramerkin tms. seikan avulla esiintyy valmistajana (art. 3.1). Valmistajan ohella vastaa valmistajan tavoin vahingosta myös se, joka on tuonut tuotteen EY:ön (art. 3.2). Jos yhteisössä olevaa valmistajaa tai tuojaa ei ole tiedossa, tuotteen myyjällä ja jokaisella muullakin, joka on laskenut tuotteen liikkeelle, on vastaava vastuu, ellei hän kohtuullisessa ajassa yksilöi muuta vastusubjektiä (art. 3.3).

Vastuuta koskevaan pääsääntöön liittyy myös joukko poikkeuksia, joiden mukaan vastuu jää tietyissä tilanteissa syntymättä (art. 7).

⁸¹ Ks. tästä esim. Krämer 1986 s. 12.

⁸² Artiklat 3(s) ja 129a. Nykyisessä muodossaan Sopimus sisältää kuluttajansuojaa koskevia määräyksiä 3(t), 95 ja 153 artikloissa.

Vastuuta rajoittavat myös omaisuuusvahinkoihin liitetty 500 euron määäräinen omavastuu (art. 9 b), direktiivin vanhentumissäännökset (art. 10–11) sekä potentiaalisesti myös jäsenvaltioille annettu mahdollisuus rajoittaa valmistajan kokonaisvastuu samalla tavalla turvalisuukseltaan puutteellisten samanlaisten tuotteiden aiheuttamista henkilövahingoista määrään, joka on vähintään 70 miljoonaa euroa (art. 16).

Tuotevastuudirektiivi on luonteeltaan ns. *harmonointi-eli maksimidirektiivi*.⁸³ Tämä merkitsee sitä, että EY:n jäsenvaltioiden tulee omassa lainsäädännössään noudattaa direktiiviä ”molempien suuntaan”. Direktiivissä vahvistettua suojan tasoa ei saa alittaa, mutta ei myöskään ylittää. Kansallisessa lainsäädännössä ei saa luoda vahingonkärsijöille parempia oikeuksia kuin mitä seuraa direktiivistä. Kuten jo yllä todettiin, direktiivi ei kuitenkaan rajoita vahinkoa kärsineen oikeutta korvaukseen sopimukseen perustuvaa vastuuta tai sopimussuhteen ulkopuolista vastuuta koskevien säännösten nojalla, ja ennen direktiivin antamista olemassa olleita erityisiä vastuujärjestelmiä voidaan pitää voimassa (art. 13). Kansallisen oikeuden perusteella vahinkoa kärsinyt saattaa siten joissakin tilanteissa päästää parempaan asemaan kuin mitä tuotevastuudirektiivistä seuraisi.

Tuotevastuudirektiivi on sen antamisen jälkeen tehty yksi muutos. Vuonna 1999 poistettiin direktiivin 2 artiklan soveltamisalaan-nököstä maatalouden alkutuotteita ja riistatuotteita koskeva poikkeus,⁸⁴ ja nämäkin tuotteet kuuluvat siis nyt direktiivin soveltamisalan piiriin. Muutos, jonka syynä oli muun muassa hullun lehmän taudin Euroopassa aiheuttama kohu,⁸⁵ ei ollut Suomen TVastuuL:n

⁸³ Tästä on nyttemmin olemassa myös EY-tuomioistuimen perustellut kannanotot, ks. Komissio v. Ranska, Asia C-52/00, Komissio v. Helleenien tasavalta, Asia C-154/00 ja González Sánchez v. Medicina Asturiana, Asia C-183/00. Vaikka asiaa on pidetty Suomessa jo aiemmin selvänä, ratkaisut ovat muualla herättäneet runsaastakin keskustelua, ks. esim. Schaub 2003 ja Gerstenberg 2004 s. 140 ss.

⁸⁴ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 1999/34/EY, annettu 10 päivänä toukokuuta 1999, tuotevastuuta koskevien jäsenvaltioiden lakienv, asetusten ja hallinnollisten määräysten lähentämisestä annetun neuvoston direktiivin 85/374/EY muuttamisesta.

⁸⁵ KOM(2000) 893 lopull. s. 6.

kannalta merkityksellinen, koska jo alkuperäisessä muodossaan direktiivi antoi jäsenvaltioille mahdollisuuden sisällyttää mainitutkin tuotteet kansallisen lainsäädäntönsä soveltamisalaan⁸⁶ ja Suomi oli, lähes ainoana EY-maana, käyttänyt hyväksensä tästä optiota.

Joiltakin osin tuotevastuudirektiivi siis myönsi jäsenvaltioille liikkumavaraa. Tällaisiin optioihin päädyttiin siltä osin kuin jäsenvaltioiden välillä direktiivin valmistelun aikana vallitsivat niin syvät poliittiset ristiriidat, ettei voitu päästää pitäävään kompromissiin. Kun jalostamattomia maataloustuotteita koskeva optio on edellä sanotulla tavoin poistettu, tuotevastuudirektiivin 15 artiklaan on jäänyt vain ns. kehittelyvahinkoja koskeva poikkeamismahdollisuus. Kehittelyvahinkoja koskevan 7 artiklan e kohdan määräyksen mukaan tuotteen valmistaja tai muu vastusubjekti ei vastaa vahingosta, jos hän näyttää, että laskettaessa tuote liikkeelle tieteellisen ja teknisen tiedon taso ei ollut sellainen, että puutteellinen turvallisuus olisi voitu havaita. Direktiivin 15 artiklassa jäsenvaltioille on kuitenkin nimenomaan annettu oikeus jättää tämä rajoitus pois tuotevastuudirektiiviä toteuttavasta lainsäädännöstään. Direktiiviä rikkomatta voidaan sitten parantaa vahingonkärsijän suojaa säätmällä, että direktiivin perustuva tuotevastuu kattaa myös kehittelyvahingot (art. 15). Suomi on, jälleen useimmista muista poiketen, käyttänyt hyväksensä tämän option eikä TVastuuL sisällä kehittelyvahinkoja koskevaa poikkeusta.

Tuotevastuudirektiivin 16 artiklassa mainittu mahdollisuus rajoittaa valmistajan kokonaisvastuu samanlaisten tuotteiden samanlaisen turvallisuuspuutteen aiheuttamista henkilövahingoista on myös vapaaehtoinen. Optio on tässä toisensuuntainen. Tuotevastuudirektiivi ei edellytä rajoittamista, mutta jos jäsenvaltio haluaa, se voi ottaa lakiin sanotonlaisen kokonaisvastuuta koskevan rajoituksen. Kun korvauskaton määränen direktiivin mukaan tulee olla vähintään 70 miljoonaa euroa, jäsenvaltioilla on myös määränen osalta liikkumavaraa. Suomen lakiin ei ole otettu korvauskattoa koskevia säännöksiä.

⁸⁶ Tuotevastuudirektiivin alkuperäinen teksti, art. 15.1(a). Vuoden 1999 muutostdirektiivillä poistettiin myös tämä kohta tuotevastuudirektiivistä.

Tuotevastuudirektiivin 21 artiklan mukaan komission on joka viides vuosi annettava neuvostolle kertomus direktiivin soveltamisesta ja tehdä tarvittaessa aiheelliset ehdotukset muutoksiksi.

Ensimmäinen raportti annettiin vuonna 1995.⁸⁷ Raportti perustui komission tilaamaan selvitykseen, jossa Suomen ja muiden vuonna 1995 EU:in liittyneiden maiden kokemuksia ei käsitelty.⁸⁸ Tähän mennessä saadut kokemukset olivat rajalliset ja käytäntö oli vähäistä, eikä tuotevastuuvaatimusmaksujen taso ollut direktiivin takia noussut. Komissio ei katsonut tarpeelliseksi tässä vaiheessa ehdottaa muutoksia direktiiviin. Maatalouden alkutuotteita koskevan poikkeuksen merkitystä komissio lupasi arvioda myöhemmin. Komissio ehdottikin pari vuotta myöhemmin kyseisen poikkeuksen poistamista direktiivistä⁸⁹ ja ehdotus toteutui, kuten yllä jo mainittiin, vuonna 1999.

Käsitellessään vuoden 1999 direktiivimuutosta Euroopan parlamentti katsoi tuotevastuujärjestelmän huomattavan tarkistamisen olevan aiheellinen. Komissio oli eri mieltä, mutta avasi keskustelun asiasta julkaisemalla vihreän kirjan, jolla pohjustettiin tuotevastuudirektiiviä koskevan toisen kertomuksen laatimista.⁹⁰ Vihreällä kirjalla pyydettiin tietoja tuotevastuudirektiivin käytännön toiminnasta ja muutostarpeista elinkeinoelämän, vakuutusalan ja julkishallinnon toimijoilta sekä kuluttajilta. Saatujen vastausten pohjalta komissio julkaisi toisen kertomuksensa tuotevastuudirektiivin soveltamisesta vuonna 2000.⁹¹

Tässäkin kertomuksessa todettiin kokemuksen direktiivin soveltamisesta edelleen olevan vähäinen, eivätkä käytettäväissä olevat tiedot mahdollistaneet direktiivin soveltamiseen liittyvienv ongelmien yksilöintiä. Mahdollisina ongelmahtina analysoitiin tarkemmin seuraavat kysymykset: todistustaakka, kehittämiskiskit, taloudellisen vastuun rajat, vanhentumis- ja vastuuajat, vakuutamisvelvollisuus, avoimuus, tuotteen liikkeelle laskijan vastuu, direktiivin kattamat tuotteet, direktiivin kattamat vahingot ja oikeussuoja. Koska tiedot eivät riittäneet sitovien johtopäätösten tekemiseen, komissio piti direktiivimuutosten suunnittelua ennenaihaisena.⁹² Komissio aikoi kuitenkin toteuttaa sekä

⁸⁷ COM(95) 617 final.

⁸⁸ Report for the Commission of the European Communities on the Application of Directive 85/374/EEC on Liability for Defective Products, Study Contract No. ETD/93/B5-3000/MI/06.

⁸⁹ KOM(97) 478 lopull.

⁹⁰ KOM(1999) 396 lopull.

⁹¹ KOM(2000) 893 lopull.

⁹² KOM(2000) 893 lopull. s. 29.

lyhyen että keskipitkän aikavälin seurantatoimenpiteitä. Keskipitkällä tähtäyksellä komissio halusi pohtia yhtenäisen tuotevastuujärjestelmän käyttöönottoa yhteisössä, liittyen vireillä oleviin laajempaan velvoiteoikauden harmonisointipyrkimyksiin.⁹³

Vuoden 2000 raportin mukaisesti komissio tilasi jäsen maiden tuotevastuujärjestelmistä laajan selvityksen, joka valmistui vuonna 2003.⁹⁴ Selvityksessä todettiin tuotevastuuvaatimusten määrään ja onnistumismahdolisuksien nousseen havaittavalla tavalla kuluneen kymmenen vuoden aikana, mikä osin, mutta vain osin, on seurausta tuotevastuuudirektiivin antamisesta. Tilanne vaihtelee jäsenvaltioiden välillä, mutta erot eivät muodosta merkittävää kaupan estettä tai kilpailun vääritymistä. Vaikka eri sidosryhmien edustajat esittivätkin erilaisia näkemyksiä direktiivistä ja sen yksityiskohdista, selvityksen tekijät eivät nähneet tarvetta direktiivin olennaiseen uudistamiseen, vaan komission tulisi jatkossakin tarkkailla kehitystä.⁹⁵ Tarkkailun helpottamiseksi ja käytännön harmonisoimiseksi olisi luotava kansallista oikeuskäytäntöä koskeva tiedosto.

1.3.1.2 Direktiivin implementointi

Tuotevastuudirektiiviä voidaan pitää ensimmäisenä merkittäväänä siivilioikeudellisenä EY-direktiivinä. Sen implementointi jäsenvaltioiden kansallisessa lainsäädännössä ei siten ole ollut aivan ongelmatonta. Direktiivin mukaan tarvittava kansallinen lainsäädäntö olisi tullut saattaa voimaan viimeistään kolmen vuoden kuluttua direktiivin antamisesta (art. 19) eli viimeistään vuonna 1988. Käytännössä useimmat jäsenvaltiot eivät noudattaneet direktiivin voimaantulosäännöstä. Kun Ranska viimeisenä jäsenmaana suoriutui tehtävästä vuonna 1998, direktiivi on nyt toteutettu kansallisella lainsäädännöllä koko Unionin alueella.

Tuotevastuudirektiiviä on muissa jäsenvaltioissa toteutettu seuraavasti:⁹⁶

⁹³ KOM(2000) 893 lopull. s. 32.

⁹⁴ European Commission Study 2003.

⁹⁵ Myöhemmin tilattu pienimuotoisempi selvitys kehittelyvahinkoja koskevasta säännöksestä päätyi niin ikään puoltamaan pitäytymistä tuotevastuudirektiivin alkuperäiseen ratkaisuun, ks. Freeman 2004.

⁹⁶ Ks. COM(95) 617 final s. 3 s. sekä myös esim. Reich 1991, Taschner 1991 ja Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 37 ss.

- Alankomaat ovat ottaneet direktiivin edellyttämät säädöksentäytävyydet uuteen yleiseen siviililakiinsa (1407a–1407j artiklat) vuonna 1990 annetulla lailla.
- Belgiassa on vuonna 1991 annettu erillinen tuotevastuuulaki, *Loi relative à la responsabilité du fait des produits défectueux*.
- Espanja kuului hitaisiin ja toteutti direktiivin vuonna 1994 annetulla lailla.
- Irlannissa on vuonna 1991 annettu erillinen laki, *The Liability for Defective Products Act*.
- Italia on toteuttanut direktiivin vuonna 1988 annetulla asetuksella EY-lainsäädännön toteuttamista koskevan yleisen asetuksenantovaltuuden nojalla.
- Itävallan *Produkthaftungsgesetz* annettiin vuonna 1988.
- Kreikassa direktiivi toteutettiin asetetussa määräajassa oikeus-, kauppa- ja teollisuusministerien yhteisellä päätöksellä vuonna 1988. Toteuttamistavan perustuslainmukaisuutta pidettiin kuitenkin epävarmana.⁹⁷ Vuonna 1994 on annettu uusi tuotevastuuulaki. Lakiin ei kuitenkaan ole sisällytetty direktiivin edellytämää omaisuusvahinkoja koskevaa 500 euron omavastuuosuutta, minkä vuoksi Kreikka on vastikään tuomittu tuotevastuudirektiivin mukaisten velvoitteidensa noudattamatta jättämisestä.⁹⁸
- Luxemburgissa direktiivi on pantu voimaan vuonna 1989 annetulla lailla, *Loi relative à la responsabilité civile du fait des produits défectueux*.
- Portugalin direktiivin tekstiä läheisesti seuraava laki on annettu vuonna 1989.
- Ranska toteutti lopulta vuonna 1998 direktiivin, EY-tuomioistuimen langettavan tuomion jälkeen⁹⁹ ja komission päättetyä aloittaa uhkasakkomennettelyn¹⁰⁰, ottamalla siviililakiinsa *Code Civil*in tuotevastuu koskevat artiklat 1386-1 – 1386-18. Direktiivi oli vaikea toteuttaa muun muassa siitä syystä, että voimassa ollut oikeus oli monelta osin vahinkoa kärsineen kannalta edullisempi,¹⁰¹ ja implementoinnissa päädyttiin tästä syystä useissa kohdin direktiiviä edullisempaan ratkaisuun. EY-tuomioistuin on vastikään antamaan tuomiossa todennut Ranskan jättäneen noudattamatta

⁹⁷ Ks. Alexandridou 1988 s. 356 s.

⁹⁸ Komissio v. Helleenien tasavalta, Asia C-154/00.

⁹⁹ Komissio v. Ranska, Asia C-293/91.

¹⁰⁰ Ks. esim. Izquierdo Peris 1999 s. 333.

¹⁰¹ Howells 1993 s. 101 on todennut Ranskan aiemman oikeuden olleen todennäköisesti kaikkein suojaavin EY:ssä.

- tuotevastuudirektiivin mukaisia velvoitteitaan, koska Ranska on sisällyttänyt tuotevastuuulainsäädäntöönsä alle 500 euron omaisuusvahingot, katsonut turvallisuudeltaan puutteellisen tuotteen jälleenmyyjän olevan vastuussa kaikissa tapauksissa ja samoin edellytyksin kuin valmistaja ja säättänyt, että valmistajan on näyttävä ryhtyneensä toimenpiteisiin, jotka ovat soveltaita ehkäisemään turvallisuudeltaan puutteellisesta tuotteesta aiheutuvia seurauksia, voidakseen vedota direktiivin 7 artiklan d ja e kohdassa säädettyihin vapautusperusteisiin.¹⁰²
- Ruotsin *Produktansvarslag*¹⁰³ annettiin vuonna 1992.
- Saksan uusi *Produkthaftungsgesetz* on annettu vuonna 1989. Tuotevastuudirektiivin 13 artiklan antaman valtuuden turvin on pidetty voimassa myös vuoden 1976 lääkevastuuuta koskeva laki, *Arzneimittelgesetz*.
- Tanskassa on useamman esityksen jälkeen saatu aikaan vuoden 1989 *lov om produktansvar*¹⁰⁴.
- Yhdysvalloissa kuningaskunnassa direktiivin määräykset on otettu vuonna 1987 annetun *Consumer Protection Actin* ensimmäiseen osaan. Lain kehittelyvahinkoja koskeva poikkeus sisältää sellaisia tuottamusvastuuuseen viittaavia sanontoja, että sitä epäiltiin direktiivin vastaiseksi. EY-tuomioistuin kuitenkin hylkäsi EY-komission Yhdysvaltojen kuningaskuntaa vastaan ajaman asiaa koskevan kanteen, koska lakia saatettiin tulkita myös direktiivin mukaisesti eikä komissio ollut näyttänyt, etteivät kansalliset tuomioistuimet tulisi menettelemään näin.¹⁰⁵

Koska tuotevastuudirektiivi on myös ETA-alueella relevantti direktiivi, se on toteutettu myös ETA-maissa:

- Islannissa säädettiin tuotevastuuulaki vuonna 1991.
- Liechtensteinin vastaava laki annettiin vuonna 1992.
- Norjan *lov om produktansvar*¹⁰⁶ annettiin vuonna 1988.

¹⁰² Komissio v. Ranska, Asia C-52/00.

¹⁰³ Lag 1992:18.

¹⁰⁴ Lov 371/1989.

¹⁰⁵ Komissio v. Yhdysvaltojen Kuningaskunta, asia C-300/95. Tuomioistuin muun muassa viittasi siihen, että laissa on yleinen määräys (Section 1(1)), jonka mukaan sen tuotevastuuuta koskeva osa "shall have effect for the purpose of making such provision as is necessary to comply with the product liability Directive and shall be construed accordingly."

¹⁰⁶ Lov 104/1988.

Tuotevastuudirektiivillä on ollut vaikutuksia myös EY:n ulkopuolella. Esimerkksi Sveitsissä (vuonna 1993) ja Japanissa (vuonna 1995) säädettiin tuotevastuudirektiiviä läheisesti muistuttavia tuotevastuu-lakeja. Sittemmin tuotevastuudirektiiviä on käytetty esikuvana niin monessa Aasian ja Etelä-Amerikan maassa sekä Australiassa ja Quebecissä, että EY-oikeuden on sanottu ”voittaneen” Yhdysvaltain oikeuden kansainvälisenä mallisäännöstönä.¹⁰⁷

1.3.1.3 Tuotevastuuun yhtenäistäminen EU:ssa

Tuotevastuudirektiivin tarkoituksena on tuotevastuuusäännöön harmonointi jäsenvaltioiden kesken. Tätä tavoitetta on kuitenkin pystytty toteuttamaan vain osittain. Eräissä tärkeissä suhteissa on edelleenkin *merkittäviä eroja* jäsenvaltioiden välillä. Tärkeimmät erojen syyt mainitaan seuraavassa.

Ensinnäkin tuotevastuudirektiivin optiot avoimesti mahdollistavat joitakin eroja. Kehittelyvahinkoja koskeva optioita useimmat jäsenvaltiot ovat tosin jättäneet käyttämättä ja ne ovat tältä osin siis seuranneet direktiivin perustekstiä. Ainoastaan Suomi ja Luxemburg sekä ETA-maista Norja ovat ulottaneet tuotevastuuun koskemaan myös kehittelyvahinkoja.¹⁰⁸ Direktiivissä olevaa toiseen suuntaan käyvää optiota, mahdollisuutta asettaa kokonaistavuulle ylräaja, ovat käytänneet hyväkseen Espanja, Portugali ja Saksa,¹⁰⁹ sekä ETA-maista Islanti.

Toiseksi tuotevastuudirektiivi, kuten jo aiemmin todettiin, ei rajoita vahinkoa kärsineen oikeutta korvaukseen sopimukseen perustuvaan vastuuta tai sopimussuhteeseen ulkopuolista vastuuta koskevien säännösten nojalla eikä edellytä aikaisemmin voimassa olleen erityisen vastuujärjestelmän kumoamista. Kun nämä säännökset ovat eri maissa varsin erilaisia ja osin vahingonkärsijän kannalta edullisempia

¹⁰⁷ Ks. tarkemmin esim. Reimann 2003 s. 134 ss.

¹⁰⁸ Espanjassa kehittelyvahinkoja koskeva poikkeus ei koske elintarvikkeita eikä lääkeitä. Ranskassa se ei koske ihmisiin kuuluvia aineosia ja tuotteita (esim. verba). Saksan jo ennen tuotevastuudirektiiviä kehitetty ja edelleen voimassa oleva lääkevastuu-järjestelmä kattaa myös kehittelyvahingot. Ks. esim. KOM(2000) 893 lopull. s. 18 s.

¹⁰⁹ Ks. esim. KOM(2000) 893 lopull. s. 21.

kuin direktiivi,¹¹⁰ voi edelleenkin jopa vastuuperusteenvaala osalta olla varsin merkityksellistä, minkä maan mukaan asiaa käsitellään.

Kolmanneksi tuotevastuudirektiivissä ei ole yhdenmukaistettu korvauksen määritelmä koskevia sääntöjä. Direktiivi jättää korvausmäärien vahvistamisen kokonaan kansallisten lakienvaraan. Direktiivissä annetaan myös kansallisille lainsäätäjille valta päättää, missä laajuudessa aineettomat vahingot, kuten kipu ja särky sekä vika ja pysyvä haitta, ylipäänsä korvataan (art. 9.2).

On jo vanhastaan ollut tiedossa, että Euroopan eri maiden vahinkonorvauksjärjestelmien korvaustasot ovat varsin erilaisia.¹¹¹ Taloudellisten menetysten korvaukset eroavat toisistaan riippuen mm. sosiaaliturvan tarjoamista korvauksista, vahingonkorvaus- ja sosiaaliturvalainsäädännön etusijasäännöstä ja tulevaisuudessa toteutuvien tappioiden laskutavoinsta. Kivun ja säryyn sekä muiden immateriaalisten vahinkojen korvaukset ovat tässä suhteessa vielä ongelmallisempia. Joissakin maissa, kuten Saksassa, uusi tuotevastuuulainsäädäntö muun ankaran vastuun tapaan ei kata aineettomia vahinkoja, vaan niiden osalta joudutaan soveltamaan perinteisiä, lähinnä tuottamusvastuuta koskevia sääntöjä.¹¹² Sellaisissa maissa, joissa tuotevastuuulainsäädäntö koskee myös aineettomia vahinkoja, niiden korvausmäärität vaihtelevat suuresti. EU-maiden vahingonkorvausoikeudessa ja siten yleensä myös tuotevastuuuoikeudessa on totuttu varsin erilaissiin korvausmääriin ja esimerkiksi englantilaisen tason on yleensä osoittautunut useita kertoja suuremmaksi kuin vastaava pohjoismainen.¹¹³

¹¹⁰ Esimerkkinä mainittakoon Englannin oikeuden sopimussuhteissa myös tuotevastuuuseen sovellettava ankara vastuu, ks. esim. Howells 1990 s. 25 s. Vertailevasti eri jäsenvaltioissa voimassa olevista säännöksistä, ks. Howells 1993.

¹¹¹ Ks. tarkemmin esim. Szöllösi 1983, Szöllösi 1991 ja Roos 1993 s. 423 s.

¹¹² Taschner-Frietsch 1990 s. 385.

¹¹³ Vanha, mutta edelleen tyypillinen esimerkki on annettu erässä vakuutusmaterialeihin pohjautuvassa sveitsiläisessä selvityksessä vuodelta 1982. Tässä käsitellässä konkreettisissa esimerkkitapauksissa korvaus kivusta ja särystä olisi Espanjassa ollut 19 000, Englannissa 185 000, Saksan Liittotasavallassa 171 000 ja Sveitsissä 100 000 Sveitsin frangia. Eräs oppilaani on tutkielmanmassaan laskenut, että korvaus Suomessa samassa tapauksessa olisi ollut noin 64 000 frangia samana aikana, ks. Jokinen 1989 s. 60.

Korvaustasojen olennaiseen lähentämiseen tuskkin voitaisiin edes päästä erityisalaa, tuotevastuuta, koskevan direktiivin yhteydessä. Kysymys liittyy yleisen vahingonkorvausjärjestelmän sisältöön ja mahdollisiin harmonisointipaineisiin. Komission arvioidessa vuonna 2000 tuotevastuudirektiivin uudistustarpeita ei korvaustasojen erilaisuutta ole mitenkään korostettu.¹¹⁴ Asia tulee joka tapauksessa esille alkaneessa keskustelussa Euroopan siviilioikeuden laajemmasta yhtenäistämisestä.¹¹⁵ Euroopan sivililakikirja ja sen osia kehittelevien epävirallisten akateemisten ryhmien työssä luonnostellaan myös vahingonkorvausoikeutta koskevia periaatteita.

Neljänneksi tuotevastuudirektiiviin on päässyt vahinkoa kärstineiden kannalta varsin merkittävä tulkintaongelma, jonka ratkaisua vaikeuttaa se, että tuotevastuudirektiivin erikieliset versiot ovat erilaiset. Omaisuusvahinkoja koskeva 9 artiklan b kohdan 500 euron minimirajaa voidaan ymmärtää ja on ymmärretty kahdella eri tavalla. Direktiivinen saksalainen¹¹⁶ ja ranskalainen kieliversio selvästi viittaavat siihen, että on kysymys omavastuusta, minkä vuoksi omaisuusvahingon korvauksesta on aina vähennettävä 500 euroa, myös silloin kun vahinko ylittää rajan, ja näiden maiden kansalliset lait on laadittu tämän mukaisesti. Sen sijaan englanninkielisessä direktiivissä puhutaan vain vastuun alarajasta,¹¹⁷ jolloin 500 euron rajan ylittävät vahingot korvataan täysimääräisesti, ilman mitään vähennystä. *Consumer Protection Act* seuraa tästä kieliversiota. On oletettu, että englantilainen versio perustuisi käänösvirheeseen,¹¹⁸ ja komissio on itse todennut tarkoituksena olleen antaa omavastuuta koskeva säädös.¹¹⁹ Toisaalta vain vastuun alarajaa (korvauskynnystä) tarkoittavan vaihtoehdon on katsottu olevan paremmin sopusoinnussa direktiivin

¹¹⁴ Komission kertomuksessa, KOM(2000) 893 lopull. s. 26, käsitellään lyhyesti aineettomien vahinkojen jäämisestä direktiivin soveltamisalan ulkopuolelle johtuvia vaikutuksia, mutta todetaan, että ”kysymystä on tarpeen tutkia lisäänen kuin voidaan tehdä mitään johtopäätöksiä”.

¹¹⁵ Hyvän yleiskuvan keskustelusta saa esim. artikkeliista Hondius 2002. Ks. myös harmonisointipyrkimysten kriitikiä, esim. Wilhelmsson 2002.

¹¹⁶ ”bei einer Selbstbeteiligung von 500 ECU”.

¹¹⁷ ”with a lower threshold of 500 ECU”.

¹¹⁸ Howells 1993 s. 47.

¹¹⁹ Ks. Taschner – Frietsch 1990 s. 409.

asianomaisen säädöksen turhien riitojen ehkäisemistä koskevan tarjouksen kanssa.¹²⁰ Sekaannus tavallaan huipentuu Suomessa, jossa suomenkielisessä direktiiviversiossa selvästi on omaksuttu omavastuu-vaihtoehto – ”vähennettynä kuitenkin 500 ECUn omavastuumäärällä” – kun taas itse TVastuuL:ssa on, säädöksen tarkoitukseen viitaten,¹²¹ pädytty käyttämään korvauskynnysvaihtoehtoa – ”[k]orvausvelvollisuutta ... ei ole alle 2350 markan määräisestä ... vahingosta”. Edes pohjoismaissa direktiiviä ei ole tältä osin toteutettu yhdenmukaisesti. Esimerkiksi Ruotsin tuotevastuulaisissa on omaisuusvahinkoja koskeva omavastuu-säännös (9 §). Kun komissiokin nyttemmin varovaisesti käyttää kuvausta ”kynnys tai omavastuu”,¹²² direktiivin voidaan, ellei EY-tuomioistuimesta saada muuta ohjetta, katsoa mahdollistavan kaksi eri tulkintaa, joita voidaan käyttää ja on myös käytetty eri jäsenvaltioiden implementointilainsäädännössä.

Kaiken kaikkiaan siis tuotevastuudirektiivi ei kokonaan yhtenäistä Euroopan tuotevastuulainsäädäntöä. Edelleen on olemassa vastuuperusteisiin, korvattaviin vahinkoihin ja korvausmäärään liittyviä huomattavia eroja jäsenvaltioiden välillä. Erityisesti korvausmäärrien suuri vaihtelu lienee tuotevastuukustannusten osalta merkittävämpi seikka kuin direktiivin aikaansaama vastuuperuste (osittainen) harmonisointi. Lisäksi ilmeisesti prosessioikeuden ja menettelylisten mahdollisuksien vaihtelu on varsin merkitsevä tuotevastuuriskien erilaisuutta selittävä tekijä.¹²³

1.3.2 TVastuuL:n valmistelu, tavoitteet ja pääasiallinen sisältö

1.3.2.1 Alkuperäinen TVastuuL

Suomessakin tuotevastuulainsäädäntöä valmisteltiin pitkään. Aluksi valmistelutyö kytkeytyi yleisen kuluttajasuojalainsäädännön val-

¹²⁰ Howells 1993 s. 47.

¹²¹ HE 251/1992 s. 6.

¹²² KOM(2000) 893 lopull. s. 20.

¹²³ European Commission Study 2003 s. 21 ss.

misteluun. Ensimmäisessä ehdotuksessa kuluttajansuojalainsäädänöksi oli tuotevastuuta koskeva luku.¹²⁴ Lähinnä elinkeinoelämän vastustuksen vuoksi tuotevastuuta koskeva osuus jätettiin kuitenkin pois tästä kokonaisuudesta ja KSL annettiin ilman tuotevastuuta koskevia säännöksiä. Tuotevastuulainsäädännön valmistelu päättiin tehdä erikseen. Erillisvalmistelun teki tuotevastuuukomitea, joka jätti mietintönsä vuonna 1978.¹²⁵ Mietintöön sisältyi ehdotus tuotevastuulaiksi.

Tämän jälkeen asian eteneminen pysähtyi elinkeinoelämän esittämien vaatimusten vuoksi odottamaan EY:ssä tehtäviä ratkaisuja. TVastuuL:n säätäminen on hyvä esimerkki siitä, miten EY-kytkentä saattoi viivästyttää omaehtoista suomalaista oikeuspolitiikkaa jo ennen Suomen jäsenyttä. Oikeusministeriö oli vuonna 1981 asettanut työryhmän, jolle oli annettu tehtäväksi valmistella edelleen ehdotus tuotevastuuulaiksi. Toimeksiantonsa mukaisesti työryhmä ei kuitenkaan varsinaisesti lähtenyt valmistelemaan uutta ehdotusta ennen tuotevastuudirektiivin antamista. Direktiivin valmistuttua vuonna 1985 Suomenkin työryhmä ryhtyi valmistelemaan lakia. Työryhmän mietintö annettiin vuonna 1988.¹²⁶

Työryhmän mietinnön ja siitä annettujen lausuntojen pohjalta valmistellusta ehdotuksesta hallituksen esitykseksi pyydettiin vielä laintarkastuskunnan lausunto.¹²⁷ Tämän pohjalta valmisteltiin lopullinen hallituksen esitys, joka annettiin eduskunnalle syyskuun 15 päivänä 1989.¹²⁸ Eduskunnan tehtyä vielä esitykseen joitakin pienehköjä muutoksia¹²⁹ TVastuuL vihdoin annettiin elokuussa 1990. Voimaantuloajankohdaksi määrättiin 1 päivä syyskuuta 1991.

TVastuuL:n tavoitteet on nimenomaista lausuttu julki hallituk-

¹²⁴ OLJ 12/1974, laktehdotuksen 6 luku. Mietinnöstä annettujen lausuntojen yhteenveto on julkaisussa OLJ 9/1975.

¹²⁵ KM 1978:19. Mietinnöstä annettujen lausuntojen yhteenveto on julkaisussa OLJ 21/1979.

¹²⁶ OLJ 8/1988.

¹²⁷ Ltk 1/1989.

¹²⁸ HE 119/1989.

¹²⁹ Ks. II LaVM 4/1990.

sen esityksessä. Nämä tavoitteet ovat sinänsä itsestään selviä. Asianomaisessa kohdassa mainitaan kolme päätavoitetta:¹³⁰

- *Ennaltaehkäisevä tavoite*: pyritään siihen, että laki lisäämällä korvausvelvollisuuden uhkaa johtaisi valmistajien ja maahantuojien tuotteiden laadun valvonnan tehostamiseen ja turvallisuudeltaan puutteellisten tuotteiden määärän vähentämiseen markkinoilla.
- *Korjaava tavoite*: vahingonkorvausoikeudellisenä lakina TVastuuL:n keskeisenä tavoitteena on vahingonkärsijän korvausensaantimahdollisuuksien lisääminen. Kun tuotevastuuusäännöstön kehittymätömyys on aiemmin usein johtanut siihen, että vahingonkärsijä on itse joutunut kantamaan vahingosta johtuvat taloudelliset rasitukset, TVastuuL merkitsee tuotevahinkojen aiheuttamien taloudellisten rasitusten uudelleen jakoa aiempaa oikeudenmukaisemmallla tavalla.
- *Kauppapolitiittinen tavoite*: on jo todettu, että TVastuuL pääosin perustuu tuotevastuudirektiiviin ja sen taustalla on näin ollen myös EY-direktiivin yleinen tavoitteenasettelu. Yhteistä eurooppalaisista tuotevastuuusäännöstööä on pidetty välttämättömänä, jotta voitaisiin luoda eri maiden yrityksille mahdollisimman tasavertaiset kilpailulolasuhteet.

Kun puhutaan lain tavoitteista, on syytä koskettaa myös lain merkitystä eri etutahojen kannalta. On selvää, että *kuluttajilla* yleensä on etua tuotevastuuun kiristymisestä, ainakin siinä määrin kuin Euroopassa nyt on tapahtunut. Tilanne voisi olla osin toinen, jos vastuuta yhdysvaltalaiseen tapaan kehitettäisiin niin pitkälle, että se huomatavasti vaikuttaa tuotteiden hinnoittelun ja yritysten haluun toimia riskialtiilla tuotantoalueilla. Suomen *elinkeinoelämälle* on ollut edullista jarruttaa lain valmistelua, ainakin siihen asti, kunnes Euroopassa on saatu aikaan vastaavia säännöstöjä. Sen sijaan tuotevastuudirektiivin valmistuttua elinkeinoelämämme intressissä oli kilpailupoliittista syistä EY-lainsäädännön mahdollisimman tarkka seuraaminen. Tämä myös näkyi elinkeinoelämän edustajien tuotevastuuta koskevien julkisten kannanottojen muuttumisena.

Sanottujen kahden osapuolen lisäksi on tässä yhteydessä mainittava

¹³⁰ HE 119/1989 s. 16.

myös kolmas taho, jolla yleensä on suuri merkitys kehitettäessä vahingonkorvausoikeudellista lainsäädäntöä. *Vakuutusalalla* on omat etunsa valvottavanaan vahingonkorvauslain säännön kehittämisenä. Vastuusäännösten kiristämisen voidaan yleensä olettaa lisäävän vastuuuvakuuksen käyttöä, mikä on vakuutusalan etujen mukaista. Vaikka TVastuuL:iin ei ole otettu säännöksiä pakollisesta vakuutamisvelvollisuudesta, tälläkin lailla voi olla tuotevastuuvaltuustosten kysyntää lisääviä vaikutuksia. Tämän lisäksi selvät vahingonkorvaussäännökset ovat sinänsä etu vakuutuksenantajille. Epäselvä vastuunormit vaikeuttavat korvausvaatimusten käsittelyä ja laajentavat aluetta, jolla vakuutusyhtiöiden toiminta on altista yleisön kriitikille. Tällaiset näkökohdat ovat eräiden muiden vahingonkorvausoikeudellisten uudistusten yhteydessä johtaneet siihen, että vakuutusalan kannanotot uudistusten tarpeellisuuteen ovat olleet muun elinkeinoelämän näkemyksiä selvästi myönteisempiä.¹³¹ Tiettyjä merkkejä samantyyppisestä ristiriidasta on havaittavissa myös tuotevastuulainsäännön valmistelun yhteydessä.

Vaikka tuotevastuukomitean ehdotusta kohtaan aikanaan esitettiin kritiikkiä sekä elinkeinoelämän että vakuutusalan suunnalta, näiden alojen käsitykset komitean ehdotuksen toteuttamiskelpoisuudesta ovat erilaiset. Kun Teollisuuden keskusliitto piti tuotevastuulakiehdotusta suorastaan toteuttamiskelvottomana, Suomen Vakuutusyhtiöiden Keskusliitto ilmoitti, että vakuutusyhtiöt olivat ennustettavissa olevista vaikeuksista huolimatta valmiit kehittämään uuden järjestelmän katseksi tarvittavat vakuutukset.¹³²

TVastuuL:n pääkohdat ovat pitkälti samat kuin tuotevastuudirektiivin. Systematiikaltaan TVastuuL poikkeaa jossakin määrin direktiivistä. *Vastuuperuste* on TVastuuL:ssakin ankara vastuu. Keskeinen kriteeri vastuun syntymiselle on tuotteen puutteellinen turvallisuus (3 §). Mitään kehittelyvahinkoja koskevaa poikkeusta ei ole otettu Suomen lakiin, vaan korvausvelvollisuus kattaa myös tällaiset vahingot.

¹³¹ Ks. vahingonkorvausoikeuden vastuuperusteiden kehittymisen taustalla olevista etukombinaatioista Wilhelmsson 1980.

¹³² Ks. OLJ 21/1978 s. 8 s.

Vastuusubjektina on myös TVastuuL:n mukaan tuotteen valmistaja. Valmistajaan on rinnastettu maahantuaja sekä se, joka on markkinoinut tuotetta omanaan, jos se on varustettu hänen nimellään, tavaramerkillään tai muulla erottamiskykyisellä tunnuksellaan (5 §). Jos edellä mainittua vastuusubjektiä ei ole tiedossa, tuotteen myyjällä tai muulla liikkeelle laskijalla on vastavaa vastuu, ellei hän tietyn ajan kuluessa yksilöi muuta vastuusubjektiä (6 §).

Säännökset vahingonkorvausvelvollisuudesta vapautumisesta löytyvät TVastuuL 7 §:stä. Korvausvelvollisuutta rajoittaa niin ikään lain 9 §:n vanhentumissäännös. Sen sijaan Suomen lakiin ei alun perin otettu omavastuuta koskevaa säännöstä. Myöskään laissa ei ole korvauskattoa.

1.3.2.2 Lainmuutokset

TVastuuL:ia on sen säätämisen jälkeen muutettu kolme kertaa. Suurimmat muutokset tehtiin Suomen liittyessä Euroopan talousalueeseen. ETA-sopimuksen johdosta muutettiin ne TVastuuL:n kohdat, joiden katsottiin olevan ristiriidassa tuotevastuudirektiivin kanssa.¹³³ Lainmuutos toteutettiin vuonna 1993 ja se astui voimaan 1.1.1994.¹³⁴

Useat muutokset merkitsivät vain lakitekstin lähentämistä tuotevastuudirektiivin sanontoihin ja niillä oli lähes olematon¹³⁵ tai vähäinen¹³⁶ oikeudellinen merkitys. Otraen huomioon EY-tuomioistuimen kannan komission Yhdistynytä kuningaskuntaa vastaan ajamassa, väärää implementointia koskevassa jutussa,¹³⁷ useimmat näistä muutoksista olivat varmasti turhia, joskaan eivät haitallisia.¹³⁸

¹³³ HE 251/1992 s. 6.

¹³⁴ Laki tuotevastuulain muuttamisesta (99/93).

¹³⁵ Esimerkiksi ”kohtuudella”-sanan poistaminen 3 §:stä ja todistustaakkaa koskeva 4 a §:n uusi säännös.

¹³⁶ Esimerkiksi 1.1 §:ssä olevan yksityisomaisuuden määritelmän muuttuminen, kuukauden ilmoitusajan korvaamisen kohtuullisella ajalla 6 §:ssä, tuotteen suunnittelua koskeva maininta 7.3 §:ssä ja ”olisi pitänyt” -tiedon lisääminen 9.1 §:ään.

¹³⁷ Asia C-300/95. Ks. yllä jakso 1.3.1.2.

¹³⁸ Haitalliset ovat sen sijaan muutetun 1 §:n perustelut, joista näkyy, ettei hallituksen esityksen kirjoittaja ole ymmärtänyt tuotevastuudirektiiviä eikä kirjoittamaansa lakitekstiä. Omaisuusvahinkoja koskeva soveltamisalarajoitus, jonka

Koska tuotevastuuudirektiivi on yleinen, TVastuuL:sta poistettiin potilasvahinkoja, liikennevahinkoja ja tapaturmavakuutuslain säädännön mukaan korvattavia vahinkoja sekä lääkevahinkoja koskevat poikkeukset. Kun kuitenkin samalla poistettiin mainittujen korvausjärjestelmien nojalla korvausta suorittaneiden vakuutuksenantajien takautumisoikeus TVastuuL:n mukaan vastuussa olevaa kohtaan (13 a §), tämänkin muutoksen merkitys lienee käytännössä rajallinen.

Käytännössä tärkeimpien muutosten merkitys oli kuluttajien kannalta kielteinen. Vastuusubjektiens osalta tehtiin olennainen maahanluojan vastuuta koskeva muutos. Kun TVastuuL 5 § alkuperäisessä muodossaan asetti vastuun sille, joka oli tuonut vahinkoa aiheuttaneen tuotteen Suomeen, muutettu laki osoitti maahanluojavastuun kantajaksi sen, joka oli tuonut tuotteen Euroopan talousalueelle. Enää kuluttaja ei välttämättä voi kohdistaa vaatimustaan Suomessa olevaan tahoon.

Toinen tärkeä muutos oli omaisuusvahinkoja koskevan alarajan ottaminen TVastuuL 8.2 §:ään. Kuten jo yllä todettiin, tässä ei kuitenkaan valittu kuluttajille epäedullista omavastuuvaltoehdoa, vaan englantilaisen esikuvan mukaisesti asetettiin vain vastuun alaraja.

Myöhemmät TVastuuL:iin tehdyt muutokset koskevat yksityiskohtia.

Toinen liittyi siihen, että Sveitsi kansanäänestyksen jälkeen jätti ratifiomatta ETA-sopimuksen.¹³⁹ Lakiin liitetyn 5.3 §:n mukaan maahanluojavastuuta koskevien kohtien soveltamisesta Liechtensteiniin ja Sveitsiin säädetään erikseen asetuksella.¹⁴⁰

mukaan TVastuuL koskee vain yksityisessä käytössä olevaan omaisuuteen kohdistuvaa vahinkoa, on perusteluissa – mutta vain perusteluissa – ymmärretty rajoitukseksi, jonka mukaan vain yksityiskäytössä olevan omaisuuden aiheuttamia vahinkoja korvataisiin. Ks. HE 251/1992 s. 7. Lakitekstin mukaan TVastuuL kattaa edelleen tuotevastuuudirektiivin mukaisesti kaikenlaisten, myös elinkeinotoiminnassa käytettävien tuotteiden aiheuttamat vahingot. On yllättävä, että näin ilmeinen ja merkittävä virhe läpäisi kaikki lainsäädäntöprosessin vaiheet kenenkään sitä huomaamatta.

¹³⁹ HE 135/1993.

¹⁴⁰ Ks. A tuotevastuulain 5 §:n soveltamisesta Liechtensteinin ruhtinaskuntaan (1139/95).

Vuonna 1998 poistettiin potilasvahinkolain muutoksen yhteydessä maininta tästä laista TVastuuL:n takautumisoikeuden kieltoa koskevasta 13 a §:stä. Vahinkoa kärsineen mahdollinen oikeus TVastuuL:n mukaiseen korvaukseen näin ollen siirtyy potilasvahinkolain perusteella korvausta maksaneelle samalla tavoin kuin muukin lakiin perustuva oikeus.¹⁴¹

1.3.3 Arviointia

TVastuuL:n ja tuotevastuuudirektiivin käytännön *merkitystä* sekä reparaatiivisen että preventiivisen suojan kannalta korostettiin lainsäädännön valmistelun yhteydessä. Kuten aiemmin kävi ilmi, tuotevastuun kehittäminen herätti paljon keskustelua ja vastustusta ja koko valmisteluprosessi kesti suhteellisen kauan. Kaiken kaikkiaan syntyi kuva siitä, että oltiin tekemässä käytännössä merkittävä uudistus.

Käytännön kokemukset siltä ajalta jolloin tuotevastuuudirektiivi on ollut voimassa – jo pitkälti toistakymmentä vuotta – suhteellistavat tästä kuvaa huomattavasti. Direktiiviin perustuvien tuomioistuimeen vietyjen oikeusriitojen määrä ainakin alkuun on ollut suhteellisen vähäinen. Myöskään esimerkiksi kuluttajavalituslautakunta ei ole joutunut ratkaisemaan suurta määrää TVastuuL:iin perustuvia tapauksia.

Komission toisessa kertomuksessa tuotevastuuudirektiivin soveltamisesta mainitaan jäsenvaltioiden ilmoittaneen seuraavan määrän direktiivin perustuvia oikeustapauksia: Ranska, Kreikka ja Luxemburg 0, Irlanti 1, Italia 2, Yhdistynyt kuningaskunta 3, Belgia, Ruotsi ja Suomi 3–4, Portugal 19, Itävalta 20–25¹⁴² ja Saksa n. 30. Suomen kuluttajavalituslautakunnasta mainitaan 1.1.1993–22.11.1999:n väliseltä ajalta 46 tapauta, joissa tehtiin päätös TVastuuL:n nojalla.¹⁴³

¹⁴¹ HE 91/1998 s. 30.

¹⁴² Posch 2002 s. 56 huomauttaa, että komission kertomus on Itävallan osalta selvästi virheellinen, koska jo vuoden vaihteessa 2000/2001 Itävallassa oli julkaistu noin 50 direktiiviä koskevaa ratkaisua. Artikkelissa Posch 2001 tekijä pohjii, miksi tuotevastuuudirektiivi on saanut niin paljon käytännön merkitystä juuri Itävallassa.

¹⁴³ KOM(2000) 893 lopull. s. 10.

Vastikään julkaistu komission tilamaa osin haastattelupohjainen selvitys on omiaan hiukan muuttamaan tuotevastuudirektivistä näin syntynyttä kuvaaa. Selvityksen mukaan viimeisten kymmenen vuoden aikana tuotevastuuvaatimusten määrä on havaittavalla tavalla lisääntynyt.¹⁴⁴

Näistä luvuista ei toki tule tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä, koska selkeä lainsäädäntö saattaa edesauttaa korvausta koskevien sovintojen syntymistä ja vähentää tarvetta varsinaiseen oikeusprosesseen. On esitetty arvioita, joiden mukaan 90 % tuotevastuuuta koskevista vaatimuksista ratkaistaan tuomioistuinten ulkopuolella, lähinnä vakuutusenantajien toimesta.¹⁴⁵ Tästä huolimatta korvausvaatimusten määrä tuskkin voidaan pitää huomattavana. Tuotevastuuvakuuusten kustannukset eivät ole tuotevastuudirektiivin myötä merkitvästi nousseet.¹⁴⁶

Korvausvaatimusten suhteellinen vähäisyys ei välittämättä ole merkki direktiivin vähämerkityksellisyydestä, vaan syytä oikeuskäytännön puuttumiseen voi olla myös direktiivin vahva preventiivinen vaikutus. Komission vihreään kirjaan liittyvissä arvioinneissa todettiin Euroopan tuoteturvallisuuden tason nousseen huomattavasti vuoden 1985 jälkeen.¹⁴⁷ Missä määrin tämä ilmiö, jos se pitää paikkansa, johtuu tuotevastuudirektiivistä ja missä määrin samanaikaisesti nopeasti kehittyneestä tuoteturvallisuuslain säännöstä taikka muista kuin oikeudellisista seikoista, on mahdoton arvioda. Tuotevastuudirektiivin ehkäisevä vaikutus on yksi tekijä tässä kehityksessä, mutta sen painoarvosta voi esittää vain arvailuja.

On mahdollista, että tuotevastuuutapausten määrä jatkossa nousee. Mitä tunnetummaksi ja vakiintuneemmaksi laki tulee, sitä enemmän sitä myös käytetään. Kun TVastuuL:ia sovelletaan vain sen voimaantulon jälkeen liikkeelle laskettujen tuotteiden aiheuttamiin vahin-

¹⁴⁴ European Commission Study 2003 s. 31.

¹⁴⁵ Nämä saksalaiset ja hollantilaiset vakuutusenantajat, KOM(2000) 893 lopull. s. 10.

¹⁴⁶ COM(95) 617 final s. 2. Suomen osalta todetaan vakuutusmaksujen tason nousseen, mutta nousun olleen erittäin pieni, ks. KOM(2000) 893 lopull. s. 18.

¹⁴⁷ KOM(2000) 893 lopull. s. 10.

koihin, on pitkään myös jouduttu soveltamaan ennen TVastuuL:ia voimassa ollutta oikeutta, etenkin pitkällä viipeellä syntyiin vahinkoihin. Muutoinkin oikeuskehitys näyttää korostavan vahingonkorvausoikeudellisten oikeuskeinojen asemaa suhteessa julkisoikeudelliin järjestelmään.¹⁴⁸ Eri tekijöiden vuoksi vahingonkorvausoikeuden asema saattaa meilläkin vahvistua ja näyttävien korvausoikeuden käyntien määrä lisääntyä. Tupakkavastuuutapaus on vain yksi oire tällaisesta kehityksestä.

Arvioitaessa tarkemmin tuotevastuudirektiivin ja TVastuuL:n sieltöä voidaan esittää sekä puutteita että kritiikille alttiita kohtia.

Vaikka lainsäädännön korjaava tavoite on keskeinen, sillä on pyritty parantamaan vain vahingonkärsijän *oikeutta* korvaukseen tuotevahingosta. Mitään järjestelyjä varmistamaan sitä, että vahingonkärsijä käytännössä todella pystyisi saamaan hänelle kuuluva korvausta, ei ole luotu. Vaikka on ollut keskustelua esimerkiksi pakollista tuotevastuuvakutusta koskevasta sääntelystä, eri syistä ei ole haluttu mennä näin pitkälle.¹⁴⁹ Tältäkin osin TVastuuL seuraa tuotevastuudirektiiviä, jossa ei myöskään ole vakuutusta koskevia määryksiä. Kertomuksessaan tuotevastuudirektiivin soveltamisesta komissio katsoo, ettei vakuutusturvaa koskevan sääntelyn puuttuminen ole johtanut käytännön ongelmiin, mutta esittää arvioitavaksi, tarvitaanko lisätöitä sektoreilla, joilla vallitsee korkea vastuuriski.¹⁵⁰

Tuotevastuuateiden toteutumisen kannalta tuotevastuuusääntelyä on myös arvosteltu siitä, ettei jakeluketjussa olevilla elinkeinonharjoittajilla ole minkäänlaista edes toissijaista vastuuta toisensa maksukyvystä.¹⁵¹ Kritiikki on aiheellinen ja relevantti myös TVastuuL:n osalta. Voidaan esimerkiksi ajatella, että jollakin alalla käytetään tuotteiden valmistajina pienyrityksiä, joilla on rajalliset mahdollisuudet suorittaa korvauksia. Riippumatta muun jakeluketjun vakavaraisuudesta vahingonkärsijä voi käytännössä jäädä

¹⁴⁸ Laaja erittely näistä tekijöistä sisältyy teokseen Wilhelmsson 2001.

¹⁴⁹ Perusteet sille, miksei laissa ole edellytetty vakuutusjärjestelyä, on esitetty HE:ssä 119/1989 s. 17.

¹⁵⁰ KOM(2000) 893 lopull. s. 22.

¹⁵¹ Ks. esim. Dahl 1979 s. 58 s.

ilman korvausta hänen vaatimuksensa kanavoituessa tällaiselle vastusubjektille.¹⁵²

TVastuuL:n säättämisen keskeisenä syynä on ollut vuonna 1990 Suomen lainsäädännön vapaaehtoinen *yhdenmukaistaminen* EY-lainsäädännön kanssa ja vuonna 1993 EY-lainsäädännön implementointi Suomessa ETA-sopimuksen perusteella. Toteutettaessa tuotevastuudirektiiviä on varsin orjallisesti seurattu direktiivin määräyksiä. Direktiivissä olevien optioiden suhteen Suomen TVastuuL:ssa on järjestelmällisesti noudatettu kuluttajamyönteistä linjaa. Toisin kuin lähes kaikkien muiden jäsenvaltioiden vastaan ovat lait, mutta samalla tavoin kuin Norjan laki, TVastuuL kattaa myös ns. kehittelyvahingot. Toisensuuntaista optiota, mahdollisuutta asettaa korvaukseen yhteismääärälle tietyissä tapauksissa yläraja, ei Suomessa ole käytetty hyväksi.

Sitä, että tuotevastuudirektiivi on implemoitu Suomessa kuluttajamyönteisellä tavalla, ei kuitenkaan tule tehdä sitä johtopäätöstä, että tuotevastuu Suomessa tulisi yrityksille kalliimmaksi kuin muissa Euroopan maissa. Edellä on viitattu siihen, että *korvausmäärien* taso on jätetty kansallisen lainsäädännön varaan ja että erot Euroopan maiden välillä ovat tältä osin merkittäviä. Suomessa korvausten taso lienee alempi kuin useissa muissa Länsi-Euroopan maissa. Se on yleisesti ottaen samalla tasolla kuin muissa pohjoismaissa, joskin korvausmäärit yksittäistapauksissa voivat erota toisistaan huomattavasti, sillä laskutavat ovat melko erilaisia ja esimerkiksi Norjassa kivun ja säryyn korvaamisen edellytykset ovat vielä tiukempia kuin muissa pohjoismaissa.¹⁵³ Kun arvioidaan väitteitä, että kehittelyvahinkojen sisällyttäminen TVastuuL:n piiriin saattaa johtaa Suomen elinkeinoelämän kilpailukyvyn kannalta epäedullisiin seurauksiin, onkin pidettävä mielessä se, että korvaustasojen asteikolla Suomi

¹⁵² Joissakin tapauksissa – mutta on hyvin epävarmaa missä – vastuu saatetaan kanavoida emoyhtiölle tai vastaavassa asemassa olevalle vastuusamastusta koskevien oppien perusteella, ks. esim. Wilhelmsson 2001 s. 253 ss. lähteineen.

¹⁵³ Eri pohjoismaiden korvaustasojen vertailu sisältyy pohjoismaiden oikeusministeriöille jätettyyn raporttiin Bergsäker – von Eyben – Roos – Wilhelmsson 1989.

liikkuu EU:ssa todennäköisesti halvemmalla puoliskolla.¹⁵⁴ Tuotevastuun kokonaiskustannukset saattavat siten muodostua korkeammaksi maassa, jossa on korkea korvaustaso, vaikkei tämä maa olisi kaan sisällyttänyt harvoin sattuvia kehittelyvahinkoja vastuun piiriin.

Muutettaessa TVastuuL:ia tarkemmin tuotevastuudirektiivin mukaiseksi vuonna 1993 vastuujärjestelmään syntyi vahinkoa kärsineiden kannalta joitakin sellaisia ongelmakohtia, joita ei alkuperäisessä TVastuuL:ssa ollut. Tuotevastuujärjestelmää koskeva kriitikki kohdistuu tältäkin osin tuotevastuudirektiivin, ei niinkään TVastuuL:iin. Alla mainitut muutokset oli pakko tehdä tuotevastuudirektiivin tullessa Suomea sitovaksi.¹⁵⁵

Ensinnäkin TVastuuL ei alkuperäisessä muodossaan sisältänyt tuotevastuudirektiivin 9 artiklan b kohdassa edellytettyä omaisuusvahinkoihin sovellettavaa *omavastuuta tai korvauskynnystä koskevaa säännöstä*. Vuoden 1993 lainmuutoksen yhteydessä sellainen säännös otettiin lakiin (8.2 §). Vaikka direktiivi tältäkin osin, useista muista maista ja jopa tuotevastuudirektiivin suomenkielisestä versiosta poiketen, toteutettiin vahinkoa kärsineen kannalta edullisemmassa muodossa, kun valittiin korvauskynnystä koskeva vaihtoehto, säännöstä voidaan edelleen pitää monessa suhteessa ongelmallisena. TVastuuL:n kaltaisessa yleisessä vahingonkorvausoikeudellisessa säädöksessä korvauskynnystä koskeva säännös on pohjoismaisen vahingonkorvausoikeudellisen tradition valossa omalaatuinen. Se osin estää TVastuuL:n muodostumista sellaiseksi tuotevastuuta säänteleväksi keskeiseksi normistoksi, johon Suomessa on pyritty. Tuotevastuudirektiivin mukainen 500 euroa vastaan vahingon määränsä asetaminen korvattavuuden alarajaksi jättää merkittävän osan turvallisu-

¹⁵⁴ Vertailut ovat epävarmat, koska suhteellinen korvaustaso saattaa olla erilainen erilaisten vahinkojen osalta. Esim. Ruotsin korvaustasosta on esitetty, että pienistä vahingoista maksetaan muihin maihin verrattuna suhteellisen korkeita korvauskia kun taas vastaavasti suuret vahingot johtavat suhteellisen alhaisiin korvausiin, ks. Roos 1993 s. 424.

¹⁵⁵ Muun muassa omavastuuta/korvauskynnystä koskevan säännöksen implementoimatta jättämisenstä on EY-tuomioistuin jo tuominnut Kreikan ja Ranskan. Ks. Komissio v. Helleenien tasavalta, Asia C-154/00 ja Komissio v. Ranska, Asia C-52/00.

deltaan puutteellisten tuotteiden aiheuttamista omaisuusvahingoista TVastuuL:n mukaisen korvaussuojan ulkopuolelle.

Kuluttajavalituslautakunnan käsittelemiä tuotevahinkotapauksia vuosina 1978–1982 koskeva selvitys osoittaa vahingon määärän useimmissa tapauksissa olevan suhteellisen alhainen. Selvityksessä laskettiin vaadittujen korvausten keskiarvoksi n. 1800 mk ja mediaaniksi n. 1100 mk.¹⁵⁶

Komission kertomuksessa tuotevastuudirektiivin soveltamisesta todetaan joidenkin tahojen ehdottavan 500 euron alarajan poistamista, koska kuluttajat usein kärsivät pienempiä omaisuusvahinkoja, jotka jäävät korvaamatta. Ainoana määrellisenä tietona mainitaan Suomen kuluttajavalituslautakunnan 1.1.1993 ja 22.11.1999 välisenä aikana käsiteltäväksi saatetut tapaukset: 71 tapauksesta 13 koski rajan alle jäävää omaisuusvahinkoa.¹⁵⁷ Komissio ei kuitenkaan ehdota direktiivin muuttamista tältäkään osin.¹⁵⁸

Myös kuluttajansuojan kehittämisen seurattujen tavoitteiden valossa korvauskynnystä koskeva säädö, jonka tarkoituksesta on pienien riitojen ehkäiseminen, on ongelmallinen. Pohjoismainen kuluttajansuojaja-ttelu on päinvastoin pyrkinyt alentamaan kuluttajien "pienien" ongelmien käsitellykynnystä. Korvauskynnystä koskeva säädö ei myöskään voi estää kuluttajaa viemästä asiaa esimerkiksi kuluttajavalituslautakuntaan. Tällöin päädytään siihen hullunkuriseen tilanteeseen, että pieni vahingon selvittely, jos joudutaan sen osalta noudattamaan tuottamussääntöä, on työlämpää ja kalliimpaa kuin suuremman vahingon selvittely, vaikka optimaalinen resurssien käyttö luonnollisesti olisi päinvastainen. Näistä syistä onkin ehdotettu, että suomalaisen tuomioistuinten, ja etenkin kuluttajavalituslautakunnan, tulisi käytännössään, TVastuuL:n periaatteita analogisesti soveltaen, luoda korvauskynnyksen alle jääviä tapauksia koskeva ankara tuotevastuu.¹⁵⁹ Tällainen oikeuskäytännön kautta tapahtuva vas-

¹⁵⁶ Kuusimäki 1982 s. 22.

¹⁵⁷ Myös selvityksessä European Commission Study 2003 s. 51 todetaan alarajan olevan ongelma erityisesti Suomessa, koska meillä on mahdollisuus ajaa pieniäkin vaatimuksia kuluttajavalituslautakunnan kautta.

¹⁵⁸ KOM(2000) 893 lopull. s. 20.

¹⁵⁹ Ks. Wilhelmsson 1993 s. 639 ss. Merkkejä ehdotuksen toteutumisestä käytännössä ei kuitenkaan liene.

tuuperusteiden kiristymisen ei, tuotevastuudirektiivin 13 artiklan valossa, välttämättä olisi EY-oikeuden vastaista.

Toinen vuonna 1993 toteutettu vahinkoa kärsineen suojan hei-kennys, jonka mahdollisuuteen tosin oltiin jo lain alkuperäisessä muodossa varauduttu, liittyy maahantuojan vastuuseen. Kun lain alkuperäisen sanamuodon mukaan, ellei poikkeavaa asetusta annettu (silloinen 13 §), tuotteen Suomeen tuonutta elinkeinonharjoittajaa pidettiin maahantuojana, joka oli vastuussa maahantuojan vastuuta koskevien säännösten mukaan, suomalainen vahingonkärsijä saattoi aina käentyä vaatimuksineen omassa maassa olevan vastusubjektiin puoleen eikä hänen tarvinnut kohdistaa vaatimustaan ehkä kaukana ulkomailla olevaan elinkeinonharjoittajaan. Tuotevastuudirektiivin mukaisesti voimassa olevassa TVastuuL:ssa maahantuojana piderää sen sijaan sitä elinkeinonharjoittajaa, joka on tuonut tuotteen ETA-alueelle. Jos tuote on valmistettu esimerkiksi Kreikassa tai tuotu ETA-alueelle Kreikan kautta ja sieltä viety edelleen Suomeen, suomalainen vahingonkärsijä ei voi vaatia korvausta suomalaiselta maahantuojalta, vaan hänen tulee käentyä kreikkalaisen valmistajan tai maahantuojan puoleen.

Tätä huononnusta lieventää se seikka, että tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta annetun neuvoston asetuksen¹⁶⁰ mukaan ulkomainen vastusubjekti on yleensä Suomessa kärsityn vahingon osalta velvollinen vastaamaan tuotevastuuasiassa suomalaisessa tuomioistuimessa, jonka ratkaisu on pantavissa täytäntöön muualla EU:ssa.¹⁶¹ Prosessi mahdollista ulkomaista valmistajaa ja maahantuojaa kohtaan voidaan näin käydä Suomessa. Tästä huolimatta suomalaisen maahantuojan vastuun poistamista voidaan pitää vahingonkärsijän aseman selkeänä heikentämisenä. Käytännössä

¹⁶⁰ Neuvoston asetus (EY) N:o 44/2001, annettu 22 päivänä joulukuuta 2000, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppa-oikeuden alalla.

¹⁶¹ Nämä edellytykset täytyvät myös niiden maiden osalta, jotka ovat sidottuja EFTA:n ja EY:n jäsenvaltioiden vuonna 1988 solmimaan ns. Lusanon sopimukseen (tuomioistuinten toimivaltaa sekä tuomioiden täytäntöönpanoa yksityisoikeuden alalla koskeva yleissopimus). TVastuuL:n 5.2 §:ssä on erikseen otettu huomioon tämä seikka.

korvausvaatimuksen toteuttaminen useimmiten ei tapahdu tuomioistuinteitse eikä se ole tarkoituskaan. Laki ei toimi, ellei valtaosassa tapauksia päästä sovintoon ja makseta korvauksia ilman tuomioistuinlaitoksen apua. Nimenomaan vapaamuotoinen reklamaatio- ja neuvottelutoiminta, joka edeltää sovintoon pääsemistä, vaikuttaa suuresti, jos vastapuoli on ehkä kaukana ulkomailta.¹⁶²

1.4 Lähteet

Perinteisesti ajatellaan meillä, kuten muissakin pohjoismaissa, että erityisesti uuden lain tulkinnassa lain *esitöillä* on keskeinen merkitys. TVastuuL:n ollessa vielä suhteellisen uusi sen esitöillä olisi näin ollen oikeuslähteenä vahva asema. TVastuuL:ia säädettäessä ajateltiin juuri näin ja TVastuuL:n esityöt sisältävät tämän vuoksi paljon suhteellisen yksityiskohtaisiakin tulkintakannanottoja.

Edellä (jakso 1.3.2) on kuvattu lain valmisteluvaiheita ja siinä yhteydessä syntynytä aineistoa. Käytännön tulkintatoiminnassa koko tämän aineiston läpikäynti on kuitenkin erittäin harvoin tarpeen. Seikkaperäinen hallituksen esitys tuotevastuuulaiksi sisältää pääsäntöisesti ne aikaisemmasta aineistosta löydettävässä olevat tulkintakannanotot, joita lakia säädettäessä on pidetty hyväksyttävinä. Hallituksen esitys on tämän vuoksi useimmiten riittävä lähde, kun pyritään selvittämään esitöiden kantaa johonkin TVastuuL:n tulkintaa koskevaan ongelmaan.

Tilanne muuttui Suomen liittyessä Euroopan talousalueeseen ja sittemmin Euroopan unioniin. Niin kauan kun TVastuuL oli vain tuotevastuudirektiivin ”vapaaehtoinen” jäljennös, oli Suomen – ja esimerkiksi suomalaisien esitöiden – asia päättää miten lakia sovelletaan. Kun TVastuuL:sta tuli säädös, jolla Suomi toteutti ETA-sopi-

¹⁶² TVastuuL 13 §:ssä oleva säntö, jonka mukaan suomalaisen maahantuojan näissä tapauksissa olisi avustettava vahingonkärsijää vaatimuksen, muttei minäkään muun yhteydenoton, ks. HE 119/1989 s. 54, käänämisenä vieraalle kielelle, tuskin riittää korvaamaan kotimaisen vastusubjektin kanssa käytäviä neuvotteluja.

mukseen ja EU-liittymiseensä perustuvat velvoitteet, lain tulkinta ja soveltaminen ei enää ollut vain Suomen käissä. Lain esitöiden asema direktiiviin perustuvala lakkatulkittaessa ei ole sama kuin sovellettaessa puhtaasti kansallista lakkia.¹⁶³ Suomalaiset esityöt ilmaisevat vain Suomen lainvalmistelijoiden kantaa kysymykseen, miten lakkia tulisi tulkitta. Kanta on eräässä mielessä vain ”alustava” ja voi taipua muualta tulevan oikeuslähdeaineiston edessä. EY-tuomioistuimen ratkaisut sitovat tietysti kansallista tulkitsijaa, mutta tämän lisäksi suomalainen aineisto voi jäädä toissijaiseksi myös esimerkiksi suhteessa muiden jäsenvaltioiden oikeuskäytännöön ja oikeuskirjallisuuden kautta muotoutuneisiin oppeihin. Vaikka perustellusti – jo direktiivin otsikon mukaan – voitaisiin katsoa tuotevastuudirektiivin tarkoitukseen olevan vain jäsenvaltioiden tuotevastuuusäänosten lähentämisen, mikä antaisi kansallista liikkumavaraa direktiivin tulkinnassa, EY-tuomioistuin on nimenomaisesti todennut, että direktiivillä pyritään siinä sääteltyjen kysymysten osalta lainsäädännön täydelliseen yhdenmukaistamiseen.¹⁶⁴

Tähänastiset kokemukset osoittavat kuitenkin, ettei käytännössä kovin hanakasti ole tuotevastuuasioissa käännytty EY-tuomioistuimen puoleen. Suomalainen ”alustava” kanta voi siten meillä jäädä ”voimaan” pitkäksi ajaksi. Suomen TVastuuL:n esityöt, kuten myös muu suomalainen aineisto, ovat siten edelleen käytännössä merkittäviä lähteitä TVastuuL:ia tulkittaessa.

Kuten aiemmin todettiin, TVastuuL:ia koskevaa varsinaista *oikeuskäytäntöä* Suomessa ei vielä ole. Kuluttajavalituslautakunta on muutamissa kymmenissä tapauksissa soveltanut TVastuuL:ia. Vaikka kuluttajavalituslautakunnan ratkaisujen ennakkopäätösarvo on suhteellisen vähäinen, joitakin tapauksia on jäljempänä käytetty esimerkkeinä siitä, miten lakkia voidaan konkreettisella tasolla soveltaa. Myös kän vanhempi oikeuskäytäntö, joka sekään ei ole kovin laajaa, ei ole

¹⁶³ Tästä on erityisesti Ruotsissa käyty laaja keskustelu. Ks. esim. Öberg 2000–01, erit. s. 501 ss., ja Bernitz 2000–01.

¹⁶⁴ Ks. Komissio v. Ranska, Asia C-52/00, kohta 24, Komissio v. Helleenien tasavalta, Asia C-154/00, kohta 20 sekä myös González Sánchez v. Medicina Asturiana, Asia C-183/00, erit. kohdat 28–29.

mainittavassa määrin avuksi TVastuuL:n muutettua useimpia keskeisiä tuotevastuuta koskevia sääntöjä. Joissakin yksittäistapauksissa vanhempaan käytäntöön voidaan viitata esimerkiksi osoituksena siitä, millaista turvallisuustasoa tuotteilta on aiemmin vaadittu.

Sikälä kuin ylipäänsä löytyy suomalaista oikeuskäytäntöä, sen asema on alisteinen suhteessa EY-aineistoona, samalla tavoin kuin suomalaisten esitöidenkin. Joiltakin osin TVastuuL:iin perustuvan oikeuskehityksen pääpaino säilynee kuitenkin suomalaisilla tuomioistuimilla. Muualta tulevat impulssit ja EY-tuomioistuimen ratkaisut koskevat pääsääntöisesti aitoja tulkintariitoja. Sen sijaan on suomalaisen tuomioistuimen asia soveltaa näitä linjanvetoja yksittäistapaukseen.¹⁶⁵ Näin ollen Suomessa otetaan yksittäistapauksessa kantaa esimerkiksi siihen, onko yksittäinen tuote ollut niin turvallinen kuin on ollut aihetta odottaa. Meidän tuomioistuimemme voivat siten edelleen osallistua relevantilla tavalla meillä vallitsevaa turvallisuustasoa koskevaan keskusteluun. Voidaan syystä olettaa, etteivät turvallisuusodotukset EU:n kaikissa osissa – varsinkaan EU:n laajennuksen jälkeen – ole identtiset, jolloin tuotevastuudirektiivin 6 artiklan yleislauseeketta perustellusti voitaisiin soveltaa ainakin jossakin määrin eri tavoin eri jäsenvaltioissa. Yhtenäistämispyrkimys ei kokoonaan sulkene pois kansallisten markkinoiden ja kuluttajakulttuurien erityispiirteiden huomioon ottamista direktiivin soveltamisessa. Käytännössä tuotevastuudirektiivin perustuvan lainsäädännön soveltaminen onkin jäsenmaissa sekä tältä osin että muutoin usein ollut luonteeltaan suhteellisen kansallista.

Mitä äsknen on sanottu ennen TVastuuL:ia syntyneen oikeuskäytännön merkityksestä, koskee myös suomalaista *oikeuskirjallisuutta* vastaavalta ajalta.¹⁶⁶ Utta lakia koskevaa kirjallisuutta taas ei Suo-

¹⁶⁵ EY-tuomioistuin on vastikään nimenomaista vahvistanut kansallisen tuomioistuimen roolin yleislausekkeen soveltajana kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdosta annettua direktiiviä (93/13/ETY) koskevassa tapauksessa Freiburger Kommunalbauten GmbH Baugesellschaft & Co, KG v. Ludger Hofstetter et Ulrike Hofstetter, Asia C-237/02.

¹⁶⁶ Tätäkin on suhteellisen vähän, ks. esim. Pulkkinen 1985, Nybergh 1987. Pohjoismaista aineistoa on sen sijaan enemmän, ks. erityisesti Dahl 1973 ja Dufwa 1975.

messa ole vielä mainittavassa määrin ehtinyt syntyä. Tässä voidaan artikkeleiden ohella mainita vain joitakin suhteellisen yleisluontisia esitöiden pohjalta kirjoitettuja esittelyjä tulevasta laista¹⁶⁷ sekä vahingonkorvausoikeutta koskevien yleisesitysten lukuja.¹⁶⁸

Direktiiviin perustuvaa lakia sovellettaessa kotimaisen aineiston ohessa ja jopa sen edellä on käytettävässä sekä EY:stä että jäsenvaltioista tulevaa aineistoa.

EY-tuomioistuin on tähän mennessä ratkaissut kuusi tuotevastuuta koskevaa tapausta. Näistä pääosa koskee puutteellista implementointia, mutta joissakin tapauksissa on myös otettu kantaa direktiivin sisällöllisten määräysten tulkintaan. Tuomioistuimen tulkintakananotot yleensä ajavat oikeuslähdehierarkiassa kansallisen aineiston ohi ja niitä on pyritty mahdollisimman täydellisellä tavalla ottamaan huomioon.

Kuten aiemmin todettiin, muidenkaan *jäsenvaltioiden kansallisissa tuomioistuimissa* ei ole ratkaistu kovin suurta määrää tuotevastuudirektiiviin perustuvia juttuja. Kaikki tapaukset eivät myöskään ole tuotevastuudirektiivin tulkinnan kannalta kovin mielenkiintoisia. Jotkut tapaukset antavat tärkeätä lisätietoa direktiivin ja siten myös TVastuuL:n soveltamismahdollisuksista. Informaatio voi jopa syrjyttää suomalaista oikeuslähdeaineistoa, kuten yllä on todettu. Etenkin jos tietty tulkinta jostakin kysymyksestä näyttää vakiintuneen useissa jäsenvaltioissa, tällä tiedolla voi olla painava argumentti-arvo meilläkin. Tässä teoksessa on pyritty esittämään edustava valikoima muiden jäsenvaltioiden keskeisestä oikeuskäytännöstä, sikälä kuin siitä on voitu saada tietoa pohjoismailla kielillä taikka englanniksi tai saksaksi. Etenkin on käytetty hyväksi muiden pohjoismaiden sekä Englannin ja Saksan oikeuskäytäntöä.

Eurooppalainen oikeuskirjallisuus sisältää paljon tuotevastuudirektiiviä koskevaa tulkinta-aineistoa. Monissa Euroopan maissa on runsaasti tuotevastuudirektiiviä tai sitä toteuttavaa kansallista lainsäädäntöä koskevaa kirjallisuutta. Kaikkea tätä aineistoa ei tässä ole ollut

¹⁶⁷ Ks. esim. Rissanen – Tiili – Mäkinen 1990 s. 266 ss. ja Wilhelmsson 1989 s. 367 ss. sekä myös – EY-direktiivistä – Pälsi 1988 s. 53 ss.

¹⁶⁸ Esim. Hemmo 2002 s. 159 ss.

mielekästä eikä mahdollistakaan käyttää suoraan hyväksi. Pääosin on tyydytty keskeisten pohjoismaalaisten sekä saksan- ja englanninkielisten käsikirjojen ja kommentaarieosten hyödyntämiseen. Eri-tyiskysymysten osalta on myös voitu viitata suoraan kyseistä ongelmia selvittäviin merkittäviin monografiioihin tai artikkeleihin.

TVastuuL oli ensimmäisiä EY-lainsäädännön pohjalta laadittuja keskeisiä siviilioikeudellisia lainsäädäntötuotteita Suomessa. TVastuuL:ia koskeva tulkintateos osoittaa, mitä integraation edellyttämä siviilioikeudellisen lainopin lähdetarjan kansainvälityminen voi käytännössä merkitä.

2 luku. Tuotevastuulain soveltamisala

2.1 Tuotteen käsite

2.1.1 Irtain esine

TVastuuL koskee *tuotteesta* henkilölle taikka yksityiseen käyttöön tai kulutukseen tarkoitettulle ja vahinkoa kärsineen pääasiassa sellaiseen tarkoituukseen käyttämälle omaisuudelle aiheutuneen vahingon korvaamista (lain 1.1 §).¹ Tuotteen käsitettä on aihetta verrata KauppaL:n ja KSL:n soveltamisala-säännöksissä käytettyihin käsitteisiin ”irtain omaisuus” (KauppaL 1 §)² ja ”kulutushyödyke” (KSL 1:1 ja 1:3). ”Tuote” on toisaalta suppeampi kuin mainitut kaksi muuta käsitettä, mutta toisaalta sen ala ulottuu kulutushyödykkeen käsitteen ulkopuolelle.

Tuote määritellään laissa (2 §) *irtaimaksi esineeksi*. Ilmaisu on käsitteellisesti suppeampi kuin irtain omaisuus, johon kuuluvat esineiden lisäksi arvopaperit, saatavat ja muut oikeudet; nämä ryhmät

¹ TVastuuL:n soveltamisala-säännöksiä (1 ja 2 §) muutettiin tähän asti laajimman lainmuutoksen yhteydessä (99/1993), jolla muutoksella oli tarkoitus saattaa laki yhdenmukaiseksi tuotevastuudirektiivin kanssa Suomen liittyessä Euroopan talousalueeseen. Ks. HE 251/1992. Kuten edellä (jakso 1.3.2.2) on todettu, soveltamisalan muutokset eivät kohdistu itse tuotteen käsitteeseen eivätkä liioin merkittävästi tuotevahinkojen kohteena olevan omaisuuden määrittelyyn.

² Ns. YK:n kauppalain soveltamisala (1 art.) ovat ”tavaran kauppa” koskevat kansainväliset sopimukset. YK:n kauppalaki sisältyy Yleissopimukseen kansainvälisistä tavarasta kauppaan koskevista sopimuksista (SopS 50; saatettu Suomessa voimaan L:lla 795/1987 ja A:lla 796/1988).

jäävät kuitenkin tuotevastuuoproblematiikan ulkopuolelle. Kulutushyödykkeellä taas tarkoitetaan sellaisia tavaroita, palveluksia ja muita hyödykkeitä ja etuuksia, joita tarjotaan luonnollisille henkilöille tai joita tällaiset henkilöt olennaisessa määrässä hankkivat yksityistä talouttaan varten. Tuotteen käsitteeseen eivät kuulu *palvelukset* tai muut hyödykkeet ja etuuheet. Siten TVastuuL:ia ei sovelleta vahinkoihin, jotka johtuvat turvallisuudeltaan puutteellisesta palveluksesta.³

KSL 8 luvussa säänneltyihin kuluttajapalvelussopimuksiin, jotka koskevat irtaimaan esineeseen, rakennukseen tai kiinteistöön kohdistuvaa työtä, liittyy vastuu työssä käytetyn materiaalin aiheuttamasta tuotevahingosta (KSL 8:21). Vastuu tulee kysymykseen vain, mikäli vahinko kohdistuu omaisuuteen, jolla on välitön käyttöyhteys palveluksen kohdeeseen, eikä säännöstä sovelleta henkilövahinkojen korvaamiseen. Sääntely noudatraa siten uudessa sopimusoikeudellisessa lainsääädännössä omaksuttua rajanvetoa sopimus- ja tuotevastuuun välillä (ks. edellä jakso 1.2.2.2). Vastaava sääntely koskee taloelementtien kaupassa tai rakennusurakassa käytetyn elementin tai materiaalin aiheuttamia tuotevahinkoja (KSL 9:20.3).

Euroopan yhteisön komissiossa laadittiin aikanaan ehdotus palveluksiin liittyvästä "tuotevastuu" koskevaksi direktiiviksi (Proposal for a Council Directive on the liability of suppliers of services 20.12.1990).⁴ Ehdotus, joka ei ole johtanut lainsääädäntötoimiin, koski korvausvelvollisuutta muitakin vahingonkärsijöitä kuin palveluksen suorittajaan sopimussuhteessa olevaa kohtaan. Vastuu olisi perustunut tuottamukseen (fault), jonka puutumisen palveluksen suorittaja olisi joutunut näyttämään (käännetty todistustaakka). Ehdotuksen soveltamisala oli hyvin yleinen, sillä palveluksien käsitteen ulkopuolelle jätettiin pääasiassa vain suoritukset, joiden väliittömänä ja yksinomaisenä kohteena on irtaimen omaisuuden valmistus taikka esineeseen kohdistuvien tai immateriaalioikeuksien (intellectual property rights) siirto.⁵

³ HE 119/1989 s. 20 ja 42.

⁴ COM (90) 482 final – SYN308 – Official Journal C 012 of 18.01.1991, p. 8. Kun ehdotukselle ei saavutettu tukea neuvostossa ja parlamentissa, komissio luopui ehdotuksesta 24.6.1994.

⁵ Ehdotuksesta kätyjen keskustelujen pohjalta komissio on selvittänyt palveluvastuudirektiivin säättämismahdollisuutta teettämällä laajan vertailevan arvion eri maissa voimassa olevista vastuujärjestelmistä. Tämä selvitys on valmistunut huhtikuussa 2004 (Comparative analysis of national liability systems for remedying damage caused by defective consumer services. Final report (Ulrich

KSL:ssa tarkoitettuun kulutustavaraan verrattaessa tuote osoittautuu laajemmaksi käsitteeksi, koska tuotteen kriteeriksi ei aseteta, että sitä tarjotaan luonnollisille henkilöille tai että tällaiset henkilöt olennaisessa määrässä hankkivat sitä yksityistä talouttaan varten. Vahinkoa aiheuttaneen tuotteen ei siten tarvitse olla kulutushyödyke, vaan kysymykseen tulevat myös *tuotantotoiminnassa käytetyt* tuotteet kuten koneet, kuljetusvälineet, raaka-aineet ja komponentit. Tässä mielessä voidaan sanoa, ettei TVastuuL ole puhtaasti kuluttajaoikeudellinen.⁶

Vahva kuluttajansuojan tai joka tapauksessa yksityisen vahingonkärsijän suojeleun tarkoitus ilmenee kuitenkin mm. siinä, että laki koskee vain *henkilövahinkoja sekä yksityiseen käyttöön ja kulutukseen tarkoitettun ja vahinkoa kärsineen pääasiassa sellaiseen tarkoitukseen käyttämän omaisuuden vahingoittumista*. Tuotevastuu on lain mukaan (5 ja 6 §) lisäksi nimenomaan elinkeinonharjoittajan vastuuta (ks. jakso 3).⁷

TVastuuL:n järjestelmän kannalta on siis keskeistä erottaa tuotteen käsite siitä omaisuudesta, johon tuotevahinko voi kohdistua. *Tuotteen käsitteellä* ei ole kuluttajaoikeudellista rajausta, mutta "*tuotevahinkokelpoisen*" omaisuuden määrittelyssä käytetään yllä mainituin tavoin kriteerejä, jotka muistuttavat KSL:n mukaista kulutushyödykkeen määritelmää.⁸

Se, ettei tuotekäsittettä ole rajattu kuluttajaoikeudellisesti, perustuu tuotevastuudirektiiviin. Nimenomaan henkilövahinkoja koskeva suojaa on tarkoituksenmukaista tehostaa yhdenmukaisesti, johtuipa

Magnus – Hans-W. Micklitz). Institut für Europäisches Wirtschafts- und Verbraucherrecht e.V.). Selvityksessä tarkastellaan myös eri palvelustyyppiin soveltuviin vastuujärjestelmien eroivuuksia.

⁶ Ks. Wilhelmsson 1989 s. 369 s. Vrt. OLJ 8/1988 (s. 65 s.), johon sisältyvän ehdotuksen mukaan tuotteella tarkoitettuun elinkeinonharjoittajan valmistamaa tai tuottamaa tavaraa.

⁷ Tuotevastuudirektiivin johtolauseessa viitataan useissa kohdissa kuluttajan suojan tavoitteisiin.

⁸ Muitut TVastuuL 1 §:n perusteluissa (HE 251/1993 s. 7) tämä keskeinen ero on jäänyt ymmärtämättä (ks. edellä jakso 1.3.2.2.), mikä ei onneksi ole vaikuttanut itse lankohan sisältöön.

vahinko sitten kulutushyödykkeestä tai elinkeinotoiminnassa käytetystä tuotteesta.

Lain esitöiden mukaan⁹ on myös tahodotu tehostaa tuotevastuuusuoja estämällä mahdollisuksien mukaan lain kiertämistä. Raaka-aineita ja puolivalmisteita ei voitaisi pitää kulutushyödykkeinä, ja niitä voisi olla vaikea erottaa lopputuotteista. Jos tuote määriteltäisiin kulutushyödykkeeksi, olisi mahdollista kehittää tuotevastuuun kantajaksi keinotekoinen viimeinen tuotantovaihe, joka viimeistelee kulutushyödykkeenä pidettävän lopputuotteen.

TVastuuL on säädetty silmälläpitäen lähinnä teollisesti tai käsityönä valmistettuja tuotteita.¹⁰ Kun tällaista valmistustapaa ei kuitenkaan ole asetettu tuotteen kriteeriksi, lain mukainen vastuu voi syntyä myös *omaan käyttöön yksityisesti valmistetuista tuotteista* niiden maahan tuojalle, markkinoijalle tai liikkeellelaskijalle, jos tuote on laskettu liikkeelle elinkeinotoiminnassa (ks. lain 5–7 §).

Tuotevastuudirektiivin alkuperäinen versio (2 art.) ei koskenut *maatalouden alkutuotteita ja riistatuotteita*. ”Maatalouden alkutuotteella” tarkoitettiin direktiivissä ”maanpinnan kasvutuotteita sekä kootieläintalouden ja kalastuksen tuotteita, lukuun ottamatta tuotteita, joille on suoritettu ensimmäisen asteen jalostus”. Direktiivillä 1999/34/EY maatalouden alkutuotteita *koskeva poikkeus on kumottu*, joten nämäkin tuotteet kuuluvat nyt direktiivin soveltamisalaan.¹¹ TVas-

⁹ HE 119/1989 s. 19.

¹⁰ OLJ 8/1988:ssa (s. 65 ss. ja ehdotetun lain 2 §) asetettiin tuotteen kriteeriksi nimenomaan, että tuotteen on oltava elinkeinonharjoittajan valmistama tai tuottama. Myös alkuperäisen tuotevastuudirektiivin johtolauseen mukaan tuottamuksesta riippumaton vastuu soveltuu vain teollisesti tuotettuihin irrataimiin esineisiin. Tällöin oli kuitenkin kysymys jalostamien maataloustuotteiden ja riistan sulkemisesta tuotevastuuun ulkopuolelle, eikä vaatinusta teollisesta valmistuksesta mainittu itse direktiivin tekstissä tuotteen kriteerinä. Muutodirektiivillä 1999/34/EY maatalouden alkutuotteita ja riistaa koskeva poikkeus on poistettu direktiivistä.

¹¹ Muutodirektiivin johtolauseen mukaan ”maatalouden alkutuotteiden sisällyttäminen direktiivin 85/374/ETY soveltamisalaan edistää kuluttajien luottamuksen palauttamista maataloustuotannon turvallisuuteen” ja ”tuottamuksesta riippumattoman vastuun periaatteen on ulottuttava kaikenlaisiin tuotteisiin mukaan lukien maataloustuotteet”. Muutosta perusteltiin johtolauseessa myös

tuuL on alusta lähtien koskenut maatalouden alkutuotteita, eikä sitä tarvinnut tässä suhteessa muuttaa Suomen liittyessä Euroopan talousalueeseen, kun alkuperäisen direktiivin mukaan (art. 15.1) jäsenvaltiot saivat säättää kansalliset lakinsa koskemaan näitäkin tuotteita.

Jalostamattomat maatalous- ja luonnontuotteet kuten marjat ja sienet, riista ja jalostamattomat kalastustuotteet eivät siis ole poikkeus TVastuuL:n soveltamisalasta, vaan laki soveltuu niihin normaalisti. Niiden henkilöiden piiri, jotka voivat valmistajina joutua TVastuuL:n nojalla vastuuseen tällaisista tuotteista, on kuitenkin tavallista suppeampi, mihin palataan jäljempänä (jakso 3). Maahan tuontiin, markkinointiin ja liikkeellelaskuun perustuva vastuu tulee sitä vastoin tällöinkin normaaliin tapaan kysymykseen.

Suuren merkityksen ovat saaneet sairaanhoidossa käytettyjen *verituoteteiden* puutteelliseen turvallisuuteen liittyvät tuotevastuuksymykset. Tunnetuimpia infektoituneiden verituotteiden henkilövahinkoriskeja ovat hepatiitti- ja HIV-tartunnat.¹²

2.1.2 Korjaustöiden suorittajan ja urakoitsijan vastuu

Valmistus saa (epäsuorasti) merkitystä tuotteen käsittelälle mm. *korjaustöiden suorittajan* vastuun yhteydessä. Esineen korjaajalla ei pääsäännön mukaan ole valmistajan asemaan liittyvä tuotevastuuuta esineestä. Tätä säädöä ei kuitenkaan voida johtaa suoraan valmistuksen ja korjauksen välisestä erottelusta, koska ensiksi mainittu ei lain mukaan ole tuotteen kriteeri, vaan siitä, että korjaustyöt jäävät tavallisesti palveluksina lain soveltamisalan ulkopuolelle.

Jos tuote on tullut turvallisuudeltaan puutteelliseksi korjaustyössä tapahtuneen virheen vuoksi, TVastuuL:n mukainen vastuu ei tule kysymykseen. Jos turvallisuuspuute sitä vastoin johtuu korjauksessa

kuluttajien tehostetun suojeleun, sisämarkkinoiden moitteetonta toimintaa koskevien perustavoitteiden täytäntöönpanemisen ja suhteellisuusperiaatteen intresseillä.

¹² Ks. verituotteista tuotevastuudirektiiviin perustuvan tuotevastuuun kannalta Howells – Mildred 2002 s. 95 ss. Yhdysvaltain oikeuden kannalta ks. Ks. Owen – Madden – Davis 2000, Vol. 2, jakso 18. Ks. myös jäljempänä jakso 2.1.5.

käytetystä varaosasta, tästä varaosaa voidaan pitää tuotteena sovellettaessa TVastuuL:ia syntyneeseen vahinkoon. Korjaaja ei tosin tällöinkään joudu korjaamastaan esineestä valmistajana vastuuseen TVastuuL:n nojalla, vaan tämä vastuu on varaosan valmistajalla.¹³ Korjaaja saattaa kuitenkin olla TVastuuL:n mukaan vastuussa varaosan liikkeellelaskijana (ks. jäljempänä 3.4).

Korjatun esineen valmistaja ei liioin ole vastuussa korjauksessa käytetystä varaosasta, koska hän voi sen suhteen vedota siihen, että tuote ei ollut turvallisudestaan puutteellinen silloin, kun hän laski sen liikkeelle (TVastuuL 7.2 §). Tällöin ei siis sovelli se sääntö, että osatuotteen puutteellisesta turvallisudesta johtuneen vahingon katsotaan aiheutuneen sekä tuotteesta että osatuotteesta (lain 4 §).

Kun tuote määritellään irtaimaksi esineeksi, TVastuuL ei koske *kiinteistöstä aiheutuneita vahinkoja*. Irtaimen esineen käsittely ei määritellä direktiivissä eikä TVastuuL:ssa, joten rajanveto kiinteistöihin on tehtävä kansallisen esineoikeuden perusteella.¹⁴ Niinpä Suomessa kiinteistöön kuuluvat myös sillä olevat rakennukset, mutta vain, jos ne kuuluvat samalle omistajalle kuin itse maapohja, koska muutoin rakennuksia pidetään irtaimina esineinä.¹⁵ Koska rakennuksista aiheutuvia vahinkoja ei kuitenkaan ole aihetta käsittellä eri tavoin sen mukaan, kuka rakennukset omistaa, myös toisen maalla olevat rakennukset on laissa jätetty tuotekäsitteen ulkopuolelle.¹⁶

Talon rakentanut urakoitsija ei siis joudu TVastuuL:n mukaiseen valmistajan vastuuseen rakennusvirheistä johtuvista vahingoista. Tämä sääntö on lähtökohtana arvioitaessa rakentamiseen osallistuneiden

¹³ Vaikka varaosaa vastaava alkuperäinen osa olisi TVastuuL:n (1.4 §) mukainen osatuote, varaosaa ei voida pitää osatuotteena. Tällä käsitteellä nimittäin tarkoitetaan tuotteen raaka-ainetta, osaa tai tuotteen valmistamisessa tai tuottamisessa käytettyä ainetta. Varaosa taas liitetään jo valmiiseen tuotteeseen jälkikäteen.

¹⁴ Kiinteistön käsittestä maakaaren pohjalta ks. esim. Niemi 2002 s. 29 ss.

¹⁵ Niemi 2002 s. 35 s.

¹⁶ Tekstissä mainitusta syystä TVastuuL:iin otettu toisen maalla olevaa rakennusta koskeva poikkeus, joka johtuu kansallisen esineoikeuden järjestelmästä, ei ole ristiriidassa direktiivin kanssa, vaikka tällaisista poikkeusta ei siinä mainita. Direktiivissä 'tuotteella' tarkoitetaan irtaimia esineitä, vaikka esine on liitetty toiseen irtaimseen esineeseen tai kiinteistöön.

urakoitsijoiden vastuuta, olivatpa kyseessä sitten rakennustekniset työt suoritanut pääurakoitsija tai sähkö-, LVI-, maalaus- ym. erikoistöitä suorittaneet sivu- tai aliurakoitsijat. Jos tuotevahingon aiheuttanut turvallisuuspuute oli rakentamiseen käytetyissä tarvikkeissa tai rakennusaineissa tai erityisesti rakennukseen liitetyissä komponenteissa, urakoitsijalla voi kuitenkin olla TVastuuL:n mukainen vastuu ko. osatuotteen *liikkeellelaskijana* (ks. jäljempänä 3.4).

Sillä, joka suorittaa irtaimen esineeseen, rakennukseen tai kiinteistöön kohdistuvaa työtä, on *KSL:n mukainen vastuu* työssä käytetyn materiaalin aiheuttamasta tuotevahingosta. Tämä vastuu liittyy kuluttajapalvelussopimuksiin (KSL 8:21). Vastuu tulee kysymykseen vain, mikäli vahinko kohdistuu omaisuuteen, jolla on välitön käyttöyhteys palveluksen kohteeseen, eikä säännöstä sovelleta henkilövahinkojen korvaamiseen. Vastaava sääntely koskee talolementtien kaupassa tai rakennusurakassa käytetyn elementin tai materiaalin aiheuttamia tuotevahinkoja (KSL 9:20.3).

Esimerkiksi *perustajaurakoitsijana* toimivan asunnontuottajan¹⁷ vastuuta koskee myös AsKauppaL:iin otettu vastaanvalainen säännös myyjän tuottamukseen perustumattomasta tuotevastuusta (4:26.2). Se kattaa rakentamisessa tai korjausrakentamisessa käytetystä materiaalista, rakennuksen ainesosasta tai asunnon tarpeistoon kuuluvasta laitteesta aiheutuneen esinevahingon, mutta ei henkilövahinkoa. AsKauppaL:ssa myyjän tuotevastuu materiaalista ja ainesosasta ei koske vahinkoja, jotka kohdistuvat muuhun omaisuuteen kuin asuntoon ja pääasiassa yksityisessä käytössä olevaan asuntoirtaimiin. Tuotevastuu laitteista aiheutuneista vahingoista taas ei koske omaisuutta, jolla ei ole välitontä käyttöyhteystä laitteeseen.¹⁸

Edellä mainitut säännökset eivät rajoita *tuottamukseen* perustuvaa sopimusvastuuta tuotevahingoista, mikä nimenomaan todetaan AsKauppaL 4:20.3:ssa. Luonnollisesti kaan liioin sopimuksen ulkoista tuottamukseen perustuvaa tuotevastuuta ei ole suljettu pois.

TVastuuL:n mukaista vastuuta ei poista se, että tuote on liitetty toiseen irtaimseen esineeseen tai kiinteistöön (lain 1.2 §). Tämän

¹⁷ Ks. käsittestä AsKauppaL 1:2, 4 kohta, jossa lain soveltamisala määritellään *perustajaosakkaan* käsitteen avulla.

¹⁸ Ks. rajanvedosta sopimus- ja tuotevastuuun väillä uuden lainsäädännön mukaan edellä jakso 1.2.2.2.

säännöksen perusteella *alihankkijoita*, jotka toimittavat rakennustyötä varten tarvikkeita tai rakennusaineita, koskee lähtökohdan muukaan päävästäinen sääntö kuin sivu- ja aliurakoitsijoita. Jos siis rakennukseen liittyvä vahinko johtuu rakennusaineen tai tarvikkeen kuten rakennuselementin puutteellisesta turvallisuudesta, kyseinen alihankkija voi olla siitä vastuussa TVastuuL:n nojalla. Vastuu voi syntyä myös omassa tehtaassa valmistetuista *taloelementeistä* koottavien pientalojen ("talopakettien") tai valmistalojen toimittajille, mikäli vahinko johtuu elementeistä. Vastuu pystytystyössä tehdystä virheistä jää kuitenkin TVastuuL:n ulkopuolelle.

Taloelementtien toimittajan vastuu tuotevahingoista, jotka aiheuttavat elementeistä, materiaaleista tai rakennuksen tarpeistoon kuuluvista laitteista, määräytyy myös KSL 9:20.3:n mukaan (ks. edellä). KSL:n mukainen (tuottamuksesta riippumaton) tuotevastuu ei koske henkilövahinkoja. Elementteihin ja materiaaleihin liittyvä vastuu ei liioin koske muun omaisuuden kuin rakennuksen tai pääasiassa yksityisessä käytössä olevan asuntoirtaimiston vahinkoja, ja laitteisiin liittyvä vastuu taas rajataan omaisuuteen, jolla on välitön käyttöyhteys laitteeseen.

KSL:n mukainen tuotevastuu liittyy läheisesti laissa toteutettuun sopimusoikeudelliseen vastujärjestelmään. Siksi tämä sääntely rajoittuu pääasiassa taloelementtien toimittajan ja ostajan väliseen suhteeseen. Vastuun henkilöllisenä laajennuksena on kuitenkin tilaajan perheenjäsenten korvausoikeus (9:20.4). Vastuu on edellä mainittujen rajausten vuoksi sekä asialliselta sisällöltään että henkilölliseltä ulottuvuudeltaan suppeampi kuin TVastuuL:n mukainen vastuu. KSL:n säännökset eivät rajoita korvausoikeutta TVastuuL:n tai muun lain kuten VahKorvL:n nojalla (KSL 12:1b).

Rajanveto rakennuksen rakentamisen ja elementtien kiinnittämisen välillä voi aiheuttaa ongelmia. Esimerkiksi kattotuolien kokoamisen kiinnittämällä niiden osat suoraan lopulliselle paikalleen valmistuvassa rakennuksessa on tyypillisesti rakentamista. Toisaalta jos urakoitsija hankki kattotuolit ulkopuolisen alihankkijan tehtaalta, kyseessä on epäilemättä tuotteina pidettävien elementtien kiinnitys rakennukseen. Probleemikka kärjistyy tapauksissa, joissa urakoitsija itse valmistaa kattotuolit (a) erikseen työmaalla kiinnitetäviksi valmiina kohteesensa tai (b) omassa elementtitehtaassa.

Esimerkit osoittavat, että tuotteen ja rakennuksen välinen rajaveto on pakosta jossain määrin mielivaltainen. Laissa omaksutun käsitejärjestelmän vuoksi rajaveto joudutaan kuitenkin tekemään. Kun tuotekäsitteen kriteerinä ei voida pitää sitä, kuka on esineen valmistanut, ei käy päänsä olla pitämättä urakoitsijan elementtitehtaalla valmistettua kattotuolia tuotteena, jos ulkopuoliselta hankitu samanlainen tehdasvalmisteinen kattotuoli katsotaan tuotteeksi. Toisaalta ratkaisevaa ei voi olla sekään, tehdäänkö kattotuoli suoraan paikalleen kokoamalla vai työmaalla erikseen nostettavaksi paikalleen. Raja lienee siten asetettava työmaalla ja tehtaassa valmistamisen väliin. Siitä huolimatta, että elementti voi molemmissa tapauksissa olla aivan samanlainen, sitä pidettäisiin tämän mukaan tuotteena, jos se on valmistettu tehtaalla, mutta tuotekäsitteen ulkopuollel jäävänä osana rakennusta, jos se tehdään rakennustyön yhteydessä työmaalla.

Jonkinlaista perustetta esitetylle rajanvedolle voitaneen saada siitä, että tuotevastuuusääntelyn erityinen tarve on toisinaan liitetty nimenomaan teollisten valmistusmenetelmien yleistymiseen.¹⁹ Vastaahan esimerkiksi elementin tehdastuotanto tyypillisemmin kuin työmaalla tapahtuva kertavalmistus tälläista tuotevastuuun alkuperäiseen ideaan kuuluva tuotteen teollista valmistustapaa.

Tuotevastuuun jakautumista maalausurakoitsijan ja kattotuolin valmistajan (puusepän) välillä on arvioitu saksalaisessa oikeustapauksessa,²⁰ jossa puuseppä oli valmistanut kattotuolin puiset rakenneosat ja toinen yritys oli maalannut ne valmistajan tuotantotiloissa. Valmistaja oli sitten kiinnittänyt osat rakennukseen kattotuoliksi. Puuseppä on ratkaisun mukaan sahattujen ja höylättyjen palkkien valmistaja, maalarit taas maalattujen palkkien valmistaja. Osien liittäminen rakennukseen kattotuoliksi ei ratkaisun mukaan ole valmistustoimintaa, joka aiheuttaisi puusepälle valmistajan tuotevastuuun.²¹ Puuseppä ei siten vastaa vahingosta, joka on aiheutunut palkkien maalaussessa käytetystä puunsuoja-aineesta.

¹⁹ Tähän viitataan mm. tuotevastuudirektiivin johdannossa. Ks. myös KM 1978:19 s. 2, Dufwa 1975 s. 11, Dahl 1973 s. 13 ss., Bartl 1989 s. 41 s. ja Clark 1989 s. 1 s.

²⁰ OLG Stuttgart, VersR 2001, S. 465, Kullmann, ZEuS 2002 s. 42.

²¹ Tämän suoritukseen on siis katsottu kohdistuvan kiinteistöön.

Edellä jaksossa 1.2.2.1 esitetyistä rakentamiseen liittyvistä tuotevastuuutapauksista *KKO 1983 II 33* koskee rakennuksen eristystöitä suorittaneen urakoitsijan vastuuta käytetyn eristeen (ureaformaldehydivaahdon) haitallisia ominaisuuksista. Tämä tapaus olisi ilmeisesti myös TVastuuL:n voimassa ollessa jouduttu ratkaisemaan aikaisemmin kehittyneiden tuotevastuuusääntöjen kuten tuottamusedellytyksen mukaisesti, joiden merkitys säilyy lain voimaan tultuakin sen soveltamusalan ulkopuolella. TVastuuL ei nimittäin ilmeisesti koske eristystön suorittajan vastuuta, koska kysymyksessä on lähinnä palvelussuoritus, joka lisäksi kohdistuu kiinteistöön. Eristeen valmistajan tuotevastuu taas edellyttää tuotteen puutteellista turvallisuutta (lain 3 §) eikä yleensä kata virheellisestä käytöstä johtuvia vahinkoja.

Tapaus *KKO 1984 II 225* taas koskee asuinhuoneiston seinämäterialina käytetyn lastulevyn valmistajan vastuuta lastulevyistä huoneilmaan kaasuuntuvasta formaldehydistä. Valmistajan vastuu kuuluu TVastuuL:n soveltamisalaan, ja tämän ratkaisun perusteluihin lailla olisi ollut olennainen vaikutus, vaikka lopputuloksena oli vanhemmankin oikeuden mukaisesti tuotevastuuun vahvistaminen. Mutta jos TVastuuL:ia olisi sovellettu, ei ratkaisua olisi tarvinnut perustella valmistajan tuottamuksella.

Urakoitsijoiden, varsinkin *erikoistöiden suorittajien*, asemaan liittyy muitakin tuotevastuuta koskevia rajaanveto-ongelmia. Ne koskevat useimmiten sitä, leimautuuko suoritus tuotteen valmistukseksi, jolloin TVastuuL soveltuu, vai onko kysymyksessä pikemminkin palvelus, joka jää lain soveltamusalan ulkopuolelle. Esimerkiksi maalaus-urakoitsijan suoritusta voidaan lähtökohdan mukaan pitää palveluksesta. Jos hän kuitenkin sekoittaa maalin, jolla on haitallisia ominaisuuksia – se esimerkiksi erittää huoneilmaan myrkkyllisiä aineita – hänen voidaan katsoa valmistaneen kiinteistöön liitetyn tuotteen, joka voi olla TVastuuL:n mukaisen vastuun perusteena.²²

Vaikeampia ongelmia liittyy rakennustyön yhteydessä komponenteista koottuihin rakennuksen sähkö-, lämmitys-, ilmanvaihto- ym.

²² Ks. myös Clark 1989 s. 64, jonka mukaan vastaanlainen tuotevastuu voi syntyä myös esimerkiksi muotokuvan maalauskiven yhteydessä värin sekoittaneelle taidemaalarille. Maalaus- ja rakennusteknisen urakoitsijan välistä vastuuunjaosta ks. myös edellä alav. 18 mainittu saksalainen ratkaisu OLG Stuttgart, VersR 2001, S. 465, Kullmann, ibid.

järjestelmiin, joita ei kaikissa tapauksissa voida yksiselitteisesti sijoittaa tuotekäsitteen rajojen jommallekummalle puolelle. Esimerkiksi yksinkertaisissa sähköasennuksissa kuten johtimien vetämisessä sekä pistorasioiden ja katkaisimien asentamisessa palveluksen osuus on kuitenkin hallitseva, eikä sähköurakoitsijan tuotevastuu valmistajana tällöin tule kysymykseen.

Rajanveto on hankalinta silloin, kun urakoitsija itse suorittaa kokoamistyön komponenteista järjestelmäksi. Koska järjestelmä juuri tällöin saa kvaliteettinsa ja kykynsä toimia tarkoitettulla tavalla, kokoamistyön tulos voi olla tuote²³ tai ainakin sijoittua lähelle tuotekäsitteen alaa. Huomiota jouduttaneen kuitenkin kiinnittämään mm. suoritustuloksen ”*kompaktiuteen*”: järjestelmässä, joka koostuu rakennuksen eri puolille sijoitetuista osista ja niitä yhdistävistä putkista tai johtimista, kokoamistyö voi leimautua enemmän erillisten komponenttien yhdistämiseksi kiinteistöön kuin tuotteen valmistamiseksi. Tuotekäsite taas voi valmistustyön vuoksi olla lähempänä, jos komponentit muodostavat pääasiassa yhteen paikkaan asennetun yksikön, johon koko järjestelmä on valtaosaltaan paikannettavissa. Kuten rakennuselementtejä arvioitaessa (ks. edellä), voitaneen rajatapauksissa myös helpommin pitää tuotteena tehtaalla kuin itse työmaalla koottua järjestelmää. Sillä seikalla, kuka on huolehtinut suunnittelusta, ei sitä vastoin yleensä ole urakoitsijan tuotevastuuun kannalta merkitystä, joten tuotevastuuus subjektina urakoitsija voi joutua vastuuseen tilaajan (rakennuttajan tai toisen urakoitsijan) laadituttamista suunnitelmissa.

Rakennusalan erikoisurakoitsijoiden suorituksia, jotka käsittevät rakennukseen kiinnitettäviä komponentteja, ei voida pitää osatuotteina, koska rakennus ei ole TVastuuL:n mukainen tuote. Niinpä erikoisurakoitsija ei voi vastuusta vapautuakseen vedota siihen, että hänen suorituksensa puutteellinen turvallisuus johtuu suunnitelmissa, jotka esimerkiksi rakennuttaja tai suorituksen tilannut rakennuksen valmistaja (pääurakoitsija) on laadittanut (ks. TVastuuL 7.3 §). Tämän vapautusperusteenvaatinneesta edellyttää nimittäin, että siihen vetoavan valmistajan ja turvallisuuspuutteen sisältäneen ohjeen antaneen val-

²³ Näin mm. Clark 1989 s. 52.

mistajan suoritusten välillä on *osa- ja lopputuotteen* välinen suhde.²⁴ Siten kiinteistön jättäminen TVastuuL:n mukaisen tuotekäsitteen ulkopuolelle johtaa osaltaan siihen, että erikoisurakoitsijoiden vastuu toisen antamista suunnitelmiasta on osatuotteiden valmistajien vastuuta laajempi.²⁵

2.1.3 Sähkö ja muut energiamuodot

Tuotteen määrittely irtaimaksi esineeksi jättäisi *energian* kuten *sähkön* tuotekäsitteen ulkopuolelle.²⁶ Tuotevastuudirektiivissä tuotteella tarkoitetaan kuitenkin myös sähköä (2 art. *i.f.*). Kun TVastuuL:n alkuperäisessä versiossa ei tästä poikkeusta ollut mainittu, sähkö jäi lain soveltamisalan ulkopuolelle.²⁷ Yhdenmukaistettessa TVastuuL direktiivin mukaiseksi sähkö saatettiin lain soveltamisalan piiriin (1.3 §, L 99/1993).

Sähkövahinkoja koskee myös SähköturvallisuusL (410/1996; 4 sekä 38–46 §). Sen mukainen vastuu on sähkölaitteen tai -laitteiston haltijalla, ja vastuu on tuotevastuuun tavoin objektiivista eli sen syntyn ei vaadita vastuusubjektin tuottamusta. SähköturvallisuusL:n mukainen korvausjärjestelmä koskee sähkölaitteesta tai -laitteistosta sähkövirran tai sähkö- tai magneettikentän välityksellä syntyneitä vahinkoja. Korvaussäännökset eivät kuitenkaan koske mm. alhaisella nimellisjännitteellä toimivista kiinteistön sisäiseen sähköhuoltoon

²⁴ Ks. myös jäljempänä jakso 5.5. Tämä päätteily vaikuttaa tosin jonkin verran käsitleelliseltä, mutta lopputulos on laissa omaksutun vastuujärjestelmän perusteiden mukainen. Ks. myös seur. alaviite.

²⁵ TVastuuL 1.2 § estää jättämästä kiinteistöön kiinnitettyä tuotetta lain soveltamisalan ulkopuolelle. – Komponentin valmistajan mahdollisuus vedota tilaajan suunnitelmiien virheellisyteen jää VahKorvL:ssa säädetyjen sovitteleperusteiden varaan (6:1: myötävaikuttava tuottamus, ulkopuolinen syy; VahKorvL:n soveltamisesta ks. TVastuuL 8.1 §). Mahdollisuutta siirtää sopimusjärjestelyin vastuuta suunnitelmat laadittutaneille tilaajille näihin kohdistuvina regressivaateina käsitellään jäljempänä (jakso 8.3).

²⁶ HE 129/1989 s. 20 s.

²⁷ Vastuu sähkövahingoista määrytti SähköL:n (319/1979; 2 sekä 40 ja 41 §) mukaisesti. Tämä laki on kumottu SähköturvallisuusL:lta (410/1996; 58.2 §). SähköL:n mukainen vastuu oli objektiivinen ja muistutti SähköturvallisuusL:n mukaista vastuuta.

kuuluvista tai siihen liitetyistä sähkölaitteista tai -laitteistoista aiheutuneita vahinkoja. Nämä jäävät TVastuuL:n ja yleisen VahKorvL:n mukaan korvattaviksi. SähköturvallisuusL ei muutoinkaan rajoita TVastuuL:iin eikä muuhun lakiin tai sopimukseen perustuvaa korvausoikeutta (lain 44 §).

Sähkövahingot voidaan määritellä SähköturvallisuusL:n tavoin *sähkölaitteesta tai -laitteistosta sähkövirran tai sähkö- tai magneettikentän välityksellä* syntyneiksi vahingoiksi. Sähkövahingoista voidaan erottaa ne vahingot, jotka johtuvat sähköllä toimivista *laitteista* kuten kodinkoneista ja kotielektroniikasta. Nämä laitteet kuuluvat tietysti myös TVastuuL:n soveltamisalaan, vaikka kodin sähkölaitteesta johtuvat vahingot jäävät SähköturvallisuusL:n mukaisen korvausjärjestelmän ulkopuolelle. Tuotevahinkoluonteen ja TVastuuL:n soveltuksen kannalta ei ole merkitystä sillä, onko vahinko aiheutunut sähkövirran tai sähkö- tai magneettikentän välityksellä vai onko laite aiheuttanut vahingon esimerkiksi mekaanisesti.

Edes sillä, sovelletaanko TVastuuL:a sähköön, ei useinkaan tuntuisi olevan lain soveltamisen kannalta ratkaiseva merkitystä. Tässä suhteessa nimittäin vastuuperusteent määritelmä voi olla tärkeämpi kuin laissa omaksuttu tuotekäsite. Sähkö kuten muutkaan energiamuodot ei yleensä voine sinänsä olla laissa edellytetyn tavoin turvallisuueltaan puutteellista. Tässä mielessä voidaan ehdikä sanoa, että sähkö ”tuotteena” on aina samanlaista. Tuotevastuuun aiheuttavien sähkövahinkojen voitaneen vastaavasti yleensä todeta johtuvan nimenomaan sähkölaitteen eikä sähkön puutteellisesta turvallisudesta. Tällöinhän riittää, että laki soveltuu sähkölaitteisiin. Voitaisiin jopa kysyä, tarvitaanko direktiivissä ja TVastuuL:ssa lainkaan sähköä koskevaa rinnastusta.

Sähkö rinnastamisella tuotteeseen saattaa olla merkitystä silloin, kun sähkövahingon yhteys laitteen puutteelliseen turvallisuteen vaikuttaa etäiseltä. Tällaisia tapauksia ovat mm. *jännitteenvaihtelusta tai sähkökatkoksesta* johtuvat vahingot. Näissä tilanteissa sitä paitsi korvattavien vahinkojen piiri voi olla erilainen sen mukaan, määritelläänkö itse sähkökin tuotteeksi. Vahinko, joka kohdistuu itse sähkölaitteeseen, kuten jännitepiikin aiheuttama kotitetokoneen vahingoittuminen, jäisi tuotteelle itselleen aiheutuneena vahinkona TVastuuL:n mukaan (2 § 1 kohta) korvaamatta, jos vain laitetta

pidettäisiin tuotteena. Kun sähkö kuitenkin on laissa rinnastettu tuotteeseen, laitevahinko tulee tällaisissa tapauksissa TVastuuL:n mukaan korvattavaksi.²⁸

TVastuuL 2 § 1 kohta ei rajoita korvausoikeutta, jos vahinko aiheutuu ulkopuoliselle omaisuudelle. Tällaisia tilanteita on mm. jännitepiikin aiheuttama laitepalo, jossa muutakin omaisuutta vahingoittuu. Näissäkin tilanteissa voidaan kysyä, onko vahinko johtunut sähkön vai laitteen puutteellisesta turvallisuudesta. Laitteelta saatetaan nimittäin edellyttää jonkinasteista turvavarustelua tällaisten tapahtumien varalta. Kun sähkökin on määritelty tuotteeksi, vältytään laitteen riittävää turvallisuutta koskevilta rajaveto-ongelmilta. Laitetta koskevan turvallisuuspuutteen määritellyllä on kuitenkin merkitystä sille, ovatko myös laitteen valmistaja ja muut vastuusobjektit TVastuuL:n korvausvelvollisia.

Myös sähkökarkoksen aiheuttamaa pakasteiden pilaantumista pakastimen sulaessa voidaan pitää ulkopuoliselle omaisuudelle aiheutuneena sähkövahinkona. Tällaisen vahingon korvattavuuteen TVastuuL:n mukaan liittyy kysymys, voidaanko tuotteen ”toimimattomuudesta” aiheutuneita vahinkoja pitää tuotevahinkoina. Tähän ns. ”passiivisten turvallisuusriskien” kysymykseen palataan jäljempänä (jakso 4.2.4).

Sähkökarkosimerkkiä on TVastuuL:n muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä arvioitu siten, etteivät sellaiset vahingot kuulu lain piiriin, koska tuotteen toimituksen viivästyminen tai poisjääminen ei ole tuotevahinko.²⁹ Toisaalta tuotevastuuakia koskevassa alkuperäisessä hallituksen esityksessä on mainittu esimerkkinä korvattavaasta vahingosta pakastimen moottorin rikkoutumisesta johtuva tuotteiden pilaantuminen.³⁰ Tällöin on kyseessä tuotteen toiminnan yllättävä lakkaminen, josta aiheutuvia vahinkoja on aihetta pitää tuotevahinkoina. Voidaan kuitenkin kysyä, eroavatko moottorin rikkoutumisesta aiheutuneet vahingot sillä tavoin niitä vahingoista, joiden syynä on sähkökatkos, että tuotevahingon käsitteen raja todella kuului siinä vetää niiden välle.

Myös jännitepiikkien, sähkön taajuusmuutosten ja sähkökatkosten tyypisten vahinkojen aiheutuminen voitaisiin hahmottaa siten, ettei

TVastuuL:n soveltaminen niihin edellytää tuotekäsitteen laajentamista sähköön. Voidaan nimittäin katsoa, että mainitunlaiset häiriöt eivät liity niinkään itse sähköön tuotteena, vaan sähköntuotannossa käytettyihin (tuotteina pidettäviin) laitteisiin ja laitteistoihin, joiden toimintaan sähkönlakelun häiriöt ovat palautettavissa. Perusteena sähkön rinnastamiselle tuotteisiin voisi tosin olla se, että sähköntuottajat halutaan TVastuuL:n nojalla vastuuseen sähkövahingoista. Jos sähkövahinkojen katsottaisiin aiheutuvan sähköntuotannon laitteistoista, tuotevastuu näistä vahingoista suuntautuisi laitteistojen valmistajiin ja muihin vastussubjekteihin eikä sähköntuottajiin.

Muut energiamuodot kuten lämpö rinnastuvat ulkoisilta ominaisuuksiltaan useissa tapauksissa sähköön. Vain sähkö on TVastuuL:ssa – ja tuotevastuudirektiivissä – kuitenkin rinnastettu tuotteeseen. Lämpösäteilystä johtuvat vahingot eivät sinänsä siis kuulu TVastuuL:n soveltamisalaan. Esimerkiksi kaukolämpöputkisto ja siinä oleva vesi ovat kuitenkin tuotteita, joten mm. putkistosta aiheutuvat palovamat voidaan tästä kautta saada TVastuuL:n piiriin.³¹ Lain mukaisen vastuun edellytyksenä on kuitenkin tuotteen turvallisuuspuute, joka voi tässä tapauksessa johtua lähinnä putkien huonosta laadusta. Jos vahinko johtuu tällaisesta turvallisuuspuutteesta, TVastuuL soveltuu, aiheutuipa vahinko sitten putkista valuneen veden välittömästä kosketuksesta tai lämpösäteilystä.

2.1.4 Henkiset tuotteet

Tuotteen rajakäsitteenä voidaan pitää henkisen toiminnan tuloksia kuten tietokoneohjelma ja *painotuotteen sisältämää informaatiota*, joiden fyysisen olemassaolo liittyy johonkin esineeseen (tietokoneeseen, levykkeeseen, kirjaan jne.). Mainitut esineet ovat TVastuuL:ssa tarkoitettuja tuotteita, mutta henkiset ”tuotteet” sinänsä, vailla liittyviä fyysisiin esineisiin, eivät. Kun kirjallinen informaatio esitetään

²⁸ Ks. HE 251/1992 s. 7. Hallituksen esityksessä katsotaan, että tuotekäsitteen laajennus sähköön tuo lain piiriin sähkön jännitteen ja taajuuden muutoksista aiheutuvat vahingot, mutta ei sähkökatkoksista aiheutuvia vahinkoja, ”koska tuotteen toimituksen viivästymistä tai poisjäämistä ei pidetä tuotevahinkona”.

²⁹ Ks. edellinen alaviittaus.

³⁰ HE 119/1989 s. 44.

³¹ Vrt. Taschner – Frietsch 1990 s. 229 s. ja 254, jossa erotetaan toisistaan lämmönvälisyaine ja lämpö ja todetaan, ettei lämmön turvallisuuspuutteesta voida puhua tuotevastuuun kannalta mielekkäästi. Ks. myös Bartl 1989 s. 152 s. Energian välitykseen käytettyjä aineita kuten vettä, vesihöyryä ja kaasua pideään irtaimina esineinä.

painotuotteen avulla, informaation puutteellinen turvallisuus – esimerkiksi oppikirjassa oleva väärä tieto vaarallisen kokeen riittävistä turvajärjestelyistä – aiheuttaa kuitenkin TVastuuL:n mukaisen vastuun kuten tuotteen ohjevirheetkin. Vastuu kohtaa tällöin fyysisen teoskappaleen valmistajaa tai muita, jotka ovat siihen nähdien TVastuuL:ssa tarkoitettuista vastuusubjektiin asemassa.³² Sitä vastoin informaation tuottajalla ei voine olla edes osatuotteen valmistajan vastuuta TVastuuL:n perusteella, koska informaatio sinäsä ei ole tuote.

Wilhelmssonin mukaan³³ rajaveto tuotteen ja informaation välillä ei ole tuotevastuudirektiivin mukainen peruste vastuun rajaamiselle. Hyödyllisempää kuin tämän rajanvedon pohtiminen onkin, kuten *Wilhelmsson* toteaa, nähdä tuotevastuun peruste intressissä suojata kuluttajien *luottamusta* esimerkiksi lehdistössä esitetyn informaation sisältöön.

Vastaavalla tavalla voitaneen arvioida myös *tietokoneohjelmia*.³⁴ Tietokoneen ns. käyttötöitäjästelmiin kuuluvia ohjelmia, jotka ohjaavat koneen kaikkia perustoimintoja, voidaan pitää tietokoneen kiinteänä osana. Jos vahinko johtuu käyttötöitäjästelmän virheellisestä toiminnotesta, kysymyksessä voi siten olla tietokoneesta johtuva tuotevahinko. Samoin on arvosteltava muiden koneiden ja teknisten laitteiden (autot, pesukoneet, lääketieteelliset laitteet) toimintojen ohjaamiseen käytettyjä ohjelmia. Muutkin ohjelmat voivat kuulua tuotekäsitteen alaan sen vuoksi, että ne toimitetaan tietolevykkeelle kopioituina. TVastuuL:n soveltamisala ei tällöin voida rajata sen mukaan, onko vahinko aiheutunut itse levykkeen virheellisyystä vai levykkeellä olevan ohjelman virheellisestä toiminnotesta. Vastuussa voi molemmissa tapauksissa olla ainakin lopputuotteena pidettävä ohjelman toimittaja, edellisessä tapauksessa myös virheellisen levykkeen valmistaja.³⁵

³² Kysymys tuotevastuusta, joka koskee painotuotteiden sisältämää informaatiota, on kuitenkin epäselvä. Ks. jäljempänä jakso 4.2.2. i.f.

³³ 2002 s. 326 s.

³⁴ Ks. HE 119/1989 s. 41.

³⁵ Ks. osatuoteprobleemikaista (TVastuuL 1.4 ja 4) jäljempänä esitettyä.

Egeskov ja Christensen, jotka tarkastelevat tietokoneohjelmien virheitä tuotevastuun kannalta lähinnä Tanskan ja Yhdysvaltain oikeuden pohjalta, toteavat, että ohjelmaa voidaan pitää tuotteena, jos käyttäjän edellytetään *luottavan* ohjelman toimintaan, ja vahinko syntyy ohjelman normaalilin käytön seurauksena.³⁶ Kirjoittajat eivät näytä antavan ratkaisevaa merkitystä sille, onko ohjelma hankittu fyysiseen alustaan (levykeeseen, CD- tai DVD-alustaan) liittyneenä vai esimerkiksi lattattuna Internetistä pelkästään tietokoneen käyttömuistiin (RAM), josta se katoaa, kun kone suljetaan.

Saksalaisessa oikeuskäytännössä tietokoneohjelmaa on pidetty tuotteen, olipa sitten kyseessä sarjavalmisteinen tai yksittäistapausta varten räätälöity ohjelma. Tämä koskee erityisesti tietokoneohjatuissa sairaanhoitovälineissä, lennonturvaamislaitteistoissa ja sotilasteknisissä laitteissa käytettyjä ohjelmia. Ohjelmavalmistajan vastuuseen eivät kuitenkaan kuulu tietokonehäiriöt, joiden syy jää käyttäjän vastuulle.³⁷

2.1.5 Muita tuotekäsitteen rajoituksia

Tuotekäsitteen laajasta alueesta osa rajautuu TVastuuL:n soveltamisalan ulkopuolelle laissa asetettujen muiden rajoitusten tai jopa lain tarkoituksen perusteella. Usein on kysymys siitä, että tuotetta ei ole valmistettu, maahantuotu, markkinoitu eikä liikkeellelaskettu elinkeinotoiminnassa, jolloin laissa tarkoitettua vastuuvovelvollista ei ole. Tämän vuoksi esimerkiksi lääketieteelliseen käytöön irrotetut ruumiinosat ja elimet samoin kuin veri eivät tavallisesti aiheuta TVastuuL:n mukaista vastuuta.³⁸ Liikeperiaattein toimiville veripankkeille tällainen vastuu voi kuitenkin aiheutua, mikä johtuu myös siitä, että niiden suoritteet ovat yleensä jalostettuja (valmistettuja) verituotteita.³⁹

³⁶ Egeskov – Christensen 2003 s. 59 ss., 64 ja 70 s. Ks. myös Hoppmann 1995 s. 309, jossa tarkastellaan saksalaista oikeuskäytäntöä.

³⁷ Hoppmann 1995 s. 309.

³⁸ Bartl 1989 s. 146 ss. ja Taschner – Fritsch 1990 s. 234 s. ja 245 ss. Keinotekoiset ruumiinosat kuten proteesisit, sydämentahdistimet jne. kuuluvat sitä vastoin tuoteteina TVastuuL:n soveltamisalaan. Tämä säädöö lienee voimassa senkin jälkeen, kun ne ovat menettäneet irtaimen esineen luonteensa ihmlsruumiiseen liitettyinä.

³⁹ Ks. verituotteista tuotevastuudirektiivin perustuvan tuotevastuun kannalta Howells – Mildred 2002 s. 95 ss. Yhdysvaltain oikeuden kannalta ks. Owen – Madden – Davis 2000, Vol. 2, jakso 18.

Alkuperäisen tuotteen valmistajan, maahantuojan, markkinoijan tai myyjän asema tuotevastuusubjektina suhteessa tuotteesta aiheutuneeseen jätteeseen ei ole yksiselitteinen. *Jätteisiin* liittyvät turvallisuusongelmat ovat ympäristöoikeudellisten suoja- ja järjestelyjen kohteen, ja on esitetty, ettei tuotevastuudirektiiviin perustuva vastuujärjestelmä tule niihin sovellettavaksi.⁴⁰ Kuitenkin myös jätteet voivat olla turvallisuudeltaan puutteellisia, vaikka niihin kohdistuvat turvallisuusodotukset luonnollisesti ovat erilaiset kuin itse tuotteisiin kohdistuvat odotukset. Tuotteen laaja määrittely irtaimeksi esineeksi mahdollistaa tuotevastuuun soveltamisen jätteisiin. Mielestäni ei ole perustettu sulkea mitään tuotteen elinkaaren vaihetta tuotevastuu-järjestelmän ulkopuolelle, vaan tuotevastuuosojan on katsottava olevan ympäristöoikeudellisen suojan rinnalla sovellettavissa jätteiden aiheuttamiin vahinkoihin. Elinkeinotoiminnallinen jätteiden *kierrätyks* (muokkaaminen, myynti raaka-aineeksi) voi joka tapauksessa aiheuttaa normaalilta tuotevastuusubjektin aseman.⁴¹

2.1.6 Osatuote

Kuten edellä on todettu, TVastuuL:n soveltamisala ei ole rajattu loppuntuotteisiin, joiden kulutushyödykeluonne on selvä, vaan myös tuotteiden raaka-aineista ja komponenteista voi itsenäisesti aiheutua laissa tarkoitettu tuotevastuu. Tämä vastuu on kuitenkin järjestetty osaksi erityissäänöksin, jotka perustuvat *osatuotteen* käsitteseen. Osatuotteella tarkoitetaan laissa (1.4 §) tuotteen raaka-ainetta ja osaa sekä tuotteen valmistamisessa tai tuottamisessa käytettyä ainetta. Lähtökohtana on, että osatuotteen puutteellisesta turvallisuudesta

⁴⁰ Reich – Micklitz 2003 s. 1062 s.

⁴¹ HE 119/1989 s. 42, Bartl 1989 s. 149 s., Taschner – Frietsch 1990 s. 256 s., Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 36 ja Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 110. – Teollisuustuotannossa ja muussa elinkeinotoiminnassa syntviä ympäristöhaitallisia päästöjä (emissioita) voitaneen arvioda samaan tapaan kuin jätteitä, vaikka rinnastus tuotteisiin tuntuukin tässä yhteydessä etäiseltä. Mm. elinkeinotoiminnassa tapahtunutta liikkeellelaskua koskeva vastuukriteeri (TVastuuL 7.1 § 1kohta) toteutuneet päästöt yhteydessä.

johtuvan vahingon on katsottava aiheutuneen sekä tuotteesta että osatuotteesta (4 §).

Osatuotetta koskevia erikoissääntöjä sovellettaessa (niihin palataan jäljempänä jaksoissa 2.3.2 ja 3.1) on voitava rajata paiksakseen erottaa tuote osatuotteestaan. Itse tuotteen valmistuksena on yleensä pidettävä sen liikkeellelaskua edeltävä viimeistä valmistusvaihetta, jonka suorittajan lukuun maahantuonti, markkinointi tai liikkeellelasku ensi vaiheessa tapahtuu. Taloudelliselta arvoltaan tämän valmistusvaiheen ei tarvitse olla merkittävin tuotteen valmistukseen kuuluvista suorituksista, vaan se voi joissakin tapauksissa käsittää jopa vain tuotteen pakkaamisen. Tällöin sisältöä voidaan pitää pakatun tuotteen osatuotteena, niin kuin on ilmeisesti arvioitava maidon ja sen pakkauksen muodostamaa kokonaisuutta.⁴²

Tuotteen ja osatuotteen välisessä erottelussa tulevat kysymykseen osaksi samat kriteerit, joiden avulla tuotteen valmistaja voidaan tuotevastuusubjektina erottaa myyjästä tai muusta henkilöstä, jolla on vain TVastuuL 6 §:n mukainen liikkeellelaskijan vastuu (ks. siitä jäljempänä jakso 3). Rajanveto-ongelmaa voi aiheuttaa niissä tapauksissa, joissa myyjä kokoaa tuotteen aikaisemmissa jakeluportaissa valmistetuista osista. Jotta tällöin ei olisi kysymyksessä loppuntuotteen valmistus osatuotteesta, kokoamisen on oltava valmistusprosessin kannalta aivan epäoleennainen vaihe, jossa valmiit osat vain saatetaan käyttökuntaan liittämällä ne yhteen. Tällaiseen kokoamiseen ei saa kuulua osien työstämistä, eikä kokoamisen yleensä saa edellyttää työkalujen käyttöä.

Kun loppuntuotteen valmistuksena on yleensä pidettävä liikkeellelaskua edeltävä viimeistä valmistusvaihetta, osa- ja loppuntuotteen välinen suhde ei aina ole selvä pelkästään tuotteen rakenteen perusteella. Niinpä esimerkiksi autonkorin ja alustan valmistajat voivat olla joko osa- tai loppuntuotteiden valmistajia sen mukaan, miten eri valmistusvaiheet on keskenään järjestetty.

”Tuotteen valmistamisessa tai tuottamisessa” käytetyt aineet, erotukseksi raaka-aineista, eivät aina ole mukana enää loppuntuotteessa. Määrittelemällä ne osatuotteiksi on tähdottu selventää, että lain

⁴² Näin HE 119/1989 s. 43. Tuotteen ja osatuotteen välisestä erottelusta ks. myös mm. Bartl 1989 s. 78 s. ja 215 ss. sekä Taschner – Frietsch 1990 s. 316 ss.

mukainen osatuotteen valmistajan vastuu kattaa myös ne tuotteen turvallisuuspuutteet, jotka johtuvat tällaisista aineista, esimerkiksi kotieläinten rehusta tai maanviljelyssä käytetyistä torjunta-aineista.⁴³

2.2 Tuotevahinkojen kohteet

2.2.1 Henkilöt

"Henkilölle" aiheutuneita vahinkoja ei TVastuuL:ssa lähemmin määritellä eikä niiden korvattavuutta rajoiteta erityisin kriteerein. Sovellettaviksi tulevat siten lain 8 §:ssä olevan viittauksen nojalla sellaisiin VahKorvL:n säännökset korvattavista henkilövahingoista, joihin palataan korvattavia vahinkoja koskevassa luvussa (6).

Myös syntymättömään lapseen voi kohdistua vahinkoa, joka aiheutuu sellaisista tuotteista kuin esimerkiksi äidin käyttämistä ravinto- tai lääkeaineista. Tällainen vahinko kuuluu henkilövahinkona TVastuuL:n mukaisen korvausvastuun piiriin jopa silloin, kun tuote on vahingoittanut esimerkiksi mikrobi-infektion kautta vielä hedelmöitymätöntä munasoluja.⁴⁴

Rajatapaiksena voidaan pitää ehkäisyvälineiden virheellisyystä johtuvaa ei-toivottua raskautta. Tuotevastuu voinee tulla kysymykseen ainakin jos raskaus on aiheuttanut naiselle terveyshaittoja; muutoin vastuuta puoltavana argumenttina voisivat olla mm. naisen ruumiilliseen koskemattomuuteen liittyvät seikat.⁴⁵ Vastuukysymys on näissä tapauksissa kuitenkin epäselvä. Lisäksi on otettava huomioon se, että tuotteen toimimattomuudesta johtuvia vahinkoja ei kaikkissa tapauksissa korvata TVastuuL:n nojalla (ks. jäljempänä jakso 4.2.4).

Tuotevastuun tarkoituksena voidaan pitää kuluttajien suojaamista (ks. edellä jakso 2.1), ja lain mukaan korvattavien henkilövahinkojen pääosan muodostavat ihmisiille nimenomaan kuluttajina aiheutuneet vahingot. Vastuuta henkilövahingoista toisin kuin esinevahingoista ei

kuitenkaan ole tämän mukaisesti rajattu kuluttajille aiheutuneisiin vahinkoihin. Niinpä vastuu koskee *myös elinkeinotoiminnan yhteydessä* henkilölle aiheutuneita tuotevahinkoja siitä huolimatta, oliko vahingoittunutta henkilöä kyseisessä tilanteessa pidettävä kuluttaja, elinkeinonharjoittajana vai ulkopuolisena vahingonkärsijänä.⁴⁶

Ulkopuolin on elinkeinotoiminnassa sattuvan tuotevahingon kohde esimerkiksi silloin, kun teollisuuslaitoksen kone vahingoittaa puutteellisen turvallisuutensa vuoksi tehtaalla satunnaisesti vierailevaa henkilöä.

Elinkeinotoiminnassa sattuvien tuotevahinkojen korvattavuutta rajoittaa vaatimus, jonka mukaan tuotteen on oltava vahingon tapahtuessa liikkeellelaskettu (ks. TVastuuL 7 §). Jos tuote on vahingon sattuessa vasta valmistettavana, vastuu voi tulla kysymykseen vain muun perusteenvaikuttavuuden vuoksi (ks. TVastuuL 7 §).

TVastuuL:n soveltamisala on nykyään, kun laki on (L:lla 99/1993) saatettu tuotevastuudirektiivin mukaiseksi, myös elinkeinotoiminnassa syntyneiden tuotevahinkojen alueella lähes poikkeukseton. Poikkeuksena ovat ainoastaan ydinvaltuustossa tarkoitettut vahingot (TVastuuL 2 § 3 kohta). TVastuuL koskee siten nykyään esimerkiksi työöikeudellisessa työntekijäasemassa oleville työssä aiheutuneita henkilövahinkoja, jotka tapaturmavakuutuslain mukaan korvattavina rajattiin alun perin TVastuuL:n ulkopuolelle (alkuperäinen 2 §:n 7 kohta).⁴⁷

2.2.2 Vahingoittunut omaisuus: yksityinen käyttötarkoitus ja käyttö

TVastuuL koskee sellaisia esinevahinkoja, jotka ovat aiheutuneet *yksityiseen käyttöön tai kulutukseen tarkoitetulle ja vahinkoa kärjiseen pääasiassa sellaiseen tarkoitukseen käyttämälle omaisuudelle*. Omaisuus voi olla minkätyyppistä tahansa, irtainta tai kiinteää, ja käsite sisältää

⁴³ HE 119/1989 s. 43.

⁴⁴ Taschner – Frietsch 1990 s. 114 s. ja Bartl 1989 s. 77.

⁴⁵ Näin Taschner – Frietsch 1990 s. 115.

⁴⁶ Ks. Taschner – Frietsch 1990 s. 115 ss.

⁴⁷ Rajaus koski myös maatalousyrittäjien tapaturmavakuutuslain mukaan korvattavia vahinkoja.

myös mm. elävät eläimet. Rajoituksena on vain se, että omaisuutta on tullut tosiasiallisesti käyttää pääasiassa yksityiseen tarkoitukseen, joten soveltamisalan ulkopuolelle jää *elinkeino- ja julkisessa toiminnassa käytetty omaisuus*.

Kun TVastuuL saatettiin direktiivin mukaiseksi (L 99/1993), myös vahinkoa kärssineen omaisuuden määritelmää muutettiin. TVastuuL:n alkuperäinen sanamuoto koski vahingon tapahtumisen aikaan pääasiassa yksityiseen tarkoitukseen käytettyä omaisuutta.⁴⁸ Hallituksen esityksessä on arveltu muutoksen merkitsevän lain soveltamisalan supistumista jonkin verran, kun omaisuus, jota ”ei ole varsinaisesti tarkoitettu yksityiseen käyttöön”, mutta jota ”kuitenkin saatetaan käyttää sellaiseen tarkoitukseen” jää ulkopuolelle.⁴⁹ Muutoksen käytännön merkitys lienee kuitenkin vähäinen. Lain soveltamisalaan ei paljon vaikuttane liioin se, että muutetun sanamuodon mukaan nimenomaan vahinkoa kärssineen on tullut käyttää omaisuutta pääasiassa yksityiseen tarkoitukseen eikä ratkaisevaa enää ole omaisuuden yleinen pääasiallinen käyttö.

Rajanveto-ongelmaa voi aiheutua mm. yksityisyrittäjien omaisuuden korvattavuudesta, jos vahingoittunutta omaisuutta on käytetty sekä elinkeinotoimintaan että yksityiseen tarkoitukseen.⁵⁰ Ratkaisevaa on siis tällöin käyttötarkoituksen ohella omaisuuden tosiasallinen pääasiallinen käyttö. Merkitystä ei ole sillä, että omaisuus oli vahinkohetkellä tilapäisesti muussa kuin pääasiallisen tarkoituksensa mukaisessa käytössä. Korvausvastuuun syntymistä ei siten estä se, että yksityiseen käyttöön tarkoitettua ja pääasiassa sellaisessa käytössä olevaa

⁴⁸ Tuotevastuudirektiivin mukaan (art. 9) vaaditaan, että esine on laadultaan yleensä yksityiseen käyttöön tai kulutukseen tarkoitettu ja pääasiassa ollut vahinkoa kärssineen yksityisessä käytössä tai kulutuksessa. Ks. mainitujen kriteerien merkityksestä Bartl 1989 s. 80 ss. ja Taschner – Frietsch 1990 s. 118 ss. ja 381 ss. Ks. myös Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 55 s. ja Clark 1989 s. 126 ss.

⁴⁹ HE 251/1992 s. 7. Hallituksen esityksessä puhutaan tässä yhteydessä kuitenkin virheellisesti siitä, että kyseinen rajoittava muutos koskisi tuotteita, joista vahinko aiheutuu. Ks. tästä erhdyksestä edellä jakso 1.3.2.2.

⁵⁰ Yksityiseen käyttöön tarkoiteturin omaisuuden voidaan katsoa olevan yksityiskäytössä heti, kun se on luovutettu yksityishenkilölle. Korvattavuuden edellytyksenä ei siis voida pitää, että omaisuuden käyttö olisi vahingon sattuessa jo alkanut. Ks. II LaVM 4/1990 s. 2.

omaisuutta oli tilapäisesti käytetty myös elinkeinotoiminnassa. Toisaalta korvausvastuu voi ulottua myös sellaiseen omaisuuteen, jota yleensä käytetään elinkeinotoiminnassa, jos vahingonkärsijä käytti sitä vahingon tapahtumisen aikaan pääasiassa yksityiseen tarkoitukseen.⁵¹

Toisin kuin TVastuuL:n alkuperäisen sanamuodon mukaan merkitystä on annettava vahingoittuneen omaisuuden *tosiasallisen käytön* lisäksi omaisuuden *käyttötarkoitukselle*. Siten johtoa voidaan saada myös omaisuuden tyyppisestä tai luonteenomaisesta käytöstä. Sitä vastoin yksittäistapaauksessa tosiasallinen käyttötarkoitukselle ei edelleenkään voitane antaa merkitystä.⁵² Omaisuuden käyttötarkoitusta koskevalle aikomukselle joudutaan kuitenkin antamaan merkitystä silloin, kun omaisuutta ei ole vielä otettu käyttöön.

Vahingoittuneen omaisuuden määrittelyllä on haluttu sulkea elinkeino- ja julkisessa toiminnassa käytetylle omaisuudelle aiheutuneet vahingot lain soveltamisalan ulkopuolelle. Rajaus ei sitä vastoin tarjoita, että vahingoittuneen omaisuuden tulisi olla nimenomaan yhden yksityishenkilön käytössä. Siten mm. vahingot, jotka aiheutuvat useamman yksityishenkilön, kuolinpesän, aatteellisen yhdistyksen tai mahdollisesti myös asunto-osakeyhtiön käytössä olevalle omaisuudelle, voivat kuulua lain soveltamisalaan,⁵³ kunhan kyseessä ei ole elinkeinotoiminnassa käytetty omaisuus.

Tuotevahingon kärssijän oikeussuoja ei vaarannu siitä, että yksityiseen tarkoitukseen käytetty omaisuus joutuu usein läheiseen kosketukseen elinkeinotoiminnassa tai julkishallinnossa käytetyn omaisuuden kanssa, kunhan erityyppiset omaisuuserät voidaan erottaa toisistaan. Siten jos esimerkiksi lasten päiväkodissa vahingoittuu sekä lasten vaatteita

⁵¹ II LaVM 4/1990 s. 2 s.

⁵² Vrt. Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 55 s. ja Clark 1989 s. 126 ss. Englannin kuluttajansuojalain tuotevastuuusäännöksistä (5.3), joiden mukaan ratkaisevaa ei ole ollut omaisuuden tosiasallinen käyttö, vaan vahingonkärsijän aikomus käyttää omaisuutta pääasiassa omaan yksityiseen tarkoitukseensa.

⁵³ HE 119/1989 s. 41. Vrt. OLJ 8/1988 s. 63, jossa kategorisesti suljettiin oikeushenkilön käyttämä omaisuus ehdotetun säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle, käytettiinpä omaisuutta mihin tarkoitukseen tahansa.

että päiväkodin kalustoa, TVastuuL:n mukainen vastuu voi koskea vain ensiksi mainittuja vahinkoja.

Jos omaisuusvahinko kohdistuu esimerkiksi vuokra- tai leasingsopimuksen nojalla hallituun omaisuuteen, vahingonkärsijöitä ovat lähtökohtan mukaan sekä esineen omistaja että rajoitetun esineoikeuden haltija.⁵⁴ Esineen omistajan oikeus TVastuuL:n mukaiseen korvaukseen ei kuitenkaan voine tulla kysymykseen, kun omaisuus ei ole ollut omistajan yksityiskäytössä. Eritisesti leasingtapauksissa kyseessä on tyypillisesti elinkeinotoiminnassa käytetty omaisuus.⁵⁵ Vuokralleottajan vahingot aiheutuvat vahingoittuneen omaisuuden käytön estymisestä tai häiriintymisestä. Jos omaisuus oli pääasiassa yksityiskäytössä, vuokralleottajan tai muun henkilön kärsimät mainitunlaiset vahingot kuuluvat TVastuuL:n soveltamisalaan. Korvausvelvollisuuden syntyminen edellyttää kuitenkin mm. sitä, että kyseessä on VahKorvL:n mukaan korvattava vahinko.⁵⁶

2.3 Soveltamisalan rajoitukset

2.3.1 Itse tuotteelle aiheutunut vahinko

TVastuuL 2 §:ssä rajataan lain soveltamisalan ulkopuolelle osa vahingoista, jotka kuuluvat lain 1 §:ssä määritellyn tuotevahinkokäsitteen piiriin. Näistä poikkeuksista ensimmäinen, tuotteesta *tuotteelle itselleen aiheutunut vahinko*, on joskus ymmärretty suorastaan tuotevastuuun käsitteen rajaukseksi, siten että tuotevastuu tarkoittaa nimenomaan vastuuta henkilövahinkojen lisäksi muun omaisuuden kuin itse tuotteen vahingoittumisesta.⁵⁷

Kyisenen rajaus perusteena voidaan pitää sitä, että itse tuotteelle aiheutuneet vahingot kuuluvat yleensä *sopimusperusteisen vastuun*

⁵⁴ Routamo – Ståhlberg 2000 s. 229 ss.

⁵⁵ OLJ 8/1988 s. 63. Tuotevastuudirektiivissä rajaus on ilmaistu 9.1 art:n b-kohdassa.

⁵⁶ Ks. jäljempänä jakso 6.

⁵⁷ Esimerkiksi OLJ 12/1974 s. 252, KM 1978:19 s. 1, Routamo 1990 s. 141 ja Dufwa 1975 s. 7 s., vrt. myös Karlgren 1971 s. 180 ss. Sitä vastoin esim. Dahl 1973 (s. 26 ss. ja 458 ss.) ja Pulkkinen 1985 s. 2 s. eivät rajaan tuotteelle itselleen aiheutuneita vahinkoja lähtökohtaisesti tuotevastuuun ulkopuolelle.

piiriin, koska tällöin turvallisuuspuute merkitsee myös tavaran virhettä esimerkiksi irtaimen kaupan vastuusääntöjen kannalta. Vahingonkärsijällä on näissä tapauksissa mahdollisuus saada tuotteen myyjä sopimuksen perusteella vastuuseen kyseisestä vahingosta.⁵⁸

Uudessa sopimusoikeudellisessa lainsäädännössä tuotevahingot on pyritty rajoamaan sopimusperusteisen vastuun ulkopuolelle, jotta ne kannavoiutuisivat tuotevastuu subjektiin kannettaviksi.⁵⁹ Niinpä KaappaL:lla ei ole ollut tarkoitus muuttaa käytäntöä, jonka mukaan vastuu henkilövahingoista ei määrädy irtaimen kaupan korvaussääntöjen mukaan.⁶⁰ Muulle omaisuudelle kuin kaupan kohteelle aiheutuneita esinevahinkoja KaappaL:n korvaussäännökset on tarkoitettu koskemaan vain, mikäli vahingoittunut omaisuus on välittömässä käyttöyhteydessä kaupan kohteeseen, esimerkiksi jos sähkölaite vahingoittaa toista laitetta, johon se on käyttötarkoituksensa mukaisesti kytetty. Tällaiset vahingot määritellään väillisiksi (KaappaL 67.2 §:n 4 kohta).⁶¹

Myös TVastuuL koskee tuoteeseen välittömässä käyttöyhteydessä olevan omaisuuden vahingoittumista, kunhan ei ole kyseessä tuotteelle itselleen aiheutunut tai osatuotteen tuotteelle aiheuttama vahinko. Tällä suppealla alueella KaappaL ja TVastuuL soveltuvat siis päällekkäisesti.

KSL:n säänökset myyjän korvausvastuusta kulutustavaran virheen aiheuttamista vahingoista eivät koske tuotevastuuta (KSL 5:21).⁶² Säännösten soveltamisalan ulkopuolelle jäävät henkilövahingot ja muuhun kuin myytyyn tavaraan kohdistuvat esinevahingot, jos vahingoittuneella omaisuudella ei ole välitöntä käyttöyhteyttä myytyyn tavaraan.

Kuluttajapalveluksen suorittajan virhevastuu koskee palveluksesta johtuvia henkilövahinkoja ja muulle omaisuudelle kuin palveluksen kohteelle aiheutuneita esinevahinkoja ilman käyttöyhteyttä koskevaa rajoitusta (KSL 8:20).⁶³ Tämä johtuu siitä, että palveluksiin ei liity sellaista tuotevastuuun mahdollisuutta kuin irtaimen kauppaan. Palveluksen suorittajan tuotevastuu tulee kysymykseen vain työhön käytetyn

⁵⁸ HE 119/1989 s. 20.

⁵⁹ Ks. rajanvedosta sopimus- ja tuotevastuuun väillä uuden lainsäädännön mukaan edellä jaksot 1.2.2.2 ja 2.1.2.

⁶⁰ HE 93/1986 s. 128.

⁶¹ Soveltamiskäytännöstä ks. KKO 1994:98 ja 1997:61.

⁶² Ks. OLJ 9/1988 s. 131 s. ja HE 360/1992 s. 67.

⁶³ Ks. OLJ 9/1988 s. 208 ss.

materiaalin yhteydessä (KSL 8:21), mikäli vahinko kohdistuu omaisuuteen, jolla on välitön käyttöyhteys palveluksen kohteeseen.⁶⁴ Tätä säännöstä ei sovelleta henkilövahinkojen korvaamiseen. – Vastaava sääntely koskee taloelementtien kaupassa tai rakennusurakassa käytetyn elementin tai materiaalin aiheuttamia tuotevahinkoja (KSL 9:20.3).

AsKauppaL:n säännös myyjän tuottamukseen perustumattomasta tuotevastuusta (4:26.2) kattaa rakentamisessa tai korjausrakentamisessa käytetystä materiaalista, rakennuksesta ainesosasta tai asunnon tarpeistoon kuuluvasta laitteesta aiheutuneen esinevahingon,⁶⁵ mutta ei henkilövahinkoa. Vastuu materiaalista ja ainesosasta ei koske vahinkoa, jotka kohdistuvat muuhun omaisuuteen kuin asuntoon ja pääasiasissa yksityisessä käytössä olevaan asuntoirtaimistoon, eikä vastuu laitteesta aiheutuneista vahingoista taas koske omaisuutta, jolla ei ole välitöntä käyttöyhteyttä laitteeseen.⁶⁶

Edellä mainitut säännökset eivät rajoita *tuottamukseen* perustuvaa sopimusvastuuta tuotevahingoista, mikä nimenomaisesti todetaan AsKL 4:20.3:ssa. Luonnollisestaan liioin sopimuksenulkoista tuottamukseen perustuvaan tuotevastuuta ei ole suljettu pois.

Tuotteelle itselleen aiheutuneiden vahinkojen jättämiseen TVastuuL:n ulkopuolelle vaikuttaa myös tuotteen ostajan oikeus kohdistaa tavaran virheeseen perustuvia vaatimuksia tavaran *aikaisempaan myyntiportaaseen*, josta virhe on peräisin. Tällainen oikeus ostajalla on KSL 5:31:n, 8:34:n ja 9:34:n sekä AsKauppaL 5:3:n nojalla.⁶⁷ Säännökset koskevat ostajana olevan kuluttajan suhdetta kulutustavarana, asunnon tai kuluttajapalveluksessa, taloelementtien kaupassa tai rakennusurakassa käytetyn materiaalin aikaisempiin myyntiportaisiin. Sen lisäksi esimerkiksi suhteessa valmistajaan ja maahantuojaan tulevat luonnollisesti kysymykseen sopimuksenulkoisen vastuun normit kuten VahKoryL.

Kun vahingonkärsijän ja aikaiseman myyntiportaan välillä ei ole sopimussuhdetta, perinteinen sopimusvastuu ei ilman erikoissäännöksiä olisi sovellettavissa. Viimeikaisessa oikeuskehityksessä on kuitenkin ollut havaittavissa jonkinlaista valmiutta laajentaa sopimusvastuun soveltamisaluetta perinteisten ahtaasti ymmärrettyjen sopimussuhteiden ulkopuolelle. Yhtenä tyyppitapauksena on pidetty juuri eri myyntiportaiden muodostamia *sopimusketjuja*, ja edellä mainittuja KSL:n ja AsKauppaL:n säännöksiä aikaisempien myyntiportaiden vastuusta on

⁶⁴ Vrt. myös KSL 3:32.1, joka koskee palveluksen kohde-esineen tai *muun tilaan* tai hänen perheenjäsenensä omaisuuden vahingoittumista sen ollessa palvelus-sopimuksen perusteella toimeksisaajan hallinnassa ja valvonnassa.

⁶⁵ Ks. KM 1989:47 s. 277 ss.

⁶⁶ Ks. esim. OLJ 9/1988 s. 69 ss..

arveltu voitavan pitää yleisemmän kehityssuuntauksen ilmauksina.⁶⁷ Sopimusvastuun laajennustrendin perusteella aikaisemman myyntiportaan vastuu voi lähetä sopimusvastuuna niissäkin tapauksissa, jotka jäävät nimenomaisten lainsäännösten ulkopuolelle.

Olennaisena perusteena sopimusvastuun laajennukselle on tällaisissa tilanteissa se, että vastuuksuhteen osapuolet ovat toisiinsa sopimusta muistuttavassa suhteessa. Sen vuoksi vastuuta ei tulisi arvioida vain sopimuksenulkoisen vastuun säännöin. Ne soveltuват parhaiten silloin, kun vahinko on aiheutettu sellaisten osapuolten välillä, jotka ovat kohdanneet sattumanvaraista. Niissä ei voida ottaa huomioon sitä luottamuksellisuuden elementtiä, joka sisältyy esimerkiksi toisen valmistaman tai markkinoiman tuotteen käyttämiseen.

2.3.2 Osatuotteesta tuotteelle aiheutunut vahinko

TVastuuL ei koske myöskään *osatuotteesta tuotteelle* aiheutunutta vahinkoa, jos osatuote on liitetty tuoteeseen ennen tuotteen liikkeelle laskemista. Myös tämä rajoitus perustuu tuote- ja sopimusvastuun väliseen erotteluun ja siihen, ettei tuotevastuuperuste ole käytettävässä silloin, kun riittävä korvausluoja on olemassa sopimusvastuun perusteella. Sikäli kuin vahinko ilmenee itse tuoteessa, se kuluu säännönmukaisesti sopimusvastuun piiriin esimerkiksi tuotetta koskevan luovutus- tai valmistussopimuksen perusteella. Tällöin ei eroa ole siinä, johtuuko vahinko ”tuoteesta” TVastuuL 2 §:n 1 kohdan mukaisesti eli tuotteen valmistusprosessista vai osatuotteesta (TVastuuL 2 § 2 kohta),⁶⁸ jolla tarkoitetaan tuotteen raaka-ainetta ja osaa sekä tuotteen valmistamisessa tai tuottamisessa käytettyä ainetta (1.4 §).

⁶⁷ Ks. tästä suuntauksesta ja erityisesti sopimusketjuista Hemmon (1998 s. 269 ss.) seikkaperästä ja monipuolista selvitystä. Hemmo tarkastelee erikseen mm. aikaiseman myyntiportaan vastuuta ja tuotevastuuta.

⁶⁸ Osatuotteesta tuotteelle aiheutunutta vahinkoa ei tuotevastuudirektiivissä erikseen rajata tuotevastuunormien ulkopuolelle. Tämä rajaus johdetaan direktiiviä sovellettaessa kuitenkin siitä, että tuotteesta tuotteelle itselleen aiheutuneet vahingot jäävät soveltamisalan ulkopuolelle. Loppuotsiota ei tällöin nimittäin pidetä osatuotteesta erillisena omaisuutena. Ks. Clark 1989 s. 127 s. ja Taschner – Frietsch 1990 s. 122 s. ja 384. Vrt. myös. Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 53 ss.

Lain esitöiden mukaan⁶⁹ rajoituksella, joka koskee osatuotteesta tuotteelle aiheutuneita vahinkoja, ei ole merkitystä, kun on kysymys raaka-aineista, vaan rajoitus koskee lähinnä tuotteen vaihdettavia varaosia. Jos siis esimerkiksi televisio syttyy tuleen viallisen komponentin takia, joka on liitetty televisioon tehtaalla ennen liikkeellelaskua, korvauska voidaan saada sekä television että komponentin valmistajalta vain mahdollisesti vahingoittuneesta muusta omaisuudesta kuin itse televisiosta. Jos komponentti taas on liitetty televisioon liikkeellelaskun jälkeen korjaustyön yhteydessä, komponentin valmistajan tuotevastuu kattaa sekä television että muun omaisuuden vahingot, mutta television valmistaja ei ole TVastuuL:n nojalla lainkaan vastuussa.

Sitä, että TVastuuL voi koskea osatuotteesta tuotteelle aiheutuneita vahinkoja vain, jos osatuote on liitetty tuotteeseen sen liikkeellelaskun jälkeen, ei sinänsä seuraa, että lain soveltamisalan ulkopuolelle rajautuisivat kaikki vahingot, jotka aiheutuvat osatuotteista valmistusprosessin kestäessä toisille osatuotteille, puolivalmisteille tai valmistuksessa käytetyille tarvikkeille. Tuotteen ja osatuotteen välinen suhde nimitään syntyy loppuotteen ja komponentin välille vasta siinä valmistusprosessin vaiheessa, kun ne yhdistetään toisiinsa. Mainitut vahingot jäävät kuitenkin yleensä lain soveltamisalan ulkopuolelle sillä perusteella, että kysymyksessä ei ole pääasiassa yksityiseen tarkoitukseen käytetyn omaisuuden vahingoittuminen. Osatuotteet, puolivalmisteet ja tarvikkeet kuuluvat säännönmukaisesti elinkeino-omaisuuteen.

Sitä, että tuotteella tarkoitetaan vain irtaimia esineitä, seuraa käsitteliesti, ettei kiinteistöillä tai niihin rinnastetuilla toisen maalla olevilla rakennuksilla ole niihin osatuotesuhteessa olevia osia. Siten jos esimerkiksi rakennusaineista tai komponenteista, rakennukseen liitetystä laitteista tai muista kiinteistön ainesosiin tai tarpeistoon kuuluvista tuotteista aiheutuu vahinkoa itse kiinteistölle – siis muille osille kuin mainituille tuotteille – lähtökohtana on, että rakennusaineen, komponentin tai laitteen valmistaja on vahingosta TVastuuL:n nojalla vastuussa (ks. myös TVastuuL 1.2 § i.f.).

⁶⁹ HE 119/1989 s. 43.

Lopputulos on tosin ristiriidassa sen perusteen kanssa, että TVastuuL:n ulkopuolelle on pyritty rajaamaan ne tapaukset, joissa vahinko kuuluu sopimusperusteisen vastuun piiriin. Kiinteistön myyjä, rakennuksen rakentaja tai siihen kuuluvien asuntojen myyjähän vastaa – KaappaL:ssa, KSL:ssa ja AsKaappaL:ssa rajatuin tavoin (ks. edellä jakso 2.3.1) – kauppa- tai rakennusurakkasopimuksen perusteella rakennusaineiden, osien ja rakennukseen kuuluvien laitteiden aiheuttamista vahingoista, jos ne kohdistuvat itse rakennukseen. Mutta vaikka käsitteliisille argumenteille ei yleensä voida antaa ratkaisevaa merkitystä, TVastuuL:n soveltamisala määrättää ei voida sivuuttaa tuotteen käsittettä, joka määritellään 1.2 §:ssä ja jonka avulla osatuotevahinkojen korvattavuutta rajoitetaan 2 §:n 2 kohdassa.

2.3.3 Ydinvastuulaissa tarkoitettu vahinko

TVastuuL ei koske *ydinvastuulaissa* (484/1972) tarkoitettua vahinkoa (TVastuuL 2 § 3 kohta).⁷⁰ Suomea velvoittavien kansainvälisten sopimusten mukaisesti ydinvastuulaissa (15.1 §) säädetään, että korvasta laissa tarkoitettusta ydinrahingosta voidaan vaatia vain ydinlaitoksen haltijalta, joka on lain mukaan (6 §) vastuussa ydintapahtumasta aiheutuneesta ydinrahingosta. Viimeksi mainitulla käsittellä tarkoitetaan vahinkoa, joka johtuu ydinpoltoaineen radioaktiivisista ominaisuuksista, polttoaineen tai radioaktiivisen tuotteen muista vaarallisista ominaisuuksista tai muun säteilylähteen ionisoivasta säteilystä. Ydinlaitoksen haltijan vastuu on objektiivinen, ja mahdollinen vastuu on katettava vakuutuksin (12 ja 23 §).

Sillä, että TVastuuL ei koske ydinvastuulaissa tarkoitettuja vahinkoja, on merkitystä lähinnä ydinvoimalan komponenttien valmistajien vastuulle. Itse voimalan rakentaja taas yleensä välttää TVastuuL:n mukaisen vastuun jo sen vuoksi, että rakennus jää laissa tarkoitettun tuotekäsitteen ulkopuolelle.

Koska TVastuuL:n ulkopuolelle rajataan vain ydinvastuulaissa tarkoitettut vahingot, TVastuuL koskee niitä radioaktiivisesta säteilystä

⁷⁰ Vastaava rajoitus, joka koskee jäsenvaltioiden ratifiointimissa kansainvälisissä sopimuksissa tarkoitettuja ydinrahinkoja, sisältyy myös tuotevastuudirektiiviin (14 art.).

johtuvia vahinkoja, jotka eivät kuulu ydinlastuulain korvaussäännösten piiriin.

2.3.4 Kumotut poikkeukset

Alun perin TVastuuL:n soveltamisala rajoitettiin suhteessa muihinkin korvaussäännöstöihin, koska ei haluttu tuoda uutta korvausperustetta niille alueille, joilla kattava korvausjärjestelmä oli jo ennestään olemassa.⁷¹ Muista kuin edellä mainituista soveltamisalan rajoituksista luovuttiin kuitenkin, kun TVastuuL saatettiin direktiivin mukaiseksi (L 99/1993). Tällöin kumottiin lain soveltamisala koskevista alkuperäisistä poikkeuksista ne, jotka koskivat (a) potilasvahinkolaissa tarkoitettua vahinkoa, (b) lääkevahinkovakuutuksen piiriin kuuluvasta lääkkeestä aiheutunutta vahinkoa, (c) liikennevakuutuslain mukaan korvattavaa vahinkoa sekä (d) tapaturmavakuutuslain tai maatalousyrittäjien tapaturmavakuutuslain mukaan korvattavaa vahinkoa.

a) Potilasvahinkolaissa tarkoitettu vahinko

Potilasvahinkolaissa (585/1986) tarkoitettut vahingot, joilla tarkoiteitaan potilaalle terveyden- tai sairaanhoidon yhteydessä aiheutuneita henkilövahinkoja, kuuluvat niitä koskevan poikkeuksen kumoamisen jälkeen TVastuuL:n soveltamisalaan. Tällaiset vahingot ovat tosin yleensä muita kuin tuotevahinkoja.⁷² Potilasvahinkolain mukainen korvausjärjestelmä, joka perustuu pakolliseen vakuutekseen, on myös ensisijainen suhteessa muihin korvauksiin.⁷³ Potilasvahinkojärjestelmän rajoituksena on mm. se, että se koskee vain henkilövahinko-

koja, eikä korvausta suoriteta vähäisestä vahingosta (3.1 §). Kaikki potilasvahingot eivät sitä paitsi ole ankaran vastuun perusteella korvattavia, sillä vastuu tutkimuksen, hoidon tai muun vastaan käsitetylyn yhteydessä edellyttää yleensä hoitovirhetä. Hoitovirhe ei tosin aina ole tuottamuksellinen, mutta käytännössä vastuuperuste on lähellä tuottamusta.⁷⁴

TVastuuL:n merkitystä potilasvahinkojen korvausjärjestelmänä vähentää se, että esimerkiksi tutkimuksessa tai hoidossa käytetyn sairaanhoitolaitteen tai -välineen viasta johtuvat vahingot korvataan potilasvahinkolain perusteella ilman tuottamusedellytystä. Näihin kuuluvat esimerkiksi tapaturmavahingot, jotka johtuvat sairaanhoitolaitteiston tai välineen kuten leikkauuspöydän tai potilaiden nostolaitteen viasta. Potilasvahingon käsitteseen kuuluvat myös proteeseista johtuvat vahingot kuten viallisesta hammasproteesista johtuva kipu ja särky.⁷⁵

Muita potilasvahinkoja, joihin TVastuuL voi soveltaa, on mm. infektiot, joka on todennäköisesti alkanut potilaan tutkimuksen, hoidon tai muun vastaan käsitetyllä yhteydessä. Jos tällöin vahingon syynä voidaan pitää potilaan saamaa tartuntavaarallista verta, kyseinen vahinko voisi poikkeustapauksissa tulla korvattavaksi TVastuuL:n mukaan (ks. edellä jakso 2.1).

b) Lääkevahinkovakuutuksen piiriin kuuluvasta lääkkeestä aiheutunut vahinko

TVastuuL koskee nykyään myös *lääkevahinkovakuutuksen piiriin kuuluvasta lääkkeestä aiheutuneita vahinkoja*, jotka oli alun perin rajattu lain soveltamisalan ulkopuolelle. Lääkevahinkovakuutus ja TVastuuL voivat siis molemmat tulla sovellettaviksi lääkevahinkoihin vaihtoehtoisina vastuujärjestelminä. Lääkevastuuta on tarkasteltu lähemmin edellä (jakso 1.2.3). Kuten aikaisemmin on todettu, lääkevahinkovakuutus tulee vapaaehtoisuudestaan huolimatta käytännössä ensisijaisesti sovellettavaksi, ja TVastuuL:n merkitys jäänee vä-

⁷¹ Ks. tähän liittyvistä näkökohdista kuten vakuutusmaksu- ja regressikustannuksista HE 119/1989 s. 20.

⁷² Potilasvahinkotypit on määritelty potilasvahinkolain 2 §§:ssä.

⁷³ Hemmo 2002 s. 165. – TVastuuL:n mukaan korvausvelvollinen voi joutua takautumisvastuuseen vakuutusyhtiötä kohtaan, joka on suorittanut korvausta potilasvahinkolain nojalla. Takautumisoikeutta koskeva kielto (TVastuuL 13 a §) ei nimittäin enää (L 880/1998) koske potilasvahinkolain nojalla maksettua korvausta.

⁷⁴ Ks. Routamo – Ståhlberg 2000 s. 101 ja Hemmo 2002 s. 168.

⁷⁵ Esimerkit on mainittu HE:ssa 119/1989 s. 43.

häiseksi.⁷⁶ Periaatteessa TVastuuL:lla voisi olla merkitystä niissä tapauksissa, joissa lääkevahinkovakuutuksen kattavuutta on rajoitettu.

Lääkevahinkovakuutusta laajempaan vastuuseen johtanee TVastuuL:n mukainen turvallisuuspuutteen arvointi, jossa on otettava huomioon mm. tuotteen ennakoitavissa oleva käyttö. Lääkevahinkovakuutuksesta taas ei korvata eräitä vahinkoja, jotka vahinkoa käsinty on aiheuttanut moittivalla menettelyllään, ilman että menettelyn ennakotavuteen kiinnitetään huomiota.⁷⁷

Lääkevahinkovakuutus koskee lisäksi vain ihmisleille tarkoitettuja lääkkeitä. Eläinten lääkkeet kuuluvat TVastuuL:n soveltamisalaan, ja se on ainoa niitä koskeva korvausjärjestelmä.

Toisaalta lääkevahinkovakuutuksen korvauspiiri voi olla laajempi kuin TVastuuL:n mukainen. Vaikka lääkkeiden tietyt sivuvaikurukset tunnetaan ja hyväksytään lääkkeiden käytön välttämättöminä riskeinä, on kuitenkin katsottu, ettei vahingonkärsijää ole kohtuullista jättää vaille korvausta kaikista tunnettuihin sivuvaikutuksiin liittyvistä vahingoista (ks. edellä 1.2.3). Lääkevahinkovakuutuksen ulkopuolelle rajataan nimittäin vain ne sivuvaikurukset, jotka olisi kohtuudella pitänyt sietää lääkkeen käytön haittavaikutuksina. Näissä tapauksissa korvausvastuu ei välttämättä syntyisi TVastuuL:n mukaisen puutteellisen turvallisuuden perusteella.

c) Liikennevakuutuslain mukaan korvattava vahinko

Liikennevakuutuslain (279/1959) mukaan korvataan moottoriajoneuvon liikenteeseen käytämisestä aiheutunut vahinko ajoneuvon liikennevakuutuksesta objektiivisella perusteella eli ilman, että kenenkään olisi tarvinnut menetellä tuottamuksellisesti; eipä vakuutuskorvauksen edellytyksenä ole edes se, että joku olisi vahingosta henkilökohtaisesti vastuussa. Liikennevakuutukseen perustuvan korvausjärjestelmän keskeisenä rajoituksena on, ettei ajoneuvolle otetusta

⁷⁶ TVastuuL:n mukainen vastuuvelvollinen ei joudu edes takautumisvastuuseen lääkevahinkovakuutuksen nojalla korvausta suorittanutta vakuutusyhtiötä kohtaan, kun vakuutusyhtiön takautumisoikeus on TVastuuL 13 a §:ssä (880/1998) poistettu. Takautumisoikeuden kielto koskee myös muita vastuujärjestelmiä, joiden kattamiin vahinkoihin TVastuuL:n soveltamisala on direktiivin mukaisesti laajennettu (liikennevakuutuslaki, tapaturmavakuutuslaki ja maatalousyrittäjien tapaturmavakuutuslaki).

⁷⁷ Ks. edellä 1.2.3 ja myös Taschner – Frietsch 1990 s. 445.

vakuutuksesta korvata tämän ajoneuvon vahingoittumista eikä sen omistajan tai kuljettajan muitakaan esinevahinkoja eikä pääsäännön mukaan siinä olleeseen omaisuuteen kohdistuneita vahinkoja.

Yhteenajotapauksissa toisen osapuolen ajoneuvoon tai siinä olleen henkilöön tai omaisuuteen kohdistuneet vahingot korvataan toisen ajoneuvon liikennevakuutuksesta vain, jos niiden synä on tämän ajoneuvon omistajan, kuljettajan tai matkustajan tuottamus tai ajoneuvon liikennesääntöjen vastainen kulku tai sijoitus tai puutteellinen kunto. Liikennevakuutuksesta maksettavan korvauksen laajuutta on rajoitettu mm. siten, että korvaus kivusta ja säristä edellyttää ajoneuvon omistajan, kuljettajan tai matkustajan tuottamusta vahinkoon eikä kipua ja särkyä korvata vähäisen vamman yhteydessä.

TVastuuL koskee nykyään soveltamisalan rajojen kumoamisen jälkeen myös *liikennevakuutuslain mukaan korvattavaa vahinkoa*. TVastuuL:n mukainen vastuu voi siis tulla kysymykseen liikennevakuutuksen rinnalla vaihtoehtoisena vastuujärjestelmänä. TVastuuL:n merkitys pakolliseen liikennevakuutukseen perustuvan järjestelmän rinnalla rajoittuu käytännössä niihin tilanteisiin, joissa korvausta ei makseta liikennevakuutuksesta laissa säädettyjen rajoitusten vuoksi.⁷⁸ Liikennevahinkoja koskevan tuotevastun perusteenä on se, että vahinko on aiheutunut ajoneuvon puutteellisesta turvallisuudesta, joka on johtunut suunnittelutai valmistusvirheestä eikä esimerkiksi luonnollisesta kulumisesta tai huonosta hoidosta.

d) Tapaturmavakuutuslain tai maatalousyrittäjien tapaturmavakuutuslain mukaan korvattava vahinko

Lainmuutoksen jälkeen TVastuuL koskee nykyään myös *tapaturmavakuutuslain (608/1948) ja maatalousyrittäjien tapaturmavakuutuslain (1026/1981) mukaan korvattavia vahinkoja*. Kuten liikennevakuutuksen alueella, TVastuuL:n merkitys rajoittunee niihin tilantei-

⁷⁸ TVastuuL:n mukainen vastuuvelvollinen ei joudu takautumisvastuuseen liikennevakuutuksen nojalla korvausta suorittanutta vakuutusyhtiötä kohtaan, kun vakuutusyhtiön takautumisoikeus on TVastuuL 13 a §:ssä (880/1998) poistettu.

siin, joissa korvausta ei suoriteta lakisääteisistä tapaturmavakuutuksesta.⁷⁹

Tapaturmavakuutuslain mukaan korvataan työtapaturmasta tai ammattitaudista johtuvat vahingot sille, joka sopimuksen perusteella työntekijänä tekee työtä toiselle tämän johdon ja valvonnan alaisena vastiketta vastaan. Maatalousyrittäjien tapaturmavakuutuslaki taas koskee maatalousyrittäjän oikeutta korvaukseen työvahingosta eli työtapaturmasta tai ammattitaudista. Tapaturmavakuutuslakien ja TVastuuL:n mukaiset korvausjärjestelmät ovat päällekkäiset lähinnä niissä tapauksissa, joissa työtapaturma aiheutuu työvälaineiden tai muiden työolosuhteisiin liittyvien tuotteiden puutteellisesta turvallisuudesta.

TVastuuL voi joissakin tapauksissa täydentää tapaturmavakuutuslaikeihin perustuvaa korvausjärjestelmää. Tapaturmavakuutuslakien säennökset korvattavista vahingoista eroavat olennaisesti yleisistä vahingonkorvaussäennöksistä, jotka tulevat sovellettaviksi TVastuuL:n nojalla. Oikeus korvaukseen on ensiksi mainittujen säennösten nojalla suppeampi kuin yleisessä vahingonkorvausoikeudessa erityisesti aineettomien vahinkojen alueella. TVastuuL:n soveltaminen merkitsee oikeutta täydentäään korvaukseen vahingoista, jotka jäävät tapaturmavakuutussuojan ulkopuolelle.

2.4 TVastuuL ja muut korvausperusteet

Kuten edellä (jakso 2.3.1) on todettu, TVastuuL:n soveltamisalan ulkopuolelle on jätetty mm. sellaisia vahinkoja, jotka kuuluvat sopimusoikeudellisen korvausvastuun piiriin. Vaikka rajaus ei kata kaikkia tällaisia vahinkoja, se ilmentää kuitenkin periaatetta, jonka mukaan TVastuuL:n mukaista korvausjärjestelmää ei tarvita, jos kor-

vausta voidaan saada muusta riittävän kattavasta ja toimivasta korvausjärjestelmästä. Tästä periaatteesta ei kuitenkaan voida kääntenä johtaa sitä, että TVastuuL:n vuoksi muut korvausperusteet eivät olisi sovellettavissa. Laissa säädetään nimenomaan (11 §), ettei laki rajoita vahinkoa kärsineen oikeutta korvaukseen sopimuksen perusteella tai VahKorvL:n tai muun lain nojalla.

Kuten edellä (jakso 1.2.4) on ilmennyt, muut kuin TVastuuL:iin perustuvat korvaussäennöt tulevat käytännössä kysymykseen mahdollisen tuotevastuun perusteena silloin, kun TVastuuL:n mukainen vastuu jää syntymättä esimerkiksi korvausvelvollisuudesta vapautumista tai korvausvaateen vanhentumista koskevien säennösten vuoksi. Sanottuja muita tuotevastuuksääntöjä sovelletaan myös niissä tapauksissa, joita ei TVastuuL:ssa säännettä, kuten yleensä silloin, kun on kysymyksessä myyjän vastuu tai kun vahinko on kohdistunut elinkeinotoiminnassa käytettyyn omaisuuteen.

EY-tuomioistuimen tulkinnan mukaan TVastuuL:n rinnalla ei kuitenkaan ole kansallisessa lainsäädännössä sallittua ylläpitää tuotevastuu-direktiivistä poikkeavaa ”yleistä tuotevastuu-järjestelmää”, ”jolla on sama perusta kuin direktiivillä käytöön otetulla järjestelmällä ja joka ei rajoitu määrättylle tuotannonalalle”.⁸⁰

Myös TVastuuL:n soveltuessa vahingonkärsijä saa vedota korvausvaatimuksensa tueksi muihin edellä mainittuihin korvaussääntöihin. Tosin TVastuuL:n mukainen korvausoikeus on mm. vastuun objektiivisuuden vuoksi yleensä laajempi kuin muihin tuotevastuuksääntöihin perustuva korvausoikeus. Tilanne voi kuitenkin joskus olla toinen, varsinkin jos vahingonkärsijä voi vedota hänen ja vastuussa olevan väliseen sopimusuhteeseen. Näihin on laita esimerkiksi silloin, kun ostaja voi esittää vaatimuksia tuotteen aikaisempaa myyntiporrasta vastaan.⁸¹ Sopimusperusteinen korvausvastuu on joissakin suhteissa laajempi kuin VahKorvL:n mukainen vastuu, jo-

⁷⁹ TVastuuL 13 a §:stä johtuu, että korvausta suorittaneella vakuutuksenantajalla ei ole TVastuuL:iin perustuva regressioikeutta sellaista muuta tahoa vastaan, joka voisi olla vahingosta vastuussa. Ks. edellinen alaviitauta. – TVastuuL:n soveltamista ei tietysti edelleenkään estä se, että korvausta maksetaan vapaahoitoisista, esimerkiksi työehtosopimuksiin perustuvista tapaturmavakuutuksista.

⁸⁰ Ks. EY-tuomioistuimen ratkaisu González Sánchez v. Medicina Asturiana, Asia C-183/00, kohdat 33–34. Ks. myös edellä jakso 1.2.4.

⁸¹ Tällainen oikeus ostajalla on KSL 5:31:n, 8:34:n ja 9:34:n sekä AsKauppaL 5:3:n nojalla (ks. edellä 2.3.1).

hon myös TVastuuL perustuu. Keskeisenä erona on mm. se, että sopimussuhteissa korvausvastuu kattaa ns. puhtaan varallisuusvahingon ilman VahKorvL 5:1:ssä asetettuja erityisedellytyksiä.⁸² TVastuuL ei supista vahingonkärsijän oikeutta vedota vastuussa olevan tahon sopimusvastuuseen. Sitä vastoin sopimuksin ei ennen vahingon ilmenemistä voida rajoittaa vahingonkärsijän oikeutta TVastuuL:n mukaiseen korvaukseen, eli TVastuuL on vahingonkärsijän hyväksi pakottava (lain 10 §).

2.5 TVastuuL:n kansainvälinen ulottuvuus

2.5.1 Kysymykset

Valtioiden välisen taloudellisen yhdentymisen, jopa globaalitumisen edistyessä markkinat kansainvälistyvät yhä nopeammin. Myös tuotevastutilanteissa joudutaan entistä useammin ottamaan kantaa kansallisen lainsäädännön kansainväliseen ulottuvuuteen ja tekemään valinta muun muassa TVastuuL:n ja ulkomaisten tuotevastuuasäntöjen soveltamisen välillä. Jos esimerkiksi suomalaisen valmistajan täällä ostettu tuote aiheuttaa Suomessa vahinkoa täällä asuvalle suomalaiselle, TVastuuL:n soveltuuudesta ei tietenkään ole epäilystä. Toisaalta on helppo ymmärtää, ettei TVastuuL tule sovellettavaksi vahinkoon, jos vahinko tapahtuu ulkomailta, tuotteen valmistaja on ulkomainen ja vahingonkärsijän kotipaikka on ulkomailta, missä tuote myös on ostettu. Soveltamisalaongelmia voi sitä vastoin aiheuttaa, jos jotkin tällaiset *liittymät* tuotevastutilanteessa viittaavat Suomeen, toiset taas ulkomaille.

Tuotevastuuunnormien kansainvälisellä yhdenmukaistamisella, jota muun muassa tuotevastuudirektiivi ilmentää, on pyritty pienentämään niitä eroja, joita aiheutuu eri maiden tuotevastuuasäntöjen soveltamisesta samanlaiseen tuotevastutilanteeseen. Merkittäviä

⁸² Korvausvastuuun laajuudesta ks. jäljempänä jakso 6. Ks. myös Routamo – Ståhlberg 2000 s. 118 ss., jossa on kysymys sopimusvastuuun ja sopimuksenulkoisen vastuun keskeisistä eroista.

kansallisten normien eroja on silti Euroopan unionin piirissäkin, osaksi direktiiviin sisältyvien nimenomaisten kelpuustosten nojalla.⁸³ Yhdentymiskehitys ei siis ole poistanut *kansainvälisen yksityisoikeuden* alaan kuuluvien *lainvalintakysymysten* merkitystä tuotevastuualueella.

Kun myös lainvalintasäännöt poikkeavat eri oikeusjärjestysissä toisistaan ja sovellettaviksi tulevat tuomioistuinmaan säännöt, lainvalinta määräytyy olennaisesti sen mukaan, minkä maan tuomioistuimessa asia saadaan vireille.⁸⁴ Lainvalintatilanteissa suomalaisten osapuolten intressit kohdistuvat mm. kysymyksiin, milloin suomalaisten valmistajien tai muiden vastuusubjektiien korvausvelvollisuus määräytyy TVastuuL:n ja milloin ulkomaisten säännösten perusteella ja toisaalta siihen milloin ulkomainen valmistaja voidaan saattaa TVastuuL:n nojalla vastuuseen. Näihin kansainvälisiin vastuukysymyksiin liittyy olennaisesti se, voidaanko ulkomailla annettu tuomio esimerkiksi suomalaisista valmistajaa vastaan panna täytäntöön Suomessa ja voidaanko taas ulkomaista valmistajaa vastaan täällä annettu tuomio panna täytäntöön valmistajan kotimaassa. Ennen lainvalintasääntöjen tarkastelua selvitetään seuraavassa Suomen tuomioistuitten toimivaltaa käsitellä kansainvälisiä tuotevastuuasioita.

2.5.2 Tuomioistuinten yleistoimivalta

Suomalaisten tuomioistuinten kansainvälinen toimivalta eli *yleistoimivalta* määräytyy osaltaan unionilainsäädännön perusteella. Keskeinen säädös on Euroopan unionin neuvoston asetus NAs (EY) N:o 44/2001 tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla 22.12.2000 (niin sanottu Bryssel I -asetus).⁸⁵ Tästä asetuksesta käytetään jäljempänä nimitystä *Brysselin tuomioasetus*.

⁸³ Ks. edellä jakso 1.3.

⁸⁴ Ks. näistä kansainvälisen yksityisoikeuden peruslähtökohdista mm. Klami 1986 s. 26 ss.

⁸⁵ Asetus, joka korvaa EU:n jäsenvaltioiden 27.9.1968 tekemän vastaavaa sääntelyaluetta koskevan ns. *Brysselin yleissopimuksen* tuomioistuimen toimivallasta

Brysselin tuomioasetuksen mukaan kanne sellaista henkilöä vastaan, jonka kotipaikka on jäsenvaltiossa, nostetaan henkilön kansalaisuudesta riippumatta tuon jäsenvaltion tuomioistuimessa (2 art.).⁸⁶ *Vastaajan kotipaikka* on siis pääsäännön mukainen yleistoimivaltaperuste. Toisessa jäsenvaltiossa kuin siinä, jossa henkilöllä on kotipaikka, kanne voidaan häntä vastaan nostaa sopimukseen perustumatonta vahingonkorvausta koskevassa asiassa sen paikkakunnan tuomioistuimessa, jolla vahinko sattui tai saattaa sattua (5 art. 3 kohta). *Vahingon tapahtumapaikan tuomioistuin* on siis vaihtoehtoisesti vastaajan kotipaikan tuomioistuimen ohella toimivaltainen käsittelämään sopimukseen perustumatonta vahingonkorvausta koskevaa asiaa.⁸⁷

On tärkeää huomata, että vain vastaajan kotipaikka on Brysselin tuomioasetuksen mukaan itsenäinen yleistoimivaltaperuste – tai koko asetuksen soveltamisalan kriteeri. Vahingon tapahtumapaikka ei nimittäin yksinään riitä perustamaan yleistoimivaltaa, vaan se tulee vaihtoehtoisena kysymykseen vain silloin, kun vastaajalla on kotipaikka jäsenvaltiossa.

Vahingon tapahtumapaikan määrittämiseen on otettu kantaa EY-tuomioistuimen ratkaisussa, jossa oli kysymys Brysselin yleissopimukseen soveltamisesta työtaistelutoimen aiheuttaman sopimuksen ulkoisen

sekä tuomioiden täytäntöönpanosta yksityisoikeuden alalla, on tullut voimaan 1.3.2002 (76 art.). Ennen kyseistä ajankohtaa Suomessa olivat voimassa Brysselin sopimukseen perustuvat säännöt, sitä ennen taas (1.7.1993 alkaen) EFTA:n ja EY:n jäsen maiden 16.9.1988 solmima ns. *Luganon sopimus* tuomioistuinten toimivallasta sekä tuomioiden täytäntöönpanosta yksityisoikeuden alalla. Ks. esim. Koulu 2003 s. 67 ss.. Ennen kyseisiä säännöksiä yleistoimivaltaa tuotevastuuasioissa koskevat periaatteet eivät olleet kovinkaan vakiintuneita. Ks. Sevón 1990 s. 201 s. ja HE 119/1989 s. 34 s.

⁸⁶ Ks. vastaajan kotipaikan tuomioistuinta koskevasta pääsäännöstä Koulu 2003 s. 95 ss.

⁸⁷ Ks. Koulu 2003 s. 117 ss. – Myös tuotevastuuasioissa yleistoimivalta voi perustua myös *prosessinyhteyteen*: jos vastaajia on useampia, kanne voidaan nostaa siinä tuomioistuimessa, jonka alueella jollakin vastaajalla on kotipaikka (6 art. 1 kohta). Tällöin edellytetään, että kanteiden välillä on niin läheinen yhteys, että niiden käsittelyminen yhdessä on perusteltua ristiriitaisten tuomioiden välittämiseksi. Tuotevastuuun eri vastuusubjekteihin – esim. jakeluportaan jäseniin – kohdistetut samasta perusteesta johtuvat vaatimukset täyttävät tämän vaatimuksen.

vahingon korvaamista koskevassa asiassa.⁸⁸ Työtaisteluun oli ryhdytty ammattiyhdistys sopimusvaltiossa, jossa purjehti toisessa sopimusvaltiossa rekisteröity alus. Yleissopimuksen 5 artiklan 3 kohtaa on ratkaisun mukaan tulkittava siten, että vahingon ei välttämättä ole katsottava aiheutuneen lippuvaltiossa siten, että varustamo voisi nostaa siellä vahingonkorvauskanteen kyseistä ammattiyhdistystä vastaan.

Brysselin yleissopimusta on tuomioistuimen vakiintuneena pitämän oikeuskäytännön mukaan tulkittava siten, että siinä tarkoitetaan samanaikaisesti paikkakuntaa, jossa vahinko on ilmennyt, ja paikkakuntaa, jossa tämän vahingon aiheuttanut kausaalihetkessä oleva tapahtuma (eli vahingon aiheuttanut teko) on sattunut, siten, että vastaaja voidaan haastaa kantajan valinnan mukaan jommankumman paikkakunnan tuomioistuimeen. Kyseisessä tapauksessa lippuvaltion eli valtion, jossa alus on rekisteröity, on katsottava olevan vain yksi osatekijä muiden joukossa yksilöitäässä paikkakuntaa, jolla vahinko on ilmennyt. Aluksen kansallisudella on ratkaiseva merkitys ainoastaan, jos vahingon on katsottava ilmenneen itse aluksella. Siinä tapauksessa lippuvaltion on välttämättä katsottava olevan paikkakunta, jolla vahinko aiheuttanut teko on aiheuttanut vahingon.

Tuomioistuinten Brysselin tuomioasetukseen perustuva yleistoimivalta tuotevastuuuta koskevissa asioissa määräytyy edellä esitettyjen sääntöjen mukaisesti.⁸⁹ Tuotevastuuuta koskeva kanne voidaan siten panna vireille vaihtoehtoisesti joko vastaajan (tuotevastuuus subjektin) kotipaikan tai vahingon tapahtumapaikan tuomioistuimessa. Valintaoikeus näiden tuomioistuinten välillä on vaatimuksia esittävällä kantajalla. Toisaalta muut tuomioistuimet eivät ole toimivaltaisia, mistä seuraa esimerkiksi, että ulkomailla ulkomaisen valmistajan tuotteesta vahinkoa kärsinyt henkilö ei saa nostaa kannetta omassa kotimaassaan. Valmistaja taas joutuu vastaamaan tuotevastuuun kanteen ulkomaisessa tuomioistuimessa vain, jos vahinko on tapahtunut ulkomailta; vahingonkärsijän kotipaikalla (tai kansallisudella) ei ole merkitystä.

⁸⁸ Asia C-18/02 Danmarks Rederiforening, DFDS Torline A/S vastaan LO Landsorganisationen i Sverige, SEKO Sjöfolk Facket för Service och Kommunikation.

⁸⁹ Kyseessä on asetuksen systeemikaan mukaan sopimukseen perustumatonta vahingonkorvausta eikä kuluttajansuoja koske asia, koska kuluttajansuoja-asioilla tarkoitetaan asetuksessa (15.1 art.) kulutajan tekemään sopimukseen perustuvia vaatimuksia.

Tuotevastuu- ja *kuluttajansuoja-asioiden* välinen ero tuomioistuinten yleistoimivalta pörteissä on Brysselin tuomioasetuksen mukaan merkittävä. Kuluttajansuoja-asioissa kantajana oleva kuluttaja saa valita vastaanottajan kotivaltion tai *oman kotivaltionsa* tuomioistuimen välillä, kun taas toinen sopimuspuoli saa nostaa kuluttajaa vastaan kanteen vain tämän kotivaltion tuomioistuimessa (16 art.). Sitä paitsi kuluttajansuoja-asioissa tuomioistuimen toimivalta-säännökset ovat siten pakottavat, ettei kuluttajan valintaoikeutta pääsäännön mukaan saa rajoittaa toimivaltaa koskeville etukäteisillä sopimuksilla (*prorogaatio-sopimuksilla*) kuluttajan ja toisen osapuolen välillä (17 art.).⁹⁰ Tuotevastuuasiat sitä vastoin kuuluvat sopimuksen ulkoista vahingonkorvausta koskeviin asioihin, joissa sopimusvapautta ei ole sanotuina tavoin rajoitetuina (ks. prorogaatiносopimuksista asetuksen 23 art.).

Brysselin tuomioasetuksen soveltaminen edellyttää, että riita-asialla on oltava liittymä niihin jäsenvaltioihin, joita asetus sitoo (ks. asetuksen johtolauseen kohta 8).⁹¹ Tuomioistuimen toimivaltaa koskevia yhteisiä sääntöjä olisi periaatteessa sovellettava, kun vastaajalla on kotipaikka jossakin näistä jäsenvaltioista. Jos vastaanottajan kotipaikka ei ole jäsenvaltiossa, kunkin jäsenvaltion tuomioistuimen toimivalta määräytyy kyseisen jäsenvaltion kansallisen lain mukaisesti (4.1 art.). *Luganon sopimusta*, joka sisällöltään pääasiassa vastaa Brysselin tuomioasetusta (ja Brysselin sopimusta), sovelletaan edelleen tuomioistuimen toimivaltaa koskevissa asioissa, jos vastaajalla on kotipaikka sellaisessa sopimusvaltiossa, joka ei ole EU:n jäsen (*Luganon sopimuksen 54 b art. 2b-kohda*).⁹² Tuotevastuuasiassa tuomioistuimen yleistoimivalta määräytyy siten *Luganon sopimuksen* perusteella silloin, kun vastuuusubjektiin kotipaikka on ETA-valtiossa, joka ei ole EU:n jäsen (Norjassa tai Islannissa).

Edellä tarkoitetut eurooppa-ikeudelliset normit määrittävät siis suomalaisten tuomioistuinenten yleistoimivallan silloin, kun vastaanottajan kotipaikka on EU:n jäsenvaltiossa (tai ETA-valtiossa). Esimerkiksi *kantajan kotipaikalla tai kansallisuuudella* ei ole merkitystä, joten EU:n ja ETA:n ulkopuolella asuva henkilö saa nostaa kanteen jäsenvaltion

⁹⁰ Ks. tuomioistuinenten yleistoimivallasta kuluttaja-asioissa Koulu 2003 s. 143 ss.

⁹¹ Tanska on jättänyt Brysselin tuomioasetuksen soveltamisen ulkopuolelle. Tanskan ja muiden jäsenvaltien välillä sovelletaan edelleen Brysselin sopimusta.

⁹² Ks. *Luganon sopimuksen* yleistoimivalta-säännöstä esim. HE 119/1989 s. 15 s. ja 35 s. sekä Möller 1990 s. 142 ss.

tuomioistuimessa, joka on edellä esitettyjen sääntöjen nojalla toimivaltaisen. Jos taas vastaanottajan kotipaikkaa koskeva edellytys ei täty, Suomen tai muun EU- tai ETA-maan tuomioistuin ei ole yleistoimivaltaisen mainittujen sääntöjen nojalla.

Viimeksi mainittu tilanne voisi tulla kysymykseen esimerkiksi jos Suomessa asuva henkilö nostaisi Suomessa kanteen EU:n ja ETA:n ulkopuolisesta ns. *kolmannesta* valtiosta kotoisin olevaa vastaanottajaa vastaan, vaikkapa siksi, että vahinko on sattunut Suomessa.⁹³ Tällainen tilanne on Brysselin tuomioasetuksessa (4 art.) nimenomaan jätetty kansallisen lain varaan. Suomessa ei ole edellä mainittujen lisäksi kirjoitetun lain säännöksiä yleistoimivallasta, eivätkä sitä koskevat periaatteet edelleenkään ole täysin vakiintuneet.⁹⁴ Ei kuitenkaan ole poissuljettua, että nimenomaan *vahingon tapahtumapaikka* voisi tulla kysymykseen yleistoimivallan perustavana liittymänä.

2.5.3 Lainvalinta

Myös Suomen kansainvälisten yksityisoikeuden normit, joita suomalaiset tuomioistuimet soveltavat lainvalintilanteissa, perustuvat kansainvälisiin normeihin, ns. Haagin yleissopimukseen.⁹⁵ Sen mukaisen pääsäännön perusteella lainvalinnan ratkaiseva liittymä on (1) *vahingon tapahtumapaikka*: yleissopimuksessa tarkoitettu vastuu määräytyy sen valtion sisäisen lain mukaan, jossa vahinko on tapahtunut. Tätä sääntöä sovelletaan kuitenkin vain, jos jokin seuraavista vaihtoehtoisista lisäedellytyksistä täyttyy: a) välittömästi vahinkoa kärsineen henkilön kotipaikka on siinä valtiossa, tai b) vastaanottajan

⁹³ Kuten edellä on todettu, vahingon tapahtumapaikka ei yksinään riitä perustamaan yleistoimivaltaa Brysselin tuomioasetuksen nojalla, vaan tämä toimivalta-peruste tulee vaihtoehtoisena kysymykseen vain silloin, kun vastaanottaja on kotipaikka jäsenvaltiossa.

⁹⁴ Ks. esim. Koulu 2003 43 ss. ja Lappalainen 1995 s. 238 ss. Vrt. myös edellä alaviittaus 73 i.f.

⁹⁵ Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin 2.10.1973 hyväksymä yleissopimus tuotevastuuuseen sovellettavasta laista. Ks. siitä Esko 1978 s. 107 ss., Sevón 1990 s. 203 s. ja HE 119/1989 s. 16 ja 35 s. Sopimus on Suomessa saatettu voimaan (1.11.1992 alkaen) L:lla 934/1992 ja A:lla 935/1992.

pääasiallinen liikepaikka on siinä valtiossa, tai c) välittömästi vahinkoa kärsinyt henkilö on hankkinut tuotteen siinä valtiossa (4 art.). Jotta TVastuuL tulisi sovellettavaksi, ei tämän mukaan siis yksinään riitä, että vahinko on tapahtunut Suomessa, vaan lisäksi kantajalla tulee olla kotipaikka Suomessa, vastaajan tulee olla suomalainen yritys tai vahingonkärsijän on tullut hankkia tuote Suomessa.

Kahdessa tapauksessa tulee soveltaa vahingon tapahtumapaikan lain sijasta (2) *vahinkoa kärsineen henkilön kotivaltion lakia*. Tällainen tilanne on kyseessä, jos myös a) vastaajan pääasiallinen liikepaikka on siinä valtiossa, tai b) välittömästi vahinkoa kärsinyt henkilö oli hankkinut tuotteen siinä valtiossa (5 art.). Suomessa asuva henkilö voi siis saada asian TVastuuL:n mukaan käsiteltäväksi, jos vastaajana on suomalainen yritys tai vahingonkärsijä oli hankkinut tuotteen Suomessa.⁹⁶

Yhdessä tapauksessa voi tulla sovellettavaksi (3) *vastaajan pääasialisen liikepaikan laki*. Silloin kun 4 tai 5 artiklojen mukaisten valtioiden lait eivät tule sovellettaviksi, tulee soveltaa sen valtion laki, jossa vastaajan pääasiallinen liikepaikka on, ellei kantaja perusta vaatimus taan sen valtion sisäiseen lakiin, jossa vahinko on tapahtunut (6 art.).

Vastaaja voi välttää vahingon tapahtumapaikan tai vahingonkärsijän kotipaikan valtion lain soveltamisen näytämällä, ettei hän kohtuudella voinut ennakoida, että tuotetta tai hänen muita, samankaltaisia tuotteitaansa olisi kaupallisesti saatavilla kyseisessä valtiossa (7 art.).⁹⁷

2.5.4 Tuomioiden tunnustaminen ja täytäntööpano

Tuomion täytäntööpano tuomioistuinmaan ulkopuolella edellyttää yleensä siihen velvoittavaa säännöstä täytäntööpanomaan lainsää-

⁹⁶ Ks. myös Sevón 1990 s. 201 s. ja 203 s. sekä HE 119/1989 s. 34 s. Ks. myös Esko 1978 s. 98 ss.

⁹⁷ Yleissopimuksen mukaisista lainvalintasäännöistä voidaan poiketa vain kansainvälisen yksityisoikeuden perusperiaatteisiin kuuluvan ns. *ordre public*-säännön perusteella (10 art.). Sen mukaan lakia, jota on yleissopimuksen mukaan sovellettava, voidaan olla soveltamatta vain, jos soveltaminen olisi ilmeisesti oikeusjärjestyksen perusteiden vastaista.

dännössä tai täytäntööpanomaata velvoittavassa valtiosopimukseissa. Ennen Luganon sopimuksen ja Brysselin tuomioasetuksen (tai sen edeltäjän Brysselin sopimuksen) voimaantuloa Suomessa oli tällaisia säännöksiä lähinnä muissa pohjoismaissa annetuista tuomioista.⁹⁸

Brysselin tuomioasetuksen mukaan, jota Luganon sopimus sisälöltään näissäkin kohdissa vastaa, jäsenvaltiossa annettu *tuomio tunnustetaan toisessa jäsenvaltiossa ilman eri menettelyä* (33.1 art.). Tunnustaminen voidaan evätä vain asetuksessa (34 art.) määritellyin perustein, mm. *ordre public*-perusteella tai tietyissä tapauksissa yksipuolisen tuomion ollessa kyseessä, jos vastaajan kuulemisperiaatteeen toteutumisesta ei ole ollut riittäviä takeita. Jäsenvaltiossa annettu ja siellä täytäntööpanokelainen tuomio on myös *pantava täytäntöön toisessa jäsenvaltiossa*, kun tuomio asiaan osallisen hakemuksesta on siellä julistettu täytäntööpanokelpoiseksi (38.1 art.).⁹⁹

Brysselin tuomioasetusta sovelletaan EU:n jäsenvaltojen välillä, kun taas Luganon sopimuksen soveltamisalue on laajempi: sitä sovelletaan ETA-valtioiden välillä. Sopimuksen 54 b.2 artiklan mukaan sitä sovelletaan, kun on kysymys tuomion tunnustamisesta ja täytäntööpanosta, jos joko tuomiovaltio tai valtio, johon pyyntö on osoitettu, ei ole Euroopan yhteisöjen jäsenvaltio.¹⁰⁰

⁹⁸ Sopimus Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken yksityisoikeudellista vaatimusta koskevien tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntööpanosta 11.10.1977, L Pohjoismaiden kesken tehdyn yksityisoikeudellista vaatimusta koskevien tuomioiden tunnustamista ja täytäntööpanoaa tarkoittavan sopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä ja sopimuksen soveltamisesta 881/1977, L yksityisoikeudellista vaatimusta koskevien pohjoismaisten tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntööpanosta 588/1977. Nämä normit ovat edelleen voimassa sellaisissa asioissa, joissa Brysselin tuomioasetusta tai Luganon sopimusta ei sovelleta (asetuksen 70.1 art. ja Luganon sopimuksen 56.1 art.). Ks. myös HE 119/1989 s. 34 s. ja Sevón 1990 s. 202.

⁹⁹ Ks. tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntööpanosta Koulu 2003 s. 214 ss.

¹⁰⁰ Luganon sopimuksen 54 b.1 artiklan mukaan tunnustaminen tai täytäntööpano voidaan evätä mm. silloin, kun se toimivaltaperuste, jolla tuomion antanut tuomioistuin on pitää itseään toimivaltaisen, poikkeaa tämän yleissopimuksen toimivaltaperusteista ja tunnustamista tai täytäntööpanoaa pyydetään asianosasta vastaan, jolla on kotipaikka sellaisessa sopimusvaltiossa, joka ei ole Euroopan yhteisöjen jäsen, jollei tuomiota tästä huolimatta voida tunnustaa tai panna täytäntöön sen valtion lain mukaan, johon pyyntö on osoitettu.

Edellä mainittujen normien soveltamisalan ulkopuolella ulkomaiset tuomiot jäävät pääsäännön mukaan tunnustamatta ja täytäntöönpanematta. Tämä koskee siis toisaalta muissa kuin EU- ja ETA-valtioissa annettujen tuomioiden tunnustamista ja täytäntöönpanoa Suomessa ja toisaalta suhtautumista suomalaisiin tuomioihin tällaisissa maissa.

3 luku. Korvausvelvolliset

3.1 Valmistaja

TVastuuL:n säädöksillä, jotka koskevat korvausvelvollisia, on pyritty aikaansaamaan järjestelmä, jossa vastuu kanavoituu yhden ainoin korvausvelvollisen kannettavaksi.¹ Tällaisena tahona mainitaan laissa ensi kädessä tuotteen *valmistaja*, joka toiminnallaan luo vahinkoriskin ja joka myös yleensä parhaiten tuntee tuotteen ominaisuudet ja päättää tuotteen turvallisuuteen vaikuttavista seikoista.² Valmistajana pidetään sitä, joka on valmistanut tai tuottanut vahinkoa aiheuttaneen tuotteen (5.1 § 1 kohta).

Kuten edellä (jakso 2.1) on todettu, TVastuuL:n soveltamisen edellytyksenä ei ole, että vahinkoa aiheuttanut tuote olisi valmistettu *teollisesti tai käsityönä*. Tällaista valmistustapaa, johon kuuluvat sekä raaka-aineita käyttävä alkutuotanto että puolivalmisteiden tai muiden olemassa olevien tuotteiden jatkovalmistus, on kuitenkin tyyppilisesti pidetty silmällä lain säädöksissä valmistajan vastuusta. Jotta tuote kuului TVastuuL:n soveltamisalaan, sitä ei myöskään tarvitse valmistaa *elinkeinotoiminnassa*. Korvausvelvolliseksi voi kuitenkin joutua vain se, joka ei voi näyttää, että hän ei ole *laskenut tuotetta*

¹ Ks. HE 119/1989 s. 23, jossa mainitaan perusteluna mm. useammankertaisten vakuutusmaksujen välitähäisestä aiheutuva viime kädessä kuluttajien eduksi tuleva kokonaiskustannusten säästö.

² Ibid. Jos ensisijaisina korvausvelvollisina pidettäisiin tuotteen myyjiä, jakeluketjun sisäinen vastuunjako edellyttäisi kokonaiskustannuksia nostavia regressivaatimuksia vahingon aiheuttanutta valmistajaa vastaan, ja useaman mahdolisen korvausvelvollisen olisi otettava vastuuvakuutus.

liikkeelle elinkeinotoiminnassa.³ Se, joka on valmistanut tuotteen yksityisesti omaan käyttöön, ei siten ole TVastuuL:n nojalla vastuussa, ellei laske tuotetta liikkeelle elinkeinotoiminnassaan.⁴

Valmistamiseen rinnastetaan esimerkiksi *luonnontuotteiden* kuten maanviljelys-, karjatalous- tai kalankasvatustuotteiden tuottaminen tai jalostaminen.⁵ Jalostamattomat maatalous- ja luonnontuotteet kuten marjarat ja sienet, riista ja jalostamattomat kalastustuotteet kuuluvat laissa omaksutun tuotekäsitteen alaan. Jotta elinkeinonharjoittaja voisi joutua TVastuuL:n nojalla valmistajana korvausvelvolliseksi tälläisten tuotteiden aiheuttamista vahingoista, hänen toimintaansa on kuitenkin voitava pitää valmistamisen tai tuottamisen.

Pelkkä *keräily* luonnosta ei täytä valmistamisen tai tuottamisen kriteereitä,⁶ jojen marjojen ja sienien poimijat eivät pelkästään tämän toimintansa vuoksi ole TVastuuL:ssa tarkoitettuja valmistajia. Myös *metsästys ja kalastus* sinänsä jäänevät valmistamisen tai tuottamisen käsittideen ulkopuolelle samoin kuin eläinten teurastuskin,⁷ mutta kotieläinten kasvattajaa on pidettävä tuottajana. Niin ikään tuotteen *käsittely* siirtää toiminnan helposti valmistamisen tai tuottamisen piiriin, koska käsittelyä voidaan useissa tapauksissa pitää jalostuksesta. Niinpä tuotteen säilyvyyden parantaminen lisäämällä siihen

³ TVastuuL 7.1 § 1 kohta. Ks. elinkeinotoiminnassa tapahtuvasta liikkeellelaskemisesta jäljempänä jakso 5.2. Elinkeinotoiminnan käsite on tässä yhteydessä ymmärrettävä laajasti; mm. julkisyhteisö voi joutua TVastuuL:n mukaiseen valmistajan vastuuseen laskiessaan tuotteita liikkeelle elinkeinotoimintaan rinnastuvalla tavalla, esim. maksullisen työpaikkaravintolan ylläpitäjänä. Ks. HE 119/1989 s. 23 s.

⁴ Vaikka tuote olisi valmistettu elinkeinotoiminnassakin, se ei aiheuta tuotevastuuta, ennen kuin se on elinkeinotoiminnassa liikkeellelaskettu.

⁵ HE 119/1989 s. 48.

⁶ Ibid. Ks. myös OLJ 8/1988 s. 67. Viimeksi mainitun ehdotuksen mukaan valmistuksen käsite sai merkitystää myös siitä, että maanviljelyksen, karjanhoiton, kalastuksen ja metsästyksen jalostamattomat tuotteet oli sinä vaiheessa jätetty lakielhotuksen soveltamisalan ulkopuolelle.

⁷ OLJ 8/1988 s. 67. Rajanveto on kuitenkin hiukan hieno. Niinpä ibid. esitetään, ettei kalan perkaaminen ole valmistamista, kuten ei yleensä tuotteiden puhdistaminen tai lajittelukaan. Mutta jos kyseessä on teollinen toiminta, myös viimeksi mainitut liikkeellelaskua valmistelevat toimet rinnastuisivat valmistukseen.

kemikaalia tai jopa vain pakastamalla tuote on esitöiden mukaan⁸ jalostusta. Elintarvikkeiden valmistus ruoaksi voi kuitenkin aiheuttaa hienojakoisia rajanvetokysymyksiä.⁹

Englannin kuluttajansuojalaisissa (Consumer Protection Act 1987) tuotteen valmistuksen perusteella vastuussa olevien käsittää ("producer") selvennetään nimenomaan säännöksin (sec. 1(2)). Käsittellä tarkoitetaan tuotteen valmistajan (the person who manufactured it) lisäksi sitä, joka on irrottanut tai muuten hankkinut tuotteen (the person who won or abstracted it), jolloin ovat kysymyksessä lähinnä luonnosta irrotettavat ainekset kuten mineraalit ja öljy.¹⁰ Lisäksi määritellään valmistajaksi se, joka on suorittanut tuotteeseen kohdistuvan teollisen tai muun prosessin, jos tuotteen olennaiset ominaisuudet on aikaansaatu tuossa prosessissa (— essential characteristics of which are attributable to an industrial or other process having been carried out (for example, in relation to agricultural produce) —). Esimerkkinä viimeksi mainitusta valmistustyyppistä mainitaan siis maanviljelystuotteet.

Tuotteen valmistaminen voi ilmetä myös pelkästään valmiiden osien *kokoamisenä* lopputuotteeksi. Tällöin niin osien (osatuotteiden) valmistajat kuin kokoamistyön suorittajakin voivat olla valmistajina vastuussa lopputuotteen aiheuttamista vahingoista. Osatuotteiden valmistajien vastuu on kuitenkin pyritty rajoittamaan niihin tilanteisiin, joissa vahinko johtuu ainakin osaksi osatuotteen puutteellisesta turvallisuudesta eikä vain kokoamistyössä tapahtuneesta virheestä. Tällöin sekä osatuotteiden että lopputuotteen valmistajat ovat yhteisvastuussa (TVastuuL 4 §).

Lopputuotteen valmistajana on Saksan oikeuskäytännössä pidetty mm. sitä, joka kokoaa tuotteen valmiiksi toisten valmistajien toimittamista osista.¹¹ Sitä vastoin tuotteen pelkän annostelun tai myynti-

⁸ Ibid.

⁹ Ks. esim. Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 109: ravintola on yleensä valmistajana vastuussa ruoanvalmistuksen perusteella, mutta esimerkiksi pelkkä ruoan lämmitys mikrouunissa valmistajan ohjeiden mukaan ei välttämättä aiheuta tällaista vastuuta.

¹⁰ Kyseisestä säännöksestä ks. Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 39 s. ja Clark 1989 s. 55 ss.

¹¹ OLG Dresden, VersR 1998 (ns. "Fahrrad-Fall"). Ks. Kullmann ZEuS 2002 s. 42.

kokoon jakamisen (esimerkiksi köyden paloittelun) ja toisen yrittäjän nimellä varustettuun myyntipakkaukseen laittamisen ei ole katsottu riittävän valmistajanaseman perusteeksi.¹²

Jos taas turvallisuuspuute on syntynyt lopputuotteen kokoamisvaiheessa, osatuotteiden valmistaja voi vastuun välttämiseen saattaa todennäköiseksi, ettei hänen valmistamansa tuotteen turvallisuudessa ollut vahingon aiheuttanutta puutetta silloin, kun hän *laski tuotteen liikkeelle* (TVastuuL 7.2 §). Niinpä osatuotteen valmistaja ei yleensä joudu vastuuseen, jos turvallisuuspuute johtuu lopputuotteen suunnittelusta tai rakenteesta eikä vika ole osatuotteissa. Se, että lopputuotteeseen on valittu sopimaton osa, ei yleensä ole osatuotteen valmistajan vastuulla.¹³ Turvallisuuspuutetta arvioitaessa on kuitenkin otettava huomioon muun muassa tuotteen *ennakoitavissa oleva käyttö* (lain 3 §), joten osatuotteen valmistajan vapautuminen vastuusta voi edellyttää, että hän varautuu asianmukaisella tuoteinformaatiolla tai muunlaisin turvajärjestelyin myös tuotteen käyttöön erilaisten lopputuotteiden osana. Osatuotteen valmistaja voi välttää vastuun myös näytämällä, että puutteellinen turvallisuus johtuu osatuotteen tilanneen valmistajan antamista *ohjeista*.¹⁴

Loppu- ja osatuotteen valmistajien erotaminen toisistaan on siis välttämätöntä muun muassa sen vuoksi, että vain osatuotteen valmistaja voi vedota viimeksi mainittuihin vapautusperusteisiin. Erottelu ei yleensä tuotakaan vaikeuksia: lopputuotteen valmistajana on pidettävä sitä, jonka suoritukseen tuotteen liikkeellelaskua edeltävä viimeinen valmistusvaihe kuuluu ja jonka lukuun tuotteen liikkeellelasku ensi vaiheessa tapahtuu.¹⁵ Siten esimerkiksi autoteollisuudessa alustan- ja korinvalmistajat voivat kumpikin olla joko lopput- tai

¹² OLG-Report Düsseldorf 2001 S. 20 ("Propylenseil"). Ks. Kullmann, ibid.

¹³ Ks. jäljempänä jakso 5.5.

¹⁴ Ks. tarkemmin jäljempänä jakso 5.5. – Osatuotteen valmistaja voi kuitenkin olla vastuussa tuottamuksensa perusteella, esimerkiksi jos hänen olisi tullut informoida lopputuotteen valmistajaa osatuotteen sopimattomuudesta kyseisenlaiseen lopputuotteeseen. Ks. Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 108 s.

¹⁵ Ks. edellä jakso 2.1. i.f.

osatuotteen valmistajia sen mukaan, miten tuotantoprosessi ja liikkeellelasku on niiden kesken järjestetty.¹⁶ Lopputuotteen kokoamiseen perustuva valmistajan tuotevastuu voi kuitenkin aiheuttaa raja-veto-ongelmia, kuten muun muassa rakennusalan erikoisurakoitsijoiden vastuuta koskevat esimerkit osoittavat.¹⁷

Maalausurakoitsijan työhön kuuluu säädönmukaisesti käytettävän maalin sekoittaminen väritehtaiden sinäsä valmiista tuotteista. Tuntuu keinotekoiselta pitää esimerkiksi sellaisia rutuunitoimia kuin maalin ohennus tai sävytys TVastuuL:ssa tarkoitetun valmistajan aseman perusteina. Maali saanee haitallisia ominaisuuksia vain harvoin vasta sekoitustyön yhteydessä. Jos sekoittaja pidättäisiin lopputuotteen valmistajana, hänen olisi suojanaan vastaavaa vapautumisperustetta kuin osatuotteen valmistajalla TVastuuL 7.2 §:n mukaan. Lopputuotteen valmistaja ei toisin sanoen voi vedota siihen, että turvallisuuspuute ei johdu hänen suorituksestaan, vaan osatuotesta. Maalin sekoittajan vastuu voisi ehkä tulla kysymykseen, jos tuote saa turvallisuuspuutteen nimenomaan maalauskseen vaikutuksesta, esimerkiksi maalin reagoidessa tuotteen pintakerroksen kemiallisten ainesosien kanssa.¹⁸

Tuotevastuuun jakautumista maalausurakoitsijan ja kattotuolin valmistajan (puusepän) välillä on arvioitu edellä (jakso 2.1.2) mainitussa saksalaisessa oikeustapauksessa,¹⁹ jossa puuseppä oli valmistanut kattotuolin puiset rakenneosat ja toinen yritys oli maalannut ne valmistajan tuotantotiloissa. Valmistaja oli sitten kiinnittänyt osat rakennukseen kattotuoliksi. Puuseppä on ratkaisun mukaan sahattujen ja höylättyjen palkkien valmistaja, maalarit taas maalattujen palkkien valmistaja. Osien liittäminen rakennukseen kattotuoliksi ei ratkaisun mukaan ole valmistustoimintaa, joka aiheuttaisi puusepälle valmistajan tuotevastuuun. Puuseppä ei siten vastaa vahingosta, joka on aiheutunut palkkien maalaussessä käytetystä puunsuoja-aineesta.

¹⁶ Taschner – Friesch 1990 s. 320 s.

¹⁷ Ks. edellä jakso 2.1.

¹⁸ Vrt. Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 107, jossa maalaustyön suorittajan ja maalin valmistajan vastuu rinnastetaan pakkaajan ja pakkaukseen valmistajan vastuuseen ja jäsenettään tekstillä esitettyyn tapaan.

¹⁹ OLG Stuttgart, VersR 2001, S. 465, Kullmann, ibid.

Valmistajan asema edellyttääne, että kyseinen elinkeinonharjoittaja kohdistaa tuotteeseen sellaisen toimen, joka vaikuttaa tuotteen luonteeseen tai määräävään ominaisuuteen, eikä kysymyksessä ole tuotteen valmistusprosessiin verrattuna vain vähäinen käsitteily.²⁰ Tällöin on kysymys myös mm. tuotteen ja palveluksen välisestä rajavedosta, jota on edellä (jakso 2.1.2) tarkasteltu mm. erikoisurakoitsijoiden tuotevastuu koskevin esimerkein. Se, että tuote saa elinkeinonharjoittajan suorituksen tuloksena ominaisuutensa ja toimintakykynsä, voi olla valmistajanasemaa tukeva kriteeri, mutta toisaalta erikoisurakoitsijoiden ollessa kyseessä suoritustuloksen "kompaktiuden" puute voi siirtää suorituksen tuotekäsitteen piiristä palveluksen puolle. Viimeksi mainitussa tapauksessa ei ole kysymys valmistuksesta, vaan osien kiinnittämisestä kiinteistöön.

Suunnittelijan suoritus kohdistuu henkiseen tuotteeseen, ja sitä on pidettävä lähinnä palveluksena. Siten suunnittelija ei ole TVastuuL:n nojalla vastuussa suunnitelmien mukaan valmistetun tuotteen turvallisuuspuutteista, jotka johtuvat suunnitteluvirheistä.

Tuotteen kokoamiseen perustuvan valmistajanaseman rajaamiseksi joudutaan myös erottamaan toisistaan tapaukset, joissa tuote toimitetaan jakeluteknisistä syistä *asennusvalmiina osina*, ja tapaukset, joissa tuotteen saattaminen käyttövalmiiksi edellyttää palveluksena pidettävien asennustoimien lisäksi tuotteeseen vaikuttavia *viritys- tms. toimia*. Jos asennusvalmiiden osien kokoamiseen ei kuulu itse tuotteen työstämistä ja asennus tapahtuu lähinnä valmistajan ohjeiden mukaan eikä edellytä erityistä ammattitaitoa eikä muiden kuin yksinkertaisten työkalujen käytöötä, kysymyksessä ei yleensä ole valmistus.²¹

Esimerkiksi *tietokoneen* käytökuntoon saattamiseen taas kuuluu mm. käyttöjärjestelmän ja toimitukseen kuuluvien ohjelmien niin sanottu instalointi (asennus toimintojen perussäätöineen ja testauksineen). Ainakin laajempien järjestelmien käytöönnotossa nämä to-

²⁰ Tätä kriteeriä käytetään teoksessa Taschner – Frietsch 1990 s. 317 s. eroteltaessa toisistaan niitä tapauksia, joissa valmistajan tuotevastuu tulee kysymykseen ja niitä, joissa tuotevastuu voi perustua vain tavaran liikkeellelaskemiseen.

²¹ Ks. Taschner – Frietsch 1990 s. 318 ss.

met edellyttää erityistä ammattitaitoa ja vaikuttavat olennaisesti koneen toimintoihin. Tällöin on mahdollista, että niiden suorittajaa pidetään loppuntuotteen valmistajana. Tietokoneen tai muun laitteen toimintoja ohjaavan käyttöjärjestelmän ja muiden ohjelmien valmistajat taas rinnastuvat osatuotteiden valmistajiin suhteessa kyseisestä laitteesta aiheutuviin tuotevahinkoihin.²²

Tuotteiden *pakkaamisesta* ei yleensä aiheudu valmistajanasemaa. Jos tuotteen valmistaja suorittaa pakkaamisen, tuote ja pakkauksien muodostavat yhdessä loppuntuotteen. Kyseinen elinkeinonharjoittaja on siis valmistajana vastuussa myös pakkauksesta, minkä lisäksi pakkauksien valmistanut yritys vastaa osatuotteen valmistajana. Jos pakkaamisen yhteydessä tuotetta joudutaan käsittelemään esimerkiksi nesteen ja sillä täytettävän pakkauastian välisen kemiallisten reaktioiden estämiseksi, pakkaamista sinänsäkin voidaan pitää tuotteen valmistamisen.²³

Erityisesti autoalalla merkittävä osa tuotteista on valmiisiin tuotteisiin tarkoitettuja *lisävarusteita*, joilla itse tuotteen ulkonäkö ja ominaisuuksia voidaan joissakin tapauksissa huomattavasti muuttaa. Koska kyseessä kuitenkin on valmiisiin tuotteisiin kohdistuva lähinnä palvelukseen rinnastuva suoritus, lisävarusteiden myyjää ei yleensä voida pitää (osa- eikä loppuntuotteiden) valmistajana, vaikka myyjä suorittaisi myös lisävarusteiden asentamisen.²⁴

Tuotteen *korjaaminen* tai kunnostaminen jää yleensä valmistuksen käsitteen ulkopuolelle. Jos korjaaja on tuotteeseen liittämänsä varaosan valmistaja, hän voi joutua vastuuseen osatuotteen valmistajana. Tuotteen *entistämisessä* taas työn suorittajan luovan ammattitaidon merkitys voi olla niin keskeinen, että työn tulosta voidaan pitää alkuperäiseen esineeseen nähden uutena itsenäisenä tuotteenä.²⁵ Tällöin entistäjä on tuotteen valmistajan asemassa.

Tuotteen valmistajan määrittelyyn voi liittyä erityisiä ongelmia sovellettaessa TVastuuL:ia niihin vahinkoihin, jotka ovat aiheutuneet tuotteesta sen varsinaisen "elinkaaren" jälkeen. *Jätteiden uudelleenkäytön ja kierrätyksen* yhteydessä jätteet muuttuvat takaisin normaalitunteiksi, mikä vaikuttaa vastavasti niihin kohdistuviin turvaodotuksiin.

²² Ks. myös edellä jakso 2.1.4.

²³ Taschner – Frietsch 1990 s. 321 s. ja Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 107.

²⁴ Ks. Taschner – Frietsch 1990 s. 321 ja Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 110.

²⁵ Ks. Clark 1989 s. 64.

Kierräystuotteet kuuluvat luonnollisesti TVastuuL:n soveltamisalaan. Jätteidenkäsitteliä ja kierräystuotteiden valmistaja ovat tällöin uuden tuotteen valmistajina ja alkuperäisen tuotteen valmistaja vastaavasti osatuotteen valmistajana lain mukaisessa tuotevastuuissa.²⁶

Eriisten työnsuorittajien ”tuotevastuuuoikeudellisen” aseman määrittelemiseksi ei riitä, että heidät voidaan luokitella joko ”valmistajiksi” tai ”palveluksen suorittajiksi”. Työsuoritukseen sisältyvä tai liittyvä tuotteet voivat nimittäin aiheuttaa työnsuorittajalle tuotevastuuun myös muulla perusteella kuin TVastuuL:ssa tarkoitettuna valmistajana. Lähinnä tulee tällöin kysymykseen *markkinointiin tai liikkeelle-laskuun* perustuva vastuu (TVastuuL 5 §:n 4 kohta ja 6 §). Liikkeelle-laskijan vastuu on kuitenkin toissijaista, ja se voidaan välttää antamalla korvausta vaativalle tieto ensisijaisesta vastuusubjektista.

Tuotteen valmistajan asema liittyy TVastuuL:ia sovellettaessa tosiasialliseen valmistukseen. Siten valmistuslisensi- ja franchising-tapaauksissa *lisenssinsaaja* (tosiasiallinen valmistaja) voi olla TVastuuL:n mukaan vastuussa valmistajana, mutta lisenssinantajan vastuulle on löydettävä muu peruste, jos halutaan soveltaa TVastuuL:ia.²⁷ Tällaisena perusteena voi olla esimerkiksi se, että lisenssinantaja antaa lisenssinsaajan käyttää omaa tavaramerkkiään (ks. TVastuuL 5 §:n 3 kohta).

Lisenssinantajan vastuu valmistajana ei voi johtua edes siitä, että lisenssillä valmistettujen tuotteiden puutteellinen turvallisuus johtuu lisenssin kohteina olevien suunnitelmien virheellisyystä. Suunnitelmien laatinminen rinnastuu lähinnä palvelukseen eikä aiheuta TVastuuL:n mukaista valmistajan asemaa.

²⁶ Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 110 ja Reich – Micklitz 2003 s. 1062 s.

²⁷ Ks. HE 119/1989 s. 48, Taschner – Frietsch 1990 s. 315 s. ja Reich – Micklitz 2003 s. 1062. Kuitenkin on esitetty myös käsityksiä, joiden mukaan franchisenantajaa ja -saajaa tulisi arvioida yhtenä kokonaisuutena valmistajakäsitettä sovellettaessa; ks. Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 109.

3.2 Maahantuоja

3.2.1 Säännöksen yhteismarkkinaulottuvuus

Maahantuоjan vastuuta koskevan perussäännöksen (TVastuuL 5.1 §:n 2 kohta) mukaan lain mukainen vahingonkorvausvelvollisuus on sillä, joka on *tuonut vahinkoa aiheuttaneen tuotteen Euroopan talousalueelle siellä liikkeelle laskettavaksi*. Säännöksen alkuperäisen sanamuodon mukaan maahantuоja oli se, joka oli tuonut tuotteen Suomeen. Muutos kuuluu säännöksiin, joilla TVastuuL yhdenmukaisestiin tuotevastuudirektiivin kanssa (L 99/1993). Muitettu säännös ilmentää lain yhteismarkkinaulottuvuutta, kun maahantuonnin kanalta ratkaiseva aluetta ei määritellä jäsenvaltion, vaan yhteismarkkinoiden perusteella.

Yhteismarkkinoiden intressi heijastaa maahantuоjan tuotevastuuun kansainvälistä kauppapolitiista merkitystä,²⁸ joka perustuu olettamukseen, että maahantuоjan tuotevastuulla voi olla merkitystä yritysten kansainvälistelle kilpailukyvylle. Maahantuоjan vastuu saattaa olla yritykselle todellinen kustannustekijä sen vuoksi, että kansainvälisten kauppasopimusten vastuunrajoituslausekkeet estävät usein maahantuоja siirtämästä tuotevastuutaan regressiteitse valmistajan tai muun korvausvelvollisen kannettavaksi, jolloin vastuu jää lopullisesti rasittamaan maahantuоja.

Euroopan talousalueeseen (ETA, engl. European Economic Area, EEA) kuuluvat EU:n jäsenvaltiot ja EFTA-maista Norja, Islanti ja Liechtenstein, mutta ei Sveitsi. Maahantuоjan vastuuta koskevan säännöksen perusteena on se TVastuuL:n mukaisen vastuujärjestelmän lähtökohta, että vahingon kärсineellä tulee olla kohtuullinen mahdollisuus tietää, kuka on vahingosta vastuussa, ja mahdollisuus kohdistaa vaatimuksensa kyseiseen korvausvelvolliseen.²⁹ Tämä periaatteessa edellyttää, että se, johon vaatimus kohdistetaan, on velvollinen vastaamaan *vahingonkärсijän kotivaltion tuomioistuimessa* ja aina-

²⁸ Ks. edellä 1.3.3. ja HE 119/1989 s. 24 s.

²⁹ Ks. HE 119/1989 s. 23 ss. ja 48.

kin, että korvaustuomio on *täytäntöönpanavissa* vastuuvelvollista vastaan hänen kotivaltiossaan.³⁰ Tuomioistuinten toimivaltaa sekä tuomioiden tunnustamista ja täytäntöönpanoa siviili- ja kauppa-oikeuden alalla koskevan EU:n neuvoston asetuksen (ns. Brysselin tuomioasetuksen) ja Luganon sopimuksen perusteella (ks. edellä jaksso 2.5) tuomioistuinten yleistoimivaltaa ja tuomioiden tunnustamista koskevat säänöt mahdollistavat tosin aikaisempaa useammin ulkomaisten valmistajien tavoittamisen. Mahdollisuus saada myös maahantuojia tuotevastuuseen tehostaa kuitenkin vahingonkärsijän oikeussuojan toteuttamismahdollisuuksia.

Perussäännön mukaan maahantuojan vastuu perustuu siis *tuontiin Euroopan talousalueelle*, mutta ei ETAn sisällä tuontiin maasta toiseen. EU:n alue on kuitenkin asetettu erikoisasemaan myös ETAn sisällä. TVastuuL 5.1 §:n 3 kohdan mukaan nimittäin vahingonkorvausvelvollisuus on myös sillä, joka on liikkeelle laskettavaksi tuonut tuotteen Euroopan vapaakauppalaittoon kuuluvasta valtiosta (EFTA-valtiosta) Euroopan yhteisöön, Euroopan yhteisöstä EFTA-valtioon tai EFTA-valtiosta toiseen EFTA-valtioon. Viimeksi mainitun säännöksen soveltamista rajoittaa kuitenkin kompromissi yhteismarkkinaintressin ja vahingonkärsijän oikeussuojaintressin välillä. TVastuuL 5.2 §:n mukaan nimittäin lainkohdan 1 momentin 3 kohtaa ei sovelleta Luganon sopimuksen ratifioineiden valtioiden väliseen tuontiin sikäli kuin vahingon kärsineelle myötäinen tuomio voidaan ratifioinnin johdosta panna täytäntöön TVastuuL 5.1 §:n 1, 2 ja 4 kohdan mukaan korvausvelvollista eli valmistajaa, Euroopan talousalueelle tuoja tai markkinoijaa vastaan.

Säännöt maahantuojan vastuusta, kun tuonnin osapuolena on EFTA-valtio, ovat siis monimutkaiset. Kysymykseen tulevia valtioita ovat Norja, Islanti ja Liechtenstein, jotka kuuluvat ETAan, sekä Sveitsi, joka on myös ETAan nähden ulkopuolinens. Se, joka on tuonut tuotteen näistä valtioista EU-maan, EU:sta mainittuihin valtioihin tai EFTA-valtiosta toiseen, on maahantuojana tuotevastuussa. Tästä säännöstä on siis kuitenkin edellä mainittu Luganon

³⁰ Ks. näistä kysymyksistä edellä jaksos 2.5.

sopimuksen ratifioineiden valtioiden välillä sovellettava poikkeus. Luganon sopimuksen ovat ratifioineet kaikki EU:hun ennen vuoden 2004 itälaajentumista kuuluvat jäsenvaltiot³¹ ja niiden lisäksi mm. kaikki edellä mainitut EFTA-maat (Norja, Islanti, Liechtenstein ja Sveitsi).³² Siten maahantuonti EU:n ja EFTAn välillä tai EFTA-maiden välillä ei pääsäännön mukaan perusta maahantuojan vastuuta.

Vaikka kaikki kysymykseen tulevat maat ovat ratifioineet Luganon sopimuksen, on TVastuuL 5.3 §:ssa kuitenkin säädetty, että lainkohdan 1 momentin 3 kohdan ja 2 momentin soveltamisesta Liechtensteinin ruhtinaskuntaan ja Sveitsin valaliittoon säädetään erikseen asetuksella. Tämä koskee siis edellä mainittuja sääntöjä EFTA-valtioon tai EFTA-valtiosta tapahtuvaan maahantuontiin perustuvasta vastuusta ja siitä tehtävästä poikkeuksista Luganon sopimuksen ratifioinnin perusteella. Asetuksella (1139/1995) on säädetty tämän sääntelyn soveltamisesta Liechtensteiniin, mutta Sveitsiä koskeva vastaavaa asetusta ei ole annettu.

Se, joka tahtoo välittää TVastuuL 5.1 §:n 3 kohtaan perustuvan "EFTA-maahantuojan" vastuun, on todistamisvelvollinen sen suhteeseen, että vastuuveltuomio voidaan panna täytäntöön tuotteen valmistajaa, Euroopan talousalueelle tuoja tai markkinoijaa vastaan. Jos EFTA-maahantuojan vastuun soveltamatta jättämisen edellytykset ovat olemassa, vastuun välittämistä ei toisaalta estä se, että mainitut muut vastuuvelvolliset, valmistaja, Euroopan talousalueelle tuoja tai markkinoija, mahdollisesti olisivat vastuukyyttömiä.³³

Maahantuojan vastuun sääntelyssä on pyritty mahdollisimman pitkälle turvaamaan tuomion tosiasiallinen täytäntöönpanomahdollisuus, mikä edellyttää, että jollakulla vastuuvelvollisella on kotipaikka tai täytäntöönpanokelkoista varallisuutta Euroopan talousalueella. Tämä ilmenee erityisesti EFTA-maahantuojan vastuun sääntelyssä (TVastuuL 5.1 § 3 kohta). Sanottu säännös enempää kuin pääsääntöökään (5.1 § 2 kohta)"ETA-maahantuojan" vastuusta ei silti voi taata sitä, että tällainen vastuuvelvollinen löytyisi. Vaikka nimittäin maahantuaja olisi ainoa mahdollinen vastuuvelvollinen, tuomio ei ole sitä vastaan

³¹ Niiden välillä sovelletaan nykyään tosin Luganon sopimuksen sijasta Brysselin tuomioasetusta (ks. edellä jaksos 2.5).

³² Ks. esim. Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 114. Lisäksi Luganon sopimuksen on uusista EU:n jäsenmaista ratifioinut Puola.

³³ Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 115 s.

täytäntöön pantavissa, jos sillä ei ole ETA-alueella kotipaikkaa eikä omaisuutta.³⁴

Vaikka laissa edellytetyn järjestelyn pyritään turvaamaan tuotevastuuvaatimuksen toteuttamista tuomioistuinteise, jäsenvaltion alueen korvaaminen yhteismarkkina-alueella maahantuonin kannalta ratkaisevaa aluetta määriteltäessä voi merkitä vahingonkärsijän oikeussuojan kaventamista.³⁵ Vahingonkärsijän aseman helpottamiseksi asetetaan TVastuuL 13 §:ssä kuitenkin maahantuojalle velvollisuus avustaa hänitä korvausvaatimuksen käänämisesessä vieraalle kielelle tai korvata käänänträmisenstä aiheutuneet tarpeelliset kustannukset. Tämä velvollisuus on myös tuotteen myöhemmällä liikkeellelaskijalla, jos hän ei kohtuullisessa ajassa pyynnöstä ilmoita korvausta vaativalle maahantuojaa. Velvollisuus koskee siis kuitenkin vain korvausvaatimuksen eikä esimerkiksi haastehakemuksen tai vahinko- ym. ilmoitusten käänämistä. Lioin maahantuojalla ei ole velvollisuutta antaa vahingonkärsijälle neuvoja esimerkiksi korvausvaatimuksen esittämisenstä.³⁶

3.2.2 Milloin maahantuojan vastuu tulee kysymykseen

Tavaran tosiasialliseen maahantuontiin voi erilaisten sopimusjärjestelyjen vuoksi osallistua useita siihen liittyviin tehtäviin erikoistuneita yrityksiä. Maahantuojan vastuu on kuitenkin tarkoitust sälyttää vain sille, *jonka lukuun tuote tuodaan maahan* eli Euroopan talousalueelle siellä liikkeelle laskettavaksi, eli yleensä sillä, joka on tilannut tavaran ulkomaiselta valmistajalta tai myyjältä.³⁷ Sopimusjärjestelyn tästä vastuuta ei voida kiertää esimerkiksi siten, että tosiasiallista maahantuontia varten perustettaisiin näennäinen yritys tuotevastuuun kantajaksi. Vastuu ei nimittäin määrädy tosiasialisen maahantuonin mukaan, vaan sen perusteella, kenen lukuun maahantuonti tapahtuu.

Viimeksi mainitun kriteerin vuoksi myöskään esimerkiksi maahantuonin käytännössä hoitava *huolintaliike* ei joudu maahantuojan vastuuseen. Maahantuojan asema voi kuitenkin aiheuttaa rajanveto-ongelmia esimerkiksi *komissiokaupassa* ja käytettäessä

³⁴ Howells 2000 s. 212.

³⁵ Ks. edellä jakso 1.3.3.

³⁶ HE 119/1989 s. 54. Ks. myös jäljempänä jakso 7.2.

³⁷ HE 119/1989 s. 48.

kauppaedustajaa. Maahantuonin komissiokaupassa on yleensä kysymys myyntikomissiosta. Asetelma on tällöin se, että komissionsaaja, jolla on toimipaikka Suomessa, myy täällä ulkomaisen komissionantajan tuotteita heidän välisensä komissiosopimuksen perusteella. Komissiokaupassa on kyse ns. välillisestä edustuksesta eli siitä, että tehdessään kaupan kolmannen henkilön kanssa komissionsaaja toimii omissa nimissään, joskin toisen (komissionantajan) lukuun. Ostatajan vastapuolen kauppasopimusuhteessa on siten komissionsaaja eikä antaja; tosin tavaroiden omistusoikeus siirtyy välittömästi komissionantajalta ostajalle.³⁸

Sovellettaessa TVastuuL:ia maahantuojana on pidettävä komissionsaajaa. Tätä lain esitöistä³⁹ ilmenevä kantaa voidaan perustella sillä, että komissionsaaja on tuotteen jakeluketjussa sopimusoikeudellisesti riittävän itsenäinen saadakseen tuotevastuusubjektiin aseman.

Ostokomissiossa päämies antaa komissionsaajan tehtäväksi ostaa kolmannelta tavaroita omissa nimissään, mutta päämiehen (komissionantajan) lukuun. Jos tavarat ostetaan ulkomailta, on edellä olevien näkökohtien mukaisesti kotimaista komissionsaajaa pidettävä tässäkin tapauksessa maahantuojana.

Kauppaedustaja taas välittää myyjälle ostotarjouksia tai päätää ns. välittömänä edustajana eli päämiehen nimissä myyntisopimuksia.⁴⁰ Vaikka kauppaedustaja toimiikin itsenäisenä elinkeinonharjoittajana kiinteästä liikepaikasta käsin, sanotun sopimusoikeudellisen asetelman vuoksi maahantuojan asemassa on yleensä tuotteen suomalainen ostaja eikä ulkomaisen myyjän kauppaedustaja.⁴¹ Lain esitöiden mukaan myös kauppaedustajaa (agenttia) voitaisiin kuitenkin ta-

³⁸ Ks. esiin. Hellner 1982 s. 281.

³⁹ HE 119/1989 s. 48.

⁴⁰ Ks. L kauppaedustajista ja myyntimiehistä (417/1992) 1 §. Ks. myös Hellner 1982 s. 282.

⁴¹ Tämä koskee vielä suuremmalla syällä ns. myyntimiestä, jolla ei ole kiinteää toimipaikkaa ja joka on työopimusuhteessa päämiehen. Ks. L kauppaedustajista ja myyntimiehistä 39 §.

pauskohtaisesti pitää maahantuojana, jos hän esimerkiksi toimittaa maahantuomastaan varastosta tavaraa tilaajille.⁴²

Sovellettaessa TVastuuL:ia maahantuontiin liittyvien sopimusjärjestelyjen osapuoliin voitaneen maahantuojan asemaan vaikuttavina yleisinä kriteereinä ottaa huomioon muun muassa liikevoiton jakaamista koskevat järjestelyt maahantuontiin osallisten kesken, liiketoiminnan kiinteä ja pysyvä organisaatio sekä julkinen profiloituminen kyseisen tuotteen maahantuojaksi.

Maahantuontiin liittyvän tuotevastuuun määritämiseksi voidaan muisakin kuin edellä mainituissa tilanteissa joutua lajentamaan näkökulmaa tosiasiallisesta rajanylityksestä tuotteen jakeluketjun muihin osiin. Tavaran kuljetus rajan yli mahdollisine tullimaksujen suorituksineen kaan ei sinänsä riitä täytämään TVastuuL:ssa tarkoitettun maahantuonnin kriteereitä. Maahantuonti ei ole kysymyksessä esimerkiksi silloin, kun kotimainen tavaara, joka on aiottu täällä liikkeellelaskettavaksi, kuljetetaan maan rajat ylittävä reittiä pitkin kotimaassa olevaan määräpaikkaan. Jotta rajanylitys ei tällöin olisi maahantuontia, sen tulee kuitenkin johtua vain tavaran kuljetuksesta sanottuun määräpaikkaan eikä tarkoituksesta saa olla tavaran liikkeellelasku ulkomailta. Jos taas tavaran valmistukseen jokin vaihe tapahtuu ulkomailta tai tavaran jakeluketjuun kuuluu ulkomaisia myyjiä, tavaran tuonti kotimaahan tällaiseen valmistus- tai jakeluketjuun kuuluvana toimenä on maahantuontia.⁴³

Maahantuojan asemaa monimutkaisessa sopimusjärjestelyssä on jouduttu selvittämään itävaltalaisessa oikeustapaiksessa.⁴⁴ Siinä tuotteen (tikkaat) toimitus itävaltalaiselle tukkumyyjä L:lle unkarilaiselta valmistajalta F:ltä oli sovittu tapahtuvaksi välihenkilön W kautta,

⁴² HE 119/1989 s. 48.

⁴³ Suomessa tavaran kuljettaminen kotimaisesta kohteesta toiseen tapahtuneet harvoin maan rajat ylittäen. Sitä paitsi maahantuojan vastuu aiheutuu pääsäännöön mukaan vain tavaran tuonnista Euroopan talousalueelle, mutta ei tavaran liikkumisesta sen sisällä valtioiden rajat ylittäenkin. Tavaran liikkuminen ETA:n sisäisen kuljetuksen aikana ETA:n alueen ulkopuolella on luonnollista, esimerkiksi kuljetettaessa tavaraa Italiasta Sveitsin kautta Saksaan. Tällöin ei siis ole kysymyksessä maahantuonti, toisin kuin yleensä ETA:n ulkopuolelle vietyjen ETA-tuotteiden jälleenkuonissa (reimport) ETAn alueelle. Ks. esim. Taschner – Frietsch 1990 s. 331.

⁴⁴ Korkeimman oikeusasteen ratkaisu 26.1.1995, (1995) Juristische Blätter 456; ks. Haybeck 1996 s. 16.

jonka taustalla oli Unkarin ulkomaankauppaviranomainen. Ostaja L oli tilannut tuotteen W:ltä F:n kautta. W esiintyi tässä kuviossa F:n tuotteen ostajana, joka laskutti L:ää siten, että tämä maksoi suoraan W:lle. Sopimusneuvottelut oli käyty L:n ja F:n välillä, ja W oli jättänyt niiden ulkopuolelle. W ei saanut suoraan hyötyä tuotteen myynnistä, mutta se sai hyvitykseksi tuontilisenssejä Unkariin toisille tuotteille. Vaikka W sanoi suorittaneensa tullimaksuja ja rahtikustannuksia vain tiliselvitysoperaatioita hoitavana yksikkönä, sitä pidettiin tuotteen maahantuojana Itävaltaan. Ratkaisevana seikkana ei siis pidetty tuotteen fysistä hallinnan luovutusta, vaan maahantuojan aseman katsottiin olevan sillä tuontimaassa sijaitsevalla yrityksellä, jolla on oikeus luovuttaa esineen hallinta jakeluketjun seuraavalle jäsenelle. Tuotteen toimituksen katsottiin olevan W:n liiketoimintaa, josta se sai vastikseen muiden tuotteiden tuontilisensseinä.

Maahantuontiin liittyvä vastuu koskee lain mukaan niitä tavaroida, jotka tuodaan maahan *täällä liikkeelle laskettavaksi*.⁴⁵ Maahantuaja, kuten muutkin korvausvelvolliset, välttää sitä paitsi vastuun, jos hän voi näyttää, ettei hän ole laskenut tuotetta liikkeelle elinkeinotoiminnassa (TVastuuL 7.1 §:n 1 kohta). Kuten näistä säännöksistä ilmelee, maahantuojan vastuu liittyy nimenomaan elinkeinotoiminnassa tapahtuvaan maahantuontiin. Siten tavaran tuominen maahan omaan käyttöön ei aiheuta TVastuuL:n mukaista vastuuta edes siinä tapauksessa, että tavaran käyttötarkoitus muuttuu maahantuonnin jälkeen ja se lasketaan liikkeelle elinkeinotoiminnassa.⁴⁶ Vastuu voi tällöin kuitenkin perustua tuotteen liikkeellelaskemiseen (TVastuuL 6 §).

Ratkaisevaa maahantuojan vastuun kannalta on edellä mainitussa tilanteessa siis tavaran aiottu käyttötarkoitus maahantuontihetkellä. Huomioon on kuitenkin otettava maahantuojan todellinen tarkoitus,

⁴⁵ Sitä, milloin on kysymyksessä liikkeellelasku, on selvitetty jäljempänä jaksossa 5.2. Tyypillisä liikkeellelaskutapoja ovat esimerkiksi tavaran myynti, vuokraus, leasing ja toimittaminen palvelukseen sisältyvä. Niin ikään esimerkiksi tavaran luovutus liikelahjana on sen liikkeellelaskemista (elinkeinotoiminnassa).

⁴⁶ HE 119/1989 s. 48 ja Taschner – Frietsch 1990 s. 332. Jos taas liikkeellelasketavaksi maahantuotu tavaraa otetaankin yksityiseen käyttöön, maahantuaja välttää niin ikään vastuun, jos hän voi näyttää, ettei ole laskenut tuotetta liikkeelle elinkeinotoiminnassa (TVastuuL 7.1 §:n 1 kohta).

joka voi poiketa siitä, mihin hänen välitön ulkoinen toimintansa viittaa. Lakia ei siten tulisi voida kiertää ottamalla liikkeellelaskuun aiottu tavaraa ensin näennäisesti omaan käyttöön.

Maahantuonti liikkeellelaskettavaksi on suppeampi ilmaisu kuin elinkeinotoiminnassa tapahtuva maahantuonti, joten maahantuaja ei joudu TVastuuL:n mukaiseen vastuuseen kaikista elinkeinotoiminnassa maahantuomistaan tuotteista. Maahantuontiin liittyvää vastuuta ei ole paitsi yksityiskäytöön tuoduista tavaroista, myöskaan niistä tuotteista, jotka tuodaan maahan käytettäviksi elinkeinotoiminnassa muuten kuin liikkeellelaskettavina tavaroina. Tällaisia elinkeinotoiminnassa muuten käytettäviä tuotteita ovat mm. sellaiset *tuotantotoiminnan välineet* kuin koneet ja kuljetusvälineet. TVastuuL:n mukainen maahantuojan vastuu ei siis tällöin synny siinäkään vaiheessa, kun tällaisia välineitä myydään käytettyinä.⁴⁷

Kuluttajan ei ole kaikissa tapauksissa helppo selvittää vahinkoa aiheuttaneen tavaran todellista maahantuojaa. Laissa on lähtökohtana, että maahantuontivastuu koskee vain niitä tavaroita, jotka kyseinen yritys on todellisuudessa tuonut maahan,⁴⁸ eikä maahantuojalla siis ole yleistä vastuuta kaikkien muidenkin yritysten maahantuomista samanlaisista tavaroista. Se, onko jokin yritys todellinen maahantuaja, on kuitenkin olennäisesti helpommin kyseisen yrityksen kuin vahinkoa kärssineen kuluttajan selvitetävissä. Sen yrityksen, jolta vaaditaan korvausta TVastuuL:n nojalla, onkin kohtuuden mukaan usein näytettävä toteen, ettei se ole vastuussa kyseisestä tuotekappaleesta. Tämä sisältyy edellä mainittuun säännökseen, jonka mukaan *korvausvelvollisuudesta vapautumiseksi on näytettävä, ettei vastuuseen vaadittu yritys ole laskenut tuotetta liikkeelle elinkeinotoiminnassa*.⁴⁹

Todistustaakka maahantuojan asemasta on sinäsä korvausta vaativalla, mutta käytännössä vastuun kannalta ratkaisevaa on todistustaakan

⁴⁷ HE 119/1989 s. 48. TVastuuL 6 §:n mukainen liikkeellelaskijan vastuu voi tassakin tulla kysymykseen.

⁴⁸ HE 119/1989 s. 49. Maahantuojan vastuu ei siten koske esimerkiksi maahan tuotujen tavaroiden kopioista aiheutuvia vahinkoja.

⁴⁹ Ks. tarkemmin jakso 5.2.

jakautuminen liikkeellelaskemisen puuttumista koskevasta vapautumisperusteesta. Maahantuojan vastuuperustetta koskeva todistamisvelvollisuus voi kuitenkin saada merkitystä siinä harvinaisessa tilanteessa, että maahantuojayritys laskee liikkeelle myös muiden maahantuomia samanlaisia tuotteita. Jos korvausta vaativa ei tällöin voi näyttää toteen yrityksen tuoneen kyseistä tuotetta maahan, yritys voi olla vastuussa vain tuotteen liikkeellelaskijana.⁵⁰

3.3 Markkinoija

Ensisijaisena korvausvelvollisena rinnastetaan TVastuuL:ssa tuotteen valmistajaan ja maahantuajaan vielä se, joka on *markkinoinut tuotetta omanaan, jos se on varustettu hänen nimellään, tavaramerkillään tai muulla erottuvalla tunnuksellaan* (5.1 § 4 kohta). Tämä vastuuperuste sisältää siis kaksi kriteeriä, joiden molempien tulee täytyä, nimitään (1) tuotteen markkinoimisen korvausvelvollisen omana ja (2) tuotteen varustamisen hänen erottuvalla tunnuksellaan.

Erottuvina tunnuksina tulevat laissa esimerkkeinä mainittujen nimien ja tavaramerkin lisäksi kysymykseen *toiminimi, malli* ja muut markkinoinnin immateriaalioikeuksien kohteet, kunhan erottuvuusvaatimus täytyy. Tunnuksen käsittää ei kuitenkaan ole sidottu markkina- tai immateriaalioikeudellisiin kategorioihin eikä siten vaudita, etträ tälläisten oikeuksien suojan edellytykset täytyisivät, kuten että toiminimen tai tavaramerkin tulisi olla rekisteröity. Erottuvasta tunnuksesta voi myös käydä yrityksen yksilöivä niin sanottu logo tai muunlainen tunnus.

Jotta TVastuuL:n mukainen vastuu voisi perustua erottuvaan tunnukseen, korvausvelvollisen tulee markkinoida tuotetta omanaan. Tällainen tilanne on kysymyksessä, kun esimerkiksi tavaramerkin haltija teettää tuotteen alihankkijalla ja markkinoi sitä omalla tavara-

⁵⁰ Kuten huomautetaan teoksessa Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 (s. 112) ruotsalaiseen erityislainsäädäntöön viitaten, sähkö on jo tuotteena sellainen, että maahantuojan vastuu voi tuskin tulla kysymykseen, vaan ainostaan ulkomailla tuotetuun sähköön jälleenmyytiin perustuva (liikkeellelaskijan) vastuu. Onhan verkossa olevan sähkövirran identifiointi alkuperän suhteeseen yleensä mahdotonta.

merkillään.⁵¹ Joissakin tapauksissa markkinointia omana tuotteena koskeva kriteeri on ongelmallisempi. Rajatapauksena voidaan pitää esimerkiksi tukkuliikkeen yhtenäisiä *pakkauksia*, joilla se varustaa vähittäiskauppaan myymänsä tuotteet ja jotka yleisessä tietoisuudessa yhdistetään kyseiseen tukkuliikkeeseen. Tuotteen markkinoinnista tukkuliikkeen omana ei tällöin kuitenkaan yleensä ole kysymys, jos tuotteesta tai pakkauksesta käy ilmi valmistaja tai ainakin se, että tukkuliike ei ole valmistaja.⁵²

Todellisen valmistajan ilmoittaminen tuotteeseen liitetyn tunnuksen yhteydessä (esimerkiksi "valmistaja NN, valmistuttaja MM") ei aina riitä poistamaan tunnuksen haltijan tuotevastuu. Ratkaisevaa on, millainen yhteisvaikutelma tunnuksesta ja valmistajaa koskevasta maininnasta saadaan. Vaikka tunnuksen haltija ei esiintyisi tuotteen valmistajana, ei aina voida välttää tulkkintaa, että hän kuitenkin markkinoi sitä omanaan. Valmistajan ilmoittaminen ei toisaalta ole välttämätön edellytys sille, että tunnuksen haltija on markkinointiin perustuvasta vastuusta vapaa, jos tunnus ei aiheuta vaikutelmaa, että hän markkinoi tuotetta omanaan.⁵³

Myös jakelu- tai markkinointiliikkeet, joiden tehtäväänä on huolettaa toisten valmistamien tuotteiden menekistä järjestämällä niiden

⁵¹ Säännöksen perustelut liittyvät tyyppilisesti juuri tällaisiin tilanteisiin. Ks. HE 119/1989 s. 25. Oman liikevaron hyväksikäytämisestä toisen valmistamien tuotteiden markkinoinnin edistämiseksi katsotaan edellytävän vastuun kantamista tuotteiden aiheuttamista vahingoista. Niin ikään on tässä yhteydessä mainittu yleisön luottamus tunnettuun tavaramerkkiin. Vrt. myös Howells 2000 s. 211, jossa pidetään markkinoijan tuotevastuu perusteena tarvetta saada informaatiota siitä, että markkinoija ei ole tuotteen valmistaja. Sitä vastoin Howellsin mielestä tarkoituksesta ei ole lisätä kuluttajan suojaa osoittamalla mahdollinen maksukykyinen lisävastuu.

⁵² HE 119/1989 s. 49. Samoin voidaan arvioida sitä, että yritys on varustanut tuotteen hintalappulla, jossa on yrityksen nimi, kunhan käy selville, että yritys ei ole tuotteen valmistaja. Ks. Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 116.

⁵³ Kyscisten kriteerien muotoilussa on vivahde-ero tuotevastuudirektiivin ja TVastuuL:n välillä. Edellisen mukaan (art. 3.1) "(v)almistajalla" tarkoitetaan — sitä, joka varustamalla tuotteen nimellään, tavaramerkillään tai muulla erottuvalla tunnuksellaan esiintyy tuotteen valmistajana" (kurs. tässä). Ei kuitenkaan ole aihetta olettaa, että normien välillä olisi (ainakaan tarkoituskategoria) asiallista eroa. Ks. myös Bartl 1989 s. 222 s., jossa esitys perustuu tuotevastuudirektiiviä vastaavaan Saksan tuotevastuulakiin.

markkinointi ja liikkeellelasku, liittävät toisiaan tuotteisiin omia tunnuksiaan. Se voi aiheuttaa yritykselle markkinointiin perustuvan tuotevastuuun, vaikka yrityksen toiminnan luonne olisikin yleisesti tunnettu.⁵⁴ Jotta markkinointiliike välttäisi vastuun, sen tunnuksen yhteyteen olisi liitettävä selkeä ilmoitus, ettei yritys esiinny tuotteen valmistajana.

Jotta ilmoitus täyttäisi tarkoituksensa, saattaa riittää, että ilmoituksessa yksilöidään valmistaja, mutta ei se, että tuote ilmoitetaan valmistetuksi muualla kuin markkinointiliikkeen kotimaassa ("made in -").⁵⁵ Jos tunnuksen haltijan toiminta myyntiliikkeenä on yleisessä tietoisuudessa riittävän selvä, tunnuksen esittäminen valmistajan tunnuksen ohella tuotteen yhteydessä ei aiheuta mielikuvaaa tuotteen markkinoinnista ensiksi mainitun liikkeen omana. Tällainen on tilanne esimerkiksi siiä tapauksessa, että autoliike kiinnittää autoon oman tunnuksensa.

Yrityksen tunnuksella varustetun tuotteen luovuttaminen *likelahan* ei ole markkinoinnin tuotevastuuun aiheuttavaa tarjoamista omana tuotteena. Jos yritys ei ole lahjaksi annetun tuotteen valmistaja eikä maahantuоja, sillä ei ole TVastuuL:n nojalla tuotteen aiheuttamista vahingoista muuta kuin mahdollinen liikkeellelaskijan vastuu (TVastuuL 6 §). Luovuttamista lahjaksi voidaan nimittää joka tapauksessa pitää tuotteen liikkeellelaskemisen.⁵⁶

Lisensillä valmistettuja tuotteita markkinoidaan usein lisenssinantajan tunnuksella. Se, aiheutuuko tunnuksesta lisenssinantajalle markkinointiin perustuva tuotevastuu, on ratkaistava sen mukaan, voidaanko lisenssinantajan katsoa markkinoivan tuotetta omanaan. Pelkän tunnuksen esittäminen johtaa siihen, että vastuu on lisenssinantajalla. Mutta jos tehdään selväksi, että tuote on lisenssinsaajan valmistama, lisenssinantaja ei joudu markkinoinnin perusteella tuotevastuuseen.⁵⁷ Lisenssinsaajalla on luonnollisesti tuotteen tosiasiallisesta valmistajan asemaan perustuva tuotevastuu.

⁵⁴ Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 40 s.

⁵⁵ Ks. Bartl 1989 s. 221 s., jossa siteerataan Saksan tuotevastuulain esitötä, ja Taschner – Frietsch 1990 s. 326 s.

⁵⁶ Ks. jäljempana jaksot 3.4 ja 5.2.

⁵⁷ Taschner – Frietsch 1990 s. 326 s.

Lisenssinantajalla ei ole markkinoinnin perusteella TVastuuL:n mukaista vastuuta, jos tuotteessa on esimerkiksi ilmoitus "Valmistanut NN:n lisenssillä MM". Lisenssinantajan tuotevastuuta markkinoidjana ei sitä vastoin riittäne poistamaan pelkkä ilmoitus siitä, että tavaralla, jossa on lisenssinantajan tunnus, on valmistettu lisenssillä.⁵⁸ Jotta lisenssinantaja olisi vastuuta vapaa, tuotteesta ei saa tulla vaikutelmaa, että se on lisenssinantajan valmistama.

Myös silloin, kun korvausvaatimus perustuu markkinoinnistä johtuvan tuotevastuuseen, korvausvelvollisuus voidaan välittää kuten muissakin TVastuuL:n mukaisissa vastuutilanteissa, jos vastuuseen vaadittu henkilö voi osoittaa, ettei hän ole laskenut vahinkoa aiheuttanutta tuotetta liikkeelle elinkeinotoiminnassa (TVastuuL 7.1 §:n 1 kohta). Tämä koskee mm. sitä tapausta, että lisenssinsaajalla ei olekaan ollut oikeutta käyttää markkinoinissa lisenssinantajan tunnusta.

3.4 Liikkeellelaskija

3.4.1 Toissijaisen vastuun perusteet

TVastuuL perustuu järjestelmään, jossa lain 5 §:ssä mainitut korvausvelvolliset, valmistaja, maahantuojat ja markkinoidjat, muodostavat ensisijaisen vastuuketjun. Sen jäsenet ovat yhtäläisessä vastuussa, ei-vätkä he voi torjua korvausvaatimusta vetoamalla jonkin toisen korvausvelvollisen vastuuseen. Lain peruslähtökohtiin kuuluu, että vastuu kanavoidaan valmistusportaaseen tai sellaisille tahoille, jotka he rättämänsä vaikutelman vuoksi rinnastuvat valmistajaan. Toisaalta

⁵⁸ Vrt. Taschner – Frietsch 1990 s. 327. Teoksen esitys perustuu tässä Saksan tuotevastuulakiin, jonka sanamuoto ("sich als Hersteller ausgibt") vastaa tuotevastuudirektiiviä ja poikkeaa siten vivahteeltaan TVastuuL:n sanamuodosta. Ilmoitus valmistuksesta lisenssillä näyttäisi poistavan helpommin tavaramerkkin haltijan tuotevastuun perusteena olevan tunnusmerkin "esiintyminen valmistajana" (tuotevastuudirektiivi) kuin tunnusmerkin "markkinointi omana tuotteenä" (TVastuuL). Kuten edellä on todettu, sanamuotojen vivahde-erolla tuskikuitenkaan on tavoiteltu asiallista eroavuutta.

laissa pyritään turvaamaan vahingonkärsijän todellista mahdollisuutta esittää korvausvaatimuksensa vastuussa olevalle taholle.⁵⁹

Säännöksillä maahantuojan vastuusta tähdätään siihen, ettei vahingonkärsijän tarvitsisi etsiä korvausvelvollista ETA-alueen ulkopuolelta. Lisäksi laissa on säännös, jossa osoitetaan vahingonkärsijälle riittävän "läheinen" korvausvelvollinen siltä varalta, ettei ensisijaisia vastusubjekteja voida tavoittaa. Tämä säännös koskee tuotteen myyjän ja muun *liikkeellelaskijan* vastuuta.

Liikkeellelaskijan tuotevastuu, josta säädetään lain 6 §:ssä, poikkeaa lain 5 §:ssä säännellystä vastuusta siten, että liikkeellelaskijan vastuuta voidaan pitää 5 §:n mukaisen ensisijaisen korvausjärjestelmän täydennyksenä. Liikkeellelaskijan vastuu on nimitään valmistajan, maahantuojan ja markkinoidjan vastuuseen nähdyn toissijaisista.⁶⁰ Jos *tuotteesta ei käy ilmi sen valmistajaa tai tuottajaa*, jokainen tuotteen liikkeelle laskenut vastaa samalla tavoin kuin valmistaja tuotteen aiheuttamasta vahingosta, jollei hän vahinkoa kärsineeltä korvausvaatimuksen tai muulla tavoin ilmoituspyynnön saatuaan kohtuullisessa ajassa ilmoita vahinkoa kärsineelle vahingosta 5 §:n mukaan vastuussa olevaa tai sitä, joka on tarjonnut hänen tuotetta kaupaksi. Sama koskee myös maahan tuotua tuotetta, vaikka tuotteesta kävisi ilmi 5 §:n 1 momentin 1 tai 4 kohdan mukaan vastuussa oleva (valmistaja tai markkinoidja), jollei tuotteesta käy ilmi 5 §:n mukaista maahantuojaa.⁶¹

⁵⁹ Ks. näistä lähtökohdista HE 119/1989 s. 23.

⁶⁰ Esitöiden mukaan (HE 119/1989 s. 23) liikkeellelaskijan ensisijainen korvausvastuu johtaisi vastuun kohdistumiseen ensi kädessä vähitäliskuupaan, ja vastuuta jouduttaisiin regressivaatimuksin siirtämään jakelukerjussa taaksepäin. Seurausena olisi monenkertaisten tuotevastuuvalkuutusten tarve tuotteen hintaan nostavine vaikuttuksineen. Toisaalta olisi mahdollista sekin, että aiemmat myyntiportaat vapauttaisivat sopimusehdoin itsensä tuotevastuusta, jolloin vastuu jääisi sellaisen osapuolen kannettavaksi, jonka vastuukyky voi olla rajoitetumpi kuin jakelukerjun aikaisemmilla jäsenillä.

⁶¹ Säännöksen kohteena ei siis ole niinkään liikkeellelaskijan tuotevastuu kuin hänen velvollisuutensa auttaa vahingonkärsijää löytämään ensisijainen korvausvelvollinen. Liikkeellelaskijan oma tuotevastuu on tällöin viimeksi mainitun velvollisuuden sanktiona. Ks. HE 119/1989 s. 26 ja Taschner – Frietsch 1990 s. 332 s.

Silloinkin, kun liikkeellelaskija välittää TVastuuL:n mukaisen vastuun voidessaan nimetä ensisijaisen korvausvelvollisen tai vedota johonkin muuhun laissa mainittuun vapautusperusteeseen, vastuu voi syntyä VahKorvL:n ja muiden kuin TVastuuL:iin perustuvien tuotevastuu-sääntöjen perusteella, joita voidaan edelleen soveltaa TVastuuL:n rinnalla (ks. edellä jakso 1.2.4). Kuten TVastuuL 11 §:stä ilmenee, laki ei rajoita vahingonkärsijän oikeutta korvaukseen sopimuksen perusteella tai VahKorvL:n tai muun lain nojalla.

Liikkeellelaskijan *sopimusperusteinen vastuu* tulee kysymykseen, kun liikkeellelasku perustuu tavaran luovutusta koskevaan sopimukseen. Tämä vastuu koskee suhdetta sopimuksen toiseen osapuoleen. KauppaL:n mukaan tuotevahingot, jotka ilmenevät muun omaisuuden kuin myydyin tavaran vahingoittumisena, ovat väillisiä vahinkoja, jotka korvataan tuottamusperusteisesti (40 § ja 67.2 §:n 4 kohta). Henkilövahinkoina ilmeneviin tuotevahinkoihin KauppaL:ia ei kuitenkaan ole tarkoitus soveltaa, ja omaisuuteen kohdistuvat tuotevahingotkin korvataan KauppaL:n perusteella vain, mikäli vahingoittunut omaisuus oli välittömässä käyttöyhteydessä myytyyn tavaraan.⁶²

3.4.2 Vastuu maassa valmistetuista ja maahantuoduista tuotteista

TVastuuL 6 § vastaa sisällöltään tuotevastuudirektiiviä (3.3 art.),⁶³ mutta on rakenteeltaan epäselvempi. Suomalaisesta lainkohdasta ei käy selkeästi ilmi sääntelyn kaksijakoisuus: vastuu *tuotteista, joita ei ole tuotu maahan (eli ETA-alueelle)* määräytyy ensimmäisen ja vastuu *maahantuoduista (eli ETA-alueelle tuoduista) tuotteista* toisen virkkeen mukaan.⁶⁴ Liikkeellelaskijan (toissijainen) vastuu tuotteista, joita

⁶² HE 93/1986 s. 128. Ks. tuote- ja sopimusvastuun välisestä suhteesta edellä jakso 2.3.1.

⁶³ Tuotevastuudirektiivin 3.3 art.: "Jos tuotteen valmistajaa ei voida tunnistaa, tuotteen valmistajana pidetään jokaista, joka on laskenut tuotteen liikkeelle, jollei hän ilmoita vahinkoa kärchineelle kohtuullisessa ajassa valmistajaa tai sitä, jolta hän on hankkinut tuotteen. Tätä sovellaan myös, jos 2 kohdassa tarkoitettu maahantuaja ei käy ilmi maahan tuodusta tuotteesta, vaikka valmistajan nimi kävisikin ilmi siitä." On huomattava, että markkinoija sisältyy art. 3.1:n mukaan valmistajan käsitteeseen.

⁶⁴ Vastaava ruotsalainen lainkohta (produktansvarsdrag 7 §) on tässä suhteessa selkeämpi. Ks. Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 122.

ei ole tuotu maahan, tulee kysymykseen silloin, kun tuotteesta ei käy ilmi sen valmistajaa tai tuottajaa, ellei liikkeellelaskija kohtuullisessa ajassa korvausvaatimuksesta tai ilmoituspyynnöstä ilmoita 5 §:n mukaan ensisijaisessa vastuussa olevaa tai sitä, joka on tarjonnut tuotetta kaupaksi liikkeellelaskijalle. Sanamuodosta huolimatta virkkeen ajatuksesta kokonaisuutena ilmenee, että myös markkinojan ilmeneminen tuotteesta riittää poistamaan liikkeellelaskijan vastuun.⁶⁵

TVastuuL:n alkuperäisen sanamuodon mukaan edellytetään liikkeellelaskijan vastuun välittämiseksi, että oli ilmettävä ensisijainen korvausvelvollinen, jolla on kotipaikka Suomessa. Tuotteen valmistaminen kotimaassa ei ratkaise valmistajan kotipaikkaa eikä vaatimus valmistajan ilmoittamisesta sinänsä riitä antamaan vahingonkärsijälle samanlaista suojaa kuin aikaisempi säännös. Direktiivin voimaansaattamisen yhteydessä tapahtunut kotipaikkavaatimuksesta luopuminen merkitsee, että ei välittämättä ole mahdollista saada tuomiota, joka olisi täytäntöönpanavissa vastuuvelvollista vastaan. Näin on asianlaita, jos valmistajan kotipaikka on Euroopan talousalueen ulkopuolella sellaisessa valtiossa, joka ei ole Luganon sopimuksen velvoittama.

Yrityksellä, joka on valmistanut tuotteen Suomessa, on kuitenkin tavallisesti täällä täytäntöönpanokelpoista varallisuutta, joten kotipaikka koskevalla kysymyksellä ei näissä tapauksissa yleensä liene suurta käytännöllistä merkitystä. Tämä ei kuitenkaan yhtä selvästi koske markkinojaa, jonka ilmoittaminen myös riittää liikkeellelaskijan vastuun poistamiseen. Kansaïnvälisten prosessioikeuden kannalta on parodksaalista, että täytäntöönpanavuus näyttäisi olevan paremmin järjestetty maahantuojien kuin kotimaassa valmistettujen tuotteiden ollessa kyseessä. Edellisessä tapauksessa vaaditaan nimittäin, että vahinkoa kärchineen on saatava tuotteesta tai liikkeellelaskijan ilmoituksesta tieto 5 §:n mukaisesta maahantuojasta, jota vastaan tuomio on täytäntöönpanavissa Luganon sopimuksen (tai Brysselin tuomioasetuksen) perusteella.

Jotta liikkeellelaskija olisi vastuusta vapaa, riittää että yksikin 5 §:ssä tarkoitettu korvausvelvollinen käy ilmi tuotteesta.⁶⁶ Esimerkiksi

⁶⁵ Tämä ilmenee suoraan direktiivin tekstillä ja TVastuuL:n alkuperäisestä sanamuodosta, jossa puhuttiin tässä kohdin yleensä 5 §:n mukaan korvausvelvollisista.

⁶⁶ Vrt. Englannin Consumer Protection Act sec. 2(3). Sen mukaan liikkeellelaskijan vastuu, joka liittyy ensisijaisen korvausvelvollisen ilmoittamiselvollisuuteen.

tuotteessa oleva valmistajan *tavaramerkki* voi olla riittävän informaatiivinen tämän vaatimuksen täyttämiseksi. Tavaramerkki ei siihen kuitenkaan aina riitä, koska tarvitaan sellainen tieto, jonka perusteella vahingonkärsijä voi esittää vaatimuksensa korvausvelvolliselle.⁶⁷ Välttämätöntä on ainakin korvausvelvollisen nimen ilmoittaminen.

Edellytykset liikkeellelaskijan vastuun välttämiselle *maahantuodusta* tuotteesta aiheutuneesta tuotevahingosta ovat tiukemmat kuin maassa valmistetun tuotteen ollessa kysymyksessä. Siihen vaaditaan nimittäin, että tuotteesta on ilmettävä 5 §:n mukainen *maahantuaja* tai että liikkeellelaskija ilmoittaa tällaisen maahantuojan tai sen, joka on tarjonnut hänen tuotetta kaupaksi. Tässäkin sanamuoto on epäselvä, kun siinä viitataan lainkohdan ensimmäiseen virkkeeseen ja siten näyttäisi riittävän, että ilmoitetaan ylipäänsä joku 5 §:n mukaan vastuussa oleva. Toisen virkkeen mukaan muun kuin maahantuojan, siis valmistajan tai markkinoidjan (5.1 § 1 tai 4 kohta) ilmeneminen tuotteesta ei kuitenkaan riitä, joten ilmoitusvelvollisuuden sisältöä on johdonmukaisuuden vuoksi tulkitava vastaavalla tavalla.

Maahantuodon tuotteen liikkeeseenlaskuun perustuvan vastuun on määrä turvata se, että vastuuta koskeva tuomio voidaan panna täytäntöön vastuuvelvollista vastaan. Valmistajan ilmoittaminen ei turvaisi tästä tavoitetta, koska valmistajan kotipaikka voi olla muussa kuin Luganon sopimuksen velvoittamassa valtiossa.⁶⁸ TVastuuL 5 §:n mukainen maahantuaja sitä vastoin on Brysselin tuomioasetuksen – tai Luganon sopimuksen – turvaaman täytäntöönpanomahdollisuuden piirissä.⁶⁹

Liikkeellelaskija voi vapautua vastuusta myös ilmoittamalla sen, joka on tarjonnut hänen tuotetta kaupaksi.⁷⁰ Lain esitöiden mu-

teen, voi tulla kysymykseen, jos vahingonkärsijän ei ilmoitusta pyydettäessä ole käytännössä mahdollista saada tietoa kaikista ensisijaisesti korvausvelvollisista (it is not reasonably practical for the person making the request to identify all those persons). Ks. Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 42 s.

⁶⁷ HE 119/1989 s. 49.

⁶⁸ HE 251/1992 s. 8.

⁶⁹ Ks. edellä jakso 2.5.

⁷⁰ Tämäkin ilmaisu on epäselvempi kuin direktiivin (3.3 art.) mukainen ”sitä, jolta hän on hankkinut tuotteen”, mutta samaa merkityssäältöä lienee tavoiteltu.

kaan⁷¹ tässä edellytetään, että ilmoitetun tuotetta kaupaksi tarjonnan yrityksen kotipaikka on Suomessa. Lain – kuten ei direktiivin käännöksessä – sanamuoto ei kuitenkaan tue tästä edellytystä, sillä maahan tuonnin jälkeen tuotetta voi Suomessa tarjota kaupaksi (muu kuin maahantuojana toiminut) ulkomainen yritys, jonka kotipaikka voi olla myös Luganon sopimusvaltioiden ulkopuolella.⁷²

Liikkeellelaskijan vapautumiseen ilmoittamalla se, joka on tarjonnut tuotetta hänen kaupaksi, liittyy se heikkous, että vahingonkärsijä voi joutua käänymään useiden jakeluportaiden puoleen ennen ensisijaisen vastuuvelvollisen löytymistä. Vielä pahempaa on, että ketjun katketessa jonkin jäsenen esimerkiksi lopetettua toimintansa tai ollessa muuten tavoittamattomissa ensisijainen vastuuvelvollinen voi jäädä kokonaan löytymättä.⁷³

Lain sanamuodon mukaan ensisijaisen korvausvelvollisen tulisi käydä ilmi *tuotteesta*. Vahingonkärsijän ei siis tarvitse etsiä korvausvelvollisia koskevaa informaatiota muusta aineistosta kuin tuotteesta, johon voidaan edelleen katsoa kuuluvan myös sen *pakkauksen*.⁷⁴ Vaatinusta korvausvelvollisten ilmoittamistavasta jouduttaneen kuitenkin tulkitsemaan väljästi. Kun liikkeellelaskija nimittäin voi välttää vastuun antamalla tarvittavan tiedon pyynnöstä jälkikäteen, voinee myös etukäteen muutoin kuin tuotteessa tai sen päälyksessä annettu tieto joissakin tapauksissa riittää liikkeellelaskijan vastuun poistamiseen. Hän ei joutune vastuuseen ainakaan siinä tapauksessa, että

⁷¹ HE 251/1992 s. 8: ”– osoittamalla sen tahan Suomessa (kurs. tässä), joka – – ”.

⁷² Suomessa olevan kotipaikan mainitsemisen esitöissä lienee TVastuuL:n aikaisempaan järjestelmään palautuva lapsus. Tarkoittaahan ”maahantuonti” nykyisesti säännösten mukaan tuontia ETA-alueelle. Niinpä esimerkiksi tuotteen Suomeen tuonut yritys, jota aikaisempien säännösten mukaan oli pidettävä maahantuojana, ei ole TVastuuL:n mukaan maahantuojana vastuussa, jos se on ostanut tuotteen esimerkiksi Saksasta. Liikkeellelaskijan vastuun välttääkseen yritys voi luonnollisesti ilmoittaa saksalaisen myyjän silti, joka on tarjonnut ensiksi mainitulle yritykselle tuotetta kaupaksi.

⁷³ Howells 2000 s. 213.

⁷⁴ Alkuperäisen sanamuodon mukaan ensisijaisen korvausvelvollisen tuli käydä ilmi tuotteesta tai sen pakkauksesta. Asiallista sisältöä ei tältä osin ole ollut tarkoitus muuttaa.

vahingonkärsijä on ilmoituksen vuoksi tosiasiassa saanut tiedon ensisijaisesta korvausvelvollisesta.⁷⁵

TVastuuL 6 §:n tarkoituksesta on parantaa vahingonkärsijän mahdollisuutta löytää korvausvelvollinen sanktioimalla nimenomaan *anonymien tuotteiden liikkeellelaskeminen*.⁷⁶ Tietäessään lainmukaisen vastuunsa anonymeina liikkeellelaskemistaan tuotteista liikkeellelaskija voi mm. säilyttämällä tarvittavan dokumentaation ensisijaisista korvausvelvollisista varautua vastaamaan mahdollisten vahingonkärsijöiden vaatimuksiin. Tällaiset vaatimukset voisivat olla yllätyksellisiä, jos tuote on vasta liikkeellelaskun jälkeen tullut anonymiksi esimerkiksi siten, että se on poistettu pakkauksestaan tai siitä on irrotettu valmistajatiedot sisältävä tarra. Lain tarkoituksesta kuitenkin on, kuten edellä on esitetty, että kaikkissa tapauksissa olisi olemassa jokin vastusubjekti, johon vahingonkärsijä voi kohdistaa vaatimuksensa. Tähän tarkoitukseen ei hyvin soveltu se, että jälkkäteen anonymeiksi tulleiden tuotteiden, toisin kuin anonymeina liikkeellelaskettujen tuotteiden, aiheuttamat vahingot jääsivät tosiasiassa TVastuuL:n mukaisen korvausjärjestelmän ulkopuolelle.

3.4.3 Liikkeellelaskeminen

Korvauksen edellytykseksi asetetaan TVastuuL 6 §:ssä tuotteen liikkeellelaskeminen, jolla voidaan ymmärtää erilaisia toimia tuotteen saattamiseksi vaihdantaan. Tärkeimpää niistä ovat tavaran luovutusta koskevat oikeustoimet kuten kauppa, vaihto, lahja, vuokraus, leasing ja laina. Liikkeellelasku on kuitenkin kysymyksessä myös silloin, kun tavara toimitetaan työ- tai palvelusuoritukseen kuuluvana tai esimerkiksi annetaan liikelahjaksi tai palkinnoksi elinkeinotoiminnassa järjestetyssä kilpailussa tai asetetaan näytteille.⁷⁷ Liikkeellelaskijan

⁷⁵ Tuotevastuudirektiivin mukaan (art. 3.3) liikkeellelaskija voi joutua vastuuseen vain, ”jos tuotteen valmistaja ei voida tunnistaa”. TVastuuL:n esitöistä ei ilmene, että tässä kohdassa olisi ollut tarkoitus poiketa direktiivin sisällöstä.

⁷⁶ Ks. Taschner – Frietsch 1990 s. 333 s.

⁷⁷ Useimmat mainitut tilanteet on mainittu esimerkkeinä liikkeellelaskemisesta tuotevastuudirektiivin perustuvissa Englannin tuotevastuuusäänökissä (Consumer Protection Act sec. 46). Myös Ruotsin produktansvarslag on havainnol-

vastuu, kuten tuotevastuu yleensäkin, ulottuu sopimusvastuusta poiketen muihinkin vahingonkärsijöihin kuin siihen, jolle liikkeellelaskija on tavaran luovuttanut.

Liikkeellelaskemista ei ole tuotteen oma käyttö esimerkiksi tuotantoi muun elinkeinotoiminnan välineenä (esimerkiksi koneet ja kuljetusvälineet), jota ei ole tarkoitettu luovutettavaksi. – Jotta liikkeellelaskijan korvausvastuu voisi tulla kysymykseen, vahingon on tullut aiheuttaa nimenomaan hänen liikkeellelaskemastaan konkreettisesta tuotteesta, eli ei riitä, että vaatimuksen kohteena oleva yritys on ylipäänsä laskenut liikkeelle samanlaisia tuotteita. Todistustaakka siitä, että yritys ei ole laskenut tuotetta liikkeelle elinkeinotoiminnassa, on TVastuuL 7.1 §:n 1 kohdan perusteella kuitenkin kyseisellä yrityksellä.⁷⁸

Jos tuote on laskettu liikkeelle (*myynti*)komission kautta, jolloin komissionsaaja myy tuotteen omissa nimissään, mutta komissionantajan lukuun (välillinen edustus), sekä komissionantaja että saaja voivat olla liikkeellelaskijoina TVastuuL:n nojalla korvausvelvollisia.⁷⁹ Kun sitä vastoin kauppaedustaja ja myyntimies jäätävät välittöminä edustajina tai välittäjinä tavaran myyntiä koskevan sopimusuhteen ulkopuolelle, liikkeellelaskijan tuotevastuu on yleensä vain tällaisen edustajan päämiehellä.⁸⁰

Liikkeellelaskulla on *rakennussuorituksiin* liittyvän tuotevastuun perusteeava tavallista keskeisempä merkitys. Kun nimittäin rakennusta ei pidetä tuotteenä, sen rakentaja eli rakennustekniset työt suorittava

linen käytäessään liikkeellelaskemisesta verbiä ”tilhandahällä”, johon kuuluu luovutustointen lisäksi kaikenlainen ”käsillä pitäminen”. Ks. myös HE 119/1989 s. 47 ja 50 sekä jäljempänä jakso 5.2. ja Clark 1989 s. 57 ss., Taschner – Frietsch 1990 s. 128 ss., Bartl 1989 s. 91 ss. ja Howells 2000 s. 222 s. Howells kiinnittää huomiota Englannin laissa käytettyyn termiin ”supply”, jonka merkityssäältö vaikuttaa suppeammalta, enemmän luovutukseen painottuvalta kuin direktiivin ilmaisu ”put into circulation”. Howells vertaa termien sisältöä sovellettaessa niitä esimerkiksi valintamyymöiden ostosvaunuihin, tavaratalojen suihkulähteisiin sekä hammaslääkärein ja kampaamoiden työvälineisiin.

⁷⁸ Vrt. Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 121. Teoksen mukaan vahingonkärsijän olisi näytettävä totean, että juuri vahingon aiheuttanut tuote on vastuuseen vaaditun yrityksen liikkeellelaskema.

⁷⁹ Vrt. Taschner – Frietsch 1990 s. 335.

⁸⁰ Vrt. komissionantajan ja -saajan sekä kauppaedustajien asemasta TVastuuL:ssa tarkoitettuna maahantuojina edellä jakso 3.2.

(pää)urakoitsija ei yleensä ole TVastuuL:n nojalla valmistajana vastuussa työntuloksen aiheuttamista vahingoista, eivät liioin erikoistöiden suorittajat (ali- ja sivu-urakoitsijat), mikäli heidän suoritustaan ei voida pitää rakennukseen kiinnitettävän erillisen tuotteen valmistuksesta (ks. TVastuuL 1.2 §).⁸¹ Urakoitsijoiden korvausvelvollisuus TVastuuL:n nojalla voi sitä vastoin perustua siihen, että kiinnittäässään tuotteita rakennukseen he *toimittavat niitä palvelussuorituksen osana*, jolloin on kysymys liikkeellelaskusta.

Kun esimerkiksi erikoisurakoitsija liittää rakennukseen komponentteja, häntä voidaan pitää niiden liikkeellelaskijana TVastuuL:ssa tarkoitetussa mielessä. Jos suoritukseen sisältyvässä tuotteessa on työnsuorittajan nimi, tavaramerkki tai muu erottamiskykyinen tunnus, työnsuorittajalla on tuotteesta myös sen markkinointiin perustuva tuotevastuu. Lisäksi työnsuorittaja voi tietenkin joutua tuotevastuuseen yleisten, TVastuuL:iin perustumattomien korvaussääntöjen nojalla.

Käyttämistään työkaluista työnsuorittaja ei joudu TVastuuL:n nojalla vastuuseen, ellei hän ole niiden valmistaja, maahantuaja tai markkinointivastuussa oleva. Työkalujen käyttöä ei nimittäin voida pitää liikkeellelaskemisenä.⁸²

Tuotteiden kiinnitys rakennukseen aiheuttaa liikkeellelaskijan vastuun sekä kiinnityksen suorittaneelle erikoisurakoitsijalle että koko rakennustyöstä vastaavalle pääurakoitsijalle. Vastuu voi aiheutua kaikista tuotteina pidettävistä urakkasuoritusten osista. Yleensä niitä sisältää erikoisurakoitsijoiden suorituksiin, mutta kysymykseen voivat tulla myös mm. pääurakoitsijan kiinnittämät rakennuselementit, jos kyseisistä suoritusta voidaan esimerkiksi elementtien tehdasvalmisteisuuden vuoksi pitää erillisten tuotteiden kiinnityksenä eikä vain rakennuksen rakentamisenä.⁸³

Rakennussuorituksiin liittyvä tuotteiden liikkeellelasku on helpointa hahmottaa alihankinnoissa, joissa tuote luovutetaan esimerkiksi urakoitsijalle samalla tavoin kuin yleensäkin luovutussopimuksissa. Luovutusajankohtaa pidetään liikkeellelaskuhetkenä esimerkiksi sovellettaessa kanneikaa koskevaa TVastuuL 9.2 §:ää. Urakkasuorituksissa

liikkeellelasku tapahtuu silloin, kun urakoitsija luovuttaa suoritukseen sisältyvän tuotteen tilaajan määräysvaltaan, mikä ei yleensä tapahdu vielä silloin, kun tuote kiinnitetään rakennukseen, vaan vasta kyseisen (pää- tai osa)urakkakohteenva. *vastaanottotarkastuksessa*.

Urakkasuorituksen vastaanotto on tavallista monitahoisempi kysymys asuntotuotannon ns. *perustajaurakointi- ja perustajarakennuttamistilanteissa*. Molempien järjestelmiin kuuluu, että asunnontuottaja (1) perustaa asunto-osakeyhtiön, (2) markkinoi sen osakkeita jo rakennusvaiheessa ulkopuolisille ostajille, mutta (3) säilyttää omistuksipidätyskin itsellään määräysvallan asunto-osakeyhtiössä koko rakennusajan. Perustajaurakoinnissa asunnontuottaja lisäksi (4) rakentaa itse myytävät huoneistot, kun taas perustajarakennuttaja tekee rakennustyöstä urakkasopimuksen ulkopuolisen urakoitsijan kanssa.⁸⁴

Perustajarakennuttamisessa ulkopuolisen urakoitsijan suoritus luvutetaan yleensä perustajarakennuttajalle normaalissa vastaanottotarkastuksessa. Sitä voidaan pitää hetkenä, jolloin urakoitsija laskee suoritukseensa sisältyvät tuotteet liikkeelle. Perustajaurakoinnissa vastaanottotarkastukselle ei voida antaa samaa merkitystä, jos asunnontuottaja edustaa siinä molempia osapuolia, siis sekä asunto-osakeyhtiötä että urakoitsijaa. Tätä ei muuta se, että ostajien mahdollinen edustaja osallistuu vastaanottotarkastukseen. Niin perustajaurakoinnissa kuin -rakennuttamissakin itse asunnontuottajan suoritus lasketaan liikkeelle vasta sitten, kun rakennussuoritus luovutetaan ostajille. Tällaisena ajankohtana voidaan pitää *asunto-osakeyhtiön yhtiökokousta*, jossa yhtiö rakennuksineen ja niitä koskevine asiakirjoineen luovutetaan ostajien määräysvaltaan.

Asunnontuottajan tuotevastuuun kannalta ongelmallista on, että hänen suorituksensa ensisijainen sisältö näyttää jäävän TVastuuL:n soveltamisen ulkopuolelle. Suoritus ei nimittäin kohdistu ensi kädessä miinkään tuotteeseen, eipä edes rakennukseen, jota sitäkään ei lain 1.2 §:n mukaan pidetä tuotteena. Suorituksen kohteena ovat asunto-osakeyhtiön osakkeet, jotka arvopapereina jäävät irtaimen esineen ja siten myös tuotteen käsitteen ulkopuolelle.⁸⁵

Perustajaurakoitsijalla ja -rakennuttajalla licenee kuitenkin TVastuuL:n perusteella edellä tarkoitettu liikkeellelaskijan vastuu rakennussuoritukseen sisältyvistä tuotteista, siis rakennukseen liitetystä laitteista ja komponenteista. Suorituksen oikeudellisessa arvioinnissa ei nimittäin voida rajoittua suorituksen ensisijaiseen, muodolliseen kohteeseen, vaan huomioon on otettava suorituksen todellinen sisältö. Ostajien ja

⁸¹ Urakoitsijoiden asemasta TVastuuL:ia sovellettaessa ks. edellä jaksot 2.1. ja 3.1.

⁸² Ks. Taschner – Frietsch 1990 s. 314 s.

⁸³ Ks. tästä rajavedosta edellä jakso 2.1.

⁸⁴ Ks. perustajaurakoinnista ja -rakennuttamisesta esim. Rudanko 1985 s. 9 ss.

⁸⁵ Ks. tuotekäsitteestä edellä jakso 2.1.

muiden mahdollisten tuotevahingonkärsijöiden kannalta *asunnontuotajan suoritus kohdistuu* nimenomaan ostajille luovutettuihin *asuntoihin*, jolloin vastuuperusteena on otettava huomioon niissä ilmenevät turvallisuuspuutteet. Vaikka asunnot eivät itse ole tuotteita, niiden luovutus voi siis aiheuttaa TVastuuL:n mukaisen liikkeellelaskijan vastuun asuinrakennukseen liitetystä tuotteesta.

Viimeksi mainittua vastaava lähtökohta on omaksuttu myös As-KaappaL 4 luvun säännöksissä, jotka koskevat vastuuta uuden asunnon kaupassa ja joihin on kirjattu niin sanottua grynderinvastuuta koskevassa oikeuskäytännössä kehittyneet periaatteet. Tämä tarkoittaa mm. sitä, että asunnoissa ilmenneet virheet aiheuttavat osakkeita myyntelle asunnontuottajalle sopimusoikeudellisen virhevastuun.⁸⁶ Tässä talla voidaan tällöin nähdä kuluttajansuojan tendenssi, jolla on vahvansa myös TVastuuL:n perusteenä.⁸⁷

3.4.4 Liikkeellelaskijan vastuun sisältö

Kuten muillakin korvausvelvollisilla, myös liikkeellelaskijalla on TVastuuL:n mukaan vastuu nimenomaan elinkeinotoiminnassa. Vastuuperusteena tulee siten kysymykseen vain elinkeinotoiminnassa tapahtuva liikkeellelasku. Kuten lain 7.1 §:n 1 kohdasta ilmenee, liikkeellelaskija kuten muutkin laissa tarkoitettut korvausvelvolliset välittää nimittäin vastuun, jos hän voi osoittaa, että hän ei ole laskenut tuotetta liikkeelle *elinkeinotoiminnassa*.⁸⁸ Yksityishenkilönä taapautunut tuotteen luovutus ei siis aiheuta lain mukaista vastuuta. Kyseistä vapautusperustetta koskeva todistustaakka on kuitenkin siihan vетоавalla.

Vapautusperusteen soveltamisalaa supistaa se, että elinkeinotoiminnan käsitettiä on säädöstä sovellettaessa tulkittava laajasti. Siihen kuuluu myös tuotteen liikkeellelasku julkisyhteisön toiminnassa, milloin vastuun

⁸⁶ Ks. esim. Rudanko 1985 s. 27 ss.

⁸⁷ Ks. edellä jakson 2.1. alkua.

⁸⁸ Ks. kyseisestä kriteeristä jäljempänä jakso 5.2. – Liikkeellelaskkuun liittyy myös TVastuuL 7.2 §:n mukainen vapautusperuste. Sen mukaan korvausvelvollinen vapautuu vastuusta, jos hän pystyy saattamaan todennäköiseksi, että tuotteessa ei ollut vahingon aiheuttanutta turvallisuuspuutetta hänen laskiessaan tuotteen liikkeelle.

taavassa tilanteessa yksityisen toimintaa pidettäisiin elinkeinotoiminta-na, kuten julkisyhteisön toimiessa työpaikkaravintolan pitäjänä.⁸⁹

Vaikka edellä mainitut liikkeellelaskijan vastuun edellytykset täytyy-vät, liikkeellelaskija välittää TVastuuL 6 §:n mukaan vastuun ilmoittamalla vahinkoa kärsineelle tältä korvausvaatimuksen tai muulla tavoin ilmoituspyynnön saatuaan kohtuullisessa ajassa vahingosta 5 §:n mukaan vastuussa olevan tai sen, joka on tarjonnut hänelle tuotetta kaupaksi.

Liikkeellelaskijalle asetettu ilmoitusvelvollisuus edellyttää siis korvausta vaativan *pyyntöä*. Sen on oltava riittävä yksilöity, niin että siihen vastaaminen käy päinsä; muun muassa siitä on ilmettävä korvausta vaativan nimi ja vahinkoa aiheuttanut tuote.⁹⁰ Jos nämä edellytykset täytyvät, pyynnön ei kuitenkaan tarvitse olla nimenomai-nen, kunhan vahingonkärsijän tarkoitus korvausvaatimuksen esittämisestä käy ilmi. Niinpä liikkeellelaskijaan kohdistettu pelkkä korvausvaatimus voi käydä laissa tarkoitetusta pyynnöstä.

Jotta korvausta vaativa voisi vedota liikkeellelaskijan korvausvelvollisuuteen, hänen on näytettävä toteen pyynnön esittäminen ja siitä korvausvelvollisuuden vahvistumiseen laskettavan kohtuullisen ajan kuluminen. Jos ilmoitusvelvollisuutta ei kohtuullisessa ajassa täytetä, liikkeellelaskija on vastuussa ”samalla tavoin kuin valmistaja”, eikä ensisijaisen vastuuvelvollisen ilmoittaminen määräajan jälkeen enää poista sanottua vastuuta. Ilmoituksen on oltava vastaanotajan käytettävässä määräajan kuluessa, eikä sen lähettäminen siis vielä riitä.⁹¹

Koska liikkeellelaskijan on näytettävä toteen ilmoituksen oikea-aikainen perillelulo, hän joutunee vapautusperusteen varmistaaakseen vaati-maan saantitodistuksen tai turvautumaan muuhun todisteelliseen tie-doksiantotapaan.

⁸⁹ Ks. HE 119/1989 s. 23 ss. 26 ja 50. Vrt. myös Englannin Consumer Protection Act sec. 46 (e), jossa esimerkkinä liikkeellelaskemisesta mainitaan ”providing the goods in or in connection with the performance of any statutory function”.

⁹⁰ Taschner – Frietsch 1990 s. 336.

⁹¹ HE 119/1989 s. 50.

Vastuun välttämiseksi liikkeellelaskijan on ilmoitettava korvausta vaativalle ensisijaisesti korvausvelvollisesta yrityksestä sellaiset tiedot, joiden perusteella vaatimuksen esittäminen sitä vastaan käy päinsä.⁹² Ilmoituksessa mainitun korvausvelvollisen tulee olla vastuussa koko liikkeellelasketusta tuotteesta, eikä esimerkiksi osatuotteen valmistajan ilmoittaminen siten riitä.⁹³ Toisaalta vaikka vahinko olisi aiheutunut nimenomaan osatuotteen turvallisuuspuutteesta, tuotteen liikkeellelaskijan vapautumiseen vastuusta riittää, että hän ilmoittaa jonkin koko tuotteesta ensisijaisesti korvausvelvollisen, eikä siten tarvitse ilmoittaa nimenomaan osatuotteen valmistajaa.⁹⁴

Liikkeellelaskijan toissijainen vastuu on, kuten edellä ilmenee, tarkoitettu vain sanktioksi liikkeellelaskijan velvollisuudelle avustaa vahingonkärsijää esittämään vaatimuksensa ensisijaista korvausvelvollista vastaan. Tarkoituksesta ei sitä vastoin ole, että liikkeellelaskijan vastuu olisi esimerkiksi laillisen takauksen tavoin korvauksen tosiasiallisten perimismahdollisuuksien vakuutena. Siten *liikkeellelaskijan ei vastaa ensisijaisen korvausvelvollisen maksukyvystä.*⁹⁵ Lain muukaanhan vaadittavan tiedon antaminen vapauttaa liikkeellelaskijan vastuusta.

⁹² Ilmoitusvelvollisuuden sisältöä koskevan saksalaisen oikeustapauksen (LG Lübeck, VersR 1993, S. 1282; ks. Kullmann 2002 s. 45) mukaan ensisijaisesta vastuuvelvollisesta on esitetvä sellaiset tiedot, joiden perusteella vaatimuksen esittäminen sitä vastaan on mahdollista. Pelkän nimen ilmoittaminen ei siis riitä.

⁹³ Vrt. Taschner – Frietsch 1990 s. 334: tuotteen anonymisyyttä ei poista se, että osatuotteen valmistaja on tiedossa.

⁹⁴ Ks. Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 43 s. ja Clark 1989 s. 58 ss. Sääntö on luetavissa Englannin Consumer Protection Act sec. 1(3):sta: "a person who supplies any product in which products are comprised shall not be treated by reason only of his supply of that product as supplying any of the products so comprised". Vrt. Howells 2000 s. 213.

⁹⁵ Lain esitöissä ei lähemmin tarkastella liikkeellelaskijan vastuun toissijaisuutta. Kysymyksen olennaisuuden vuoksi tekstistä ilmenevä selvennys olisi kuitenkin ollut aihetta todeta lakia valmisteltaessa. Englannin laissa (Consumer Protection Act sec. 2(3)(a)) asiasta on nimenomaisen säännös, jonka mukaan ilmoituksessa mainittavan yrityksen ei tarvitse enää "olla olemassa" (whether still in existence or not). Ks. Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 42 s. Samaa kantaa edustavat Saksan tuotevastuulain tulkinna Bartl 1989 s. 230 ja Taschner – Frietsch 1990 s. 336.

Myös kuluttajavalituslautakunta on täysistuntoratkaisussaan 13.6.1994 (D:93/36/321), joka koski ilotulitusraketta aiheutunutta takin vahingoittumista, katsonut, ettei TVastuuL:n "6 §:n ensisijaisena tarkoituksesta ole ollut siirtää tuotevastuuta tuotteen liikkeelle laskeneelle myyjäliikkeelle sellaisessa tapauksessa, jossa ensisijainen vastuuvelvollinen on mennyt konkurssiin tai lopettanut liiketoimintansa. Lainkohdan mukainen liikkeellelaskijan eli tässä myyjäliikkeen vastuu on tarkoitettu toissijaiseksi vastuuki siilloin, kun liikkeellelaskija ei avusta vahingon käsityttä esittämään vaatimusta ensisijaista korvausvelvollista vastaan."⁹⁶

Vahingonkärsijä ei siis voi vaatia liikkeellelaskijalta korvausta sillä perusteella, että ensisijainen korvausvelvollinen on esimerkiksi joutunut *konkurssiin* tai on muuten maksukyvytön. Tilannetta lienee kuitenkin arvioitava toisin siinä tapauksessa, että konkurssi oli alkanut jo silloin, kun liikkeellelaskun perusteella vastuuseen vaadittu yritys laski tuotteen liikkeelle. Mahdollisuus saattaa valmistajan konkurssipesästä ostettuja tuotteita vaihdantaan ilman tuotevastuun riskiä teki niimittäin lain kiertämisen helpoksi.

Ensisijaisesti vastuuvelvollisen yrityksen konkurssiin on rinnastettava se, että kyseinen yritys on *lopettanut toimintansa* (lakanut olemasta). Kuten konkurssitilanteessa, tässäkin on annettava ratkaiseva merkitys sille, ettei liikkeellelaskijan vastuun tarkoituksesta ole turvata korvauksen tosiasiallisia perimismahdollisuuksia, vaan olla sanktiona liikkeellelaskijan velvollisuudelle auttaa ensisijaisen korvausvelvollisen löytämisessä. Jos tällainen korvausvelvollinen osoitetaan, liikkeellelaskijan vastuusta vapautumisen kannalta ei ole väliä sillä, onko korvausvelvollisen maksukyky tai ehkä korvausvelvollinen itsekin lakanut olemasta. Ratkaisevaa on se, että korvausvelvollisen vastuu on aikoinaan syntynyt eli että kyseinen yritys on laskenut esimerkiksi valmistamansa tai maahantuomansa tuotteet liikkeelle clinkeinotoiminnassa.

Yrityksen lataessa sen toiminnasta johtuvat vastuut jäävät usein jokin vastuusubjektiin kannettaviksi. Tällaisia subjekteja ovat yksityinen

⁹⁶ Ks. Ståhlberg (toim.) 1996 s. 172.

elinkeinonharjoittaja sekä avoimen ja kommandiitti-yhtiön yhtiömiehet (ks. L avoimista yhtiöistä ja kommandiitti-yhtiöistä (389/88) 4:1). Tällöin on TVastuuL:n tavoitteiden mukaisesti olemassa vastuusubjekti, johon vahingonkärsijä voi kohdistaa vaatimuksensa, vaikka liikkeellalaskija olisikin vastuuta vapaa. Myös ensisijaisen korvausvelvollisen vastuuperusteena on nimittäin tuotteen liikkeellelaskeminen, joka on tapahtunut yrityksen toiminnan aikana, vaikka vahinko olisikin aiheutunut myöhemmin. Jos yrityksen lakattua vastuusubjekteiksi jääneet henkilöt ovat maksukyvyttömiä, tilanne rinnastuu edellä tarkasteltuun ensisijaisen vastuuvovelvollisen konkurssii.

Jos taas yrityksen lakkamisen jälkeen ei jää vastuuvovelvollisia subjekteja, kuten on laita mm. osakeyhtiöissä, on lain tavoitteiden perusteella mahdollista päätää edellä esitetystä poikkeavalle kannalle liikkeellelaskijan vastuusta. Jos nimittäin liikkeellelaskija ei tällöin olisi vastuussa, vahingonkärsijä ei voisi kohdistaa vaatimustaan kehenkään TVastuuL:n nojalla vastuussa olevaan. Liikkeellelaskija ei voisi TVastuuL 6 §:n mukaisesti osoittaa 5 §:n mukaan vastuussa olevaa ensisijaisista vastuusubjektia. Liikkeellelaskijan vastuuta puoltaa tällöin mm. laissa käytetty preesensmuoto ("— 5 §:n mukaan vastuussa *olevaa* —"), joka viittaa yhä olemassa olevaan vastuusubjektiin.

Jos ensisijaisen vastuuvovelvollisen toiminta oli lakannut jo ennen kuin liikkeellelaskun perusteella vastuuseen vaadittu laski tuotteen liikkeelle, on otettava huomioon samat näkökohdat kuin ensisijaisen vastuuvovelvollisen konkurssin yhteydessä. Jotta lain kiertämistä ei helpotettaisi, tulisi toimintansa lopettaneen valmistajan tuotteiden liikkeellelaskun siten aiheuttaa TVastuuL 6 §:n mukainen vastuu.

Yritykselle, joka voi joutua vastuuseen tuotteen liikkeellelaskun perusteella, on mahdollisten korvausvaatimusten ennakoimiseksi tärkeää tietää, mistä tuotteesta tällainen vastuu voi aiheutua. Vastuun ei siten yleensä tulisi syntyä jälkikäteen esimerkiksi siten, että sellaista korvausvelvollista, jonka ensisijaiseen vastuuseen liikkeellelaskija luotti, ei liikkeellelaskun jälkeisen muutoksen takia voidakaan ottaa huomioon. Tällä argumentilla ei kuitenkaan voida perustella liikkeellelaskijan vastuuta vapautumista, jos ensisijainen vastuuvovelvollinen oli lakannut olemasta jo liikkeellelaskuhetkellä.

Yksi tärkeimmistä tehtävistä, joka yrityksillä on TVastuuL:n mukaisen vastuujärjestelmän perusteella, on *dokumentoida ja säilyttää riit-*

tävän kauan lain 6 §:ssä edellytetty informaatio niistä, jotka ovat ensisijaisessa vastuussa yrityksen liikkeellelaskemista tuotteista. Tämän aineiston perusteella voidaan antaa korvausta vaativille tiedot ensisijaisesta korvausvelvollisista ja siten välttää liikkeellelaskkuun perustuva vastuu. Tämän dokumentaation riittävänä säilytysaikana voidaan pitää kymmentä vuotta siitä, kun yritys laski tuotteen liikkeelle, koska tämä on takarajana TVastuuL:iin perustuvan kanteen nostamiselle kyseistä yritystä vastaan (lain 9.2 §). Sen jälkeenkin on säilytettävä dokumentaatio, jolla voidaan todistaa saatavan vanhentuneen.

4 luku. Puutteellinen turvallisuus

4.1 Johdanto

Perinteiset vahingonkorvausoikeuteen nojautuvat tuotevastuuperi-
atteet edellyttävät vahingonkärsijältä kolmen eri seikan näyttämistä,
jotta korvauskanne menestyisi. Korvausta vaativan on näytettävä,
että hän on (1) kärsinyt vahinkoa, joka (2) johtuu (syy-yhteys) (3)
valmistajan tai muun mahdollisen vastusubjektiin tuottamuksesta.
Erityisesti tuottamusedellytystä on näissä tapauksissa pidetty ongel-
mallisena. On todettu, että vahingonkärsijän on monessa tapauksessa
mahdotonta osoittaa vastapuolen menetelleen huolimattomasti, kun
hänellä on varsin rajalliset mahdollisuudet saada tietoja yrityksen
sisäisistä toiminnoista. Lisäksi on epäilty, onko ylipäättäään oikeuden-
mukaista perustaa vastuu huolimattomuuteen. Miksi vahingonkärsi-
jän eikä toiminnasta taloudellista hyötyä saavan yrityksen olisi vastat-
tava sellaisista vahingoista, jotka eivät johdu kenenkään huolimatto-
muudesta?

Tältä osin TVastuuL merkitsi ainakin periaatteessa oikeustilan
muuttumista. TVastuuL:n mukaisen vastuun syntymisen edellytyk-
senä ei enää ole tuottamus. Vahingonkärsijän ei tarvitse osoittaa
kenenkään toimineen huolimattomasti eikä vastusubjekti myös-
kään voi vapautua vastuusta osoittamalla noudattaneensa kaikkea
tarvittavaa huolellisuutta. Myös sellaiset vahingot, jotka eivät olleet
ennakoitavissa tuotetta valmistettaessa ja liikkeelle laskettaessa, voi-
vat kuulua vastuun piiriin.

Tuottamuksen tilalle tarvitaan kuitenkin jokin muu vastuukritee-
ri. Ei ole mahdollista asettaa valmistajaa vastuuseen kaikista vahin-

goista, jotka ovat syy-yhteydessä hänen valmistamansa tuotteen käytöön. Tavallisen veitsen valmistajan ei tulisi joutua korvausvelvolliseksi, jos veitsen käyttäjä vahingossa leikkaa sormeensa. Jos sen sijaan veitsi on tehty niin heikosta materiaalista, että se katkeaa normaalikäytössä ja sen käyttäjä tästä syystä vahingoittaa itseään, on perusteltua asettaa valmistajalle korvausvelvollisuus. Ratkaisevaksi kriteeriksi nousee tuotteen puutteellisuus. Tuotteen on oltava jollakin tavoin ”defekti”, jotta korvausvelvollisuus syntyi. Luopuminen tuottamus-edellytyksestä merkitsee vain sitä, ettei tämän puutteellisuuden tarvitse johtua kenenkään huolimattomuudesta.

Tässä on tietoisesti käytetty suomen kielelle vierasta sanaa ”defekti”¹, koska Suomen oikeuskirjallisuudessa tässä yhteydessä toisinaan käytetään ”virhe”-termi² on sikäli hiukan harhaanjohtava, että se ei ole suoraan yhteydessä perinteiseen irtaimen kaupan virhekäsiteeseen. Esim. tanskankielisessä vanhemmassa tuotevastuukirjallisuudessa³ käytetään eri termejä: ”fejl” tuotevastuuvirheestä ja ”mangel” sopimusoikeudellisesta virheestä (uudessa Tanskan tuotevastuuulaissa käytetään termiä ”defekt”). Vaikka tuotevastuudefekti yleensä merkitsee myös sopimusoikeudellista virhettä, on mahdollista, että sopimusoikeudellisesti virheettömässä tuotteessa esiintyy tuotevastuuun kannalta relevantti defekti. Vaikka tuote on irtaimen kaupan säätöjen kannalta ”virheettöni”, se ei siis vielä välttämättä ole ”defektitöni” tuotevastuumiesä. Ja myös toisinpäin; sopimusoikeudellisesti virheellinen tuote voi olla turvallisuudeltaan täysin hyväksytävä.⁴

Tuotevastuudirektiivin suomenkielisessä versiossa ”defect” on käännetty puutteelliseksi turvallisuudeksi. Direktiivin 1 artiklan mukaan valmistaja vastaa vahingosta, joka aiheutuu hänen tuotteensa puutteellisesta turvallisuudesta. Termi puutteellinen turvallisuus on va-

¹ Tämä kansainvälisessä keskustelussa esiintyvä termi perustuu tuotevastuudirektiivin englanninkieliseen versioon, jonka 1 artiklan mukaan ”The producer shall be liable for damage caused by a defect in his product”.

² Ks. esim. KM 1978:19 s. 1 s.

³ Eritisesti on mainittava pohjoismaiden lajin tuotevastutukimus, Dahl 1973.

⁴ Näin myös HE 119/1989 s. 27, jossa painotetaan irtaimen kaupan virheen riippuvuutta ja puutteellisen turvallisuuden riippumattomuutta sopimuksen sisällöstä.

kiintunut myös puhuttaessa TVastuuL:n mukaisesta vastuuperustesta. TVastuuL:iin perustuvan korvausvelvollisuuden edellytyksenä on, että vahinkoa aiheuttanutta tuotetta voidaan pitää turvallisuudeltaan puutteellisena. Tämä vastuuperuste on kuvattu tarkemmin TVastuuL 3 §:ssä:

”Vahingonkorvausta on suoritettava vahingosta, joka on johtunut siitä, että tuote ei ole ollut niin turvallinen kuin on ollut aihetta odottaa. Turvallisuutta arvioitaessa on otettava huomioon ajankohta, jona tuote laskettiin liikkeelle, tuotteen ennakoitavissa oleva käyttö, tuotteen markkinointi ja käyttööhjeet sekä muut seikat.”

Säännös perustuu tuotevastuudirektiivin 6 artiklaan⁵ ja on tarkoitettu sen kanssa samansisältöiseksi.⁶

Säännös on luonteeltaan yleislauseke. Sen soveltaminen edellyttää vahinkoa aiheuttanutta yksittäistä tuotetta koskevaa *in casu*-harkintaata, joka tuotevastuudirektiivin harmonisointidirektiivin luontesta huolimatta voi saada myös kansallisia piirteitä.⁷ Tuomioistuimen asettaman *turvallisuuskynnyksen* korkeus vaikuttaa ollenaisesti lain merkitykseen. Tuotevastuudirektiivin harmonisointitavoitteen kannalta yleislausekeominaisuus on ongelmallinen. On varsin epätoden-

⁵ ”1. Tuote on turvallisuudeltaan puutteellinen, jos se ei ole niin turvallinen kuin on ollut aihetta odottaa ottaen huomioon kaikki seikat, kuten:

a) tuotteesta annetut tiedot;
b) tuotteen kohtuudella ennakoitavissa oleva käyttö;
c) ajankohta, jona tuote laskettiin liikkeelle.

2. Tuotetta ei pidetä turvallisuudeltaan puutteellisena pelkästään sen vuoksi että myöhemmin on laskettu liikkeelle parempi tuote.”

⁶ TVastuuL 3 §:ssä aiheellisia odotuksia oli alun perin joustavoinettu kohtusananalla: ”niin turvallinen kuin on ollut kohtuudella aihetta odottaa”. Mikään TVastuuL:n esitöissä ei kuitenkaan viitannut siihen, että tältä osin olisi pyritty tuotevastuudirektiivistä poikkeavaan ratkaisuun. Vuoden 1993 lainmuutoksessa poistettiin ”kohtuudella”-sana TVastuuL 3 §:stä, tulkintaerojen välttämiseksi, ks. HE 251/1992 s. 5.

⁷ Ks. myös tapaus Freiburger Kommunalbauten GmbH Baugesellschaft & Co, KG v. Ludger Hofstetter et Ulrike Hofstetter, Asia C-237/02, jossa EY-tuomioistuin painottaa kansallisen harkinnan merkitystä kuluttajasopimuksen kohtuuttomista ehdosta annetun direktiivin (93/13/ETY) yleislausekkeen soveltamisessa.

näköistä, että käsitykset siitä, mitä turvallisuutta kuluttajalla on aihetta odottaa, ovat samanlaiset esimerkiksi pohjoismaissa ja Kreikassa tai Portugalissa taikka EU:n uussa jäsenmaissa. Ainakin voidaan olettaa, että pohjoismaiset tuomioistuimet, ja niiden joukkossa mahdollisesti myös Suomen tuomioistuimet, TVastuuL:ia sovellettaessa voivat vaatia pitemmälle menevää turvallisuutta kuin niiden etelä-eurooppalaiset vastineet. Yleisen kuluttajansuoja-ajattelun syvemmän ja pitkäaikaiseman perinteent Pohjois-Euroopassa voidaan olettaa johtavan tällaiseen tulokseen. Vaikka harmonisointi jää näin ollen puolitieni, järjestelmän kansalaisten odotuksiin perustuvan legitimitetin kannalta on hyvä, että kansallisilla tuomioistuimilla on liikkumavaraa vahvistettaessa, mitä turvallisuutta on aihetta odottaa.

Alussa mainituista tuotevastuu kolmesta edellytyksestä TVastuuL on muuttanut vain yhden. Tuottamuksen sijasta puutteellinen turvallisuus toimii vastuun perusteena. Tässä luvussa tarkastellaan lähemmin, millaisiin näkökohtiin harkinnassa voi kiinnittää huomioita. Kateen muuhun tuotevastuu edellytykseen TVastuuL ei sen sijaan ole tuonut muutosta. Vahingonkärsijän on edelleen näytettävä, että hän on kärsinyt vahinkoa ja että on olemassa syy-yhteys puutteellisen turvallisuuden ja vahingon välillä. Koska tuotevastuudirektiivin mukaisesti TVastuuL:iin on otettu todistustaakkaa koskeva nimenomainen säädös (4a §), joka koskee kaikkia tuotevastuu edellytyksiä, äsken mainittuihin edellytyksiin palataan todistustaakkasäännöstä koskevassa jaksossa luvun lopussa.

4.2 Huomioon otettavat turvallisuusriskit

4.2.1 Turvallisuuspuutetyypit

Kirjan johdannossa on todettu, että tuote voi olla turvallisuudeltaan puutteellinen useasta syystä. Perinteisesti on eroteltu toisistaan *valmistusvirheet*,⁸ jollaisista on kysymys, kun tuotesarjan yksittäiset kap-

⁸ Edellä mainitusta syystä olisi virhe-sanan käyttämistä pyrittävä väältämään tässä yhteydessä. Kun toisaalta esimerkiksi termi "valmistuspuute" johtaisi ajatuksen

paleet valmistusprosessissa tai laadunvalvonnassa esiintyneiden ongelmien vuoksi ovat tulleet turvallisuudeltaan puutteellisiksi, ja kokonaisiin tuotesarjoihin liittyvät *rakenne- tai suunnitteluvirheet*, jotka johtuvat tuotetta tai sen valmistusmenetelmää suunniteltaessa tehdystä virheistä. Kumpikin turvallisuuspuutetyyppi voi johtaa TVastuuL:ssa tarkoitettuun vahingonkorvausvastuuseen. Sekä pelkästään "maanantaikappaleeseen" liittyvä ominaisuus että kokonaista tuotesarjaa rasittava seikka voi olla TVastuuL:n soveltamisen kannalta relevantti. Turvallisuuspuutteen arvointi ja turvallisuuspuutteen olemassaolon näytäminen voivat luonnollisesti saada hiukan erilaisia piirteitä riippuen siitä, onko kyseessä valmistus- vai suunnitteluvirhe.

Ratkaisevan ominaisuuden ei vältämättä tarvitse olla itse tuotteessa. Perinteisesti on tuotevastuusta puhuttaessa erotettu omaksi ryhmäksi ns. *ohje- eli informaatiovirheet*. Tässä tapauksessa puutteellinen turvallisuus johtuu siitä, että tuotetta markkinoitaessa tai myöhemmin on annettu virheellisiä tietoja tuotteesta, virheellisiä käyttöohjeita tms. (positiivinen ohjevirhe), tai on jätetty antamatta tarpeellisia tietoja, kuten riittäviä varoituksia yms. (negatiivinen ohjevirhe). TVastuuL 3 §:n sanamuoto osoittaa, että vahingonkorvausvelvollisuus voi mäjinitun lain perusteella syntyä myös ohjevirhetilanteessa.

Tuotevastuudirektiivissä on erikseen säännelty ns. *kehittelyvirheet*. Puhutaan kehittelyvirheestä, kun vahingon syynä on ominaisuus, jota ei ollut mahdollista havaita tuotteen liikkeelle laskemisen ajankohdan tieteellisen ja teknisen tiedon perusteella.⁹ Tuotevastuudirektiivin mukainen korvausvelvollisuus ei kata näitä vahinkoja,¹⁰ mutta direktiivin 15.1(b) artikla sallii jäsenvaltioiden poiketa direktiivistä ja sisällyttää kehittelyvahingot korvausvelvollisuuden piiriin. Suomen laissa ei ole erityissäännöstä kehittelyvirheistä tai -vahingoista. Tämä

väärille raiteille ja kun pitempien yhdyssanojen konstruointi olisi kielessisesti ongelmallista, on tässä päädytty seuraamaan perinteistä terminologiaa.

⁹ Tuotevastuudirektiivissä, art. 7(e), kehittelyvahinko määritellään seuraavasti: "että laskettaessa tuote liikkeelle tieteellisen ja teknisen tiedon taso ei ollut sellainen, että puutteellinen turvallisuus olisi voitu havaita".

¹⁰ Tämän on erityisesti englantilaisessa oikeuskirjallisuudessa katsottu merkitsevän sitä, että tuotevastuudirektiivin mukainen valmistajan vastuu on varsin lähellä perinteistä tuottamusvastuuta, ks. esim. Stapleton 1999 s. 52 ss.

merkitsee sitä, että nämä vahingot on korvattava tuotevastuuun yleisten edellytysten perusteella samalla tavoin kuin muutkin tuotevahingot.¹¹ Kehittelyvirheen, -vahingon ja -riskin käsittitää ei siten tarvita TVastuuL:ia sovellettaessa. Kehittelyvirheet ovat vain tavanomaista vaikeammin ennakoitavissa olleita rakenne- tai ohjevirheitä.

Vastaavanlainen TVastuuL:n kannalta turha käsite on *systeemivirheen* käsite. Tällä käsitteellä, jota on käytetty lähinnä joissakin ulko-maisissa esityksissä,¹² viitataan sellaiseen tuotteen vahinkoa aiheuttaavaan ominaisuteen, joka on tunnettu mutta hyväksytty sinänsä hyödyllisen tuotteen käytön välittämättömänä seurannaisena. Esi-merkkeinä on mainittu lääkkeet ja tupakka. TVastuuL:ssa ei kuiten-kaan ole eroteltu systeemivirheitä omaksi korvauspiirin ulkopuolelle jääväksi luokaksi. Pikemminkin on niin, että systeemivirheksi luoki-teltuja ongelmia on ratkaistava soveltamalla TVastuuL 3 §:n ilmaisua ”niin turvallinen kuin on ollut aihetta odottaa”. Tupakkatuotteisiin liittyvään vastuuseen palataan jaksossa 4.4.2.

Erityisasemassa TVastuuL:n soveltamisen kannalta näyttäisivät ainakin ensi silmäyksestä sen sijaan olevan ns. *vaihtumisvirheet*. Tässä tapauksessa vahinko ei aiheudu siitä, että tuote tai valmistajan siirtä antama informaatio olisi puutteellinen, vaan on kysymys tilanteesta, jolloin ostaja on saanut toisen tavaran kuin sen, minkä hän on aikoutut hankkia ja vahinko on aiheutunut tästä. Esimerkkinä voi mainita vaikkapa väärän varaosan myymisen moottoriajoneuvoon, mistä on seurannut esine- tai henkilövahinko.¹³ On selvää, että tuote näissä tapauksissa ei usein ole ollut TVastuuL 3 §:ssä tarkoitettulla tavalla turvallisuudeltaan puutteellinen silloin kun valmistaja laski sen liikkeelle. Ongelmana ei ole tuotteen puutteellinen turvallisuus sinänsä vaan se, että tuotetta on myyty väärään tarkoitukseen. Tällöin TVastuuL pääsääntöisesti ei johda valmistajan tai siihen rinnastet-

¹¹ HE 119/1989 s. 30.

¹² Ks. Dahl 1973 s. 31 s. ja passim sekä Dufwa 1975 s. 32, Bengtsson – Ullman 1992 s. 21 s. ja Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 89 s., 97 s. Suomessa Routamo – Hoppu 1988 s. 125 mainitsee systeemivirheen, mutta se on poistettu virheiden luettelosta uudessa painoksessa Routamo – Ståhlberg 2000 s. 104.

¹³ Ks. Kuusimäki 1982 s. 15.

tavan tahan vastuuseen.¹⁴ Myyjän osalta vastuu syntyy ainakin myy-jäpuolen mahdollisen tuottamuksen perusteella.¹⁵ Toisaalta voitaisiin ainakin eriässä tapauksissa myös katsoa, että kyseessä on eräänlainen myyjän aiheuttama ohjevirhe, jolloin myyjä vastaisi TVastuuL:n mu-kaisesti eikä voisi kanavoida tästä vastuuta lain 6 §:n mukaisesti muulle taholle. Tämä edellyttäisi kuitenkin usein TVastuuL:n sana-muodon vastaista laajentavaa tulkintaa, koska TVastuuL säädtelee myyjän vastuuta vain siinä tapauksessa, että tuotteesta ei käy ilmi sen valmistajaa tai tuottajaa.¹⁶

4.2.2 Vahinkotyypit

Tuotteisiin liittyvät turvallisuusriskit kohdistuvat erilaisiin oikeushy-viin ja voivat vaikuttaa näihin vaihtelevalla tavalla. TVastuuL 3 §:ssä määritellyt puutteellinen turvallisuus viittaa varsin laajalti erilaisiin riskeihin. Ei ole ollut tarkoitus rajoittaa lain tarjoamaa suojaa johon-kin määrätyyn vahinkotyppiin.

Jo aikaisemmin on todettu, että TVastuuL:n perusteella korvataan sekä tuotteen aiheuttamat henkilövahingot että tiettyt omaisuus-vahingot. Tämän mukaisesti ovat sekä *henkilövahinkoriskit* että *oma-iusuusvahinkoriskit* relevantteja, kun tutkitaan tuotteen mahdollisia turvallisuuspuutteita. Mahdollisten vahinkojen luonne voi toki vai-kuttaa arviointiin siitä, mitä turvallisuustasoa on aihetta odottaa. Jos tuotteen käyttöön liittyy vakavien henkilövahinkojen vaara, arvioin-nin on luonnollisista syistä oltava ankarampa.

Tuote voi aiheuttaa henkilövahinkoja monella tavalla. Usein ero-tellaan toisistaan toisaalta *myrkytys- ja sairastumisriskit* ja toisaalta ns.

¹⁴ Jos vaihtuminen johtuu ohjevirheestä, TVastuuL:n mukainen vastuu voi tieteen-kin tulla kysymykseen.

¹⁵ Ks. esim. Dahlin (1979 s. 57 ss.) tuotevastuudirektiivistä esittämä kritiikki. Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 102 pitäävät niin ikään tuottamus-vastuuta todennäköisenä. – Ks. myös vastaan tyyppeistä tilanteesta ennen TVastuuL:n voimaantuloa KKO 1989:110.

¹⁶ Jos myyjä on TVastuuL 5.1 §:n 4 kohdan tarkoittamalla tavalla varustanut tuotteen omalla tunnuksellaan, hän saattaa joutua ohjevirheestään vastuuseen valmistajan vastuuta koskevien sääntöjen perusteella.

mekaaniset tapaturmariskit. TVastuuL:n kannalta tällä erottelulla ei ole merkitystä. Tuote, joka on myrkkylinen tai voi aiheuttaa sairauksia, esimerkiksi fenolia sisältävä lasten sormiväri, voi olla TVastuuL:n mielessä turvallisudeltaan puutteellinen, samoin kuin mekaanisia vahinkoriskejä aiheuttava tuote, kuten jousitoiminen kotikuntoilulaite, josta jousi voi katketa tai irrota.¹⁷ Jopa kuluttajan psyykikseen terveyteen kohdistuvat riskit, esimerkiksi eräiden kemikaalien aiheuttamat psyykkiset riskit, ovat periaatteessa merkityksellisiä TVastuuL 3 §:ää sovellettaessa.¹⁸

Kuten yllä todettiin, on myös pelkkä omaisuusvahinkoriski riittävä täytämään TVastuuL 3 §:n turvallisuspuutekriteerin. Esimerkiksi astianpesukonetta, josta puuttuu asianmukainen tulvasuoja,¹⁹ saatetaan pitää turvallisudeltaan puutteellisena, vaikka tähän tapaukseen ei liity henkilövahinkoriskiä. Tuotteiden tapa aiheuttaa esinevahinkoa vaihtelee, samalla tavoin kuin henkilövahinkojen kohdalla. TVastuuL 3 § kattaa sekä mekaaniset esinevahinkoriskit että myös riskit, jotka johtuvat tuotteen kemiallisesta yms. vaikutuksesta toiseen tuotteeseen. Esimerkiksi vaatekappaletta, joka normaalissa käytössä värijää huonekalun kangasta, voidaan pitää turvallisudeltaan puutteellisena.²⁰ Tuotteen sopimuksenvastainen ominaisuus, jota ei enää voida korjata kun tuote on yhdistetty toiseen esineeseen, saattaa sekä johtaa TVastuuL:n mukaan korvattavaan tuotevahinkoon: puunsuojausvärin pakkauksessa olevaa tietoa vastaamatonta väriä käsitellyn talon seinässä on pidetty tuotevahinkona.²¹

TVastuuL koskee henkilö- ja esinevahinkojen korvaamista. Kun lain 1 §:ssä puhutaan omaisuusvahingoista, on tarkoitettu juuri esi-

nevahinkoja.²² *Puhtaat varallisuusvahingot* eli vahingot, jotka eivät liity henkilö- tai esinevahinkoon, jäävät pääsääntöisesti korvauspiiriin ulkopuolelle.²³ Tämä vaikuttaa myös TVastuuL 3 §:n tulkintaan. Tuote, joka on omiaan aiheuttamaan vain puhdasta varallisuusvahinkoa, ei ole sanotun lankohdan tarkoittamassa mielessä turvallisudeltaan puutteellinen.

Tällä perusteella ratkeaa useimmiten kysymys siitä, onko esimerkiksi lehdessä tai kirjassa oleva väärä informaatio tai peräti painovirhe, josta voi aiheutua vahinkoa, sellainen turvallisuspuute, josta TVastuuL 3 §:ssä on kysymys. Koska tällaiset virheet yleensä ovat omiaan aiheuttamaan puhdasta varallisuusvahinkoa, ne äskänen sanotun mukaisesti eivät ole relevantteja TVastuuL:n kannalta. On kuitenkin ajateltavissa, että painotuotteen virhe aiheuttaa myös henkilö- tai esinevahinkoriskiä. Esimerkkinä mainittakoon vaikkapa kemialla käsittelyvä kirja, johon joko kirjoittajan puutteellisten tietojen tai painovirheen vuoksi on merkity kokeeseen väärä sekoitussuhde, joka toteutettuna johtaa räjähdykseen. Saatetaan perustellusti väittää, että mainittu turvallisuspuute kuuluu TVastuuL 3 §:n piiriin, kun mitään erityisäännöstä siitä ei ole otettu lakiin. Lehdet ja kirjat ovat kaupallisia massatuotteita ja niihin tulisi soveltaa samoja sääntöjä kuin muihin kaupallisiin tuotteisiin.²⁴ Lisäksi voidaan viittata siihen, että mainitullaiset virheet esimerkiksi jonkin tuotteen painetuissa käyttöohjeissa ovat TVastuuL 3 §:n mukaisia turvallisuspuutteita; miksi ne eivät voisi olla sitä erillisissä julkaisuissa? Kun ”informaation” ja ”tuotteen” välinen raja joka tapauksessa on kuin veteen piirretty viiva, näyttäisi luontevalta ulottaa TVastuuL:n mukainen vastuu koskemaan kaupallisessa painotuotteessa olevan informaation aiheuttamaa vahinkoa. Mahdollinen vastuu jäisi näin ollen riippumaan siitä, mitä luki-jalla on aihetta odottaa annetun informaation laadusta ja todeneräi-

¹⁷ Esimerkit ovat tuotteita, joihin on kohdistettu myyntikielto tuoteturvallisuslainsäädännön perusteella, ks. Tomperi 1989 s. 3.

¹⁸ TTurvL:n esitöissä todetaan tämä seikka nimenomaista, ks. HE 40/1986 s. 20 ja TaVM 6/1986 s. 2. Tältä osin ei näyty olevan mitään syytä arvioida tilannetta TVastuuL:n nojalla toisin.

¹⁹ Esimerkki on otettu TTurvL:n esitöistä, ks. HE 40/1986 s. 20.

²⁰ Ks. värijäsvahingoista jo ennen TVastuuL:ia syntynyt kuluttajavalituslautakunnan käytäntöä, Kuluttajansuoja 3/91 s. 12.

²¹ Näin saksalaisessa oikeuskäytännössä OLG Hamm, VersR 1993 s. 765.

²² TVastuuL 1 §:n perusteluissa käytetäänkin termiä esinevahinko, ks. HE 119/1989 s. 40 s.

²³ Argumenttina voidaan viittata TVastuuL 8 §:ään ja VahKorvL 5 luvun 1 §:ään, sekä lain esitöihin, HE 119/1989 s. 31. Ks. tarkemmin jakso 6.1.

²⁴ Tämän argumentin mainitsee myös Howells 2000 s. 202. Tässä yhteydessä hän viittaa myös ranskalaiseen ennen tuotevastuudirektiiviä ratkaistuun tapaukseen (virhe syömäkelpoisia hedelmä ja kasveja koskevassa oppaassa) sekä amerikkalaisiin tapauksiin (virheet lentonavigaatiokartoissa), joissa hyväksyttyin tuotevastuu väärän informaation perusteella.

syydestä.²⁵ Asia ei kuitenkaan ole selvä. Toisen kannan puolesta voidaan vedota siihen, ettei TVastuuL 3 § koske informaatiota sinäsä, muista tuotteesta irrallaan. Kirja tuotteenä on, tuotetta ja informaatiota koskevista yleisistä rajanvertovaikusista huolimatta, eri asia kuin sen sisältämä informaatio, minkä vuoksi TVastuuL 3 § ei koske kirjan sisältöä. Tuotevastuudirektiiviä koskevassa oikeuskirjallisuudessa on yleensä puollettu tästä kielteistä kantaa.²⁶

4.2.3 Erityisryhmät

Tuote voi olla vaaraton useimmille henkilöille ja vaarallinen vain joillekin erityisryhmille. Tyypillisenä esimerkkinä voidaan mainita tuotteet, jotka aiheuttavat *allergisia* reaktioita. Vaikka tuote on täysin moitteeton ei-allergikon käytössä, se voi olla allergikolle jopa hengenvaarallinen.

TVastuuL 3 §:ssä ei edellytetä, että turvallisuusriski kohdistuisi jokaiseen tuotetta käyttävään kuluttajaan, jotta tuotetta voitaisiin pitää turvallisuudeltaan puutteellisena. Myös sellainen riski, joka kohdistuu vain joihinkin kuluttajiin, vaikkapa allergikkoihin, on otettava huomioon TVastuuL:ia sovellettaessa.²⁷

Turvallisuuspuutteen korjauksineen saattavat tosin olla osin erilaiset, kun riskiryhmä on pieni. Silloin ehkä riittää informaation antaminen tuotteen koostumuksesta ja riskeistä, jotta riskiryhmään kuuluva voisi välittää tuotteen käyttämistä.²⁸ On kuitenkin heti myös todettava, että tämä ei aina riitä. Varsinkin jos on olemassa vakavien henkilövahinkojen vaara ja tästä riskiä voidaan helposti välittää muuttamalla tuotetta, vastuuta ei välittämättä voida torjua pelkästään antimalla informaatiota ja varoituksia. Riskiryhmään kuuluva ei aina ole edes itse tietoinen kuulumisestaan tällaiseen ryhmään ja hänenlä ei

²⁵ Tämän kannan toinen tämän teoksen kirjoittajista on omaksunut teoksessa Wilhelmsson 2001 s. 326 s.

²⁶ Ks. Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 51 s., Taschner – Frietsch 1990 s. 304 s. ja Howells 2000 s. 202. Ks. myös jakso 2.1.

²⁷ Ks. HE 119/1989 s. 45.

²⁸ On selvää, että yleisesti tunnetuissa tuotteissa ei välittämättä tarvita mitään varoituksia. Esimerkiksi gluteeniallergikon on varoituksettakin ymmärrettävä, että leipä ja eräät muutkin elintarvikkeet sisältävät viljatuotteita.

myöskään kaikissa tilanteissa ole mahdollisuutta tutustua tarjottuun informaatioon. Tällaisessakin tilanteessa on yksittäistapauksessa arvioitava, mitä kuluttajilla on ollut aihetta odottaa.

4.2.4 Aktiiviset ja passiiviset turvallisuusriskit

Käsite ”puutteellinen turvallisuus” näyttäisi ensisijaisesti viittaavan tilanteeseen, jossa tuote on aktiivisesti vaarallinen, eli toimintansa tai vaikuttuksensa vuoksi omiaan aiheuttamaan vahinkoa. Jokin sen ominaisuus tai puuttuva ominaisuus – esimerkiksi puuttuvat suojauslaitteet – voi tuotetta käytettäessä johtaa vahingon syntymiseen.

Vahinkoa voi kuitenkin syntyä myös sillä perusteella, että *tuote ei lainkaan toimi*. Kattaako TVastuuL 3 § myös tällaiset tilanteet? Missä määrin voidaan TVastuuL:n perusteella korvata ”passiivisia turvallisuusriskejä”?

Ainakin sellaiset vahingot, jotka syntyvät, kun aluksi toimiva tuote yllättäen lakkaa toimimasta, kuuluvat selvästi korvattavien vahinkojen joukkoon, mikäli korvattavuuden edellytykset muutoin täytyvät.²⁹ TVastuuL:n perusteluissa on nimenomaista mainittu esimerkkinä korvattavasta vahingosta pakastimen moottorin rikkoutumisesta johtuva pakastimessa olevien tuotteiden pilaantuminen.³⁰

Ongelma muuttuu vaikeammaksi, jos tuote ei lainkaan toimi. Oikeuskirjallisuudessa on esimerkkinä mainittu lääkkeiden tai torjunta-aineiden tehottomuus. Tällaisten tuotteiden toimimattomuudesta voi syntyä vahinkoa sen johdosta, ettei niihin luottaen ajoissa ole käytetty tehokkaampia aineita tai menetelmiä. On epäilty, kattaako tuotevastuudirektiivi tällaisia vahinkoja.³¹

²⁹ Usein ei ole aihetta ”sokeasti” luotaa tuotteiden toimivuuteen. Esimerkiksi belgialaisessa oikeustapauksessa, jossa henkilö vaati korvausta aukeamattomaan automaattiseen oven syntyneen törmäyksen aiheuttamasta vahingosta, Gentin vetoomustuomioistuin katsoi, ettei kuluttajilla ollut aihetta olettaa automaattisten oven avautumista kaikissa olosuhteissa, Court of Appeal of Ghent 29.5.1998, Consumer Law Journal 1999 s. 235 s.

³⁰ HE 119/1989 s. 44.

³¹ Esim. Reich 1986 s. 140. Selvästi kielteisellä kannalla Taschner – Frietsch 1990 s. 306 s. Vakuuttavin perustein selvästi myönteisellä kannalla tuotevastuudirek-

Etenkin jos toimimattomuuden aiheuttama turvallisuusriski liittyy valmistusvirheen vuoksi yksittäiseen tuotteeseen, korvausvelvollisuuden syntyminen näyttäisi usein luontevalta. Jos esimerkiksi palon sammuttaminen ei onnistu sammuttimen valmistusvirheen vuoksi, valmistusvirhe on syy-yhteydessä vahinkoon, joka olisi voitu välittää virheettömällä sammuttimella. Kun TVastuuL:ssa ei ole kiinnekohdalla vastuun rajoittamiselle tällaisissa tapauksissa ja lailla on pyritty luomaan kattava vastuujärjestelmä, korvausvelvollisuus olisi perusteltu. Samalla tavoin voitaisiin suhtautua myös rakennevirheen rasittamiin tuotteisiin, jos vastaavia virheettömiä tuotteita, joiden avulla vahinko olisi voitu torjua, on markkinoilla.³²

Muiden tilanteiden osalta voidaan viitata oikeuskirjallisuudessa esitettyyn huomautukseen, että korvausvastuu tehottomuustilanteissa voisi tulla kysymykseen ohjevirheen johdosta syntyneen puutteellisen turvallisuuden perusteella.³³ Tämäkin kanta näyttää TVastuuL:n tulkinnassa perustellulta, kattavan vastuujärjestelmän ollessa lain taivoiteena. Jos toimimattomuus on selvästi ristiriidassa esimerkiksi markkinoinnissa luvatun kansssa, TVastuuL voisi johtaa korvausvastuuseen. Tätä todettaessa on kuitenkin samalla korostettava, että tehottomuusvahingot eivät tällä perusteella tule aina korvattaviksi. Esimerkiksi torjunta-aineiden tehokkuus vaihtelee riippuen käytötilanteesta, eikä aineen käyttäjällä ole aina aihetta odottaa, että aine toimisi täydellisesti juuri hänen tapauksessaan. Lisäksi syy-yhteyshedellytys helposti voi kaataa toimimattomuuteen perustuvan korvausvaatimuksen. Jos mikään keino ei olisi johtanut toivottuun tulokseen, tuotteen toimimattomuutta ei voida pitää tuloksettomuuden syynä.³⁴

³² Täviin perustuvan Iravallan lain osalta Musger 1990. Nytemmin myönteisellä kannalla, viitaten myös saksalaiseen oikeuskäytäntöön, Reich – Micklitz 2003 s. 1059. Myös Ruotsissa on omaksuttu myönteinen kanta, ks. Bengtsson – Ullman 1992 s. 22 s. ja Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 92 s.

³³ Nämä myös Musger 1990 s. 292.

³⁴ Nämä Saksan oikeuden osalta Bartl 1989 s. 190, 194.

³⁴ Bengtsson – Ullman 1992 s. 23 ja Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 92, 93.

Toimimattomusongelma on käytännössä merkittävä lääkeaineiden kohdalla. Tältä osin, jos omaksutaan kanta, jonka mukaan TVastuuL:n mukainen vastuu joissakin tilanteissa tulisi kysymykseen, TVastuuL täydentäisi lääkevahinkovakuutuksen avulla luotua korvausjärjestelmää. Lääkevahinkovakuutus nimittäin ehtojensa mukaan (kohta 4) ei kata vahinkoa, joka johtuu siitä, että lääkkeellä ei ole tarkoitettua vaikutusta. Ellei TVastuuL:ia sovellettaisi tähän tilanteeseen, henkilö, joka on kärsinyt vahinkoa siitä, että lääke ei toimi, voisi siten perustaa mahdolliset korvausvaatimuksensa vain yleiseen vahingonkorvaus-oikeudelliseen tuottamussääntöön.

4.3 Arvioinnin mittapuut

4.3.1 Yleislauseke

TVastuuL 3 §:n mukaan vahingonkorvausta on suoritettava vahingosta, joka on johtunut siitä, että tuote ei ole ollut ”niin turvallinen kuin on ollut aihetta odottaa”. Säännös on tyypillinen yleislauseke, jota sovellettaessa on otettava huomioon kaikki yksittäistapauksessa esiintyvät seikat.³⁵ Laissa ei ole voitu antaa mitään suhteellisen yksiselitteistä kriteeriä, jonka avulla voitaisiin päätellä, onko tuote ollut lain tarkoittamassa mielessä turvallisuudeltaan puutteellinen. Keskeinen edellytys, aiheelliset odotukset, on jo sinäsä hyvin joustava, minkä lisäksi pykälään on otettu luettelo sellaisista seikoista, joihin ainakin tulee kiinnittää huomiota säännöstä sovellettaessa. Jää näin ollen aina jossakin määrin riippumaan tuomioistuimen yksittäistapauksessa suorittamasta harkinnasta, onko tuotetta pidettävä laissa tarkoitettulla tavalla turvallisuudeltaan puutteellisenä. Säännöksen yleislausekkeenomaisuutta lieventää kuitenkin se, että lainvalmisteluvälineiston ja tuotevastuudirektiiviä koskevan aineiston perusteella on mahdollista esittää suhteellisen yksityiskohtaisia *suuntaviivoja*, joita tulisi noudattaa turvallisuusharkinnassa.³⁶ Tässä ja seuraavissa jaksissa esitetyt näkökohdat ovat juuri tällaisia suuntaviivoja.

³⁵ Ks. esim. Schmidt-Salzer 1990 s. 653: ”nicht einmal der Kreis der überhaupt zu berücksichtigenden Einzelfaktoren ist abgrenzbar.”

³⁶ Vrt. kuitenkin Schmidt-Salzer 1990 s. 874, joka viitaten tuotevastuudirektiivin

Vaadittava turvallisuustaso – mitä kuluttajan on aihetta odottaa – on *suhteellinen*. Ei ole kysymys siitä, että jokaisen tuotteen kohdalla edellytettiäisi teoreettisesti maksimaalisen turvallisuustason saavuttamista.³⁷ On jossakin määrin otettava huomioon myös käytännölliset ja taloudelliset rajoitukset turvallisuustason parantamiselle. Se, että tuote olisi tullut kalliimmaksi turvallisuustason parannuksen vuoksi, ei vielä sinänsä ole riittävä argumentti TVastuuL:n mukaisen vastuun syntymistä vastaan. Jos vain vähäinen turvallisuustason kohtaminen edellyttäisi huomattavia taloudellisia uhraukseja, tuotetta saatetaan kuitenkin pitää riittävän turvallisena myös ilman tuota parannusta. Tällöin on harkinnassa toki otettava huomioon myös mahdollisen vahingon vakavuusaste.³⁸ Jos on kysymys vakavien henkilövahinkojen vaaran torjumisesta, voidaan vaatia kalliimpia muutoksia tuotteeseen vähäisenkin turvallisuustason parantamisen saavuttamiseksi.

Viittaus turvallisuusodotusten aiheellisuuteen tuo väistämättä eräänlainen kustannus-hyöty-ajattelun myös TVastuuL:n soveltamiseen. Esimerkiksi Englannin tuotevastuudirektiiviä koskevassa oikeuskirjallisuudessa on väitetty, eträ ”cost-benefit approach” ja direktiivin perustuva ”consumer expectations approach” lopulta saattavat erota toisistaan pikemminkin tyyliltään kuin sisällöltään: ”any liability test short of absolute liability could be perceived as ultimately cost-benefit based”.³⁹

Tämä merkitsee käytännössä muun muassa sitä, että sellaiset turvallisuusriskit, jotka ovat yleisesti tunnettuja ja tavallaan tuotteiden käyt-

asianomaisen säännöksen yleislausekluonteeseen katsoo, ”dass es keine generellen, abstrakt formulierbaren Abwägungsrichtlinen geben kann”. Kun tekijä kuitenkin kirjassaan pohtii samantyyppisiä kysymyksiä kuin tässäkin teoksessa esitetään, lienee vain kysymys siitä, että tekijä haluaa vahvasti painottaa suuntavivojen alisteisuutta suhteessa yksittäistapauksessa suoritettavaan kokonaisarviointiin.

³⁷ Ks. HE 119/1989 s. 44.

³⁸ HE 119/1989 s. 45.

³⁹ Clark 1989 s. 37. Kustannus-hyöty-analyysiin viittaavat myös esim. Howells 2000 s. 231 ja Reich – Micklitz 2003 s. 1054.

täijen hyväksymiä,⁴⁰ saattavat jäädä korvauspiirin ulkopuolelle etenkin, jos niiden poistaminen tai rajoittaminen on käytännöllisesti ja taloudellisesti hyvin vaikeaa tai peräti mahdotonta.⁴¹ Samoin mikäli tiedetään, että esimerkiksi tietyn lääkkeen tai muun hyödyllisen tuotteen käyttöön liittyy määrätty väistämätön vahingoittumisriski, joka on hyväksyttävä tuotteen hyödyllisten ominaisuuksien vuoksi, riskin toteutuminen yksittäisen henkilön kohdalla ei johda korvausvastuuseen, ainakaan jos riskistä on annettu asianmukaista informaatiota.⁴² Jos tällaisissa tapauksissa riski johtuu valmistusvirheestä eli tuotanto-prosessissa syntyneistä virheellisyksistä, saatetaan kuitenkin helpommin päätyä vastuun asettamiseen siinäkin tapauksessa, että virheriski oli tiedossa eikä se ollut välttävissä.⁴³

4.3.2 Kenen odotukset?

TVastuuL 3 §:ssä määritellyn vastuuperusteenvaatekeskeisenä kriteerinä ovat *aiheelliset odotukset*. Nämä on Suomen laissa ilmaistu passiivimuodossa. Vastuu syntyy, jollei tuote ole niin turvallinen kuin ”on ollut aihetta odottaa”. Väistämättä syntyy kysymys, kenen aiheellisiin odotuksiin on syytä kiinnittää huomiota lakia sovellettaessa.

Ensinnäkin on selvää, että vastuuperusteenvaatekeskeisen soveltamisessa on kysymys yleisön – kuluttajien ja potentiaalisten vahingonkärsijöiden –

⁴⁰ Ks. myös ns. systeemivirheestä ylä 4.2.1. Helposti ollaan tosin eri mieltä siitä, mitä voidaan pitää yleisesti tunnettuna riskinä. Tähän palataan myöhemmin, erityisesti jaksossa 4.4.2.

⁴¹ Lain esitöissä mainitaan esimerkkinä autojen suurella nopeudella tapahtuvan törmäykseen liittyvä henkilövahinkoriski, HE 119/1989 s. 45.

⁴² Näin rokotusvahingoista myös Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 98.

⁴³ Ks. esim. englantilaista tapausta A and Others v. The National Blood Authority [2001] All ER 289, jossa veressä ollutta hepatiti C -virusta pidettiin turvallisuuspuutteena, vaikka täydellistä turvallisuutta verenluovutuksen yhteydessä on mahdotonta saavuttaa. Tapausta on tosin myös kritisoidu, ks. lähemmin esim. Howells – Mildred 2002. Tässä yhteydessä voidaan myös viittata Saksan korkeimman oikeuden ratkaisemaan tapaukseen, jossa tuomioistuin katsoi, ettei tuotevastuudirektiivin kehittelyvahinkoja koskevaa poikkeusta voida soveltaa valmistusvirheeseen, vaikka virhettä ei vallitsevan tieteellisen ja teknisen tason puitteissa voitu välittää, BGHZ 129 s. 353; ks. tästä esim. Kullmann 2002 s. 39 s. (räjähtävän mineraalivesipullon hiushalkeamat).

aiheellisista odotuksista. Asia on tarkasteltava nimenomaan näiden henkilöiden eikä esimerkiksi tuotteen valmistajan näkökulmasta. Tuotevastuudirektiivissä on tietoisesti valittu ”consumer expectations approach”. Vaikka edellä sanotun mukaisesti tämäkin lähestymistapa johtaa eräänlaiseen kustannus–hyöty-ajatteluun, kysymys ei ole sellaisesta valmistajan toimintaan liittyvästä kustannus–hyöty-ajattelusta joka olisi tyypillistä tuottamusperusteiselle vastuulle. Näin ollen myös aiheellisten odotusten kohteena on itse tuote ja sen turvallisuus eikä esimerkiksi valmistajan toiminta. Ensisijaisesti ei arvioda sitä, vastako valmistajan turvallisuuskontrollit ja muut riskienhallintavälineet yleisön aiheellisia odotuksia, vaan fokus on tuotteessa ja siihen liittyyvässä riskitasossa.⁴⁴ Käytännössä näitä kahta näkökulmaa ei kuitenkaan aina ole helppo pitää erillään, ja yleislausekkeenomaisen TVastuuL 3 §:n säännöksen soveltamisessahan kaikki näkökohdat saattavat potentiaalisesti olla merkityksellisiä.⁴⁵

TVastuuL:n esitöissä on painotettu, että aiheellisia odotuksia koskeva arviointi on suoritettava ”*objektiivisesti*”. Ratkaisevaa ei siis ole se, millaisia subjektiivisia odotuksia yksittäisellä tuotteen hankkineella ostajalla tai vahingonkärsijällä on ollut, vaan näkökulma on yle-

⁴⁴ Kuluttajavalituslautakunta on salmonellavahinkojen osalta suhtautunut kielteisesti siihen, että liha-alan laitokset voisivat vältyä tuotevastuulta ”pelkästään sillä perusteella, että ne ovat noudattaneet annettuja viranomaismääräyksiä tai että ne ovat sijoittaneet turvallisuusriskien poistamiseen omia resursseja yli sen, mitä viranomaismääräykissä edellytetyn tason saavuttamiseksi on välttämätöntä”, Kuluttajansuoja 2/2000 s. 22. Ks. myös englantilaista hepatiitti-infektoitunutta verta koskevaa oikeustapausta A and Others v. The National Blood Authority [2001] All ER 289 ja siitä Howells – Mildred 2002 s. 100: ”the avoidability of harmful characteristics was not a relevant characteristic to take into account.”

⁴⁵ Vrt. esim. tuoretta englantilaista oikeustapausta Sam Bogle and others v. McDonald’s Restaurants Ltd., jossa yrityksen henkilökuntansa koulutukseen suuntaamia toimenpiteitä pidettiin relevantteinä, ks. European Commission Study 2003 s. 48. Ks. myös Howellsin epäriövä asenne teoksessa Howells – Wilhelmsson 1997 s. 39. On kuitenkin huomattava, että Englannin oikeudessa on oltu muutoinkin taipuvaisempia ymmärtämään tuotevastuudirektiiviä tuottamusperiaatteen valossa kuin esim. Suomen oikeudessa. Ellei EY-tuomioistuimesta tule muunlaisia signaleja, olisi meillä siten edelleenkin syytä suhtautua pääsääntöisesti torjuvasti valmistajan toiminnan hyväksyttävyyttä koskevien argumenttien relevanssiin.

sempe.⁴⁶ Lähdetään liikkeelle siitä, mitä ”voidaan tavallisesti odottaa”.⁴⁷ Kuten aiemmin todettiin, tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, etteikö erityisryhmien – jopa pienien vähemmistöjen – tarpeista olisi pidettävä asianmukaisesti huolta. On vain kysymys siitä, että turvallisuustarpeet on määriteltävä pikemminkin yleisen yhteisöllisen mittapuun mukaan kuin yksittäisten henkilöiden sopivaa turvallisuustasoa koskevien vaihtelevien subjektiivisten näkemysten perusteella.

Ilmaisu ”on ollut aihetta odottaa” on luonteeltaan ensisijaisesti *normatiivinen* eikä empiirinen. Se ei suoraan viittaa väestössä tai jossakin väestöryhmässä todellisuudessa vallitseviin odotuksiin. On kysymys siitä, mitä kyseisellä ryhmällä asiallisin perustein on lupa odottaa. Siten vastuun perusteeksi ei vaadita esimerkiksi empiiristä tutkimusta siitä, mitä enemmistö kuluttajista odottaa tietyltä tuoteelta, mutta toisaalta mahdollinen empiirinen tieto myöskään ei periaatteessa yksin riitä perustamaan vastuuta. Tiedosta huolimatta tuomioistuimen on viime kädessä päättävä, ovatko odotukset myös aiheelliset. Tässä harkinnassa kaikenlaisilla asiantuntijatiedoilla on tietysti keskeinen merkitys. Tässä, mutta vain tässä, mielessä voidaan väittää, että yleisön turvallisuusodotuksia voidaan hyväksyä vain viemällä ne yksittäistapauksessa ”asiantuntemuksen” suodattimen läpi.⁴⁸ Sen sijaan ei, kuten alla todetaan, tienenkään voida lähteä siitä, että turvallisuustaso arvioitaisiin asiantuntijan tietoja ja taitoja omaavan henkilön käyttäytmismahdolisuuksien perusteella.⁴⁹

Odotustestin normatiivisuus ilmenee myös käsitteestä ”reasonable person”, johon Englannissa on viitattu harkittaessa, kenén odotuksia olisi syytä pitää ratkaisevinä tuotevastuudirektiiviä sovellettaessa.⁵⁰

Vaikka itse odotustaso näin periaatteessa määrittyy normatiivisesti, tästä ei seuraa, että mahdollisten vahingonkärsijöiden asenteet ja tiedot olisivat vailla merkitystä tuotteen turvallisuutta arvioitaessa.

⁴⁶ HE 119/1989 s. 27.

⁴⁷ HE 119/1989 s. 44.

⁴⁸ Nämä Bartl 1989 s. 177.

⁴⁹ HE 119/1989 s. 45.

⁵⁰ Ks. esim. Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 50.

Päinvastoin, tällaisilla seikoilla on keskeinen merkitys kun pohditaan, onko tuotteen turvallisuustaso riittävä. Kuten edellä jo todettiin, yleisesti tunnetut ja hyväksytty riskit saattavat jäädä korvaussuojan ulkopuolelle. Muutoinkin yleisön tiedontaso on merkityksellinen esimerkiksi tuotteen turva- ja varoitusjärjestelmiä luotaessa.

Puhuttaessa yleisön tiedontason merkityksellisyystä pelkkä tieto esimerkiksi kuluttajien enemmistön tiedontasosta ei useinkaan ole riittävä.⁵¹ Vaadittava turvallisuus ei ratkea matemaattisen enemmistön perusteella. Vaikka enemmistö tuotteen käyttäjistä olisikin siten valveutunutta, että pystyy käyttämään tuotetta turvallisesti, tuote saattaa kuitenkin olla turvallisuudeltaan puutteellinen, jos siinä osassa yhteiskuntaa, jossa tuote on käytössä, on merkityksellinen määrä henkilöitä, jotka eivät riittävästi ymmärrä tuotteeseen liittyviä vaaratekijöitä. Jos tuotteessa on merkityksellisen vähemmistön tiedontasoon nähdyn turvallisuuspuute, se riittää TVastuuL 3 §:n mukaisen vastuun syntymisen edellytykseksi.

Jos tuote on tarkoitettu vain *tiettylle käyttäjäryhmälle*, arvioinnissa on lähettävä tämän ryhmän edellytyksistä käyttää tuotetta.⁵² Tällöinkään välttämättä ei ole kysymys tämän ryhmän enemmistön tiedoista ja taidoista, vaan on otettava huomioon myös mahdollisen heikomman vähemmistön turvallisuistarpeita. Edelleen on tarvittaessa varauduttava riskiin, että tuote joutuu ryhmän ulkopuolella olevien, mahdollisesti vähemmän asiantuntevien henkilöiden kuten lasten käyttöön. Kysymykseen palataan jaksossa 4.4.1.

Sanotusta seuraa, että vaadittava turvallisuustaso voi vaihdella käyttäjästä riippuen. Lain esitöissä viitataan tähän mahdollisuuteen:

”Se, että asiantuntija kykenee havaitsemaan turvallisuusriskin tuotteessa, saattaa merkitä, että tuotetta ei olisi pidettävä turvallisuudeltaan puutteellisena sen ollessa tällaisten asiantuntijoiden käytössä. Sama tuote sen sijaan voisi olla turvallisuudeltaan puutteellinen suhteessa yleisöön tai tiettyyn käyttäjäryhmään”.⁵³

⁵¹ Voinaan jopa sanoa, ettei edes ole kysymys suppeista ”kuluttajaodotuksista”, vaan ”um die Einschätzung der Öffentlichkeit”, Taschner – Frietsch 1990 s. 291.

⁵² HE 119/1989 s. 27.

⁵³ HE 119/1989 s. 45.

Tällainen turvallisuustasojen erottelu edellyttää kuitenkin suhteellisten selväpiirteisten käyttäjäryhmien olemassaoloa. Ei ole kysymys siitä, että yksilötasolla tulisi asettaa vaihtelevia turvallisuusvaatimuksia. Tällöin jouduttaisiin hyvin subjektiiviseen harkintaan, jota perustellusti on haluttu välittää. Yksilötason erityisasiantuntemus olisikin otettava huomioon ensisijaisesti sovellettaessa vahingonkärsijän myötävaikutusta koskevaa säännöstä. Asiantuntijan käyttäytymistä saatetaan pitää myötävaikuttavan tuottamuksen perusteella korvauksen alentamisperusteena, vaikka vastaavaa maallikon käyttäytymistä ei pidetä sikään moittitavana.

Yllä todettiin, että turvallisuutta koskevat odotukset saattavat jäsenmaissa vaihdella, minkä vuoksi tuotevastuudirektiivin vastuuperustetta voidaan joutua soveltaamaan eri maissa eri tavoin. Relevantteja odotuksia määriteltäessä tuomioistuin luonnollisesti pitää ensisijaisesti mielessä oman maan markkinoilla vallitsevia odotuksia. Myös siinä tapauksessa, että vaihtelevat käyttöolosuhteet eri maissa johtavat erilaisiin tuotteeseen kohdistuvien odotuksiin, tuotteen *käytömaan* olosuhteiden mukaiset odotukset ovat ratkaisevat.⁵⁴

4.3.3 Markkinoilla vallitseva taso

TVastuuL:n perustelujen mukaan puutteellisen turvallisuuden arvioinnin yhtenä lähtökohtana on, ”ovatko kyseiseen tuotteeseen liittyvät vahinkoriskit laajempia kuin vastaanlaisten tuotteiden kohdalla voidaan tavallisesti odottaa”.⁵⁵ Viittaamalla siihen, mitä voidaan ”vastaavanlaisilta tuotteilta” ”tavallisesti” odottaa, asetetaan *markkinoilla vallitseva turvallisuustaso* yhdeksi arvointikriteeriksi. Tämän seikan merkityksellisyys on luonnollinen vastuun perustuessa tuo-

⁵⁴ Ks. Taschner – Frietsch 1990 s. 291 s., jossa esimerkkinä mainitaan Alankomaihin ja Skotlantiin myytävä traktori. Ympäristön vuoksi kaatumissuoja koskevat odotukset ovat suuremmat jälkimmäisessä maassa kuin ensiksi mainitussa.

⁵⁵ HE 119/1989 s. 44. Ks. myös HE 119/1989 s. 45, jonka mukaan autolla matkustava ei yleensä voisi vedota auton puutteelliseen turvallisuuteen sillä perusteella, että auton rakenne ei suojaa henkilövahingoilta yhteentöräyksessä. Jos rakenteen tarjoama suoja on kuitenkin olennaisesti heikompi kuin mikä autoissa on tavaramaista, autoa saatettaisiin pitää turvallisuudeltaan puurteellisenä.”

tetta koskeviin aiheellisiin odotuksiin. Näihin odotuksiinhan vahvasti vaikuttaa juuri markkinoilla vallitseva tilanne.

Kuten jäljempänä jaksossa 4.3.5 tarkemmin selvitetään, lähtökohtana on se turvallisuustaso, joka vallitsi tuotetta liikkeelle laskettessa. Se seikka, että markkinoille myöhemmin tulee turvallisempia tuotteita, ei vielä muuta vanhemmia tuotteita turvallisuukseltaan puutteellisiksi. Hallituksen esityksessä mainittu tästä kuvaava teoreettinen⁵⁶ esimerkki osoittaa myös hyvin, mitä tarkoittaa puhe markkinoilla vallitsevasta turvallisuustasosta: silloin kun markkinoilla ei ole jääkaapeja, joiden ovat voidaan avata sisäpuolelta, tämän ominaisuuden puuttumista ei tule pitää turvallisuuspuutteena TVastuuL:n mielessä, mutta kun markkinoille ilmaantuu sisältä avattavia jääkaapeja, ominaisuuden puuttuminen muuttuu turvallisuuspuutteeksi tämän ajankohdan jälkeen liikkeelle lasketuissa muissa jääkaapeissa.⁵⁷

Kun tuotetta halutaan verrata markkinoilla vallitsevaan tasoon, syntyy kysymys, mihin muihin tuotteisiin vertailu on suoritettava. Onko vertailtava vain vastaaviin, saman hinta- ja tasoluokan tuotteisiin, vaiko laajemmin koko tuoteryhmään? Vaikka mitään yksiselitteistä vastausta ei voida antaa, on suuntaviivaksi kuitenkin otettava laajalaisen vertailun ensisijaisuus. Täysin ei kuitenkaan voida jättää huomiotta esimerkiksi tuotteen *hintaa*. Tämä tulee kuitenkin kysymykseen lähinnä silloin, kun erityisen kalliiseen tuotteeseen on liitetty uusia turvallisuustekijöitä, jotka puuttuvat normaalituotteista. Normaalituotteen ostaja ja käyttäjä ei aina voi odottaa saavansa kaikkia niitä lisäturvajärjestelyjä, jotka kuuluvat kalliiseen erikoistuotteeseen. Sen sijaan turvallisuustason alentaminen yleisesti vallitsevasta tuotteen halpuuden perusteella tulee tuskin kysymykseen. Tämä johtuu jo siitä, että TVastuuL on tarkoitettu suojaamaan sekä tuotteen ostajaa että ulkopuolisia, joilla ei ole tietoa tuotteen hinnasta. Myös halvan tuotteen kanssa kosketuksiin joutuva henkilö on oikeutettu

vaatimaan tuotteelta riittävää turvallisuutta. Hinnasta ei saa tinkiä turvallisuuden kustannuksella.⁵⁸

Markkinoilla vallitseva turvallisuustaso on vain yksi arviontikri-teeri muiden joukossa. Varsinkin jos on kysymys vakavasta henkilö-vahingosta, on mahdollista, että tuotetta pidetään turvallisuukseltaan puutteellisena, vaikka se tasoltaan vastaakin pääosaa markkinoilla olevista vastaanlaisista tuotteista. Jo esimerkiksi kehittelyvahinkojen korvaamisesta esitetyt näkökohdat osoittavat tämän: jos markkinoille samoihin aikoihin tulee useita tuotteita, joissa on sama kehitysvirhe, tämä tuskin poistaa valmistajien korvausvelvollisuutta.

4.3.4 Viranomaismääräykset ja standardit

Tuotteiden turvallisuutta pyritään edistämään erilaisin tuotteiden koostumuksesta, tuotteita koskevasta tiedottamisesta yms. annetuin viranomaismääräyksin. Keskeisimmät lait, joihin tällaiset määräykset voivat perustua, ovat *KulutusTurvL* sekä *ElintarvL*. Esimerkiksi KulutusTurvL:n 40 §:n mukaan valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää kulutustavarolle ja kuluttajapalveluksille asetettavista vaatimuksista terveyden ja omaisuuden suojaamiseksi. Saman lain 41 §:n voimaantulosäännöksen perusteella kumotun TTurvL:n nojalla annetut säädökset ja määräykset jäävät lainuudistuksesta huolimatta voimaan, kunnes niistä KulutusTurvL:n nojalla toisin säädetään. TTurvL 24 §:n antaman valtuutuksen nojalla on annettu kymmeniä tuotteita tai tuoteryhmiä koskevia asetuksia ja valtioneuvoston päätöksiä, joita edelleen on saatettu konkretisoida kauppa- ja teollisuusministeriön ja kuluttajaviraston päätöksin. Valvova viranomainen voi myös ilman konkreettisen alemmanasteisen normiston tukea suoraan KulutusTurvL 23 §:n perusteella kielttää terveydelle tai omaisuudelle vaarallisen kulutustavararan valmistuksen, myynnin ja maahantuonin.

TVastuuL:ssa ei ole muodollista kytkentää mainitunlaisiin normeihin ja päätöksiin. Niillä on kuitenkin merkittävä argumentti-

⁵⁶ Esimerkki on teoreettinen siitä syystä, että TVastuuL:n tullessa voimaan markkinoilla vallitseva taso edellytti jo, että uuden jääkaapin ovi olisi voitava avata sisältä.

⁵⁷ HE 119/1989 s. 46.

⁵⁸ Ks. tästä myös Taschner – Frietsch 1990 s. 302.

arvoa, kun pohditaan TVastuuL:ssa tarkoitettun puutteellisen turvalisuden tarkempaa merkityssäältöä. Yleensä voidaan lähteä siitä, että tuotteen käyttäjällä on tuotetta käytäessään aihetta odottaa, että tuotetta koskevia normeja ja viranomaispäätöksiä on noudatettu. TVastuuL:n perustelujen mukaan voidaankin yleensä, vaikka vastänytöä periaatteessa saadaan esittää, pitää tuotetta, joka määräyksenvastaisuuden vuoksi on aiheuttanut vahinkoa, turvallisuudeltaan puutteellisena.⁵⁹ On selvää, että samanlainen kanta on jopa vielä vahemmin perusteltavissa silloin, kun tuote on laskettu liikkeelle rikkoon tuotetta koskeva kieltopäätöstä.

Määräyksenvastaisuus voi liittyä myös tuotteesta annettuun informaatioon. Jos tuotteen turvallisuuden käytön takaamiseksi on määritetty annettavaksi tietty informaatio, ja tämän normin puutteellisen noudattamisen johdosta on syntynyt vahinkoa, voidaan puhua määräyksenvastaisuuteen perustuvasta ohjevirheestä.⁶⁰

Kaikissa yllä kuvatuissa tilanteissa tuotevastuu luonnollisista syistä voi perustua määräyksen- tai kiellonvastaisuuteen vain, mikäli määräyksen- tai kiellonvastaisuuden ja vahingon välillä vallitsee syy-yhteys. Jos tuote on ollut jonkin ominaisuuden osalta määräyksenvastainen, mutta vahinko on aiheutunut aivan toisesta ominaisuudesta, määräyksenvastaisuudella ei ole relevanssia korvausvastuuta harkittaessa.

Määräyksenvastaisuusproblemiikkaan liittyy myös *aikatekijä*. Yllä kerrotut kannat koskevat ensisijaisesti tilannetta, jolloin tuote on laskettu liikkeelle määräyksen- tai kiellonvastaisesti. Kysymys siitä, mitä määräykset ja kiellet merkitsevät niiden antohetkellä jo markkinoilla olevien tuotteiden kannalta, on vaikeampi. Siihen ei voida antaa mitään yksiselitteistä vastausta. Useimmiten määräyksiin ja kieltoihin voidaan vedota osoituksena siitä, että viranomainen on katsonut tuotteen käyttäjän voivan edellyttää tuotteelta tiettyjä ominaisuuksia. Tällöin – kun TVastuuL nimenomaan rakentuu ankaran vastuun periaatteelle eikä valmistajan subjektiivisella tietoisuudella ole merkitystä – määräyksen- ja kiellonvastaisuutta voidaan pitää indikaationa myös aiemmin liikkeelle laskettujen tuotteiden puut-

⁵⁹ HE 119/1989 s. 45.

⁶⁰ Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 98 s.

teellisesta turvallisuudesta. Jos kuitenkin määräysten tarkoituksena on ollut markkinoilla vallitsevan turvallisuustason kohottaminen, tulos voi olla toinen. Tähän kysymykseen, eli markkinoilla vallitsevan turvallisuustason nousun merkitykseen, palataan seuraavassa jaksossa.

Määräyksenvastaisuus siis yleensä merkitsee myös TVastuuL:n mukaista turvallisuuspuutetta. Sen sijaan vastaavaa päättelyä ei voida tehdä toiseen suuntaan. Jo vanhastaan on katsottu, että elinkeinonharjoittajalla on itsenäinen vastuu tuotteidensa turvallisuudesta.⁶¹ Myös EY-lainsäädännössä on nimenomaisesti tunnustettu tuotevastuuun periaattellinen itsenäisyys suhteessa tuoteturvallisuusmääräyksiin ja standardeihin.⁶² Vaikka tuote täytyykin viranomaisen antamat turvallisuusmääräykset, se voi silti olla turvallisuudeltaan puutteellinen.⁶³ Viranomaismääräykset osoittavat nimittäin yleensä vain eräänlaista *vähimmäistaso*.⁶⁴ Ne voivat olla vanhentuneita ja uudet tiedot voivat osoittaa tarpeelliseksi noudattaa määräyksissä edellytettyä tiukempia normeja. Yhteiskunnassa vallitsevat turvallisuusodotukset voivat myös ajan kuluessa kasvaa siten, ettei määräyksien mukaisia tuotteita enää pidetäkään riittävän turvallisina TVastuuL:n mielessä. Lopuksi on syytä todeta, että määräykset koskevat aina vain tiettyjä tuotteen ominaisuuksia; sellaisen vaaratekijän osalta, jota ei ole pyritty määräyksillä säädetelemään, ei viittauksella tuotteen määräystenmukaisuuteen voi olla mitään merkitystä.

Eräänlaisia tuoteturvallisuutta koskevia normeja syntyy myös sen *standardisointityön* yhteydessä, jota Suomen Standardisoimisliitto (ns. SFS-standardit) sekä Länsi-Euroopassa CEN (Comité Européen de Normalisation)⁶⁵ ja kansainvälisti ISO (International Organiza-

⁶¹ Ks. esim. ruotsalaisia oikeustapauksia NJA 1977 s. 538 ja 788.

⁶² Tuoteturvallisuusdirektiiviin johtolauseen 36 kohdan mukaan tuoteturvallisuusdirektiivi ei saisi vaikuttaa vahinkoa kärstineiden tuotevastuudirektiivin mukaisiin oikeuksiin.

⁶³ Näin myös HE 119/1989 s. 45.

⁶⁴ Dahl 1973 s. 296. – Jos määräykset ovat siten pakottavia, ettei niistä saa poiketa myöskään ”parempaan” suuntaan, niiden noudattaminen voi muodostaa TVastuuL 7.1 §:n 2 kohdan mukaisen vastuuvapautusperusteen, ks. tästä lähemmin jakso 5.4.

⁶⁵ Näitten lisäksi toimivat sähköteknisellä alalla standardisoimisjärjestö CENELEC

tion for Standardization) suorittavat. Tuotestandardeissa saatetaan muun ohella kiinnittää huomiota tuotteiden turvallisuuteen. Nämä standardit eivät yleensä ole juridisesti sitovia, mutta niillä on usein hyvin suuri käytännön merkitys. Viime aikojen kehitys on lisäksi merkinnyt standardien muodollisen aseman vahvistumista, kun uudenaikaisessa tuoteturvallisuussääntelyssä nimenomaisesti viitataan standardeihin. Tuoteturvallisuusdirektiivin 3 artiklan mukaan tuotteen oletetaan olevan tuoteturvallisuusdirektiivin tarkoittamalla tavalla turvallinen, jos se on sellaisten vapaaehtoisten kansallisten standardien mukainen, joilla vahvistetaan kansallisiksi standardeiksi niitä eurooppalaisia standardeja, joiden viititetiedot komissio on julkaissut, kun taas muita kansallisia standardeja on otettava huomioon tuoteturvallisuutta koskevassa harkinnassa. Direktiivin mukaisesti KulutusTurvL 7:ssä on säädetty, ettei kulutustavaraa yleensä pidetä sanotun lain mukaisesti vaarallisena siltä osin kuin se on sellaisten yhdenmukaistettujen standardien mukainen, joita koskeva viittaus on julkaistu Euroopan unionin virallisessa lehdessä, minkä lisäksi valvontaviranomaiset voivat kiinnittää huomiota myös muun muassa muihin kansainväliin ja kansallisiin standardeihin. Mitä yllä on todettu tuoteturvallisuusmääräysten merkityksestä TVastuuL:n tarkoittamaa puutteellista turvallisuutta arvioitaessa, voidaan soveltaa näiden säännösten mukaan ”virallistettuihin” turvallisuutta koskeviin standardeihin. Ottaen huomioon standardien keskeisen käytännön merkityksen vastaanlainen soveltaminen tulisi yleensä kysymykseen myös ”vapaaehtoisten” turvallisuusstandardien kohdalla. Tämä siis merkitsee sitä, että turvallisuuteen liittyvien standardien vastaista tuotetta olisi yleensä pidettävä TVastuuL:n mielessä turvallisuudeltaan puutteellisena.⁶⁶ Sen sijaan standardin mukaista tuotetta

ja telekommunikaatioalalla ETSI, ks. lähemmin eurooppalaisista standardisoimisjärjestöistä ja niiden toiminnasta Howells 1998 s. 87 ss.

⁶⁶ Saksassa OLG Düsseldorf (OLG-Report Düsseldorf 1993 s. 208) on tuotevastuulaissaädäntöä soveltaessaan katsonut, että teknisiin normeihin ja DIN-määräyksiin (saksalaiset kansalliset standardit) sisältyvät vähimmäisvaatimukset on otettava huomioon tuotteen suunnittelussa, ks. myös Kullmann 2002 s. 40 s.

ei ainostaan standardinmukaisuutensa perusteella voitaisi aina pitää riittävän turvallisena.⁶⁷

4.3.5 Aikatekijä

TVastuuL 3 §:n mukaan turvallisuutta arvioitaessa on otettava huomioon muun muassa ”ajankohta, jona tuote laskettiin liikkeelle”. TVastuuL:n alkuperäisessä muodossa säännöksen sanamuoto oli hiukan toisenlainen. Siinä aikatekijää ei mainittu vain eräänä huomioon otettavana seikkana, vaan se oli otettu osaksi itse turvallisuuspuuttueen määritelmää. Alkuperäisen lain mukaan tuotevahinko oli kovattava, jos tuote ei ollut ”sitä liikkeelle laskettaessa” riittävän turvallinen.

Aikamääre osoittaa muun muassa⁶⁸ sen, että turvallisuusharkinnassa on lähdettävä tuotteen liikkeelle laskemisen ajankohtana vallitsevista kohtuullisista odotuksista.⁶⁹ Tässä suhteessa alkuperäisen lain perustelut olivat yksiselitteiset: ”turvallisuuden arvioinnin tulee tapahtua tuotteen liikkeelle laskemisen ajankohtana vallinneiden olosuhteiden pohjalta”⁷⁰. Lainmuutos, jolla TVastuuL 3 § sai nykyisen muodonsa, periaatteessa suhteellisti tästä lähtökohtaa: ”Voimassa olevaan lakiin nähden tämä merkitsee sitä, että tuotteen tila sitä liikkeelle laskettaessa on vain yksi huomioon otettava seikka arvioitaessa turvallisuutta, jota tuotteelta on oikeus odottaa.”⁷¹ Kun kuitenkin

⁶⁷ Tämän normin esittävät myös esim. Bartl 1989 s. 186 s., Falke 1989 s. 221 s. ja Reich 1986 s. 139 s. sekä tavallaan myös Taschner – Frietsch 1990 s. 301. Vaikka standardit tässä mielessä voidaankin rinnastaa viranomaismääräyksiin, näin tuskin voidaan menetellä TVastuuL 7.1 §:n 2 kohtaa sovellettaessa, ks. jäljempänä 5.4.

⁶⁸ Kysymystä itse tuotteen muuttumisesta sen liikkeelle laskemisen jälkeen käsitel lään jäljempänä jaksossa 5.3.

⁶⁹ Toisin Tanskan lain osalta Dahl ym. 1990 s. 161, jotka katsovat vahingon ajankohdan olevan ratkaiseva. Yleensä on kuitenkin tuotevastuudirektiiviä koskevassa oikeuskirjallisuudessa itsestään selvästi otettu tuotteen liikkeellelaskun ajankohdan arvostukset harkinnan lähtökohdaksi, ks. esim. Bartl 1989 s. 181, Clark 1989 s. 38 ss. ja Taschner – Frietsch 1990 s. 293.

⁷⁰ HE 119/1989 s. 46.

⁷¹ HE 251/1992 s. 7.

lainmuutoksen tarkoituksena lähinnä oli TVastuuL:n sanamuotojen lähentäminen tuotevastuudirektiiviin ja kun alkuperäinenkään muotoilu ei mitenkään tuntunut olevan ristiriidassa tuotevastuudirektiivin eurooppalaisen tulkinta-aineiston kanssa, voidaan lähteä siitä, että lainmuutos oli tältä osin pikemminkin muodollinen kuin sisällöllinen.⁷²

Tuotteen liikkeelle laskemisen jälkeen tapahtuneen *turvallisuusdotusten nousun* ei näin ollen yleensä tule vaikuttaa turvallisuusharkintaan.⁷³ Sen sijaan harkinnassa on lupa nojautua uuteen tietoon. Kun TVastuuL:ssa on omaksuttu kehittelyyhinkojen korvattavuuden myönteinen kanta, on nimenomaisesti lähdetty siitä, ettei tuotteen liikkeelle laskemisen ajankohdan tekninen ja tieteellinen taso olisi arvioinnissa ratkaiseva. TVastuuL 3 §:ssä oleva viittaus ajankohtaan, jona tuote laskettiin liikkeelle, ei muuta tästä lähtökohtaa.⁷⁴ Myös sanottuna ajankohtana vallitsevan teknisen ja tieteellisen tietämyksen perusteella ennakoimatonta turvallisuusriskiä saatetaan pitää TVastuuL:n mukaisena turvallisuuspuutteena.

Konkreettinen esimerkki voi valaista epäilemättä vaikeaselkoista ja mahdollisesti tulkintaongelmia aiheuttavaa uusien odotusten ja uuden tiedon välistä erottelua. Ajateltakoon vaikkapa tapausta, jossa tuote aiheuttaa syöpää, mitä vaikutusta kuitenkaan ei ollut mahdollista ennakoida tuotteen liikkeelle laskemisen ajankohtana vallinneen tietämyksen perusteella. Vasta uusi tieto paljastaa syy-yhteyden. Kun kuitenkin relevantit turvallisuusdotukset olivat jo olemassa tuotetta liikkeelle laskettaessa – sen käytäjillä oli kohtuudella aihetta odottaa, etteivät he sairastuisi sen käytön johdosta syöpään – tuotteessa on TVastuuL 3 §:ssä tarkoitettu turvallisuuspuute.⁷⁵

⁷² Aikatekijää käsitellään tästä syystä kirjan tässäkin painoksessa arvioinnin mittapuita koskevassa jaksossa eikä huomioon otettavia seikkoja koskevassa jaksossa. Tässähän on nimenomaan kysymys siitä, minkä ajankohdan mukaan mittapuut määritellään.

⁷³ "Was fehlerfrei war, bleibt fehlerfrei", Taschner – Frietsch 1990 s. 293.

⁷⁴ Ks. myös II LaVM 4/1990 s. 3.

⁷⁵ Esimerkkiä on HE:ssä 119/1989 s. 45 käytetty valaisemaan kehittelyyhinkojen korvaamista.

Tuotevastuudirektiivissä on tähän liittyen nimenomaisesti painottettu, ettei *uusien*, parempien *tuotteiden markkinoille tulo* sinäsä aiheuta vanhempien tuotteiden muuttumista turvallisuuden suhteen puutteellisiksi.⁷⁶ Sääntöä ei ole suoraan siirretty Suomen lakiin, ilmeisesti siitä syystä, että sen katsotaan seuraavan jo pääsäännöstää. Jo alkuperäisen TVastuuL:n perusteluissa on nimenomaisesti todettu, että *uusien* ja turvallisempien tuotteiden kehittely ei vaikuta aikaisemmin markkinoille tulleiden tuotteiden arviointiin.⁷⁷

Hallituksen esityksessä mainittu esimerkki tästä, *uusien sisältä avattavien jääkaappimallien ilmestyminen markkinoille*, on selostettu jakossa 4.3.3.

Tämä ei merkitse sitä, etteivät uudessa tuotteessa omaksutut turvaratkaisut voisi missään tapauksessa toimia osoituksena vanhemmassa tuotteessa olevasta turvallisuuspuutteesta. Uusien ratkaisujen kehittäminen voi useinakin olla vastaus juuri sellaisiin turvallisuusdotuksiin, jotka on voitu kohdistaa tuotteesseen jo vanhan tuotteen liikkeellelaskun aikaan.⁷⁸ Tuotevastuudirektiivissä kielletään vain *uusien* ratkaisujen käytämistä *ainoana* argumenttina vanhempien tuotteiden turvallisuuspuutteen vahvistamiseksi.

Niissä tapauksissa, joissa vanhaa tuotetta uuden paremman tuotteen markkinoille tulon jälkeen pidetään yllä kerrotun mukaisesti TVastuuL 3 §:n mukaan riittävän turvallisena, vastuun syntyminen vanhemman tuotteen valmistajalle voi toisinaan tulla kysymykseen TVastuuL:n ulkopuolisella perusteella, yleisen *tuottamusperiaatteen* nojalla (TVastuuL 11 §).⁷⁹ Uusien, parempien tuotteiden käyttöönotto voi muuttaa ihmisten käytäyymistottumuksia siten, että vanhojen tuotteiden markkinoilla olo tulee aikaisempaa vaarallisemmaksi. Tällaisessa tilanteessa saattaa valmistaja tai maahantuaja olla yleisen huollisuusvelvoitteen perusteella velvollinen ryhtymään toimiin häneltä

⁷⁶ Tuotevastuudirektiivin 6.2 artiklan mukaan "[t]uotetta ei pidetä turvallisuudeltaan puutteellisena pelkästään sen vuoksi, että myöhemmin on laskettu liikkeelle parempi tuote."

⁷⁷ HE 119/1989 s. 27, 46.

⁷⁸ Samansuuntaisesti myös Dahl ym. 1990 s. 162.

⁷⁹ HE 119/1989 s. 27.

jo liikkeelle lähteneen tuotteen jälleenmyynnin estämiseksi tai jopa tuotteen poistamiseksi käytöstä (*recall*).⁸⁰

Turvallisuuksarvioinnin kytäminen liikkeelle laskemisen ajankohtaan merkitsee periaatteessa, että *eri vastuusubjektienvastuu* voi muotoutua *erilaiseksi*, mikäli turvallisuuksodotukset muuttuvat tuotteen edetessä jakeluketjussa.⁸¹ Valmistajan vastuuta arvioidaan sen tilanteen pohjalta, joka vallitsi hänen luovuttaessaan tuotteén seuraavalle jakeluportaalille, kun taas maahantuojan vastuuseen vaikuttavat ne turvallisuuksodotukset, jotka vallitsivat hänen laskiessaan tuotteen edelleen liikkeelle.

Tavaramerkin tai tunnuksen haltijan vastuun osalta ratkaiseva ajankohta taas määräytyy ilmeisesti sen mukaan, milloin tunnus on liitetty tuotteeseen ja kenen tunnuksesta on kyse. Jos liittäminen on tapahtunut valmistusprosessin aikana, tunnuksenhaltijan vastuu perustuu yleensä sen ajankohdan mukaisiin odotuksiin, jona valmistaja laski tuotteen liikkeelle. Jos tunnus taas on liitetty tuotteeseen myöhemmin, asianomaisen jakeluportaan liikkeellelasku on ratkaiseva. Jos tunnus viittaa johonkin jakeluketjussa toimivaan yritykseen, esimerkiksi tukkuliikkeeseen, on kuitenkin luonteva lähteä tämän yrityksen suorittaman liikkeellelaskun ajankohdasta myös silloin, kun tunnus liitettiin tuotteeseen jo valmistusvaiheessa.

Myyjän toissijaista vastuuta arvioitaessa myyntihetken turvallisuuksodotukset ovat sanotun mukaisesti ratkaisevat. Tilanteessa, jossa turvallisuuksodotukset nopeasti kasvavat, tämä voisi periaatteessa merkitä myyjän jäämistä lopulliseen vastuuseen, kun hän ei voi TVastuuL 6 §:n mukaan osoittaa muuta 5 §:n mukaan vastuussa olevaa tahoaa. Käytännössä näin hienojakoinen turvallisuuksodotusten analyysi tullee hyvin harvoin kysymykseen.

Erottelulla voi olla merkitystä *käytettyjen* tuotteiden kaupassa. Lain perusteluissa mainitaan nimenomaista, että käytettyinä myytyjen

⁸⁰ Ks. myös Saksan oikeudesta esim. Bartl 1989 s. 203 s., jossa todetaan, ettei tuotevastuudirektiivin 6.2 artikla poista aikaisemmin kehittyneitä Produktbeobachtungspflicht- ja Produktrückrufspflicht-vellollisuuksia.

⁸¹ HE 119/1989 s. 46.

tuotteiden osalta on kiinnitettävä huomiota olosuhteisiin kyseisiä tuotetaita liikkeelle laskettaessa.⁸²

Sitä, minkälaisia toimia voidaan pitää tuotteen liikkeellelaskuna, pohditaan tarkemmin jaksossa 5.2.

4.4 Huomioon otettavat seikat

4.4.1 Ennakoitavissa oleva käyttö

Kun arvioidaan tuotteen turvallisuutta, on luonnollisesti lähdettävä tuotteen *normaalikäytöstä*.⁸³ Jos tällaiseen käyttöön liittyy riskejä, joita ei ole ollut aihetta odottaa, näiden riskien toteutumisesta aiheutuvat vahingot on TVastuuL:n perusteella korvattava. Sen sijaan tuotteen käyttöön täysin vieraaseen tarkoitukseen liittyvät vaaratekijät eivät ole relevantteja.

Sellaisia vaaramomentteja, jotka liittyvät esimerkiksi mikroaltouunin käyttämiseen vaatteiden tai kotieläinten kuivatukseen, ei tarvitse ottaa huomioon.

TVastuuL:n mukainen korvausvastuu ei kuitenkaan rajoitu vain normaalikäytöstä johtuviiin vahinkoihin. Korvauspiiri on tästä selvästi laveampi. Tämä ilmenee TVastuuL 3 §:n toisesta virkkeestä, jonka mukaan turvallisuutta arvioitaessa on otettava huomioon muun muassa ”tuotteen ennakoitavissa oleva käyttö”. Tuotteen muukin

⁸² HE 119/1989 s. 47. Ks. myös Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 100.

⁸³ Niinpä kuluttajavalituslautakunta ensimmäisessä TVastuuL:n mukaisessa ratkaisussaan katsoi talvisaappaiden, joiden varsien koristenijit repivät pitkän talvitakin vuorin rikki neljässä päivässä, olevan turvallisuueltaan puutteelliset, koska talvisaappaiden kanssa käytetään yleisesti polven alle ulottuvaa pitkää takkia (äänestys 4–4), KVL 92/31/1264, Kuluttajansuoja 3/93 s. 24. TVastuuL:iin ei tähän aikaan sisältynyt mitään korvattavan vahingon määrää koskevaa vähimääräraaja.

kuin normaalikäyttö voi olla siten ennakoitavissa, että tuotteen on oltava siinäkin käytössä riittävän turvallinen.

Jossakin laajuudessa on otettava huomioon tuotteen *mahdollinen virhekäyttö*. Varsinkin jos tietyntyyppinen virhekäyttö on todennäköinen kuluttajien keskuudessa vallitsevien käyttäytymistottumusten vuoksi, tämä seikka on otettava huomioon tuotteen turvallisuutta arvioitaessa. On myös pidettävä mielessä, että tuotteen oikeaan käyttöön saattaa yleisesti liittyä ”sivukäyttöjä”, joiden myös on oltava turvallisia.

Hyvä esimerkki, jota on käytetty saksalaisessa kirjallisudessa, on silmälasienväistötapa. On yleistä, että silmälasienväistötapaa käyttää puhuessaan imeksii tai pureskelee lasien sankoja. Tämän vuoksi sankojen on oltava myös tähän tarkoitukseen turvallisia. Niiden ei tulisi sisältää myrkkyisiä aineita eikä aineita, jotka voivat aiheuttaa allergisia reaktioita niitä pureskeltaessa.⁸⁴

Saksan tuotevastuuainsäädäntöä koskevassa oikeuskäytännössä on useassa ratkaisussa niin ikään todettu sokeripitoisen lasten teen valmistajan olevan velvollinen varoittamaan kariesriskistä, joka liittyy juoman käyttöön lapsen itsensä pitämässä ”nukkumistuttipullossa”. Tuttipullossa juominen ohjaa juoman ylähampaiden takaosaan, joka juoman pitkäaikaiskäytössä on omiaan vahingoittumaan.⁸⁵

Vaikka on syytä varautua myös mahdolliseen liikakäytöön ja varoittaa siihen liittyvistä riskeistä, varautumisvelvollisuudella on rajansa. Jos kuluttaja syö neljän sadan gramman pakkausta lakritsia päivässä usean kuukauden ajan ja saa tästä terveydellisiä ongelmia, tuotevastuuhanne lakritsin valmistajaa vastaan ei menestyne.⁸⁶

Valmistajan on myös seurattava tuotteensa käyttöä. Jos ilmenee, että kuluttajien käyttäytymistottumusten kehittyessä syntyy uusia vaaralaisia virhekäytön muotoja, turvallisuusodotusten voidaan olettaa kehittyvän niiden mukaisesti. Muuttuvat odotukset voivat vaikuttaa muutosten jälkeen liikkeelle laskettujen tuotteiden turvallisuusvaati-muksiin.⁸⁷

⁸⁴ Taschner – Frietsch 1990 s. 299, Bartl 1989 s. 200.

⁸⁵ Ks. tarkemmin esim. Hoppmann 1995 s. 306.

⁸⁶ Nämä Bonnin alioikeus (Az. 9 O 603/03, 19.4.2004), sit. per Brock 2004.

⁸⁷ Tuottamusvastuunsa perusteella valmistaja saattaa myös olla velvollinen reagoi-

TVastuuL suojaa sekä tuotteen ostanutta henkilöä ja hänen perheensä että myös laajaa yleisöä. Valmistajan on siten tarvittaessa otettava huomioon mahdollisuus että tuote joutuu sellaisenkin henkilön käyttöön, jolle ostajalle suunnatut varoitukset eivät ole kulkeutuneet tai jolla ehkä ei edes ole kykyä ymmärtää varoituksia. Riittävässä määrin on varauduttava tuotteen joutumiseen sellaisten ryhmien käyttöön, joiden ei voida odottaa toimivan ”normaalista” kaikissa tilanteissa. Erityisesti on otettava huomioon mahdollisuus, että tuote joutuu lasten ulottuville. Monien tuotteiden osalta valmistajan tulee ennakoida lasten aikuisten näkökulmasta odottamattomia tapoja käyttää tuotetta.

Eräs käytännössä keskustelua herättänyt esimerkki kuvaav hyvin, mistä on kysymys: ilmankostuttajaa, jossa on niin heikot jalat, että lattialla konttavaa lapsi voi kaataa kostuttajan ja polttaa itsensä siitä valuvaan kuumaan veteen, on pidettävä turvallisuudeltaan puutteellisena. On myös esitetty, että valmistaja saattaa joutua vastuuseen, jos lapsi syö lääkkeitä tai kemikaaleja purkista, jossa ei ole lapsille turvallista kantta, vaikka vanhempia olisikin varoitettu riskistä.⁸⁸

Kuten esimerkit osoittavat, lapsien käyttäytymisestä johtuvia vaaratekijöitä on otettava huomioon valmistettaessa sekä lapsille tarkoitettuja tuotteita että muita sellaisia tuotteita, joiden kanssa lapset yleisesti joutuvat kosketuksiin. On kuitenkin selvää, että lapsien käyttäytymiseen liittyvät näkökohdat korostuvat silloin, kun on kysymys leluista ja muista nimenomaan lapsille tarkoitetuista tuotteista. Kuten TVastuuL:n perusteluissa todetaan, näiden tuotteiden kohdalla ”turvallisuusvaatimukset on asetettava korkealle”.⁸⁹

Esitöissä mainittu tyypiesimerkki riskeistä, joita lapsille tarkoitettujen tuotteiden osalta on pidettävä mielessä, ovat tuotteen puremiseen ja nielemiseen liittyvät vaaratekijät.⁹⁰

maan jo markkinoilla olevien tuotteiden kehittyvään virhekäytöön, ks. Saksan oikeuden ”tuotetarkkailuvollisuuden” tästä piirteestä esim. Reich – Micklitz 2003 s. 1057.

⁸⁸ Howells 2000 s. 243.

⁸⁹ HE 119/1989 s. 45.

⁹⁰ Ibid.

4.4.2 Informaatio

Myös ns. ohje- eli informaatiovirhe voi olla TVastuuL:n kannalta relevantti turvallisuuspuute. Tämä ilmenee suoraan TVastuuL 3 §:n sanamuodosta. Laissa on nimenomaisesti todettu, että *tuotteen markkinoointi ja käyttöohjeet* on otettava huomioon sen turvallisuutta arvioitaessa. Koska markkinoinnin käsite, kuten jäljempänä tarkemmin osoitetaan, on Suomen kuluttajaoikeudessa sisällöltään hyvin laaja, säädely tarkoittaa yleistäen sitä, että kaikki tuotteesta annettu informaatio voi olla merkityksellistä, kun otetaan kantaa tuotteen mahdollisiin turvallisuuspuutteisiin.⁹¹

Tuotetta koskeva informaatio voi olla merkityksellistä usealla tavalla. Jos annettu informaatio on sisällöltään virheellinen tai harhaanjohtava, puhutaan positiivisesta informaatiovirheestä. Positiivinen informaatiovirhe voi merkitä puutteellista turvallisuutta esimerkiksi siten, että väärällä käyttöohjeella ohjataan tuotteen käyttäjää toimimaan väärällä tavalla, tai sillä tavoin, että annetaan tuotteesta turvallisuuden kannalta liian myönteinen kuva, minkä vuoksi kuluttaja tuotetta käyttäessään ei ole niin varovainen kuin hän muutoin olisi.⁹² Negatiivinen ohjevirhe taas on kyseessä kun on jätetty kerto-matta kuluttajalle riittävästi tarpeellisia seikkoja. Käyttöohjeet ovat ehkä olleet puutteelliset tai ne ovat kokonaan puuttuneet, mikä on johtanut tuotteen vaaralliseen käyttöön, tai tuotteessa ei ehkä ole ollut riittäviä varoituksia.

Informaatiota koskevat vaatimukset liittyvät usein kiinteästi tuotteen ominaisuuksiin ja niitä koskeviin vaatimuksiin. Puhdasta positiivista informaatiovirhetä eli esimerkiksi tilannetta, jossa virheellinen käyttöohje on vahingon yksinomainen syy, saatetaan toki käsitellä suhteellisen erillään muista virhetilanteista. Kun puhutaan

⁹¹ Tuotevastuudirektiivissä ei puhutakaan markkinoinnista, vaan relevanttina arviointikriteerinä mainitaan yleisesti ”tuotteesta annetut tiedot”. Mikään ei kuitenkaan viittaa siihen, että tältä osin olisi pyrity TVastuuL:ssa tuotevastuudirektiivistä poikkeavaan ratkaisuun.

⁹² Hyvän Saksasta peräisin olevan esimerkin tästä mainitsee Nybergh 1987 s. 472 s.: markkinoinnissa oli puhuttu muuntajan vaarattomuudesta ja sen takia ei ollut käytetty koulutettua asentajaa.

negatiivisista informaatiovirheistä ja myös monesta vähemmän selväpiirteisestä positiivisesta informaatiovirheestä, on sen sijaan yleensä kysymys tilanteen *kokonaisarvioinnista*, jossa otetaan huomioon samanaikaisesti tuotteen ominaisuudet, siihen liittyvät vaaratekijät ja tuotteesta annettu informaatio. Se, paljonko ja mitä informaatiota on annettava, riippuu siitä, millaisia vaaroja tuotteeseen liittyy. Itse tuotteessa olevan turvallisuuspuutteen laadusta ja vakavuudesta myös riippuu, voidaanko puute informaation keinoin korjata. Joidenkin vaaratekijöiden osalta riittää varoitusten lisääminen, kun taas toisia vaaratekijöitä saatetaan pitää niin merkittävinä, ettei pelkkä informaatio riitä turvallisuuspuutteen poistamiseen, vaan on muutettava itse tuotetta.

TVastuuL 3 §:n mukaan tuotteen *markkinoointi* on relevantti tekijä arvioitaessa tuotteen turvallisuutta. Suomen kuluttajansuojalainsäädännössä markkinoinnin käsitteelle on annettu laaja sisältö. Markkinointi kattaa sekä kaikki kulutushyödykkeitä koskevat väitteet ja muut toimenpiteet, joiden tarkoituksesta on edistää kulutushyödykkeiden menekkiä ja jotka suunnataan määräämättömälle joukolle kuluttajia. Markkinointia ovat sekä mainokset joukkotiedotusvälineissä ja näyteikkunoissa, suoramainonta, tavaran pakkaukseen ja käyttöohjeisiin sijoitetut tiedot jne. että myös yksittäisen myyntitapahtuman yhteydessä annetut tiedot.⁹³ Samalla tavoin laajasti on ymmärrettävä myös TVastuuL:n markkinointikäsite. Lain perustelujen mukaan markkinoinnilta tarkoitetaan ”kaikkia tuotteesta annettuja tietoja siitä riippumatta, annetaanko ne ilmoituksissa tai mainoksissa taikka pakkauksessa tai kaupan yhteydessä”.⁹⁴

Viittaus kaupan yhteydessä annettuihin tietoihin on, vaikka se onkin sopusoinnussa sen kanssa, mitä muualla on tuotevastuudirektiivistä todettu,⁹⁵ kuitenkin ongelmallinen yleisessä muodossa. Kaikki yksittäisessä kaupantekolitanteessa annettu tieto ei nimitöinä voine olla TVastuuL:n kannalta merkityksellistä, kun lain osoittamana ensisijaisena vastuusubjektina on myyntitapahtumaan yleensä osallis-

⁹³ Ks. läh. Wilhelmsson 1989 s. 88 s.

⁹⁴ HE 119/1989 s. 46.

⁹⁵ Ks. esim. Bartl 1989 s. 195.

tumaton valmistaja tai maahantuoja. Valmistaja vastaa toki myyjän kaupantekolanteessa antamista tiedoista, jos nämä tiedot ovat tavalla tai toisella peräisin valmistajalta. Samoin vastuu tulee kysymykseen silloin, kun kaupantekolanteessa ei anneta riittävästi tietoja, koska tuotteen turvallisuuteen liittyy sen varmistaminen, että tarvittavat tiedot menevät perille ostajalle. Sen sijaan, jos myyjä täysin itsenäisesti antaa uutta tietoa, joka aiheuttaa turvallisuuspuutteen, on valmistajan saattaminen vastuuseen ongelmallisempaa. Tuotehan ei tässä tapauksessa ollut turvallisuudeltaan puutteellinen silloin, kun valmistaja laski sen liikkeelle (TVastuuL 7.2 §). Myyjä tosin vastaa tässä mainitusta puutteesta TVastuuL:n mukaan, koska tuote oli turvallisuudeltaan puutteellinen, kun se laskettiin häneltä liikkeelle.⁹⁶

Ohjevirhe voi syntyä sekä yksityiskohtaisten virheellisten tai harhaanjohtavien tietojen perusteella että myös *yleisluonteisenman information* pohjalta. Esimerkiksi tuotteesta markkinoinnissa käytetystä nimityksellä voi olla merkitystä tuotteen turvallisuutta arvioitaessa.⁹⁷ Niin ikään yleiset maininnat tuotteen mahdollisista käyttötavoista saattavat olla ongelmallisia, jos kuluttaja niiden perusteella saattaa tehdä väärää johtopäätöksiä.⁹⁸ Jos tuotetta on markkinoitu erityisesti

⁹⁶ Ks. myös myyjän vastuusta suullisista tiedoista aikaisemman oikeuden pohjalta Nybergh 1987 s. 473 ss.

⁹⁷ Ks. tästä Schmidt-Salzer 1990 s. 990 ss. sekä myös Dahl 1973 s. 356 ss. Ks. myös KVL 98/38/1274, Kuluttajansuoja 1/2000 s. 28 (julkaistu myös teoksessa Ståhlberg 2001 s. 178 ss.), jossa ”kivettömiä luumuja” sisältävän pakauksen käänöpuolella oleva varoitus mahdollisista luumuihin jääneistä kivistä, jota ei ollut korostettu, ei riittänyt poistamaan vastuuta kuluttajan kärsimästä hammasvauriosta.

⁹⁸ Ks. esim. kuluttajavalituslautakunnan ratkaisua KVL 92/36/1379, Kuluttajansuoja 5/94 s. 20, jossa einkäsi sisältävän alumiinifoliovuon kannessa oli teksti ”micro”, mutta muuta varoitusta ei ollut, ja vuoka aiheutti vahinkoa kuluttajan kahdeksan vuotta vanhassa mikroaltaouunissa, jonka käyttööhjeissä kiellettiin mm. metallisten einesvuokien lämmittäminen. KVL:n mukaan einesvuossa olisi pitänyt olla ilmoitus, ettei se sovi kaikkiin mikroihin. Ks. myös KVL 99/33/2283, Kuluttajansuoja 5/2001 s. 29 s.: moottoriöljyn pakauksen tietojen mukaan öljy oli puolisyytteettinen 2-tahtiöljy ilma- ja vesijäähdytteisiin 2-tahtimoottoreihin kuten moottoripyörään, mopoihin, moottorisahoihin jne. Veneen perämoottori vaurioitui öljyn käytön vuoksi, koska öljy ei sopinut venemoottoreihin. KVL todosi, ettei pakauksessa ollut mainittu öljyn soveltuuomattomuudesta perämootoreihin. Öljy oli puuttuvien tietojen vuoksi turvallisuudeltaan puutteellinen.

lapsille soveltuvana, tämäkin voi vaikuttaa turvallisuusharkinnan ankaruuteen.⁹⁹ Jopa markkinoinnissa käytetyn kuvamateriaalin antama vaikutelma saattaa olla asiaan vaikuttava.¹⁰⁰

TVastuuL:n valmistelun yhteydessä on ollut esillä eräs varsin kuvaava esimerkki siitä, miten markkinoinnissa ja muutoinkin annetun informaation kokonaisuus vaikuttaa turvallisuuden arviointiin. Kysymys koskee *tupakkatuotteisiin* liittyvää tuotevastuuta. Eduskunnan toinen lakivaliokunta on käsitellessään tästä kysymystä selkeästi ottanut kantaa sen puolesta, että tupakan käyttöön liittyviä sairauksia voitaisiin pitää TVastuuL:n perusteella korvattavina vahinkoina. Keskeisenä argumenttina on markkinoinnissa annettu tieto: ”ottaen huomioon tupakkatuotteiden markkinointitavat ja markkinoinnin kohderyhmän¹⁰¹ sekä tupakkatuotteiden käytöstä aiheutuvan voimakkaan riippuvuuden samoin kuin sen, että tupakkateollisuus kiistää tupakasta aiheutuvat terveysvaarat, valiokunta katsoo, että tuotevastuulaki soveltuu myös tupakkatuotteisiin.”¹⁰² Nähtäväksi jäää, hyväksytäänkö eduskunnan valiokuntun tupakan valmistajien vastuuta korostava kanta myös oikeuskäytännössä. Korkeimman oikeuden tupakan valmistajien tuottamusvastuuta koskeva kanta ennakoinee eduskuntaa kielteisempää suhtautumista vastuun asettamiseen. Katsoihan korkein oikeus – muutoin vakiintuneesta ratkaisulinjastaan poiketen – ”etteivät vastaajahytöt ole jättäässään varoittamatta tupakan vaarallisuudesta laiminlyö-

⁹⁹ Howells 2000 s. 233.

¹⁰⁰ HE 119/1989 s. 46. Saksalaisessa oikeustapauksessa (LG Flensburg, VersR 1998 s. 66; ks. myös Kullmann 2002 s. 45) mm. erään pienoismallilaitteen värikkäään, lapsia houkuttelevan pakauksen katsottiin aiheuttavan odotukseen, että kymmenenvuotiaat lapset saatovat vaarattaa käyttää tuotetta.

¹⁰¹ Tällä toinen lakivaliokunta viittaa siihen mietinnössään esittämäänsä toteamukseen, että tupakkatuotteiden ”markkinointi kohdistuu... pääasiassa lapsiin ja nuoriin sekä keskimäärin vähemmän koulutusta saaneisiin, joita tupakan varoista tiedottavan terveyskasvatuksen on vaikea tavoittaa ja vakuuttaa.”

¹⁰² II LaVM 4/1990 s. 2. Perusteluista käy selvästi ilmi, että valiokunta ei ole pelkästään halunnut todeta muutenkin itsestään selvänä olevaa asiaa eli tupakkatuotteiden kuulumista TVastuuL:n soveltamisalaan, vaan on nimenomaan halunnut korostaa tupakkatuotteiden tyyppillisesti aiheuttamien terveysvahinkojen kuuluvan TVastuuL:n mukaiseen korvauspiiriin. – Samansuuntainen toisen lakivaliokunnan kannanoton kanssa on myös eduskunnan talousvaliokunnan kanta; mainitun valiokunnan mietintö on julkaistu II LaVM 4/1990:n liitteenä. Eduskunnan valiokuntien kannanotot korjaavat näin ollen hallituksen esitykseen sisältyvää pidättyvämpää kantaa, ks. HE 119/1989 s. 28.

neet sellaisia varotoimia, jotka olisivat voineet merkityksellisellä tavalla vaikuttaa kuluttajan käyttäytymiseen.”¹⁰³

Lakitekstissä mainitaan erikseen *käyttöohjeet* huomioon otettavana seikkana. Käyttöohjeissa olevat virheelliset tiedot, jotka johtavat tuotteen vaaralliseen käyttöön, aiheuttavat TVastuuL:n mukaisen turvallisuuspuutteen.

Käyttöohjeilla saatetaan myös jossakin määrin eliminöida tuotteeseen liittyviä riskejä ohjaamalla tuotteen käyttäjää käyttämään tuotetta oikein. Jotta käyttöohjeilla olisi tämä vaikutus, tuotteen käyttäjän tulisi tutustua niihin ennen tuotteen käyttöä. On kuitenkin epäselvää, kuinka pitkälle meneviä vaatimuksia tässä suhteessa voidaan käyttäjälle asettaa. TVastuuL:n perusteluissa lausutaan varsin yksioikoisesti: ”Kohtuudella on voitava edellyttää, että käyttäjät tutkivat käyttöohjeet ennen tuotteen käyttöönottoa.”¹⁰⁴ Tätä väittää ei kuitenkaan tulisi lukea minään ehdottomana sääntönä; sellainen luke mistapa olisi selvässä ristiriidassa sen kanssa, mitä aikaisemmin on todettu tuotteen ennakoitavissa olevasta käytöstä. Kun on kysymys monimutkaisten teknisten välineiden käytöstä, voidaan toki lähteä siitä, että ostaja tutustuu käyttöohjeisiin. Yleisesti ei kuitenkaan tule asettaa liian ankaria käyttöohjeiden tutkimista koskevia vaatimuksia tuotteen käyttäjälle. Kun arvioidaan tuotteen turvallisuutta, on otettava huomioon, että useimmat kuluttajat käytännössä lukevat käyttöohjeita hyvin pinnallisesti tai jättävät ne lähes kokonaan lukematta, etenkin kun on kyse tavallisista, tutun tuntuisista tuotteista. Erityisesti jos riskejä voidaan helposti vähentää muuttamalla itse tuotetta, käyttöohjeita ei tämän vuoksi aina voida pitää riittävinä turvallisuutta takaavina toimenpiteinä. Ohjeilla ei voida korjata valmistus- tai suunnitteluvirheitä.¹⁰⁵

¹⁰³ KKO 2001:58. Ks. tarkemmin yllä jaksossa 1.2.2.1. Kielteinen kanta tuotevastuudirektiiviin perustuvan vastuun soveltumiseen tupakan käyttöön liittyviin sairausriskeihin on ilmaistu myös muualla, ks. esim. Saksan oikeuskäytännotöstä Kullmann 2002 s. 41 (erit. OLG Frankfurt, ZLR 2001 s. 339) ja Englannista Howells 2000 s. 238.

¹⁰⁴ HE 119/1989 s. 46.

¹⁰⁵ Bartl 1989 s. 191.

Usein pelkät positiiviset ohjeet siitä, miten tuotetta on käytettävä, eivät riitä. Tapauksesta riippuen on myös kerrottava, miten tuotetta ei tule käyttää.¹⁰⁶ Valmistajan on nimenomaista *varoitettava* ainakin sellaisista ennakoitavissa olevista virhekäytöistä, joista voi seurata vakavia vahinkoja.¹⁰⁷ Varoitusten on oltava riittävän selkeitä.¹⁰⁸ Riippuen tilanteesta voidaan toisinaan edellyttää varoitusten olevan itse tuotteessa eikä pelkästään käyttöohjeissa. Kuluttajathan usein lukevat käyttöohjeita pintapuolisesti, ja tuote saattaa lisäksi joutua myös sellaisen henkilön käyttöön, jolla ei ole ohjeita. Joidenkin tuotteiden kohdalla saatetaan edellyttää varoituksen antamista yleisesti tunnetun symbolin avulla.¹⁰⁹

Suomessa on kielellisessä muodossa olevien käyttöohjeiden ja varoitus-ten osalta yleensä lähdettävä siitä, etteivät kaikki ennakoitavissa olevat käyttäjät hallitse ulkomaan kieliä, eivätkä englantia. Pääsääntöisesti informaatio tulee antaa kotimaan kielellä. Tuotteesta, markkinointialueesta ja muista seikoista riippuu, vaaditaanko tietoja molemmilla kotimaisilla kielillä vai riittääkö vain toinen, ja siinä tapauksessa kumpi. Ratkaiseva on ennakoitavissa olevan käyttäjäryhmän oletettu kielitaito.

Viimeksi mainittu kriteeri merkitsee toisaalta, että joidenkin erikoistuotteiden yhteydessä saatetaan hyväksyä riittävinä myös esimerkiksi englanninkieliset ohjeet ja varoitukset.

Yleisesti tunnetuista tai itsestään selvistä vaaratekijöistä ei tarvitse varoittaa.¹¹⁰ Liiallinen varoittaminen tällaisista riskeistä saattaa jopa

¹⁰⁶ Kuluttajavalituslautakunta on esimerkiksi edellyttänyt, että mm. taulujen riipustamiseen käytettyjen koukkujen käyttöohjeissa olisi oltava arvio siitä, miten painavia esineitä koukut kestävät, KVL 92/36/1488, Kuluttajansuoja 1/94 s. 21.

¹⁰⁷ Ks. positiivisista ohjeista ja varoituksista esim. Nybergh 1987 s. 457 ss. Ks. myös varoitusvelvollisuudesta Bartl 1989 s. 197 s. ja epämääräisemmin HE 119/1989 s. 46.

¹⁰⁸ Merkintä ”väriäpäästävä, pestävä erillään” ei kuluttajavalituslautakunnan käsitykseen mukaan riittänyt varoittamaan kuluttajaa siitä, että hänen ostamistaan housuista lähtee väriä myös kuivana, ks. Kuluttajansuoja 3/91 s. 12.

¹⁰⁹ Ks. myös Nybergh 1987 s. 464, joka tässä yhteydessä mainitsee myös sen vaaran, että tuote joutuu analfabetteen tai kotimaan kieliä taitamattomien käsiiin.

¹¹⁰ HE:ssä 119/1989 s. 46 mainitaan esimerkkeinä, ”että puukolla voi haavoittaa itsään tai että elintarvike säilyy hyvinä vain rajallisen ajan eikä sitä tulisi käyttää pakkaukseen mahdollisesti merkityisen viimeisen käyttöpäivän jälkeen.”

olla ongelmallista tuoteturvallisuuden kannalta. Itsestään selvät varoitukset voivat johtaa siihen, ettei tuotteeseen liitettyihin varoituksiin ylipäänsä suhtauduta vakavasti. Lisäksi tärkeät varoitukset voivat helpommin jäädä huomaamatta laajassa varoitusluettelossa.¹¹¹ Tärkeiden varoitusten olisi oltava selkeästi ja helposti havaittavissa, mutta se ei onnistu, jos ne sekoitetaan turhien varoitusten joukkoon.

Varoitustenkin suhteen pätee tietysti yleinen lähtökohta, ettei informaatiolla voida korjata kaikkia turvallisuuspuutteita. Jos riski esimerkiksi voidaan poistaa muuttamalla tuote ilman erityistä haittaa, varoitus ei yleensä riitä poistamaan vastuuta.¹¹² TVastuuL:n perustelujen mukaan ”mitä tahansa turvallisuusriskejä, jotka tuotteeseen tehtävin muutoksin voitaisiin poistaa, ei voida hyväksyä vain sillä perusteella, että valmistaja on niistä varoittanut.”¹¹³

Tuotteen turvallisuutta arvioidaan lain mukaan lähtökohtaisesti tuotteen liikkeelle laskemisen ajankohtana vallitsevien olosuhteiden pohjalta. Tästä huolimatta saattaa informaatio, joka annetaan myöhemminkin, vaikuttaa turvallisuusharkintaan. Esimerkiksi tuotteen liikkeelle laskun jälkeen annetut varoitukset voivat joissakin tapauksissa saada relevanssia vastuusta vapauttavana tekijänä. Tässä suhteessa on kuitenkin syytä olla erittäin pidättyväinen. Vain jos uusi informaatio on annettu ”niin tehokkaalla tavalla, että yksittäinen vahinkoa kärsintä on todennäköisesti saanut asiasta tiedon”,¹¹⁴ siinä tulisi kiinnittää huomiota.

4.4.3 Muut seikat

TVastuuL 3 §:n mukaan on tuotteen turvallisuutta arvioitaessa otettava huomioon paitsi jo mainitut ajankohta, jona tuote laskettiin

¹¹¹ Ks. esim. Clark 1989 s. 100 s., HE 119/1989 s. 46.

¹¹² Näin esim. Dahl ym. 1990 s. 161. Ks. myös esim. Schmidt-Salzer 1990 s. 655: ”ein haftungsrechtlich unzulässiges Inverkehrbringen (z.B. wegen unnötig gefährlicher Konstruktion) wird nicht dadurch ‐geheilt”, dass in einer dem Produkt beigefügten Warnung auf die Gefahr hingewiesen wird.”

¹¹³ HE 119/1989 s. 46.

¹¹⁴ HE 119/1989 s. 46.

liikkeelle, tuotteen ennakoitavissa oleva käyttö, tuotteen markkinointi ja käyttöohjeet, myös ”muut seikat”. Tällä on lähinnä tahdottu korostaa pykälän yleislausekeluontesiuutta. Lakitekstissä mainitut seikkoja on pidettävä vain esimerkkeinä tekijöistä, joihin on kiinnitettävä huomiota, koska mitään tyhjentävää, kaikki tuotteen turvallisuuteen vaikuttavat seikat käsittävä luettelo ei ole mahdollista laatia.¹¹⁵

TVastuuL:n perusteluissa mainitaan vain yksi esimerkki turvallisuusharkintaan vaikuttavasta ”muusta seikasta”. Tällaisena seikkana voitaisiin perustelujen mukaan pitää muun muassa tuotteen pakkausta, koska sekä pakkaustapa että -materiaali voivat vaikuttaa tuotteen turvallisuuteen.¹¹⁶

Tuotevastuudirektiivissä on relevanttien seikkojen luetteloon avoimuus todettu sanoin ”ottaan huomioon kaikki seikat”. Saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa on esimerkkeinä muista asiaan vaikuttavista seikoista viitattu eräisiin yllä jaksossa 4.3.3 analysoituihin argumentteihin, muun muassa tuotteen hinnan merkitykseen tuotteelta vaadittavaa turvallisuutta arvioitaessa.¹¹⁷

4.5 Osatuotteet

TVastuuL 3 §:n mukainen vastuu ei riipu siitä, mistä syystä tuote on turvallisuudeltaan puutteellinen. Jos tuotteen puutteellinen turvallisuus johtuu esimerkiksi siitä, että tuotteen valmistamisessa käytetyssä osatuotteessa on ollut turvallisuuspuute, lopullisen tuotteen valmistaja vastaa tästä huolimatta loppituloitteenvaiheuttamista vahingoista. Tämä seuraa sinänsä jo TVastuuL 3 §:stä. Sääntö ilmenee lisäksi TVastuuL 4 §:n erityisestä osatuotteita koskevasta säännöksestä, joka kuuluu:

¹¹⁵ HE 119/1989 s. 27.

¹¹⁶ HE 119/1989 s. 46.

¹¹⁷ Ks. esim. Bartl 1989 s. 199 ss. ja Taschner – Frietsch 1990 s. 302 s.

"Jos vahinko on syntynyt osatuotteen puutteellisen turvallisuuden seurauksena, vahingon on katsottava aiheutuneen sekä tuotteesta että osatuotteesta."

Säännöksestä käy lisäksi ilmi se, että myös osatuotteen valmistaja¹¹⁸ voi joutua lopullisen tuotteen valmistajan kanssa solidaariseen vastuuseen, jos lopullisen tuotteen aiheuttama vahinko johtuu osatuotteen puutteellisesta turvallisuudesta. Osatuotteella tarkoitetaan tässä yhteydessä TVastuuL 1.4 §:n mukaan tuotteen raaka-ainetta ja osaa sekä tuotteen valmistamisessa tai tuottamisessa käytettyä ainetta.

Osatuotteen valmistaja joutuu tämän säännöksen nojalla kuitenkin vastuuseen vain, mikäli itse osatuote on turvallisuudeltaan puutteellinen. Kysymys kuuluu, onko osatuote ollut niin turvallinen kuin on ollut aihetta odottaa, ottaen huomioon ajankohta, jona osatuote laskettiin liikkeelle, osatuotteen ennakoitavissa oleva käyttö, osatuotteen markkinointi ja käyttöohjeet sekä muut seikat. Osatuotteen turvallisuuspuute voi, samalla tavoin kuin lopputuotteiden turvallisuuspuutteet, liittyä sekä itse osatuotteeseen että siitä annettuun informaatioon. Erityisen tärkeä on viimeksi mainitussa suhteessa lopullisen tuotteen valmistajalle kohdistettu informaatio. Jos virheellisestä tai puutteellisesta informaatiosta johtuu, että valmistaja on käyttänyt tuotteessaan siihen sopimatonta osatuotetta, osatuotteen valmistajakin joutuu vastuuseen varsinaista vahingonkärsijää kohaan osatuotteessa olevan ohjevirheen perusteella.

Jos lopullisen tuotteen turvallisuuspuute johtuu siitä, että "osatuotetta on käytetty sellaisessa yhteydessä tai sellaisella tavalla, johon sitä ei ollut tarkoitettu... osatuotteen valmistaja ei ole vahingosta vastuussa."¹¹⁹ Tällöinhän osatuote ei ole ollut turvallisuudeltaan puutteellinen, ellei ole kysymys edellisessä kappaleessa mainitusta ohjevirheestä. Jos siis lopullisen tuotteen puutteellinen turvallisuus johtuu siitä, että komponentti on virheellisellä tavalla liitetty siihen tai on käytetty liian heikkoa tai päättouitteeseen muuten sopimatonta

¹¹⁸ Sanomattakin on selvää, että myös valmistajan rinnastettu taho, esimerkiksi osatuotteen maahantuaja, voi joutua tällaiseen vastuuseen.

¹¹⁹ HE 119/1989 s. 47; hallituksen esityksessä ei nimenomaista oteta huomioon sitä mahdollisuutta, että virhekäyttö johtuu ohjevirheestä.

osaan, komponenttiin tai osan valmistaja ei yleensä vastaa lopullisen tuotteen aiheuttamasta vahingosta, ellei virhevalinta johdu osatuotteen valmistajan antamasta puutteellisesta tai virheellisestä informaatiosta.

TVastuuL:n perusteluissa mainitaan esimerkkinä vahinko, joka on aiheutunut valittuja vahvempien vakio-osien käytämisistä edellyttäneestä lopputuotteen rakenteesta.¹²⁰ Jos lopputuotteen rakenne ollakseen turvallinen vaatii esimerkiksi tietyn paksuisten pulttien käytämistä ja lopputuotteen valmistaja valitsee heikompia pultteja, pulttien valmistaja ei vastaa tästä aiheutuneesta vahingosta, edellyttäen tietysti, että heikommat pultit olivat niin kestäviä kuin kyseisen kokoluokan pulteiltä oli aihetta odottaa.

Ennen lopputuotteen valmistumista useampikin edeltävä valmistajaporras saattaa osallistua valmistusprosessiin. Lopputuotteen osatuote puolestaan voi sisältää muita osatuotteita. TVastuuL 4 § koskee myös tästä tilannetta. Ensimmäisen osatuotteen valmistaja vastaa oman tuotteensa turvallisuudesta, mutta voi joutua vastuuseen myös seuraavan osatuotteen puutteellisesta turvallisuudesta ja sitä kautta mahdollisesti myös lopputuotteen puutteellisesta turvallisuudesta, jos vastuu edellytykset täytyvät.¹²¹ TVastuuL:n mukainen solidaarinen vastuu voi siten kohdistua useampaan kuin kahteen valmistajaan.

TVastuuL 7.3 §:ssä on lopulta erityissäädös siltä varalta, että osatuote tosin on turvallisuudeltaan puutteellinen, mutta puute johtuu lopputuotteen valmistajan antamista ohjeista. Tästä säännöksestä, joka vapauttaa osatuotteen valmistajan vastuusta puheena olevassa tilanteessa, tehdään lähemmin selkoo jaksossa 5.5.

4.6 Todistustaakka

Tuotevastuudirektiivin 4 artiklassa on nimenomainen todistustaakkaa koskeva säädös, jonka mukaan vahinkoa kärsineen on näytettävä

¹²⁰ HE 119/1989 s. 47.

¹²¹ Näin myös Ruotsin laista Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 85.

toteen vahinko, tuotteen puutteellinen turvallisuus sekä puutteellisen turvallisuuden ja vahingon välinen syy-yhteys. Suomessa säädöstä pidettiin alun perin tarpeettomana, koska se joka tapauksessa vastaa meillä vallitsevaa oikeustilaa, eikä sitä otettu alkuperäiseen TVastuuL:iin. Kun TVastuuL:ia ETA-sopimuksen johdosta jouduttiin muuttamaan, päädyttiin sisällyttämään tuotevastuudirektiivin 4 artiklaa vastaava todistustaakkasäännös TVastuuL 4a §:ään:

"Vahinkoa kärsineen on näytettävä toteen vahinko, tuotteen puutteellinen turvallisuus sekä puutteellisen turvallisuuden ja vahingon välinen syy-yhteys."

Säännös ei ollut tarkoitettu ankaroittamaan sitä näyttöä, jota jo vallitsevien yleisten periaatteiden perusteella vaadittiin, vaan sen tarkoitus oli vain "selventävä".¹²² Kun säädöksessä ei ole asetettu mitään vaatimuksia esittävälle näytölle, sovelletaan tältä osin Suomen oikeuden mukaisia yleisiä näyttöä koskevia periaatteita.¹²³ Todistusharkinta on vapaa, mikä mahdollistaa tarvittaessa todistustaakan keventämisen. Muissakin jäsenmaissa tuomioistuimet ovat eri tavoin keventäneet vahingonkärsijän todistustaakkaa.¹²⁴

Vahinkoa kärsineeltä vaaditaan näyttöä kolmesta seikasta. Ensinnäkin hänen on näytettävä toteen vahinko. Ellei voida näyttää mitään vahinkoa, yksi korvausvelvollisuuden keskeisistä elementeistä puuttuu. Vahinkoa koskeva näyttövelvollisuus ei kuitenkaan sisällä vaatimusta myös vahingon määrän täydellisestä näytämisestä. Kuten TVastuuL:n esitöissä nimenomaisesti todetaan, todistusharkinnassa "voidaan ottaa huomioon esimerkiksi mahdollisuudet esittää näyttöä vahingon määrästä ja korvauksen suuruudesta".¹²⁵ Oikeudenkäymiskaaren 17:6:n nojalla syntynyt käytäntöä, joka antaa tuomioistuimille laajan vallan arvioida vahinko kohtuuden mukaan, voidaan soveltaa myös TVastuuL:n nojalla korvattaviin vahinkoihin.¹²⁶

¹²² HE 251/1992 s. 5.

¹²³ HE 251/1992 s. 7.

¹²⁴ Ks. tarkemmin KOM(2000) 893 lopull. s. 15.

¹²⁵ HE 251/1992 s. 7.

¹²⁶ Näin myös Hemmo 2002 s. 162.

Toiseksi vahingonkärsijän on näytettävä tuotteen olleen turvallisuudeltaan puutteellinen (sekä tietysti myös näytettävä, että hän oli ylipäänsä käyttänyt kyseistä tuotetta tai joutunut kosketuksiin sen kanssa). Varsinkin jos on kysymys valmistusvirheestä, puutteellista turvallisuutta koskeva näyttövelvollisuus voi olla vaikea täyttää,¹²⁷ kun vahinkoa kärsineellä ei ole informaatiota tuotteen valmistusprosessista. Vapaan todistusharkinnan puiteissa puuttuvan turvallisuuden todennäköisyyden osoittava näyttö voikin olla riittävä käänämään todistustaakkaa siten, että valmistajan on tuotantoa ja laaduntarkailua koskevin tiedoin näytettävä virheen olevan epätodennäköinen, jotta hän välttäisi vastuun.¹²⁸ Joskus itse vahinkotapahtuma koskevia tietoja voidaan pitää riittävänä osoituksena siitä, että tuotteessa on täytynyt olla turvallisuuspuute.¹²⁹

Lopulta on esitettävä näyttöä puutteellisen turvallisuuden ja vahingon välisestä syy-yhteydestä. Kausaliteetin näytäminen on usein vahingonkärsijälle kaikkein vaikeinta, etenkin kun on kyse tieteellistä tietoa edellyttävästä monimutkaisten syy-yhteysketujen osoittamisesta. Varsinkin tuotteen pitkääikaiskäytön ja kielteisten terveystilaan liittyvien muutosten, esimerkiksi syövän, välichen yhteyden osoittamisen usein ei ole edes mahdollista yksilötasolla, vaan joudutaan tyttymään vaikutustodennäköisyyttä koskeviin tietoihin. Vahingonkorvausoikeudellisessa oikeuskäytännössä hyväksyttyä syy-yhteysnäytövaatimuksen lieventämistä ja todennäköisyyssnäytön hyväksymistä näissä tapauksissa voidaan soveltaa myös TVastuuL:n mukaisissaasioissa.¹³⁰

¹²⁷ Ks. esim. kuluttajavalituslautakunnan ratkaisua KVL 99/36/ei julk., Kuluttajansuoja 1/2000 s. 27, jossa vahingonkärsijä ei ollut esittänyt vierasta esinettä, jonka hän väitti olleen patongissa ja aiheuttaneen hammasvaurion, minkä vuoksi tuotteen puutteellinen turvallisuus oli jäänyt näyttämättä.

¹²⁸ Vastaavasti Ruotsin oikeuden osalta Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 63.

¹²⁹ Esimerkiksi belgialaisessa oikeustapauksessa virvoitusjuomapullon räjähätmistä sinäsä pidettiin riittävänä näyttöönä siitä, että pullossa oli turvallisuuspuute, Riboux v. Schweppes Belgium, Civ. Namur, 5e. ch., 21.11.1996, ks. Izquierdo Peris 1999 s. 337.

¹³⁰ Hemmo 2002 s. 162 viittaa tässä yhteydessä "niihin näyttövaatimuusta koskeviin periaatteisiin, joita oikeuskäytännössä on kehittynyt etenkin biologis-

Rokotusvahinkotapaus KKO 1995:53 on syy-yhteysnäytön osalta kuvaava. Tässä tapaukessa korkein oikeus nimenomaan totesi, ettei rokotuksen ja vahingonkärsijän sairauden välistä syy-yhteyttä voitu pitää lääketieteellisesti selvitetynä. Silti korkein oikeus katsoi hovioikeuden tuomiosta ilmenevän selvityksen perusteella voitavan ”otaksua”, että rokotus oli sairauden syy, minkä vuoksi vahingonkärsijä oli asian laatu ja hänen käytettävässään olevat todistelumahdollisuudet huomioon ottaen riittävästi näyttänyt syy-yhteyden. Rovaniemen hovioikeus oli katsonut, etteivät esitetty tutkimukset, joissa oli ollut varsin pieni aineisto ja joiden tulokset eivät olleet yksiselitteisiä, osoittaneet mitään erityistä yhteyttä rokotuksen ja kyseisen oireyhtymän puhkeamisen välillä.

Jos on kysymys ohjevirheen mahdollisesti aiheuttamasta vahingosta, vahingonkärsijän on osoitettava syy-yhteys virheellisen informaation ja vahingon välillä.¹³¹ Periaatteessa olisi näytettävä, että oikea informaatio olisi ehkäissyt vahingon. Kun informaation mahdollisen subjektiivisen vaikutuksen osoittaminen on sekä periaatteessa että käytännössä mahdotonta, näyttötaakan täytyy tältä osin olla hyvin lievä. Käytännössä vahingonkärsijän täytynee osoittaa vain se, että asianmukaiset varoitus ja oikea informaatio olisivat antaneet hänelle reaalisen mahdollisuuden välttämiseen.

Todistustaakka tuotevastuuasioissa ei ole yksinomaan vahinkoa kärssineellä. Jos hän riittävästi pystyy osoittamaan edellä mainitut seikat, potentiaalinen korvausvelvollinen joutuu välttääkseen vastuun puolestaan näyttämään vapautumisperusteen olemassaolon. TVastuuL:n mukaisia vapautumisperusteita tarkastellaan seuraavassa luvussa.

kemiallisen kausaliteetin suhteen”. Ks. myös samansuuntainen Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 63 ss. Saarikoski 2001 on seikkaperäisesti perustellut mielenkiintoisen väittävän kannan, jonka mukaan henkilövahingoissa ei edellytetäsi täytä näyttöä, jos sellaista ei ole luonnontieteellisen tiedon perusteella esitetvässä, mutta tällöin vahingonkärsijällä ”olisi oikeus saada korvausta vahingostaan niin suuri osa kuin vahinkoriskin ja taustariskin välinen suhde osoittaa” (s. 246); täyden korvauksen saaminen edellyttäisi siten täytä näyttöä.

¹³¹ Ks. myös tupakanvalmistajien vastuuta koskeva oikeustapaus KKO 2001:58, jossa syy-yhteysvaatimus tältä osin oli (poikkeuksellisen) tiukka. Korkein oikeus ei pitänyt ”uskottavana” että vahingonkärsijä – laajan terveysvalistuksen oloissa – olisi jatkanut polttamistaan valmistajan mainosten vuoksi ja niiden perusteella tupakan vaarattomuuteen luottaen.

5 luku. Vapautumisperusteet

5.1 Johdanto

TVastuuL:n mukainen korvausvelvollisuus syntyy, jos vahinko on johtunut tuotteen lain 3 §:n mukaisesta puutteellisesta turvallisuudesta. Tämä sääntö ei kuitenkaan ole poikkeukseton. Laissa on lueteltu eräitä vapautumisperusteita, joiden vallitessa sellainen elinkeinonharjoittaja, joka muutoin olisi korvausvelvollinen, välttää vastuun. Vapautumisperusteet on koottu TVastuuL 7 §:ään.

Mainittujen perusteiden lisäksi saattavat myös erät yleiset vahingonkorvausoikeudelliset säädöt joissakin tapauksissa johtaa vastuusta vapautumiseen. Vahingonkärsijän myötävaikutus vahinkoon on ehkä tärkein näistä. Koska myötävaikutus useimmissa tapauksissa johtaa vain korvausmäärän alentamiseen eikä täydelliseen vastuuvapauteen, kysymystä ei ole käsitetty tässä luvussa, vaan siihen palataan korvauksen määräytymistä koskevassa teoksen 6 luvussa.

TVastuuL 7 §§:ssä mainitut vapautumisperusteet ovat seuraavat:

- Se, jolta vaaditaan korvausta, ei ole laskenut tuotetta liikkeelle elinkeinotoiminnassa.¹
- Turvallisuuspuute ei ollut tuotteessa, kun tuote laskettiin liikkeelle.²
- Tuote on viranomaisten antamien pakottavien määräysten mukainen.³

¹ Vastaan tuotevastuudirektiivin art. 7 (a) sekä elinkeinotoimintavaatimuksen osalta (suurin piirtein) art. 7 (c).

² Vastaan tuotevastuudirektiivin art. 7 (b).

³ Vastaan tuotevastuudirektiivin art. 7 (d).

- Osatuotteen puutteellinen turvallisuus johtuu lopputuotteen suunnittelusta tai osatuotteen tilanneen valmistajan antamista ohjeista.⁴

Vapautumisperusteita pidetään poikkeuksina valmistajan tuottamuksesta riippumatonta vastuuta koskevasta perussäännöstä. EY-tuomioistuimen nimenomaisen kannan mukaan "[t]ällaisia tapauksia on vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan tulkittava suppeasti".⁵

Koska tuotevastuuudirektiivi on harmonisointidirektiivi, kansallisella tasolla ei kuitenkaan voida tiukentaa vapautumisperusteiden soveltamisedellytyksiä. EY-tuomioistuin on todennut Ranskan jättäneen noudattamatta tuotevastuuudirektiivin mukaisia velvoitteitaan, kun se on säättänyt, että valmistajan on näytettävä ryhtyneensä toimenpiteisiin, jotka ovat soveliaita ehkäisemään turvallisuudeltaan puutteellisesta tuotteesta aiheutuvia seurauksia, voidakseen vedota 7 artiklan d kohdassa (pakottavat viranomaismääräykset) ja e kohdassa (kehittelyvahingot) säädettyihin vapautusperusteisiin.⁶

Vapautumisperusteet ovat sen puolustuskeino ("defence"), jolta korvausta vaaditaan. Yleisistä *todistustaakka* koskevista opeista seuraa, että sen, joka vetaa vapautumisperusteesseen, on näytettävä perusteen olemassaolo. Tämä käy nimenomaisesti ilmi myös lain sana-muodosta. TVastuuL 7 §:n mukaan se, jolta korvausta vaaditaan, vapautuu vastuusta, jos hän näyttää jonkin yllä luetellun seikan. TVastuuL 7.2 §:ssä mainitun perusteen – turvallisuuspuute ei ollut tuotteessa kun vastaaja laski sen liikkeelle – osalta riittää kuitenkin seikan todennäköiseksi saattaminen. Kun todistustaakka on vastaajalla, on selvää, että hänenlää on vapautumisperusteiden suhteen myös *vetoamistaakka*.

TVastuuL 7 §:n vapautumisperusteet vapauttavat vain TVastuuL:n mukaisesta vastuusta. Kun TVastuuL, sen 11 §:n mukaan, ei rajoita vahinkoa kärsineen oikeutta korvaukseen esimerkiksi VahKorvL:n nojalla, vapautumisperusteet eivät ehdottomasti sulje pois mahdollista.

⁴ Vastaan tuotevastuuudirektiivin art. 7 (f).

⁵ Henning Veedfeld v. Århus Amtskommune, Asia C-203/99, kohta 15.

⁶ Komissio v. Ranska, Asia C-52/00.

suutta korvaukseen. Vaikka vapautumisperuste on olemassa, vastaaja saattaa joutua vastuuseen yleisen *tuottamussäännön* nojalla. Tästä mainitaan jatkossa joitakin esimerkkejä.

5.2 Liikkeellelasku elinkeinotoiminnassa

TVastuuL 7.1 §:n 1 kohdan mukaan korvausvelvollisuutta ei ole, jos se, jolta vaaditaan korvausta, näyttää, ettei hän ole laskenut tuotetta liikkeelle elinkeinotoiminnassa. Tarkemmin analysoituna tämä vapautumisperuste kattaa kolme tilannetta:

- (i) Tuotetta ei ole lainkaan laskettu liikkeelle.
- (ii) Liikkeelle laskeminen on tapahtunut vastoin ajatellun vastuusubjektiin tahtoa,⁷ esimerkiksi jonkun ulkopuolisen toimesta.
- (iii) Liikkeelle laskeminen ei ole tapahtunut elinkeinotoiminnassa.

Ensinnäkin valmistaja tai muu vastuusubjekti siis vapautuu vastuusta, jos tuotetta *ei ole laskettu liikkeelle*. On näin ollen selvitettävä, mitä tässä yhteydessä tarkoitetaan tuotteen liikkeelle laskemisella. Tyypillisin tapaus on, että kyseinen elinkeinonharjoittaja *myy* tuotteen toiselle elinkeinonharjoittajalle tai kuluttajalle. Tämä ei kuitenkaan ole ainoa mahdollinen liikkeellelaskutapa.⁸ Lain perustelujen mukaan tuotetta voidaan pitää liikkeelle laskettuna myös silloin, kun

⁷ Tämä tilanne mainitaan HE:ssä 119/1989 s. 28 eräänlaisena puheena olevan vapautumisperusteen perusteluna.

⁸ Tältä osin tuotevastuuudirektiiviä toteuttanut Englannin Consumer Protection Act, 1987, sec. 46, on valaiseva (joskin sitä on arvosteltu liian suppeaksi, ks. Howells 2000 s. 225). Liikkeelle laskeminen eli "supply" määritellään tässä erityisesti seuraavien esimerkkien avulla:

- (a) selling, hiring out or lending the goods;
- (b) entering into a hire-purchase agreement to furnish the goods;
- (c) the performance of any contract for work and materials to furnish the goods;
- (d) providing the goods in exchange for any consideration (including trading stamps) other than money;
- (e) providing the goods in or in connection with the performance of any statutory function; or
- (f) giving the goods as a prize or otherwise making a gift of the goods."

se on vuokrattu tai lahjotettu toiselle. Samoin tuotteen näytteille asettaminen, sekä laajalle yleisölle esimerkiksi messuilla että jopa rajoitetulle henkilöpiirille elinkeinonharjoittajan omissa tiloissa, voidaan tulkita TVastuuL:n mukaiseksi liikkeelle laskemiseksi.⁹ Tuotteen toimittamista osana elinkeinonharjoittajan palvelua on niin ikään pidettävä liikkeelle laskemisena.¹⁰

Toisaalta tuote ei ole liikkeellä silloin, kun se vielä on valmisteilla tai valmistajan varastossa. Esimerkiksi valmistusprosessin aikana syntyneisiin vahinkoihin ei sovelleta TVastuuL:ia. Tuotteen valmistusprosessin yhteydessä levittämien myrkkyjen aiheuttamat vahingot eivät kuulu kyseisen valmistajan tuotevastun piiriin.¹¹ Sama koskee vahinkoja, jotka tuote on aiheuttanut ollessaan kuljetettavana valmistajan toimipaikasta valmistajan toiseen toimipaikkaan.¹² Tuotetta, jota kuljetetaan tehtaasta valmistajan omaan varastoon, ei ole vielä laskettu liikkeelle. Myöskaän tuotteen kuljettamista valmistusprosessin aikana väliaikaisesti ulkopuoliselle tahoille, esimerkiksi testattavaksi, ei voida pitää liikkeelle laskemisena.¹³

Myytyä tuotetta pidetään liikkeelle laskettuna *viimeistään* silloin, kun se jättää myyjän kontrollipiirin.¹⁴ Nämä ollen esimerkiksi kauko-kaupassa tuote on liikkeellä, kun myyjä on luovuttanut sen itsenäiselle rahdinkuljettajalle kuljetettavaksi ostajalle.¹⁵ Kuten yllä todettiin, liikkeellelaskun saatetaan kuitenkin usein katsoa tapahtuneen, vaikka tuote on edelleenkin myyjän hallinnassa, esimerkiksi messuilla tai näyttelyssä.¹⁶ Jos tuote aiheuttaa vahinkoa esimerkiksi ollessaan näyt-

⁹ HE 119/1989 s. 47. Esimerkit ovat TVastuuL 3 §:n perusteluissa, mutta ne koskevat myös 7 §:ää, näin HE 119/1989 s. 50.

¹⁰ Nämä myös EY-tuomioistuin ohimennen tapauksessa Henning Veedfald v. Århus Amtskommune, Asia C-203/99, kohta 12.

¹¹ Howells 2000 s. 262.

¹² HE 119/1989 s. 47.

¹³ Taschner – Frietsch 1990 s. 189, Bartl 1989 s. 93.

¹⁴ Tähän kriteeriin viitataavat Dahl ym. 1990 s. 164 s. Ks. myös esim. Bartl 1989 s. 93, joka käyttää sellaisia käsittiteitä kuin "der eigene Herrschaftsbereich" ja "Werktorprinzip".

¹⁵ HE 119/1989 s. 47.

¹⁶ Dahlin ym.:n edellä alaviitteessä 14 mainitsema "tyypillinen" rajanvetokriteeri on näin ollen ainakin näissä tapauksissa harhaanjohtava.

teillä valmistajan tehtaanmyymälässä, valmistaja vastaa vahingosta TVastuuL:n mukaan.

EY-tuomioistuin on nimenomaista todennut vastuun voivan syntyä tuotteen ollessa edelleen valmistajan kontrollipiirissä tuoreessa oikeustapauksessa Henning Veedfald v. Århus Amtskommune.¹⁷ Tapaus koski munuaissiirtoa tanskalaisessa kunnallisessa sairaalassa. Siirrettävä munuainen oli irrotettu luovuttajalta, Veedfaldin veljeltä, ja valmisteltu siirtoa varten huuhtelemallla sitä peruuoliuoksella, mutta koska liuos oli turvallisudeltaan puutteellinen, yksi munuaisen verisuonista tukkeutui eikä munuaista voitu käyttää. Liuos oli valmistettu saman kunnan omistaman toisen sairaalan apteekin laboratoriossa. Århus Amtskommune kiisti korvausvastuun muun muassa sillä perusteella, ettei se ollut laskenut tuotetta liikkeelle. Sen mukaan potilas ei ollut päätänyt ostaa tuotetta eikä tuote ollut poistunut siitä valvontapiiristä, jonka sairaala, apteekki ja hoitavat läkärit muodostavat. Tanskan korkeimman oikeuden ennakkoratkaisupyyynnön perusteella antamassaan tuomiossa EY-tuomioistuin totesi, etteivät tällaiset olosuhteet ole ratkaisevia "silloin, kun... tuotteen käytölle on ominaista se, että henkilön, jolle tuote on tarkoitettu, on tultava itse kyseiseen valvontapiiriin."¹⁸ Potilaan kannalta ei voi olla ratkaisevaa, onko tuote valmistettu kyseisessä laitoksessa vai hankittu ulkopuoliselta. Nämä ollen EY-tuomioistuin vastauksessaan katsoi, "että turvallisudeltaan puutteellinen tuote on laskettu liikkeelle silloin, kun tuotteen valmistaja konkreettisen lääkintäpalvelun suorittamisen yhteydessä käyttää sitä ihmisen elimen valmistelemiseen elinsiirtoa varten ja kun elimeen kohdistuva vahinko seuraa tästä valmistelemisesta."

Toiseksi vastaaja voi vapautua vastuusta osoittamalla, että tuotteen liikkeelle laskeminen on tapahtunut *vastoin hänen tahtoaan*. Kuten EY-tuomioistuin äskeni kuvatussa tapauksessa Henning Veedfald v. Århus Amtskommune on todennut, tuotevastuudirektiivin asianomainen vapautumisperuste "koskee ensinnäkin niitä tapauksia, joissa muu henkilö kuin valmistaja on aiheuttanut sen, että tuote ei enää ole valmistusprosessissa", minkä lisäksi direktiivin soveltamisalan ulkopuolelle jää "tuotteen sellainen käyttö, joka tapahtuu valmistajan

¹⁷ Asia C-203/99.

¹⁸ Kohta 17.

tahdon vastaisesti, kuten käyttö silloin, kun valmistusprosessi on vielä kesken.”¹⁹ Esimerkiksi tuotteen varastaminen valmistajan varastosta ei ole TVastuuL:ssa tarkoitettua liikkeelle laskemista. Jos tuote on joutunut liikkeelle tällaisen tai muun rikollisen menettelyn perusteella, valmistaja vapautuu TVastuuL:n mukaisesta vastuusta.²⁰ Tuotteen hukkaaminen saattaa myös täytyä TVastuuL 7.1 §:n 1 kohdan soveltamisedellytykset.²¹ Tällaisessa tapauksessa voi kuitenkin yleinen tuottamusvastuu usein tarjota vahingonkärsijälle tarvittavan vastuuperusteen.

Kuten esimerkit osoittavat, vapautumisperuste kattaa lähinnä tapauksia, joissa tuotteen liikkeelle lähtö selkeästi on elinkeinonharjoittajan kaikkien päätöksentekoportaiden tahdon vastainen. Sen sijaan se, ettei yrityksen ylin johto ole antanut lupaa liikkeelle laskemiseen tai on jopa kieltynyt sen, ei vielä riitä vastuusta vapautumiseen, jos alempi porras kuitenkin on tavallisella tavalla laskenut tuotteen liikkeelle.²²

Jos tuote on lähetetty romutettavaksi tai hävitettäväksi, sitä ei ole laskettu liikkeelle.²³ Kaatopaikalle toimitetut jätteet eivät myöskään ole liikkeelle laskettuja tuotteita. TVastuuL:lla ei näin ollen yleensä voida ratkaista ongelmajätteiden aiheuttamiin vahinkoihin liittyviä korvauskysymyksiä.²⁴

TVastuuL:n perusteluissa mainitaan myös, että valmistaja tai maahantuojia voisi lain 7.1 §:n 1 kohdan mukaan vapautua vastuusta näytämällä, ”että kyseisen tuotekappaleen on valmistanut tai tuonut maahan joku toinen kuin vastaaja.”²⁵ Tämä kannanotto on sikäli

¹⁹ Kohta 16.

²⁰ HE 119/1989 s. 50.

²¹ Näin ainakin Bartl 1989 s. 93.

²² Ks. myös HE 119/1989 s. 50.

²³ HE 119/1989 s. 50, jossa perustellusti edellytetään, että tuote on lähetetty ”luotettavalla tavalla” romutettavaksi tai hävitettäväksi. Jos tuote lähetetään niin hämäräperäiselle elinkeinonharjoittajalle, että voidaan epäillä tuotteen tulevan sen kautta uudelleen markkinoille, tuotetta voidaan pitää liikkeelle laskettuna, vaikka se on lähetetty hävitettäväksi.

²⁴ Näin myös Clark 1989 s. 189.

²⁵ HE 119/1989 s. 50. Tällaisia kannanottoja tuotevastuudirektiivin tulkinnasta tapaa toisinaan myös muualla, ks. esim. Clark 1989 s. 190.

hämmennävä, että *väärää vastuusubjektia* koskeva puolustusmahdolisuus seuraa jo lain perussäännöstä: TVastuuL 5 §:n mukaan vain se, joka on valmistanut, tuonut maahan jne. vahinkoa aiheuttaneen tuotteen, vastaa TVastuuL:n perusteella. Hallituksen esityksessä oleva kannanotto sisältänekin eränlainen valmistaja- tai maahantuojapresumption, jonka mukaan oikeata vastuusubjektiä koskeva todistustaakka voisi joissakin tapauksissa käentyä. Jos esimerkiksi tietyyn tuotteen maahantuojalla on yksinmyyntioikeus, on luonnollista presumoida, että tämä maahantuaja on oikea vastuusubjekti, ja siirtää todistustaakkaa siitä, että vahingon aiheuttanut tuotekappale on jokun muun maahan tuoma, TVastuuL 7 §:n mukaisesti ensiksi mainitulle maahantuojalle. Kun mainittua perustelulausuma ei ole mitenkään kvalifioitu, voitaisiin jopa mennä pitemmälle ja asettaa oikeaa vastuusubjektiä koskeva presumptioni myös esimerkiksi sellaisille valmistajille ja maahantuojille, joilla on hallitseva markkina-asema kyseisten tuotteiden osalta.

Kolmanneksi valmistaja ja muu vastuusubjekti vapautuu vastuusta osoittamalla, ettei hän ole laskenut tuotetta liikkeelle *elinkeinotoiminnassa*. Tämä tarkoittaa sitä, ettei henkilö, joka ei harjoita elinkeinotoimintaa, voi joutua TVastuuL:n nojalla vastuuseen eikä elinkeinonharjoittajakaan joudu vastuuseen, jos tuotteen valmistus tai myynti ei lainkaan liity hänen elinkeinotoimintaansa. Tältä osin TVastuuL:iin perustuvan vastuun soveltamisala on rajattu vastaavalta tavalla kuin KSL:n soveltamisala, joskin siten, että todistustaakka on käännetty. Kun KSL:n mukaan kuluttajan on periaatteessa näytetävä hänen vastapuolensa toimineen elinkeinonharjoittajana, jotta lakkia voitaisiin soveltaa, TVastuuL:n mukaan laki jää soveltamatta vain, jos vastaaja kykenee näyttämään, ettei hän ole toiminut elinkeinonharjoittajana.

Käsite ”elinkeinotoiminta” on TVastuuL:ssa ymmärrettävä laajasti.²⁶ Näin on elinkeinonharjoittaja-käsitettä tulkittu myös KSL:ia sovellettaessa. Voidaankin lähteä siitä, muun näytön puuttuessa, että TVastuuL:n mukaisella elinkeinotoiminnalla on tarkoitettu samaa

²⁶ HE 119/1989 s. 50.

kuin elinkeinon harjoittamisella muuta kuluttajansuojalainsäädäntöä sovellettaessa.²⁷ Näin ollen elinkeinotoimintana ei pidetä pelkästään yksityisoikeudellista ”taloudelliseen tulokseen tähänvää toimintaa, johon liittyy yrityjäriski”,²⁸ vaan myös ”julkisyhteisön sellaista toimintaa, jota myös yksityiset yritykset harjoittavat”.²⁹ KSL 1 luvun 5 §:n uudistetun sanamuodon mukaisesti elinkeinonharjoittajalla tarkoitetaan luonnollista henkilöä taikka yksityistä tai julkista oikeus- henkilöä, joka tuloa tai muuta taloudellista hyötyä saadakseen ammattimaisesti pitää kaupan, myy tai muutoin tarjoaa kulutushyödykeitä vastiketta vastaan hankittavaksi. Ammattimaisuukskriteeriä ei tässä yhteydessä tulkita ankarasti. Myös suhteellisen lyhytaikaista ja tilapäistä toimintaa saatetaan pitää TVastuuL:n mukaisena elinkeinotoimintana. Se, joka esimerkiksi ostaa vaikkapa jonkin valmistajan konkurssipesään kuuluvan varaston ja myy sen yleisölle, on epäilemättä tässä tarkoitettu elinkeinonharjoittaja.

Suhteessa julkisyhteisöjen toimintaan myös EY-tuomioistuin on, koska vastuvapautta koskevat poikkeukset on tulkittava suppeasti, omaksunut laajan elinkeinonharjoittaja-käsitteen. Jo selostetussa tapauksessa Henning Veedfald v. Århus Amtskommune kunta oli myös vedonnut siihen, että turvallisuudeltaan puutteellinen tuote oli valmistettu konkreettista lääkitäpalvelua varten ja sitä oli käytetty kyseiseen palveluun, joka oli kokonaan rahoitettu julkisista varoista ja josta potilas ei suoritannut minkäänlaista maksua. Tältä osin EY-tuomioistuin totesi – ehkä yllättävän yleisesti – että ”se, että potilas ei suoraan maksa tiettyä konkreettista lääkitäpalvelua varten valmistettuja tuotteita, vaan ne rahoitetaan verovelvollisten ylläpitämistä julkisista varoista, ei aiheuta sitä, ettei näiden tuotteiden valmistamista pideä taloudellisena toimintana ja elinkeinotoimintana. Kyse ei nimitä ole hyväntekeväisyystoiminnasta, johon voitaisiin tällä perusteella soveltaa direktiivin 7 artiklan c kohdassa säädettyä vastuuta vapautumista.”³⁰ Tapauksesta perustelujen laajasta muotoilusta huolimatta tuskkin päätellä, että

²⁷ Ks. tästä lähemmin Wilhelmsson 1991 s. 90 ss. KSL:n elinkeinonharjoittajakäsitettiä on tarkennettu vuonna 1994 toteutetulla lainmuutoksella (16/94).

²⁸ HE 8/1977 s. 15.

²⁹ HE 119/1989 s. 50, jossa esimerkkinä mainitaan henkilökuntaruoalaa ylläpitävää julkisyhteisöä.

³⁰ Asia C-203/99, kohta 21.

kaikenlainen julkinen toiminta, joka ei ole hyväntekeväisyystoimintaa, olisi TVastuuL:n piirissä. EY-tuomioistuin viittaa nimittäin perustelujensa samassa kohdassa myös siihen, että yksityinen sairaala olisi vastaavassa tilanteessa ollut vastuussa tuotevastuudirektiivin mukaisesti. Tapaus osoittaa siten lähinnä sen, että sellainen julkinen toiminta, jota voidaan harjoittaa myös yksityisesti, on TVastuuL:n piirissä, vaikka toiminta olisikin kokonaan julkisrahoitteinen.

TVastuuL 7 §:n mukaan näyttäisi riittävän, että liikkeelle laskeminen ei ole tapahtunut elinkeinotoiminnassa. Henkilö, joka on elinkeinotoiminnassa valmistanut tuotteen, mutta ottanut sen henkilökohtaiseen käyttöönsä tai lahjoittanut sen ystävälleensä, saattaisi näin ollen viitata kyseiseen vapautumisperusteeeseen. Tuotevastuudirektiivin sanamuoto on tältä osin toinen. Direktiivin 7 (c) artiklassa edellytetään kumulatiivisesti, ettei tuotetta ollut valmistettu elinkeinotoiminnassa eikä laskettu liikkeelle tällaisessa toiminnassa.³¹ Sen mukaan elinkeinotoiminnassa valmistettu tuote voisi näin ollen olla tuotevastuudirektiivin piirissä, vaikka se olisikin laskettu liikkeelle yksityisellä tavalla.³² Kun ilmeisesti TVastuuL:ia ei tältä osin ole pyritty laatimaan erilaiseksi kuin direktiivi,³³ ja kun muunlainen tulkinta olisi ongelmallinen erityisesti ulkopuolisten vahingonkärsijöiden kannalta, olisikin TVastuuL:ia syytä tulkita tuotevastuudirektiivin mukaisesti, jolloin vastuusta vapautumista ei hyväksytä äsken kuvatuissa tilanteissa.³⁴

³¹ Tuotevastuudirektiivin 7 (c) artikla kuuluu:

”Valmistaja ei ole tämän direktiivin mukaisessa vastuussa, jos hän näyttää:

(c) että hän ei ole valmistanut tuotetta myyntiä tai muuta taloudellisia tarkoituksia palvelevaa jakelua varten eikä valmistanut tai toimittanut sitä elinkeinotoiminnassaan”.

³² Vrt. kuitenkin EY-tuomioistuimen lausumaa tapauksessa Henning Veedfald v. Århus Amtskommune, Asia C-203/99, kohta 16, jonka mukaan tuotetta ei pidettäisi tuotevastuudirektiivin 7 artiklan a (!) kohdan mukaan liikkeelle laskettuna, jos elinkeinonharjoittaja käyttää tuotetta yksityisiin tarkoituksiin tai vastaanlaisissa tilaisuuksissa. Kun lausuma on selvä obiter dictum, jota ei ole tarkemmin perusteltu, sillä ei tulisi antaa paljonkaan painoa.

³³ Ainakaan TVastuuL:n perustelista ei löydy viitteitä tähän suuntaan.

³⁴ Ks. direktiivin mukaisen lainsäädännön tulkitsemisesta näissä tapauksissa esim. Dahl ym. 1990 s. 165. Ks. myös Blomstrand – Broqvist – Lund-

Tässä kuvatun vapautumisperusteen olemassaoloa eli sitä, ettei vastaanaja ole laskenut tuotetta liikkeelle elinkeinotoiminnassa, *on arvioitava erikseen jokaisen mahdollisen vastuusubjektiin osalta*. Jos valmistaja on asianmukaisesti laskenut liikkeelle tuotteen, mutta se tuluttaan maahantuojan varastoon varastetaan, valmistaja on TVastuuL:n mukaan vastuussa, muttei maahantuоja.³⁵ Ja päinvastoin: jos tuote on varastettu valmistajalta, mutta sittemmin joutunut maahantuоjalle, joka myy sen, maahantuоja vastaa, muttei valmistaja. Jos tuote taas on varastettu esimerkiksi päivittäästavarakaupan varastosta, myyjällä ei ole edes TVastuuL 6 §:n mukaista toissijaista vastuuta tuotteen aiheuttamasta vahingosta.

Äsknen sanottu merkinnee myös sitä, että valmistajaa tai maahantuоja myöhempä jakeluketjun porras saattaa joutua lopulliseen vastuuseen tuotevahingosta TVastuuL:n perusteella.³⁶ Jos valmistaja tai maahantuоja voi nojautua vapautumisperusteeseen osoittamalla tuotteen olleen varastettu, varastetun tavaran hankkinut myyjä ei voi TVastuuL 6 §:n mukaisesti ilmoittaa 5 §:n mukaan vastuussa olevaa tahoа – TVastuuL 7 §:hän juuri vapauttaa nämä tahot 5 §:n mukaisesta vastuusta.

ström 2002 s. 127, jotka Suomen lakia tältä osin muistuttavan Ruotsin lain osalta suosittelevat tekstissä omaksuttua tulkintaa.

³⁵ Vrt. kuitenkin Taschner – Frietsch 1990 s. 188, jotka katsovat, että jo maahantuonti merkitsee liikkeelle laskemista, minkä vuoksi maahantuоja ei voisi koskaan nojautua tässä tarkoitettuun vapautumisperusteeseen. Tekstissä omaksuttu tulkinta perustuu Suomen TVastuuL:n esitöistä luettavaan kokonaiskuvaan.

³⁶ Sääntö oli selvempi TVastuuL 6 §:n alkuperäisen sanamuodon mukaan. Myyjän ilmoitusvelvollisuuden edellytyksenä oli mainitu se, ettei tuotteesta tai pakkauksesta käynyt ilmi ketään, joka olisi 5 §:n mukaan vastuussa vahingosta. Uuden vuonna 1993 hyväksytyn sanamuodon mukaan sen sijaan ilmoitusvelvollisuus syntyy, kun ”tuotteesta ei käy ilmi sen valmistajaa tai tuottajaa”. Tällöin saatetaan muodollisesti väittää, että valmistajan maininta tuotteessa riittää vapauttamaan myyjän vastuusta, vaikka valmistaja olisikin itse vastuusta vapaa TVastuuL 7 §:n nojalla. Mikään uudistuksen perusteluissa ei kuitenkaan viittaa siihen, että olisi haluttu saada aikaan tällainen muutos. Uuden 6 §:n loppuosa (”vaikka tuotteesta kävisi ilmi 5 §:n 1 momentin 1 tai 4 kohdan mukaan vastuussa oleva”) on päinvastoin kirjoitettu muotoon, joka on sopisoinnissa tekstissä esitetyn säännön kanssa.

Kuten luvun alussa todettiin, TVastuuL 7 § ei poista tuotteen valmistajan, maahantuojan ja myyjän yleistä *tuottamusvastuuta*. Jos esimerkiksi vaarallisen tuotteen varastaminen on ollut mahdollista huolimattoman vartioinnin vuoksi, niin elinkeinonharjoittaja, jolta tuote on varastettu, saattaa joutua vastuuseen tuotteen aiheuttamasta vahingosta huolimattomuutensa perusteella.³⁷ Samoin sillä, joka myy tuotteen muussa kuin elinkeinotoiminnassa, on normaali tuottamusvastuu mahdollisista vahingoista.

5.3 Liikkeellelaskun jälkeen syntynyt turvallisuuspuute

TVastuuL 7.2 §:n mukaan korvausvelvollisuutta ei ole, jos se, jolta vaaditaan korvausta, saattaa todennäköiseksi, ettei tuotteen turvallisuudessa ollut vahingon aiheuttanutta puutetta silloin, kun hän laski tuotteen liikkeelle. Kuten jo aiemmin on todettu, tuotteen turvallisuutta arvioidaan periaatteessa sen perusteella, millainen se oli tuotetta liikkeelle laskettaessa. Tämä koskee sekä mittapuuta (tietyn hetken kohtuulliset odotukset), jota on käytettävä arvioinnissa,³⁸ että myös turvallisuuspuutteen fyysisä olemassaoloa. Mitä tulee viimeksi mainittuun edellytykseen, TVastuuL 7.2 § käantää, ainakin tietystä määrin, todistustaakan. Alustavasti riittää, että vahingonkärsijä näyttää puutteen aiheuttaneen vahingon, eli hänen on muun muassa näytettävä, että puute oli tuotteessa vahingon aiheuttamishetkellä. Sen, jolta korvausta vaaditaan, on tämän jälkeen vapautuakseen vastuusta saatettava todennäköiseksi, ettei kyseinen vahinkoa aiheuttautunut turvallisuuspuute ollut tuotteessa sitä liikkeelle laskettaessa. Mitä liikkeelle laskemisella TVastuuL:ssa tarkoitetaan, on selvitetty edellisessä jaksossa.

³⁷ Schuster 1989 s. 9 antaa hyvän esimerkin: jos kehitettävä näkyvä AIDS-rokote varastetaan ja myydään hyväksiköisille yleisölle, jolle syntyy vahinkoa rokotteessa olevasta AIDS-viruksesta, valmistaja vastaa, ellei hän ole ryhtynyt asianmukaisiin turvatoimenpiteisiin varkauden estämiseksi.

³⁸ Ks. tästä yllä 4.3.5.

Esillä olevalla vapautumisperusteella on käytännön merkitystä ainakin kahdessa tilanteessa. Ensinnäkin se vapauttaa esimerkiksi valmistajan tai maahantuojan vastaanosta myöhempien jakeluvaiheiden aikana syntyneistä turvallisuuspuutteista. Tällöin edellytetään toki, etteivät puutteet olleet edes piilevinä olemassa, kun kyseiset elinkeinonharjoittajat laskivat tuotteen liikkeelle.³⁹

Esimerkkeinä myöhemmin syntyneistä turvallisuuspuutteista on mainittu muun muassa

- tuotteen virheellisestä käsitteistä tai varastoinnista myöhemmässä jakeluportaassa syntyneet puutteet,⁴⁰
- tuotteeseen merkityn säilyvyysajan jälkeen tapahtuneesta myynnistä johtuneet puutteet,⁴¹
- vahingoittamistarkoituksessa jakelun aikana tapahtuneen tuotteiden myrkyttämisen aiheuttamat turvallisuuspuutteet⁴² ja
- tuotteisiin kiinnitettyjen varoitustekstien jakeluportaassa tapahtuneen irrottamisen aiheuttamat ongelmat.⁴³

Toiseksi turvallisuuspuutteen syntyminen *kuluttajan* tai muun käyttäjän *hallinnan aikana* voi vapauttaa sen, jolta korvausta vaaditaan, vastuusta. Lain perustelujen mukaan vapautuminen vastuusta tulisi kysymykseen, jos turvallisuuspuute on syntynyt tuotteen kulumisesta tai virhekäytöstä.⁴⁴ Joissakin tapauksissa tämä onkin TVastuuL 7.2 §:n perusteltu tulkinta. Läheskään aina mainitut seikat eivät kuitenkaan voi johtaa vastuusta vapautumiseen. Sanottua poikkeussääntöä on

³⁹ Se, ettei myöhemmässä jakeluportaassa ole poistettu puutta, vaikka se olisi voitu tehdä, ei myöskään riitä vapauttamaan esimerkiksi valmistaja vastuusta: kuten kuluttajavalituslautakunta on aiheellisesti katsonut, salmonellalla saastuneen lihan liikkeelle laskenut ei voi vapautua vastuustaan sillä perusteella, etteivät myöhemmät jakeluportaat huolimattoman kuumennuksen vuoksi ole poistaneet puutta, ks. KVL 98/36/1861, Kuluttajansuoja 2/2000 s. 21.

⁴⁰ HE 119/1989 s. 51. Jos virheellinen käsitteily tai varastointi johtuu valmistajan antamista ohjeista, ohjevirheen luonteinen turvallisuuspuute oli kuitenkin olemassa jo silloin, kun valmistaja laski tuotteen liikkeelle.

⁴¹ HE 119/1989 s. 51.

⁴² Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 66.

⁴³ Clark 1989 s. 191 s.

⁴⁴ HE 119/1989 s. 51.

nimittäin luettava yhdessä TVastuuL 3 §:n pääsäännön kanssa. Tämän perusteella tuotteen käyttäjällä on usein aihetta odottaa, että tuote pysyy turvallisena myös tietyn kulumisen jälkeen, ja valmistajan sekä muun vastuusubjektiin on myös ennakoitava tuotteen tietynasteinen virhekäyttö. Jos tuote ei täytä näitä edellytyksiä, turvallisuuspuute on itse asiassa ollut piilevänä tuotteessa jo sitä liikkeelle laskettaessa, eikä TVastuuL 7.2 §:n vapautumisperustetta tule soveltaa.

Usein on mahdotonta esittää täysi näyttö siitä, ettei turvallisuuspuute ollut tuotteessa silloin, kun se laskettiin liikkeelle.⁴⁵ Tämän vuoksi näyttökynnystä on alennettu. Vastuusta vapautumiseen riittää, että saatetaan *todennäköiseksi*, ettei tuotteessa ollut vahingon aiheuttanutta turvallisuuspuutetta sitä liikkeelle laskettaessa. Tämän näyttövelvollisuuden se, jolta korvausta vaaditaan, saattaa joissakin tapauksissa pystyä täytämään esittämällä valmistusprosessista, tuotteesta tai puutteesta sellaista yleistä näyttöä, joka ei suoraan koske vahingon aiheuttanutta tuotekappaletta. Lain perusteluissa mainitaan esimerkkeinä näyttö tehokkaasta laadunvalvontajärjestelmästä, joka suurella todennäköisyydellä olisi paljastanut mahdollisen puutteen, sekä puutteellisen turvallisuuden näytäminen sen luonteiseksi, ”että se ei todennäköisesti ole voinut aiheutua tuotannossa.”⁴⁶ Lain tavoitteiden toteutumisen kannalta on kuitenkin tärkeätä, ettei näyttökynnystä alenneta liikaa.⁴⁷ Kuvatun kalaisen yleisen näytön olisi, jotta sitä voitaisiin pitää riittävänä, oltava hyvin vakuuttava, ja siihen

⁴⁵ Joissakin tapauksissa on tietysti mahdollista esittää täysi näyttö esimerkiksi siitä, että turvallisuuspuute on syntynyt tuotteen virheellisen korjauksen seurauksena.

⁴⁶ HE 119/1989 s. 51.

⁴⁷ Kuluttajavalituslautakunnan ratkaisu salmonellatapaiksessa KVL 98/36/1861, Kuluttajansuoja 2/2000 s. 21 ss., on tässä mielessä hyvä: se seikka, että tukku-kaupan väliportaalle toimittamat neljä käytämättä jänytävä ruoho oli todettu puhtaaksi, ei vielä saattanut riittävän todennäköiseksi sitä, että kontaminointi olisi tapahtunut tukku kaupassa myöhemmissä portaissa. Ks. myös myslitapausta KVL 94/36/1804, Ståhlberg 2001 s. 20 ss., jossa todistusharkinta oli niin ikään kuluttajalle myönteinen. Vrt. toisaalta tärpätipullotapausta KVL 94/36/32, Kuluttajansuoja 2/1995 s. 21, jossa valmistajan arvelujen perusteella pidettiin todennäköisenä, ettei puute ollut tuotteessa valmistajan laskiessa sitä liikkeelle. Saksan oikeuskäytännössä näytölle on näissä tapauksissa asetettu ankaria vaatimuksia, ks. Kullmann 2002 s. 43 s.

tulisi myös aina liittyä uskottava selitys sille, millä tavoin puute olisi mahdollisesti voinut syntyä tuotteen liikkeelle laskemisen jälkeen.

Näytökynnyksen korkeuteen vaikuttaa myös esimerkiksi ajan kuluminen. Mitä pitempi aika on kulunut siitä, kun tuote otettiin käyttöön, sitä pienempi on todennäköisyys sille, että vahingon aiheuttanut turvallisuuspuute oli tuotteessa jo silloin, kun se laskettiin liikkeelle, ja sitä alhaisemaksi on tämän vuoksi asetettava vapautumisperustetta koskeva näytökynnys.⁴⁸ Tämä koskee luonnollisesti lähinnä sellaisia turvallisuuspuutteita, joiden yleensä voidaan olettaa ilmenevän jo suhteellisen lyhytaikaisen käytön jälkeen.

Myös esillä olevan vapautumisperusteen, samalla tavoin kuin edellisessä jaksossa mainitun vapautumisperusteen, olemassaoloa on *arvioitava erikseen jokaisen mahdollisen vastuusubjektiin osalta*.⁴⁹ Tämäkin vapautumisperuste voi näin ollen johtaa siihen, että osa jakeluketjun jäsenistä vapautuu vastuusta, osa ei: jos turvallisuuspuute syntyy vasta esimerkiksi maahantuojan virheellisen varastoinnin johdosta, valmistaja vapautuu vastuusta, mutta maahantuaja vastaa. Myyjäkin voi tämän vapautumisperusteen vaikutuksesta joutua lopulliseen vastuuseen TVastuuL:n perusteella: jos turvallisuuspuute on syntynyt vasta hänen toimenpiteidensä johdosta, hän vastaa, eikä hän voi välttää vastuutaan TVastuuL 6 §:n perusteella, koskei ole olemassa muuta vastuusubjektilä, jonka hän voisi osoittaa vahingonkärsijälle.⁵⁰

Lopulta tämäkään vapautumisperuste ei poista yleistä *tuottamusvastuuta*. Konkreettisten esimerkkien esittäminen tuottamusvastuun käytännön merkityksestä ei tässä jaksossa kuitenkaan ole yhtä helppoa kuin edellisessä jaksossa. On mahdollista, että esimerkiksi

valmistaja tai maahantuaja, joka on valinnut tunnetusti huolimattoman, turvallisuuspuutteen aiheuttaneen jälleenmyyjän tai lyönyt täysiin laimin seurata, mitä hänen jakeluverkostossaan tapahtuu, saattaisi joutua tuottamukseensa perusteella vahingonkorvausvelvolliseksi tuotteeseen häneltä tapahtuneen liikkeelle laskemisen jälkeen tulleen turvallisuuspuutteen aiheuttamasta vahingosta.

5.4 Pakottavat viranomaismääräykset

TVastuuL 7.1 §:n 2 kohdan mukaan se, jolta korvausta vaaditaan, vapautuu vastuusta, jos hän näyttää, että tuotteen puutteellinen turvallisuus on seurausta siitä, että tuotteen on oltava viranomaisen antamien pakottavien määräysten mukainen. Säännöksellä pyritään estämään sitä, että valmistaja ja muut mahdolliset vastusubjektit joutuisivat valitsemaan kahden sanktiodun vaihtoehdon, tuotevastuuseen joutumisen tai pakottavien määräysten rikkomisen, välillä.

Lainkohdassa on kysymys *pakottavista määräyksistä* ja niiden noudattamisesta. Kuten jo aikaisemmin (4.3.4) on todettu, pelkkä vähimmäismääräysten seuraaminen ei vapauta vastuusta kyseisen säännöksen nojalla, jos tuote olisi voitu tehdä turvalliseksi ylittämällä näiden määräysten sisältämät vaatimukset.⁵¹ Vähimmäismääräykset eivät pakota valmistajaa pysymään niiden osoittamalla tasolla. Niin kauan kuin valmistaja voi määräysten puitteissa valita, miten hän valmistaa tuotteensa, ja hän valitsemalla toisin olisi voinut välttää vahinkoa aiheuttaneen turvallisuuspuutteen, hän ei voi vedota TVastuuL 7.1 §:n 2 kohtaan. Ainoastaan silloin, kun määräykset ovat pakottaneet hänet omaksumaan sen ratkaisun, joka on aiheuttanut vahingon, vapautumisperuste on käytettäväissä.⁵² Jos määräykset esi-

⁴⁸ Ks. myös Taschner – Frietsch 1990 s. 190 ja Bartl 1989 s. 96, jotka tosin puhuvat liikkeelle laskemisen (eikä käyttöönnoton) ja vahingon tapahtumisen välistestä ajasta. Ajan kuluminen – pesukoneen seitsemän vuoden käyttö – oli myös keskeinen argumentti vastuuvapauden puolesta OLG Münchenin vastikään (21.6.2002) ratkaisemassa tapauksessa, ks. Lenze 2003.

⁴⁹ HE 119/1989 s. 51.

⁵⁰ TVastuuL:n tavoitteiden valossa tämä tulkinta lienee aika selvä, siitäkin huolimatta, että TVastuuL 6 § muutettiin vuonna 1993 yllä alaviitteesä 36 kuvatulla tavalla.

⁵¹ HE 119/1989 s. 50.

⁵² Englannin lain esitöissä tähdennetään, että vastuuvapaus tulee kysymykseen vain, mikäli "the defect was the *inevitable* result of compliance, i.e. that it was impossible for the product to have been produced in accordance with the regulations without causing the product to be defective". Sit. per Clark 1989 s. 188. Ks. myös esim. Taschner – Frietsch 1990 s. 194 s. ja Schmidt-Salzer 1990 s. 520 ss.

meriksi edellytävät, että tuotteessa on juuri määrittyä ainetta, joka sittemmin osoittautuu vaaralliseksi, valmistaja, samoin kuin muutkin vastusubjektit, voivat viitata määräyksiin vapautumisperusteena.⁵³

Hyvä esimerkki aikaisemmalta ajalta olisi voinut olla määräys, joka olisi edellyttänyt asbestin käyttöä tietynä tuotteessa palovaaran vähentämisen vuoksi. Jos valmistajalta vaadittaisiin korvausta tuotteen aiheuttamasta asbestoosista, hän voisi vedota vapautumisperusteseen.⁵⁴

Jo sanottu osoittaa, että TVastuuL 7.1 §:n 2 kohdan käytännön merkitys vapautumisperusteena on varsin mitätönt. Harvat tuotemääräykset pakottavat valmistajaa omaksumaan juuri tietyn ratkaisun. Vapautumisperusteen vähämerkityksellisyys korostuu vielä senkin vuoksi, että ainoastaan *viranomaisen antamat määräykset* kelpaavat vapautumisen perusteeksi. Jos määräykset ovat vain esimerkiksi standardisoimisorganisaation laitimassa *standardissa*, niihin ei voi vedota TVastuuL 7.1 §:n 2 kohdan perusteella.⁵⁵ Keskeisestä käytännön merkityksestään huolimatta standardit eivät oikeudellisesti ole pakottavia *viranomaismääräyksiä*.

Eri käsityksiä on esitetty siitä, voidaanko tuotevastuudirektiivin kyseistä vapautumisperustetta soveltaa, jos vahingollisiin standardeihin on viitattu viranomaisen antamissa määräyksissä. Kielteisen kannan muodossa standardit eivät tässäkään tapauksessa ole, kuten TVastuuL 7.1 §:n 2 kohdan ja tuotevastuudirektiivin 7 artiklan d kohdassa edellä esitetään, *viranomaisen antamia*.⁵⁶ Toisaalta vapautumisperusteen ratio lytetään, *viranomaisen antamia*.⁵⁷ Kysymys on käytännössä lähes merkityksetön, koska lainsäädännössä yleensä ei ole tapana julistaa standardia sillä tavoin pakottavaksi, että kysymys vapautumiperusteen soveltamisesta tulisi

⁵³ HE 119/1989 s. 50.

⁵⁴ Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 63.

⁵⁵ Nämä tuotevastuudirektiivistä ja siihen perustuvasta lainsäädännöstä myös esim. Bartl 1989 s. 110 s., Clark 1989 s. 188, Falke 1989 s. 221 s., Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 63, Reich 1986 s. 139 s., Howells 2000 s. 260, Howells – Wilhelmsson 1997 s. 43 ja Reich – Micklitz 2003 s. 1055.

⁵⁶ Ks. erityisesti Reich 1986 s. 139 s. ja Reich – Micklitz 2003 s. 1055.

⁵⁷ Howells 2000 s. 261 on tällä kannalla.

ajankohtaiseksi. Standardit mainitaan yleensä vain ohjeina tai normistoina, joiden perusteella tuote voidaan olettaa turvalliseksi,⁵⁸ mutta niitä ei säädetä pakottaviksi.

Kuten muitakin vapautumisperusteita, TVastuuL 7.1 §:n 2 kohtaa sovelletaan *erikseen* jokaiseen mahdolliseen vastusubjektiin. Useimmiten kaikki mahdolliset vastaajat voivat viitata samoihin pakollisiin määräyksiin. Ajalliset ja maantieteelliset seikat saattavat kuitenkin johtaa siihen, että vain osa vastaajista voi vedota vapautumisperusteen.

Jos esimerkiksi valmistusmaassa on voimassa sellaiset pakottavat määräykset, joita vastaavia ei ole EU:ssa, ulkomainen valmistaja voi ilmeisesti joissakin tapauksissa vedota näihin määräyksiin vapautuakseen vastuusta, kun taas maahantuojalla ei ole tätä puolustuskeinoa käytettäväänän.⁵⁹

Tuottamusvastuu saattaa toisinaan tulla kysymykseen myös esillä olevan vapautumiperusteen kattamissa tapauksissa. Ainakin jos valmistaja on tietoinen viranomaismäärysten aiheuttamasta tuotteen vaarallisuudesta, hän saattaa olla vahingonkorvausoikeudellisesti velvollinen ryhtymään toimenpiteisiin esimerkiksi viranomaisten ja yleisön informoimiseksi vaaratekijöistä sen sijaan, että suojautuu vanhenteiden määryysten taakse.⁶⁰ Vaikka tämäntyyppistä edellytystä ilmeisesti ei voida ottaa tuotevastuulainsäädäntöön,⁶¹ sillä voi hyvinkin olla relevanssia tuottamussääntöä sovellettaessa.

Valmistajan ohella myös valtio tai muu normeja antanut julkisyhteisö saattaa joutua vastuuseen vaarallisten määrysten aiheuttamasta vahingosta VahKorvL 3 luvun perusteella.⁶²

⁵⁸ Näin esimerkiksi tuoteturvallisuusdirektiivin 3 artiklan 2 kohta ja KulutusTurvL 7 §.

⁵⁹ Ks. Yhdistyneen kuningaskunnan osalta Clark 1989 s. 188.

⁶⁰ Ks. myös Schuster 1989 s. 10.

⁶¹ Ks. Komissio v. Ranska, Asia C-52/00.

⁶² Tällainen vastuu saattaa nykykäsityksen mukaan syntyä jopa silloin, kun vaarallinen määräys on laissa eikä vain alemmanasteisessa normissa, ks. puutteellisen lainsäädännön aiheuttamasta vastuusta esim. Wilhelmsson 2001 s. 300 ss.

5.5 Osatuotteen valmistajan erityinen vapautumisperuste

TVastuuL 7 §:ssä on myös erityinen osatuotteen valmistajaa koskeva vapautumisperuste. Lain 7.3 §:n mukaan osatuotteen valmistanut tai tuottanut vapautuu korvausvelvollisuudesta, jos hän näyttää, että puuttelinen turvallisuus johtuu sen tuotteen suunnittelusta, johon osatuote on liitetty, tai osatuotteen tilanneen valmistajan antamista ohjeista. Säännöksen tarkoituksesta on korvausvelvollisuuden kohdistaminen vain lopputuotteen valmistajaan tapauksissa, joissa puuttelinen turvallisuus johtuu yksinomaan hänen toiminnastaan.

Osatuotteen valmistaja voi esillä olevan vapautumiperusteen lisäksi vedota myös muihin tässä luvussa käsitellyihin vapautumiperusteisiin, jos niiden soveltamisedellytykset hänen osaltaan toteutuvat. TVastuuL 7.3 §:ssä tämä ilmenee sanasta "myöskään".

Esillä olevaan vapautumiperusteesseen voi vedota *vain osatuotteen* valmistaja. Osatuotteella tarkoitetaan tällöin TVastuuL 1.4 §:n mukaisesti tuotteen raaka-ainetta ja osaa sekä tuotteen valmistamisessa tai tuottamisessa käytettyä ainetta. Tällaisen osatuotteen valmistaja voi käyttää lopputuotteen valmistajan⁶³ antamia ohjeita vapautumiperusteenä. Sen sijaan lopputuotteen valmistajalla ei ole tätä puolustuskeinoa käytettäväänään, vaikka hänkin olisi noudattanut jonkin tuon tähon antamia ohjeita.⁶⁴ Tämä onkin säännöksen edellä todettun tarkoituksen vallossa ymmärrettävästä.

Jos esimerkiksi tukkuliike tilaa edelleen myytäväksi tiettyjä tuotteita joltakin valmistajalta ja tuotteet valmistetaan tukkuliikkeen antamien ohjeiden mukaan, valmistaja ei tästä huolimatta voi vedota TVastuuL 7.3 §:ään, koska hän ei valmista osatuotetta.

⁶³ Jos tuontoketju on useampiportainen siten, että lopputuotteen valmistajalla on alihankkija, joka puolestaan tilaa osia muualta, viimeksi mainittujen osien valmistaja voi tietysti vedota myös alihankkijan antamiin ohjeisiin, ks. myös HE 119/1989 s. 51.

⁶⁴ HE 119/1989 s. 51.

Korjauskseen yhteydessä käytetyn varaosan valmistaja ei myöskään voi vedota tähän vapautumisperusteesseen, vaikka hän noudattaisikin päätuotteen valmistajan antamia ohjeita, koska varaosakaan ei ole osatuote.⁶⁵

Koska rakennus ei ole TVastuuL:n mukainen tuote, rakennukseen liitetyt tuotteet eivät ole osatuotteita. Rakennusmateriaalin valmistaja ei näin ollen voi nojautua TVastuuL 7.3 §:ään.⁶⁶

TVastuuL 7.3 §:n mukaan osatuotteen valmistaja voi ensinnäkin vapautua vastuusta näyttämällä, että puuttelinen turvallisuus *johdettiin lopputuotteen suunnittelusta*. Sinänsä jo tuotteen puutteellista turvallisuutta koskeva TVastuuL 3 §:n perusnormi merkitsee sitä, ettei osatuotteen valmistaja yleensä vastaa turvallisuuspuutteesta, joka johtuu siitä, että lopputuotteen valmistaja on valinnut sopimatoman osatuotteen tai muutoin suunnitellut lopputuotteen väärin.⁶⁷ Lisäksi osatuotteen valmistaja voi näissä tapauksissa nojautua myös TVastuuL 7.2 §:n mukaiseen vapautumiperusteesseen saattamalla todennäköiseksi, ettei tuotteen turvallisuudessa ollut puutteita, kun hän laski tuotteen liikkeelle. Erityinen lopputuotteen suunnittelua koskeva vapautumiperuste on siten käytännössä vähämerkityksellinen, ja se on TVastuuL:n muutoksen yhteydessä otettu lakiin lähinnä vain siitä syistä, että laki vastaisi tuotevastuudirektiiviä entistä täsmällisemmin.⁶⁸ Kun todistustaakka monilta osin samoista kysymyksistä on asetettu eri tavoin TVastuuL 3, 7.2 ja 7.3 §:ssä, jouduttaneen näissä tapauksissa käytännössä arvioimaan todistustaakan jakautumista suhteellisen vapaasti, vaikka TVastuuL 7.3 §:ssä puhutaankin valmistajan näyttövelvollisuudesta.

Toiseksi osatuotteen valmistaja vapautuu vastuusta näyttämällä, että osatuotteen puutteellinen turvallisuus johtuu sen tilanneen *valmistajan antamista ohjeista*. Osatuotteen valmistaja voi vapautuakseen vastuusta vedota tilaajan eli lopputuotteen valmistajan antamiin ohjeisiin vain, jos on kysymys tilaajan yksipuolisista ohjeista. Jos

⁶⁵ Ks. myös Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 70 ("replacement components").

⁶⁶ Ks. myös Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 70 sekä edellä jakso 3.1.

⁶⁷ Ks. tarkemmin ylläjakso 4.5.

⁶⁸ HE 251/1992 s. 8.

osatuotteen ja lopputuotteen valmistajat yhdessä kehittelevät tuotetta ja tässä yhteydessä päädytään tiettyihin osatuotetta koskeviin spesifikaatioihin, ei ole kysymys TVastuuL 7.3 §:ssä tarkoitetuista ohjeista.⁶⁹ Tämä rajoitus vähentääne käytännössä merkittävästi tämän vapautumisperusteen merkitystä.

Ohjeiden ja osatuotteen turvallisuuspuutteen välillä täytyy vallita *syy-yhteys*. Laissa edellytetään, että puutteellinen turvallisuus ”johtui” valmistajan antamista ohjeista. Jos ohjeet ovat jättäneet osatuotteen valmistajalle valinnan varaa siten, että hän ohjeita rikkomatta olisi voinut valmistaa turvallisen osatuotteen, turvallisuuspuute ei johdu yksinomaan ohjeista, eikä TVastuuL 7.3 §:ää voida soveltaa. Tässäkin siis edellytetään, samalla tavoin kuin edellisessä jaksossa tarkasteltua vapautumisperustetta sovellettaessa, että ohjeet ovat tavallaan ”pakkaneet” osatuotteen valmistajan omaksumaan sen ratkaisun, joka on sittemmin aiheuttanut vahingon.⁷⁰ Vähimmäismääräyksiä sisältävät ohjeet eivät vapauta vastuuta, jos turvallisuuspuute olisi voitu välttää yltämällä ohjeiden mukainen vähimmäistaso.

Tämänkään vapautumisperusteen olemassaolo ei sulje pois osatuotteen valmistajan *tuottamusvastuu*. Jos osatuotteen valmistaja on tiennyt, että ohjeet johtavat vaarallisen tuotteen valmistamiseen, tai jos hänen olisi pitänyt oman asiantuntemuksensa perusteella se havaita, hän voi joutua vahingonkorvausvastuuseen yleisen vahingonkorvausoikeuden perusteella, vaikka hän olisikin TVastuuL 7.3 §:n nojalla vapaa TVastuuL:n mukaisesta vastuusta.

⁶⁹ Ks. myös esim. Bartl 1989 s. 125 ja Taschner – Frietsch 1990 s. 209.

⁷⁰ Tältäkin osin Englannin lain esitöissä todetaan vastuusta vapautumisen edellyttävän, että ”the defect in the component was the *inevitable* result of compliance with the specification”, sit. per Clark 1989 s. 193.

6 luku.

Korvattavat vahingot

6.1 Korvattavien vahinkojen säätelystä

Tuotteiden puutteellisesta turvallisuudesta johtuvista vahingoista osa jää TVastuuL:iin perustuvan vastuujärjestelmän ulkopuolelle. Vahingon *kohteisiin* perustuvia rajoituksia ilmenee 1 §:stä, jonka mukaan laki koskee tuotteesta *henkilölle tai yksityiseen käyttöön tai kulutukseen tarkoitettulle ja vahinkoa kärsineen pääasiassa sellaiseen tarkoitukseen käytämälle omaisuudelle* aiheutuneen vahingon korvaamista.¹ Lain 2 §:ssä taas suljetaan laissa tarkoitetun tuotevahinkokäsitteen ulkopuolelle tuotteen itselleen aiheuttamat vahingot ja ne vahingot, jotka tuote on aiheuttanut toiselle tuotteelle siihen ennen sen liikkeelle laskemista liitetynä osatuotteena.²

TVastuuL 8 §:n mukaan korvaus määrätään noudattamalla soveltuvin osin VahKorvL:ia. Tästä seuraa lisärajoituksia vahinkojen korvattavuudelle, sillä VahKorvL:n säädökset korvattavista vahinkolajeista sisältävät mm. vahinkojen kohteisiin perustuvia korvausoikeuden rajoituksia.

Lisäksi säädetään TVastuuL 8 §:ssä, että korvausvelvollisuutta tämän lain nojalla ei ole alle 2350 markan määräisestä omaisuudelle aiheutuneesta vahingosta. Tähän *korvauskynnystä* koskevan säänöksen palaan jäljempänä esinevahinkoja koskevassa jaksossa (6.3.2).

¹ Tuotevahinkojen kohteita on tarkasteltu edellä jaksossa 2.2.

² Lisäksi säädetään TvastuuL 2 §:ssä, että laki ei koske ydinvaltuulaissa (484/72) tarkoitettua vahinkoa.

Ennen TVastuuL:n voimaantuloa tuotevastuuun asema sopimusoikeuden ja sopimuksenulkoinen vahingonkorvausoikeuden välimaaastossa on aiheuttanut mm. eri vahinkolajien korvattavuuteen liittyviä ongelmia. Sopimusoikeudellinen (sopimusperusteinen) vahingonkorvaustilanne, joka edellyttää ennen vahinkoa syntynytä sopimussuhdetta korvausvelvollisen ja vahingonkärsijän välillä, tulee tuotevastuuun alueella kysymykseen lähinnä tuotteen myyjän ja ostajan välillä. Sitä vastoin esimerkiksi tuotteen valmistajan korvausvastuu vahingonkärsijälle on yleensä sopimuksenulkosta. Sopimusoikeudellista korvausvelvollisuutta (sopimusvastuuta) pidetään joissakin suhteissa laajempana kuin sopimuksenulkosta vastuuta, josta on kysymys VahKorvL:ssa. Keskeinen ero liittyy ns. (*puhtaaseen*) varallisuusvahinkoon, joka korvataan sopimussuhteissa, joissa juuri se on yleensä vastuuun pääasiallisena kohteena, mutta ei sopimussuhteiden ulkopuolella.³

Puhdas varallisuusvahinko on osa vahinkolajien luokituksia, joilla on merkitystä sekä sopimusperusteisessa että sopimuksenulkoisessa vahingonkorvausoikeudessa. On tapana erottaa toisistaan (1) *henkilövahingot* kuten ruumiinvamma, fyysinen tai psyykkinen sairaus, kipu, särky ja kärsimys, jotka ilmenevät ihmisen fyysisessä tai psyykisessä terveydentilassa, (2) *esinevahingot*, jotka ilmenevät esineen vahingoittumisena tai tuhoutumisena, ja (3) varallisuusvahingot. Viimeksi mainitut vahingot ilmenevät vahingonkärsijän taloudellisen aseman heikkenemisenä, jota ei voida konkretisoida henkilön tai esineen vahingoittumiseksi.

VahKorvL 5 luvun L:lla 509/2004 muutetussa 1 §:ssä, joka tulee voimaan 1.1.2006, säädetään, että vahingonkorvaus käsittää hyvytyksen henkilö- ja esinevahingosta sekä 4 a ja 6 §:ssä säädetyn edellytyksin kärsimyksestä. Milloin vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädettyllä teolla tai julkista valtaa käytettäessä taikka milloin muissa tapauksissa on erittäin painavia syitä, käsittää vahingonkorvaus lainkohdan muukaan hyvytkseen myös sellaisesta taloudellisesta vahingosta, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon. Kärsimystä ei mainita tämän

³ Ks. esim. Saxén 1975 s. 1 s., Routamo – Ståhlberg 2000 s. 24 ss. ja 116 ss. sekä Hemmo 2002 s. 3 s. ja 185 s.

lainkohdan aikaisemmassa sanamuodossa, vaikka kärsimyksen korvaamisesta on VahKorvL 5 luvussa ollut säännöksiä ennenkin. Kärsimystä koskevan maininnan lisääminen korvattavia vahinkoja koskevan perussäännökseen henkilö- ja esinevahinkoon rinnastettuna vahinkotyypinä johtuu lähinnä sääösteknisistä syistä eikä merkitse kannanottoa korvattavien vahinkolajien päluokuituksiin.⁴

Varallisuusvahinko voi liittää henkilö- tai esinevahinkoon tai esiintyä niistä erillisesti ns. puhtaana varallisuusvahinkona. Se määritellään VahKorvL:ssa (5:1) taloudelliseksi vahingoksi, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon.

Kun sopimussuhteissa korvausvelvollisuuden aiheena on tyypillisesti sopimuksen rikkominen, vahinko ilmenee tavallisesti sen taloudellisen aseman saavuttamatta jäämisenä, johon loukattu osapuoli olisi päässyt, jos sopimus olisi oikein täytetty. Tällainen vahinko on yleensä puhdas varallisuusvahinkoa kuten sopimukseen liittyvän liikevoiton menetäminen tai edullisen suorituksen saamatta jääminen. Vahinko ilmenee sitä vastoin harvemmin henkilön tai esineen vahingoittumisena.

Sopimuksenulkoiden korvauksen pääasiallisina kohteina ovat henkilö- ja esinevahingot. Puhdas varallisuusvahinko korvataan VahKorvL:n mukaan vain rajoitetusti, nimittäin jos vahinko on aiheutettu rikoksella tai julkista valtaa käytettäessä taikka jos muissa tapauksissa on erittäin painavia syitä.

Esitöiden mukaan *TVastuuL ei koske puhdasta varallisuusvahinkoa*.⁵ Tällaisen vahingon ilmeneminen tuotevastutilanteessa lie-

⁴ Lisäyksellä pyritään (HE 167/2003; VahKorvL 5:1:n yksityiskohtaiset perusteet) selkeytämään luvun systematiikkaa mainitsemalla korvattavina vahingon lajeina henkilövahinko, esinevahinko ja kärsimys sekä niin sanottu puhdas varallisuusvahinko. Pykälän muuttamisella on tarkoitus myös selventää henkilövahingon ja kärsimyksen korvaamista koskevien sääntelyiden erillisyyttä. Luvun 6 §:ssä ei enää tarvitse viitata henkilövahinkoa koskeviin vahingonkorvauslain säännöksiin, vaan loukkuksen aiheuttaman kärsimyksen korvaamisesta voidaan säättää kokonaan erikseen.

⁵ HE 119/1989 s. 30 s. ja 51 s. Myös tuotevastuudirektiivissä (art. 9) vahingolla tarkoitetaan vain henkilö- ja esinevahinkoa (– damage caused by death or personal injuries – damage to, or destruction of, any item of property –). Ks. myös Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 58 ja Clark 1989 s. 107.

neekin poikkeuksellista. Kun kuitenkin korvaus voi tulla kysymykseen erittäin painavista syistä, esitöihin kirjattua lausumaa on pidettävä epätarkkana.⁶ Vastuu voi lisäksi ulottua puhtaisiin varallisuusvahinkoihin muiden vastuunormien kuin TVastuuL:n nojalla, jotka eivät lain voimaantultua ole lakanneet olemasta voimassa. Ja jos varallisuusvahinko liittyy henkilö- tai esinevahinkoon, se tulee korvattavaksi, mikäli korvausvelvollisuuden muut edellytykset täytyvät.

Kun TVastuuL koskee vain henkilölle tai yksityiseen käyttöön tai kulutukseen tarkoitettulle ja vahinkoa kärsineen pääasiassa sellaiseen tarkoitukseen käytämälle omaisuudelle aiheutuneen vahingon korvaamista (1.1 §), korvattava varallisuusvahinko ei voi ilmetä esimerkiksi liiketoiminnan keskeytymisenä, joka johtuu liikeomaisuuden vahingoittumisesta. Siten ei liioin menetetty voitto yleensä tule korvattavaksi.

Puhdas varallisuusvahinko voi ilmetä tuotevastun kannalta merkittävällä tavalla tilanteessa, jossa tuotteen turvallisuuspuute ei ole (vielä) aiheuttanut fyysisistä vahinkoa. Tuotteen saattaminen turvalliseksi voi kuitenkin aiheuttaa korjauskustannuksia, ja puutteellinen turvalisuuks voi merkitä paitsi tuotteen itsensä, myös muun omaisuuden arvonalennusta. Viimeksi mainittu tilanne on kysymyksessä, jos esimerkiksi kylvettyjen siemenien sekä eksynyt hukkakaura alentaa kiinteistön arvoa.⁷ Mikäli vahingon kohtena on itse tuote, se jää TVastuuL:n soveltamisalan ulkopuolelle (lain 2 §:n 1 kohta), ja muiden esineiden arvonalennus taas lienee yleensä korvaamatta jääväksi puhdasta varallisuusvahinkoa.

Muiden mahdollisten normistojen kuin TVastuuL:n kannalta vastuuksymys on viimeksi mainitussa tilanteessa epäselvä.⁸ Tuote- ja

⁶ Voitaisiin tosin ajatella, että TVastuuL 1.1 §:ssä tarkoitetaan ”omaisuudelle” aiheutuneella vahingolla vain fyysisistä vahinkoa, mistä johtuisi, ettei laki koske puhdasta varallisuusvahinkoa. Mikään ei kuitenkaan viittaa siihen, että kyseisellä sanamuodolla olisi ollut tarkoitus ottaa kantaa puhtaan varallisuusvahingon korvattavuuteen.

⁷ Esimerkki on Dufwan (1975 s. 67) mainitsemasta tanskalaisesta oikeustapauksesta.

⁸ Dahl (1973 s. 458 ss.; ks. myös s. 179 ss.) ja Dufwa (1975 s. 64 ss.) kannattavat tuotteen turvallisuuspuutteesta johtuvan muiden esineiden arvonalennuksen korvaamista ennen uutta tuotevastuulainsäädäntöä sovelletun tuotevastun perusteella. Dahlin mukaan myös turvallisuuspuutteen poistamisesta aiheutuvat kulut ja liiketoiminnan häiriintyminen (driftstab) tulisi jäävän korvata. Ajatuksesta ilmeisesti on, että turvallisuuspuutteesta johtuva vaara voitaisiin riinnastaa fyysiseen tuotevahinkoon, mihin Dufwan mielestä on vaadittava, että vaara on

sopimusvastuu ovat jäävät osittain päällekkäiset, ja sopimusperusteinen korvausvelvollisuus kattaa tyyppilisesti juuri korjauskulut ja arvonalennuksen.⁹

Puhdasta varallisuusvahinkoa koskevat rajoitukset eivät estä esimerkiksi toissijaisen vastuunsa perusteella korvausta maksanutta tuotteen myyjää kohdistamasta regressivaatimusta ensisijaisessa tuotevastuussa olevaa valmistajaa vastaan. Tällaisen regressivaateen mahdollisuus määrittyy korvausmäärään jakamista korvausvelvollisten kesken koskevien säännösten mukaan (ks. VahKorvL 6:3). Vaatimuksen kohteena ei jäävät tuotevahinko kuten ei myöskään silloin, kun myyjä vaatii valmistajalta korvausta yrityskuvan heikkenemisestä jouduttuaan maksamaan tuotevastuukorvausta.¹⁰

Korvattavien vahinkojen jaottelu vahinkokohteiden mukaisesti henkilö-, esine- ja varallisuusvahinkoihin perustuu VahKorvL:n systemaattikaan. Tämän jaottelun ohella voidaan soveltaa muita jakoperusteita, jotka ovat hyödyllisiä joko siksi, että niidenkin vaikutus näkyy lainsääädän ajattelussa tai siksi, että ne joka tapauksessa auttavat jäsentämään korvattavien vahinkojen järjestelmää.¹¹ Tällaiset muut jakoperusteet ilmenevät mm. jaotteluissa *välittömiin ja välillisiin* (suoranaisiin ja epäsuoriin) sekä *aineellisiin ja aineettomiin* vahinkoihin kuten myös erotettaessa *kolmanteen kohdistuvat vahingot* omaksi kategoriakseen.¹²

riittävän todellinen (påtaglig). Jäävät arvonalennus ja liiketoiminnassa ilmenevä tappio eivät olisi puhdasta varallisuusvahinkoa.

⁹ Turvallisuuspuutteesta johtuvaa vaaraa, joka ei ole konkreettisesti fyysisesti vahinkoksi, on myös Englannin ja Yhdysvaltain oikeuskäytännössä käsitellyt tuote- ja sopimusvastun välisenä rajanvetokysymyksenä. Myös erityiseen huollettisuusvelvoitteeseen (duty of care) perustuvan tuotevastun mahdollisuus on ollut esillä (Clark 1989 s. 125). Vaikka kumimakin maan oikeuskäytännössä on erisuurtaisia tapauksia, tulisi Clarkin (m.t.s. 113 ss., 131 ss. ja 145) mielestä tuotevastuu ulottaa tapauksiin, joissa henkilö- tai omaisuusvahinkojen riski on todellinen (imminent).

¹⁰ Ks. Dufwa 1975 s. 67.

¹¹ Ks. Saxén 1975 s. 59 ss., Routamo – Ståhlberg 2000 s. 214 ss. ja Hemmo 2002 s. 118 ss.

¹² Ks. Saxén 1975 s. 77 ss., Routamo – Ståhlberg 2000 s. 224 s. ja Hemmo 2002 s. 122 ss. Routamo ja Ståhlberg (esim. s. 216 s.) eivät pidä välillisiä ja välittömiä vahinkoja samaa merkitsevänä jaotteluperusteena kuin suoranaisia ja epäsuoria vahinkoja. He tarkoittavat välittömällä vahingolla vahinkoa, joka kohdistuu

Kun erotetaan toisistaan välittömät ja välilliset vahingot, pidetään silmällä lähinnä vahinkojen etäisyyttä syy-yhteysjatkumolla vahinkoa aiheuttaneesta tapahtumasta. Tämän mukaisesti esimerkiksi henkilövahingosta johtuvat sairaanhoitokulut ja esinevahingosta johtuvat korjauskustannukset ovat välittömiä vahinkoja, ansionmenetyksessä mittamissa tapauksissa taas välillistä vahinkoa. Välittömien ja välillisten vahinkojen välisellä jaottelulla ei sopimuksen ulkoisessa vahingonkorvausoikeudessa yleensä ole ratkaisevaa merkitystä, vaan välilliset vahingot korvataan yleensä samoin edellytyksin kuin välittömätkin, kunhan ne mahtuvat korvattavien vahinkojen kategorioihin.¹³

Välillisten ja välittömien vahinkojen väliseen jaotteluun liittyy läheisesti kolmanteen henkilöön kohdistuvien vahinkojen (tredjemanskada) tarkastelu omana kategoriaan. Tällöin eivät ole kyseessä vahingon etäisyyttä koskevat yleiset näkökohdat, vaan korostus on henkilöllisempi: pyritään erottamaan toisistaan se henkilö, johon vahinko ensi kädessä kohdistuu, ja se, jonka vahinko johtuu nimenomaan ensiksi mainitun henkilön vahingosta. Henkilövahinkojen yhteydessä tällaisia kolmansia vahingonkärsijöitä ovat muun muassa ne, joiden oikeutta elatuksen ensi käden vahingonkärsijältä tämän vahingoittuminen loukkaa. Joissakin tapauksissa tällainen näkökulma soveltuu myös esinevahinkoihin.¹⁴

Kärsityn vahingon tarkkaa määrää on usein vaikea näyttää toteen. Esimerkiksi arvioitaessa elinkeinonharjoittajan ansionmenetystä ei objektiivisia mittapuita aina ole käytettävässä. Tällaisissa tilanteissa tuomioistuin saa arvioida vahingon kohtuuden mukaan (OK 17:6). Kuitenkin periaatteessa, eli jos kaikki asiaan vaikuttavat seikat olisivat

ensi käden vahingonkärsijään ja välillisellä taas kolmannen henkilön kärsimää vahinkoa. Sitä vastoin esimerkiksi Hemmo (2002 s. 197 s. ja 201) tarkoittaa välittömien ja välillisten vahinkojen erottelulla vahinkojen erilaista ennakoituvutta.

¹³ Sopimussuhteissa tilanne on toinen. Esimerkiksi Kauppal:n mukaan (27 §, 40 § ja 57 §) korvausvelvollisuuden edellytykset ovat erilaiset sen mukaan, onko kysymyksessä välitön vai välillinen vahinko.

¹⁴ Esimerkiksi elinkeino-omaisuuden vahingoittamisen, joka kohdistuu ensi kädессä omistajaan, voidaan sanoa aiheuttavan vahinkoa myös sen vuoksi työttömäksi jäävälle työntekijälle. Ks. Routamo – Ståhlberg 2000 s. 227.

tiedossa, ansionmenetyksen määrä voitaisiin objektiivisesti arvioida ja ilmaista rahaamääräiseksi. Näin ei ole kaikkien vahinkojen laita, sillä joissakin tapauksissa vahingon objektiivista arvioimista rahana voi olla periaatteessakin mahdotonta ajatella. Tällöin on kysymys vahinkotypeistä, joiden ”luonteeseen” kuuluu, ettei objektiivisia mittapuita niiden arvioimiseksi ole.

Henkilövahingoista viimeksi mainittuihin vahinkotypeihin kuuluvat muun muassa kipu, särky ja kärsimys, esinevahingoista taas erilaiset *haitat*, jotka johtuvat esineen vahingoittumisesta, mutta jotka eivät aiheuta ansionmenetystä tai muuta rahallista tappiota.¹⁵ Vahinkoja, jotka voidaan periaatteessa arvioida rahana, sanotaan *aineellisiksi*; niitä taas, joihin objektiivisia arvointiperusteita ei voida soveltaa, *aineettomiksi*.

Tuotevastuudirektiivi (9 art.) ei rajoita aineetonta vahinkoa koskevien kansallisten säädösten soveltamista. Muutenkin voidaan katsoa, että vahinkoluokitukset on jätetty pääasiassa kansallisen lainsäädännön asiaksi. Kansallinen liikkumavaralla ei kuitenkaan ole – muun kuin aineettoman vahingon sääntelyssä – rajaton. EY-tuomioistuin on tapauksessa *Henning Veedfald vastaan Århus Amtskommune*¹⁶ katsonut, että vahingonkärsijän oikeus korvaukseen tuotevastuuun perusteella sekä henkilö- että esinevahingoista ei saa vaarantua kansallisten vahinkoluokitusten vuoksi.¹⁷

¹⁵ Kauppal. 67.2 §:n 2 kohdassa määritellään välillisiksi vahingoiksi mm. ne, jotka johtuvat tuotannon tai liikevaihdon vähentämisestä tai keskeytymisestä, kuten myös muut vahingot, jotka johtuvat siitä, ettei tavaraa voida käyttää tarkoitettulla tavalla. Tällainen tulonmenetykseen rinnastuva haitta voi olla aineellisen ja aineettoman vahingon välimaastossa. Aineettomien vahinkojen on yleensä katsottu jäävän korvaamatta sopimussuhteissa, jolloin tosin on pidetty silmällä ennen muuta ns. tunnearvoja. Ks. Taxell 1972 s. 395 ss.; vrt. s. 353 ja 378 ss. Esimerkiksi Hemmo (1998 s. 135 ss.) ei kuitenkaan näe sopimus- ja delikтивastuu välillä merkittävä eroja aineettomien vahinkojen korvattavuudesta. Ei liioin ole merkkejä siitä, että Kauppal. 67 §:ssä olisi ollut tarkoitus ottaa kantaa aineettomien vahinkojen korvaamiseen sopimussuhteissa, mutta silti säännös on tämän kysymyksen kannalta mielenkiintoinen.

¹⁶ C-203/99, Kok. 2001 s. I-3569.

¹⁷ Tapauksessa oli kyse elimen lahjoittajan ruumiista irrotetun elimen vahingoittumisesta, jolloin vahingon sijoittuminen henkilö- ja esinevahinkojen kategorioihin voi aiheuttaa ongelmia. Ks. tapauksen johdosta myös Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 66 s.

Vahinkoluokitusten merkityksestä oikeudellisessa päätelyssä voidaan esittää seuraava esimerkki, jossa korvausvelvollisuus tosin perustui sopimussuhhteeseen.¹⁸

KKO 1969 II 40: Lämmytykkeen käytettävän antrasiitin ostaja huomasi siihen tarttuneen punaista ainetta. Myyjä, joka tiesi, että antrasiitissa olisi aikaisemmin kuljetettu eläinten verta, kuitenkin ilmoitti, että polttoainetta voitiin haittaa käyttää lämmitykkeen. Antrasiitista tarttui savuhormiin pahaan hajua, jota ei saatu poistetuksi muuten kuin purkamalla hormi. Koska myyjän olisi vaadittavan asiäntuntumukseen perusteella tullut ottaa vahinkoriski huomioon, se velvoitettiin korvaamaan ostajalle hormin purkamisesta ja uudelleen rakentamisesta aiheutuneet kulut 10 000 markalla ja hajusta aiheutunut haitta 2 000 markalla.

Esimerkissä mainitut kulut ovat välitöntä aineellista esinevahinkoa. Haittaa voidaan sitä vastoin tarkastella useammasta korvausoikeudellisesta näkökulmasta, jotka eivät kaikki johda samanlaiseen lopputulokseen. Edes luokittelun henkilö- tai esinevahingoksi ei ole itsestään selvä: vahingon voidaan arvella kohdistuvan henkilöön, joka kärsii haitasta, tai esineeseen, jonka käyttöä haittaa estää. Haitta voitaisiin hahmottaa välittömäksi asunnon arvonalennuksena ilmeneväksi vahingoksi. Välitöntä vahinkoa olisivat myös mahdolliset asunnon käytön estymisestä aiheutuneet kulut. Toisaalta haittaa voitaisiin ajatella väillisenä vahinkona, joka ilmenee "asuntotulon" menetyksenä. Lopulta edellä mainittujen vaihtoehtojen lisäksi, joissa pidetään silmällä lähiinä aineellista vahinkoa, haittaa voitaisiin pitää aineettomana vahinkona, jos korostetaan sitä, ettei sen korvaamiselle ole helppo löytää objektiivista mittapuuta.¹⁹

6.2 Henkilövahingot

6.2.1 Ensi käden vahingonkärsijään kohdistuvat henkilövahingot

Henkilövahinkojen korvaamista koskeva perussäädös on VahKorvL 5:2. Korvaukseen oikeutettu on säädöksen mukaan se, jolle on

¹⁸ Ks. Routamo – Ståhlberg 2000 s. 227 ss. ja 315 s.

¹⁹ Routamon ja Ståhlbergin (ibid.) mielestä esimerkkitapauksessa on kyse vahinkoryhmästä (immissiovahingot), johon VahKorvL:iin perustuvat luokitukset eivät soveltu.

aiheutettu ruumiinvamma tai muu henkilövahinko, ja korvattavia vahinkoja ovat sairaanhoitokustannukset ja muut vahingosta aiheutuneet kulut, tulojen tai elatuksen vähennyminen, kipu ja särky sekä vika tai muu pysyvä haitta.

VahKorvL 5:2 on muutettu L:lla 509/2004. Muutetun lankohdan mukaan, joka tulee voimaan 1.1.2006,²⁰ henkilövahingon kärsinnellä on oikeus korvaukseen 1) tarpeellisista sairaanhoitokustannuksista ja muista tarpeellisista kuluista, 2) ansionmenetyksestä, 3) kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta ja 4) pysyvästä haitasta. Lainmuutoksella ei ole tarkoitus muuttaa, vaan yksinkertaistaa ja selventää VahL 5:2:n asiasisältöä.²¹ Sanamuodon muutoksella ei siis laajenneta eikä supisteta terveydentilan häiriöiden korvattavuutta nykyiseen verrattuna. Pois jätetään "vanhahtavana" vian käsite, koska sen katsotaan sisältyvän pysyvän haitan merkitysisältöön.

Lakiin otetut vahinkojen luettelot ovat siinä mielessä "tyhjentäviä", että kunkin konkreettisen vahingon korvattavuus on ratkaistava sen mukaan, mahtuuko vahinko lain mukaisiin kategorioihin. Yksittäisistä kategorioista ilmenevä näkökulma voi kuitenkin rajatapaauksissa olla liian ahdas. Tärkeämpää kuin jonkin vahinkoluokan rajojen määrittäminen voi olla sen selvittäminen, miten luokitusten rakenneesta ilmenevä korvausoikeudellinen ajattelutapa suhtautuu kyseiseen vahinkoon.

Kaikkia vahinkolajeja kuten edellä (jakso 6.1) mainitussa esimerkissä (KKO 1969 II 40) ilmennytä haittaa ei voida helposti sovittaa VahKorvL:n mukaisiin vahinkoluokituksiin. Tällaisissa tapauksissa ei ole pakko yrittää luokitusten keinotekoista soveltamista, vaan korvattavuuskysymystä voidaan tarkastella vapaammin.²² Se, onko tällöin kyseessä VahKorvL:n soveltaminen vai VahKorvL:iin perustumaton korvaustilanne, ei tuotevastutu tapauksissaan voi olla korvattavuuden kannalta ratkaisevaa, vaikka TVastuuL 8 §:n mukaan korvaus onkin määritettävä noudattamalla soveltuvin osin VahKorvL:ia.

²⁰ Lainuudistuksen voimaantulosäädöksen mukaan sitä sovelletaan lain voimaantulon jälkeen tehdyistä teosta tai laiminlyönnistä aiheutuneen vahingon korvaamiseen.

²¹ HE 167/2003, VahKorvL 5:2:n yksityiskohtaiset perustelut.

²² Routamo – Ståhlberg 2000 s. 227 ss. ja 315 s.

Henkilövahinkojen päätyyppejä ovat *ruumiinvamma*, joka mainitaan VahKorvL 5:2:n nykyisessä sanamuodossa esimerkkinä, sekä fyysinen ja psyykkinen *sairaus*. Ruumiinvamman ja koko henkilövahingon käsitteen rajatapauksena on jokapäiväisessä elämässä käytettyjen henkilökohtaisten apuvälineiden kuten silmälasien, kuulokojeiden ja proteesien vahingoittuminen. Kuten suunnannäyttäjänä pidetystä tapaturmavakuutuslain soveltamiskäytännöstä ilmenee, *kehoon kiinteästi liitettyjen apuvälineiden vahingoittuminen rinnastetaan ruumiinvammaan*,²³ mutta muiden laitteiden kuten pyörätuolin vioittumista ei pidetä ruumiinvammana. Viimeksi mainitut vahingot tulevat korvattaviksi esinevahinkoja koskevien sääntöjen mukaan.

Henkilövahingon käsitteen rajatapauksena on jouduttu ottamaan kan-taa ehkäisyvälineen vaikutuksen häiriintymisestä aiheutuneeseen eitoivottuun raskauteen. Tätä ei saksalaisessa oikeustapauksessa pidetty laissa (Arzneimittelgesetz, lääkelaki) tarkoitettuna ruumiinvammasta johtuvana korvattavana varallisuusvahinkona.²⁴

Kuten VahKorvL 5:2:sta ilmenee, kaikki *kuluina* ilmenevät välittömät vahingot korvataan henkilövahinkojen yhteydessä. Tärkeimpänä ryhmänä ovat *sairaankoitokulut*, mutta myös muista syistä johtuva menojen lisäys kuten *matkakulut* ja tilapäisesti *kohonneet elantokustannukset* on korvattava. Kuluina korvattaviin vahinkoihin kuuluu myös elantokustannusten pysyvä kohoaminen, esimerkiksi allergeniallistuksesta johtuvan yliherkkyden vuoksi välttämätön erikoisruokavalio.

Edellytyksenä pysyvästi kohonneiden elantokustannusten korvaamiselle on, että vahingon syy-yhteys korvausvelvollisuuden perusteena olevaan seikkaan on riittävän läheinen. Tuotevastuutilanteissa tämä edellytys täytynee useammin kuin yleisessä vahingonkorvausoikeu-

²³ M.t.s. 218.

²⁴ OLG Frankfurt a.M., NJW 1993, 2388. Ks. Hoppmann VuR 5/1995 s. 306 s. Hoppmannin mainitsemassa toisessa tapauksessa (BGH, NJW 1993, 2388), jossa antibiootti oli vaikuttanut ehkäispillerin tehoon, vanhemmillä ei ollut oikeutta vaatia lääketehalta korvausta syntyneen toisen lapsen elatuskulusta. Tapauksessa oli kyse kansallisen lain (BGB 823 §) tulkinnasta.

dessa.²⁵ Niinpä edellä mainitussa allergiaa koskevassa esimerkissä seuraus näyttää suhteellisen läheiseltä, kun vahinko aiheutuu tuotteesta, joka saattaa aiheuttaa allergiaa.

Väillinen vahinko ilmenee ennen muuta *tulojen tai elatuksen vähennemisenä*, ja niin ikään tällainen vahinko tulee rajoituksitta korvattavaksi henkilövahinkojen yhteydessä. Kysymykseen tulevat sekä työansion tilapäinen menetys sairauden aikana että pysyvä työkykyä alentava invaliditeetti, ja hyvitys voidaan tuomita kertakaikkisena tai määräaikaisena jatkuvana korvauksena.²⁶

Koska todellisen vahingon määrää on viimeksi mainituissa tapauksissa usein mahdoton arvioida, joudutaan soveltamaan erilaisia standardeja, joita on kehitetty varsinkin erityislakeihin (tapaturmavakuutuslaki, LiikVakL) perustuvassa korvauskäytännössä.

Ansionmenetyksenä korvataan VahKorvL 5 luvun muutoksen (509/2004) perustelujen mukaan sellainen tulojen tai muiden taloudellisten etuksien menetys tai vähennyminen, joka on syy-yhteydessä henkilövahingon aiheuttamaan työkyvyttömyyteen tai työkyyn alenemiseen. Ansionmenetyksellä tarkoitetaan paitsi palkka- tai eläketulojen menetystä myös palvelussuhteen perusteella suoritettavien muiden taloudellisten etuksien menetystä.²⁷ Tällaisia etuksia voivat olla esimerkiksi lomaraha, luontoisedut ja veronalaiset matkakorvaukset.

VahKorvL 5 luvun muutettujen säännösten mukaan, jotka tulevat voimaan 1.1.2006, ansionmenetyksestä määritetään korvaus ottamalla lähtökohdaksi arvio ansiotulosta, jonka vahinkoa kärsinyt olisi ilman vahinkotapahtumaa saanut. Tästä vähennetään ansiotulo, jonka vahinkoa kärsinyt vahinkotapahtumasta huolimatta on saanut tai olisi voinut saada taikka jonka hänen arvioidaan vastaisuudessa saavan ottaen huomioon hänen työkykynsä, kouluruksensa, aikaisempi toimintansa, mahdollisuutensa uudelleen kouluttautumiseen, ikänsä, asumisolo-suhteensa ja näihin verrattavat muut seikat (VahKorvL 5:2a, 509/2004). Yksityiskohtaisia säännöksiä on lakiin otettu (VahKorvL 5:2b, 509/2004) menetelyn ansiotulon arvioimisesta siinä tapauksessa, että henkilövahingon vuoksi pysyvästi työkykynsä menettänyt ei ollut

²⁵ Vrt. Routamo – Ståhlberg 2000 s. 286 s. ja Saxén 1975 s. 285 ss. Ks. myös 167/2003, VahKorvL 5:2:n yksityiskohtaiset perustelut.

²⁶ Ks. lähemmin Saxén 1975 s. 288 ss. sekä Routamo – Ståhlberg 2000 s. 287 ss. ja 292 ss.

²⁷ HE 167/2003, VahKorvL 5:2:n yksityiskohtaiset perustelut.

vahingon tapahtuessa täytänyt 18 vuotta. Tällöin otetaan huomioon hänen henkilökohtaiset ominaisuutensa sekä koulutus- ja ammatti-suunnitelmansa laissa lähemmin täsmennetyin tavoin.

Lainuudistuksella VahKorvL 5 lukuun lisätyn 7 §:n mukaan (1 momentti) henkilövahingon perusteella suoritettava korvaus vastaisuudessa aiheutuvasta ansionmenetyksestä tai elatuksen menetyksestä määrä-tään maksettavaksi toistuvina suorituksina. Korvaus voidaan kuitenkin määrä-tä maksettavaksi kokonaan tai osittain kertasuorituksena, jos se on korvausvelvollisen varallisuusolot huomioon ottaen tarpeen vahinkoa kärsineen korvaussaattavan turvaamiseksi tai jos se on korvauksen määrä huomioon ottaen tarkoituksemukaista.

KauppaL 67.2 §:ssä mainitaan keskeisinä esimerkkeinä väillisistä vahingoista tuotannon tai liikevaihdon vähentyminen tai keskeytyminen sekä saamatta jäänyt voitto. Nämä esimerkit koskevat elinkeinotulon vähentemistä. Koska TVastuuL:ssa korvattavia henkilövahinkoja ei ole rajattu kuluttajaoikeudellisesti, myös mainitut vahinkoerät korvataan TVastuuL:n nojalla, jos ne johtuvat sen piiriin kuuluvasta henkilövahingosta.

Kipu ja särky sekä muu tilapäinen haitta ja pysyvä haitta edustavat VahKorvL 5:2:ssa henkilövahingon yhteydessä korvattavia aineettomia vahinkoja. Koska aineetonta vahinkoa jo käsitteen mukaan on mahdoton arvioida objektiivisin mittapuin, korvauskäytäntö perustuu tässäkin erilaisiin standardeihin.²⁸ Laissa mainitut vahinkoerät ovat vain osa ajateltavissa olevista aineettomista henkilövahingoista, ja erityisesti ihmisen mielentilan muutokset ovat toisinaan vaikeita sovittaa lainmukaisiin kategorioihin. Vaikka osaksi voi olla kysymys puhekielen ja juridisen kielenkäytön välisistä eroista, esimerkiksi ilmaisulla sielullinen järkytys ja kärsimys tarkoitettut tunteet ovat selvästi kivusta ja särystä erillisiä vahinkoja.

VahKorvL 5 luvun uudistus (509/2004), joka tulee voimaan 1.1.2006, koskee myös säännöksiä aineettoman vahingon korvaamisesta. Korvausaiheiden sisältöä on pyritty selkeyttämään ja vahinkoa kärsineen korvaussuojan parantamiseksi jossain määrin laajentamaan. Tarkoituksesta on, että henkilövahingosta eri muodoissa aiheutuva elämänlaadun heikentyminen korvataan yhdenmukaisin pe-

²⁸ Saxén 1975 s. 81 ss. ja Routamo – Ståhlberg 2000 s. 297 ss.

rustein erottelematta enää kipua ja särkyä erilliseksi korvausaiheeksi. Tarkoituksesta on myös, että fyysisen ja psykkisen terveydentilan häiriöt tulevat korvattavaksi samojen perusteiden mukaan.²⁹

Aineettomina vahinkoina vika ja muu pysyvä haitta kattavat sellaisia ihmisen toimintakyvyn heikkenemisestä johtuvia vahinkoja, joita ei voida korvata tulojen tai elatuksen vähentemisenä. Kysymyksessä ovat siis jokapäiväisessä elämässä ilmenevät hankaluudet tai elämänlaadun heikkeneminen, esimerkiksi harrastusmahdolisuuksien menetys tai vammautumisesta johtuva sosiaalisen arvostuksen lasku. Säännös pysyvästä viasta ja haitasta voidaan kuitenkin nähdä myös aineellisia vahinkoja koskevan korvausvelvollisuuden täydennysenä, ja sen perusteella voitanneen korvata sellaisia aineellisiakin menetyksiä, joita korvaus kuluista ja tulonmenetyksestä ei riittävästi kompensoi.³⁰ Tällaiset menetykset voivat ilmetä muun muassa siten, että vammautuneen mahdolisuudet menestyä työelämässä ovat tavallista heikkommat tai että vammautuminen lisää jokapäiväisen elämän vaatimia kustannuksia.

VahKorvL 5 luvun uudistuksen perustelujen mukaan kuitenkin henkilövahingosta johtuvan aineettoman vahingon korvaus on luonteeltaan hyvitystä henkilövahingon aiheuttamasta elämänlaadun heikentymisestä, eikä sillä ole tarkoitus kattaa vahingosta aiheutunutta ansiokyvyn menetystä tai muuta taloudellista tappiota.³¹

Haitalla tarkoitetaan korvaussäädösten uudistuksen perustelujen mukaan vauriota, häiriötä ja hankaluutta, jota henkilövahinko eri tavoin aiheuttaa. Fyysisen kivun ja säryyn ohella korvattavaa haittaa ovat myös psykkiset oireet, kuten ahdistuneisuus ja masentuneisuus, fyysisistä tai psykkisistä syistä johtuva toiminnanvajuuus ja kosmeettinen haitta henkilön ulkonäölle. Sitä vastoin henkilövahingosta johtuva tunnereaktio, kuten mielipahan tunne, ei perustelujen mukaan ole säännöksessä tarkoitettua haittaa.³² Pysyvä haittaa luon-

²⁹ HE 167/2003, yleisperustelujen jakso 5.2.

³⁰ Routamo – Ståhlberg 2000 s. 299 ss.

³¹ HE 167/2003, VahKorvL 5:2:n yksityiskohtaiset perustelut.

³² HE 167/2003, VahKorvL 5:2:n yksityiskohtaiset perustelut.

nehditaan tyypillisesti toiminnanvajuuudeksi, joka voi johtua myös psykkinen terveydentilan häiriöstä, kosmeettiseksi haitaksi tai pysyvästä epämiellyttävästä aistimuksesta tai oireesta kuten kiputilasta aiheutuvaksi elinikäiseksi elämänlaadun heikentymiseksi.

Uuden VahKorvL 5:2c:n mukaan kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta määräätään korvaus ottamalla huomioon erityisesti henkilövahingon laatu ja vaikeusaste, sen edellyttämän hoidon laatu ja kestoaika sekä haitan kestoaika. Pysyvästä haitasta määräätään korvaus ottamalla huomioon henkilövahingon laatu ja vaikeusaste sekä vahinkoa kärsineen ikä. Korvausta korottavana tekijänä voidaan lisäksi ottaa huomioon henkilövahingosta vahinkoa kärsineelle aiheutunut elämänlaadun erityinen heikentyminen.

VahKorvL 5 lukuun lisätyn 7 §:n (2 momentti) mukaan kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta tai pysyvästä haitasta määräätään maksettavaksi kertakorvaus. Korvaus pysyvästä haitasta voidaan kuitenkin määräätä maksettavaksi kokonaan tai osittain toistuvina suo-rituksina, jos se on aiheellista ottaen huomioon vahinkoa kärsineen olosuhteet, korvauksen määrä ja korvausvelvollisen varallisuusolot. Kärsimyksestä määräätään maksettavaksi kertakorvaus.

Oikeuskäytäntö on ollut pidättyväinen tuomitsemaan korvausta *kärsimyksestä* ilman nimenomaisen säännöksen tukea.³³ Kyseiset erityissäännökset, joista keskeinen on VahKorvL 5:6:n säännös vapauteen, kunniaan tai kotirauhaan kohdistuneen tai muun sen kaltaisen rikoksen aiheuttaman kärsimyksen korvaamisesta, eivät juuri tule sovellettavaksi tuotevastuutilanteissa.³⁴

Toisinaan kärsimys on otettu huomioon kivusta ja särystä tuomittavan korvauksen määrä arvioitaessa (KKO 1994:62).

³³ Routamo – Ståhlberg 2000 s. 220 ss. ja 301 s.. Ks. kärsimyksen korvaamisesta myös Saxén 1975 s. 84 ss. ja Sisula-Tulokas 1995 s. 58 ss. ja 229 ss.

³⁴ Lilla 509/2004 VahKorvL 5:6:een sisältyvä luetteloa kysymykseen tulevista tekomoodoista on lisätty ja täsmennetty. Soveltamisala on myös laajennettu yleisillä tunnusmerkistöillä, jotka koskevat henkilökohtaisen koskemattomuuden tahallista tai törkeästä huolimattomuudesta tapahtunutta vakavaa loukkausta tai ihmisorvon tahallista tai törkeästä huolimattomuudesta tapahtunutta vakavaa loukkausta muulla, aikaisemmissa kohdissa tarkoitettuihin loukkauksiin verrattavalla tavalla. Uudistus ei kuitenkaan juuri lisää lainkohdan soveltuutta tuotevastuutilanteissa.

Uudistettaessa VahKorvL 5 lukua kärsimyksen korvaamisen perusteena ja tavoitteena on pidetty henkilön kohdistuneen loukkauksen hyvittämistä. Samalla on haluttu ilmaista yhteiskunnallinen moitearvio tietyistä henkilön kohdistuvista loukkauksista ja antaa loukkauksen uhriksi joutuneelle moraalista hyvyytystä.³⁵

Kärsimyksen korvaaminen ei edellytä, että loukkauksesta on aiheutunut loukatulle psykkinen terveydentilan häiriö. Jos loukkaavasta teosta on samalla aiheutunut uhrille myös henkilövahinko, esimerkiksi läketieteen esti todettavissa oleva psykkinen vamma, korvaus henkilövahingosta määräätään erikseen sitä koskevien säännösten mukaisesti.³⁶

Järkytys voidaan korvata erityisesti ruumiinvamman tai sairauden yhteydessä, jos se on vaatinut erityisiä hoitokuluja tai tulonmenetystä tai yltänyt psykkinen sairauden asteelle. Tällöin on kuitenkin kysymys aineellisesta eikä aineettomasta vahingosta. Järkytyksen korvattavuus sinänsä, ilman liittymää kyseisen henkilön kärsimään aineelliseen henkilövahinkoon, on epäselvä kysymys. Korvausoikeutta rajoittavat käytännössä usein ainakin riittävän syy-yhteyden todistamiseen liittyvät vaikeudet. Järkytystä ”normaalimmat” epämiellyttävät tunteet kuten pelko ja suru jäävät yleensä korvaamatta.³⁷

Järkytys tai kärsimys voi johtua tietynastaisesta aineellisen henkilövahingon riskistä, jolle vahingonkärsijä on joutunut alttiiksi. Voidaan kysyä, eikö esimerkiksi riittävään tilastolliseen todennäköisyyteen perustuva riski, joka tosin ei ole vielä konkretisoitunut aineelliseksi vahingoksi, tulisi rinnastaa tällaiseen vahinkoon siinä mielessä, että siitä johtuva aineeton henkilövahinko olisi korvattava.³⁸

Kun esimerkiksi asbestialtistukseen liitty yleisessä tietoisuudessa vakavien hengityselinsairauksien riski, tieto tällaisesta altistuksesta voi aiheuttaa järkytystä, jonka korvattavuutta tulisi harkita edellä esitettyjen näkökohtien mukaisesti. Toinen tuotevastuuta koskeva esimerkki on verituotteesta saatu HIV- tai muu infektio, joka ei ole vielä aiheuttanut oireina ilmenevästä sairaustilaa. Tällaisessa tapauksessa

³⁵ HE 167/2003, yleisperustelut, jakso 5.2.

³⁶ HE 167/2003, VahKorvL 5:2:n yksityiskohtaiset perustelut.

³⁷ Routamo – Ståhlberg 2000 s. 224.

³⁸ Ks. Clark 1989 s. 129.

järkytyksen korvattavuus saattaa seurata jo siitä, että infektiota sinänsä voidaan pitää aineellisena henkilövahinkona.

Tapaussessa KKO 1998:79 potilaalle oli vuonna 1989 tehty Virossa suomalaisen sairaalan ostettuna palveluna sydämen ohitusleikkaus. Leikkauksen yhteydessä hänen oli annettu paikallista verta tai veriplasmaa. Henkilö oli saanut kroonisen hepatiitti C -virustartunnan. Korkein oikeus katsoi, että virustartunta yksin ei ollut sellainen henkilövahinko, joka olisi oikeuttanut vahingonkorvaukseen viasta tai muusta pysyvästä haitasta, mutta tartunnasta ainakin osaksi aiheutunut masennus oli korvaukseen oikeuttava muu henkilövahinko. Edelleistä muistuttavassa tapauksessa KKO 1998:80 on virustartunnasta aiheutunutta ahdistusta pidetty sellaisena psyykkinen tilan häiriintymisenä, joka oikeutti korvaukseen kipuun ja särkyyn verrattavasta kärsimyksestä.

KKO 1999:102: HIV-positiivinen henkilö oli poliisilaitoksella säälöön otettuna puremalla, sylkemällä ja verisillä sormilla raapimalla yritynyt tartuttuaan poliisimiehiin HI-viruksen. A:n rikoksen ei katsottu kohdistuneen vapauteen, kunniaan tai kotirauhaan eikä se ole näihin verrattava. Vahingonkärsijöillä ei siten ollut oikeutta saada vahingonkorvausta vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n mukaan. Rikoksen kohteina olleille henkilöille oli tekijän HIV-tartunnan vuoksi aiheutunut pitkäaikaista pelkoa ja levottomuutta sen suhteen, oliko heille syntynyt HIV-tartunta. Ilmoituksensa mukaan he ovat yhdessä käyneet työterveyspsykologin vastaanotolla pitääkseen tartunnan pelon hallittavissaan. Lisäksi he ovat joutuneet rajoittamaan henkilökohtaista elämäänsä. Ensimmäisen luotettavan tiedon HIV-tartunnan poissuljennasta he ovat voineet saada vasta kuuden kuukauden kuluttua tapahtumasta otettujen verinäytteiden perusteella. Heidän pelkansa on tapahtumahetkellä HIV:stä yleisesti tiedettyyn ja lääkärinlausunnoista ilmenneeseen nähden ollut perusteltu. Tartunnanpelosta aiheutunut psykkinen paine on yleisen elämänkemukseen mukaan ollut laadultaan sellainen, että se oikeuttaa korvaukseen kipuun ja särkyyn verrattavasta kärsimyksestä.

6.2.2 Kolmanteen kohdistuvat henkilövahingot

VahKorvL on pidättyvällä kannalla kolmannelle eli muulle kuin sillä, johon vahinko on ensi kädessä kohdistunut, aiheutuneen vahingon korvattavuudesta. Kolmanteen kohdistuvat *aineelliset* vahingot ovat,

kuten ensi käden vahingonkärsijäännkin kohdistuvat vahingot, ajateltavissa välittöminä, siis muulle kuin ensi käden vahingonkärsijälle aiheutuneina kuluina, tai välillisinä tällaisen muun henkilön tulomenetyksinä. Kolmanteen kohdistuvat aineelliset vahingot eivät yleensä ole korvattavia.³⁹ Esimerkiksi työnantaja ei saa vahingonaiheuttajalta korvausta vahingoittuneen työntekijän sijaisen palkkauskuluista eikä tuotannon supistukseen liittyvästä tulomenetyksestä.

Kolmannen kärsimistä välittömistä vahingoista on VahKorvL:n nojalla (5:3) korvattava vain surmansa saaneen *hautauskulut* ja muut hautaamiseen liittyvät kustannukset, joista korvausvelvollisuus kattaa *kohtuullisen määrään*. Viimeksi mainittu ilmaisu merkitsee poikkeusta täyden korvauksen periaatteesta, eivätkä kaikki todelliset kulut siten aina ole kokonaisuudessaan korvattavia.

Uudistetussa VahKorvL 5:3:ssa (509/2004) korvaussääntöä on täsmennetty ja korvaukseen oikeutettujen piiriä laajennettu. Uuden säännöksen mukaan sillä, joka on huolehtinut surmansa saaneen hautaamisesta, on oikeus kohtuulliseen korvaukseen hautaamisesta aiheutuneista kustannuksista. Surmansa saaneen vanhemmillä, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin rinnastettavalla surmansa saaneelle erityisen läheisellä henkilöllä on lisäksi oikeus kohtuulliseen korvaukseen heille aiheutuneista hautaamiseen liittyvistä kustannuksista.

Lähtökohtana hautauskulujen kohtuullisen määrään arvioinnissa ovat vainajan sosiaalisen aseman edellyttämiä hautajaisten tavanomaiset kustannukset.⁴⁰ Korvattavia kuluja ovat tavallisesti mm. haudan, arkun ja hautakiven hankkiminen, siunaus ja muistotilaisuus, sanomalehti-ilmoitukset ja suruvaatteet. Sitä vastoin perunkirjoituskuluja ei korvata.⁴¹

³⁹ Saxén 1975 s. 300 ja Routamo – Ståhlberg 2000 s. 224 ss. Kolmannelle, joka on suorittanut vahingonkärsijälle hyvitystä vahingosta, voi kuitenkin regressiteitse syntyä korvausvaade korvausvelvollista vastaan (m.t.s. 226 ja siellä mainitut KKO 1981 II 111 ja 1984 II 61).

⁴⁰ Ks. Saxén 1975 s. 287 s. Routamo ja Ståhlberg (2000 s. 303 ss.) eivät pidä mielekkäään sitä, että varakkaiden hautauskulut korvataan suurempina kuin vähävaraisten. Heidän mielestään korvattavat hautauskustannukset tulisi standardoida samaan tapaan kuin tapaturmavakuutuslain mukaisessa korvausjärjestelmässä.

⁴¹ Routamo – Ståhlberg 2000 s. 303.

Kolmansien kärsimistä väillisiistä vahingoista on voimassa olevan VahKorvL 5:4:n mukaan korvattava *tarpeellisen elatuksen menetys* niille, joilla oli *oikeus elatukseen tai elatusapuun* surmansa saaneelta. Korvausoikeuden edellytyksenä on siis vielä nykyään surmansa saaneen elatusvelvollisuus, joka kohdistui vahingonkärsijään, kuten surmansa saaneen puolisoon, lapsiin, ottolapsiin, puolison lapsiin ja ottolapsiin. Jos tällainen elatusvelvollisuus on olemassa, sen ei tarvitse olla tuomiolla eikä asianomaisten välisellä sopimuksella tai elatusvelvollisen antamalla sitoumuksella vahvistettu. Pelkkä tosiasiallinen elatussuhde ei nykyisen säännöksen mukaan sitä vastoin ole riittävä.⁴² Kysymykseen tulee kuitenkin myös muu kuin perheoikeudellinen elatusvelvollisuus. Korvaukseen oikeutettu on siten muun muassa se, joka oli oikeutettu saamaan surmansa saaneelta elatusta esimerkiksi VahKorvL:n nojalla.

Jos surmansa saaneella oli esimerkiksi VahKorvL:iin perustuva elatusvelvollisuus, tämä velvollisuus voi vahingonkorvauksena ”siirtyä” vahingonaiheuttajan kannettavaksi. Siirto on kuitenkin sikäli harhaanjohtava ilmaisu, että uuden korvausvelvollisen elatusvelvollisuus määritään itsenäisesti, ja se voi siten määritältään poiketa surmansa saaneen velvollisuudesta.

VahKorvL:n uudistuksella (509/2004), joka tulee voimaan 1.1.2006, on lisätty elatuksen menetyksestä suoritettavaan korvaukseen oikeutettuja. Jos *elatusvelvollinen tai muutoin toisen elatuksesta huolehtinut henkilö* on saanut surmansa, *elatukseen tai elatusapuun oikeutetulla taikka muutoin surmansa saaneen elatuksen varassa olleella* on uudistetun VahKorvL 5:4:n mukaan oikeus saada korvausta elatuksen menetyksestä. Oikeus korvaukseen ei siis uudistuksen voimaan tultua edellytä, että elatussuhde on perustunut lakiin, vaan riittää, että surmansa saaneen osoitetaan tosiasiallisesti huolehtineen korvausta vaativan elatuksesta.⁴³ Säännöksen mukaan esimerkiksi surmansa saaneen henkilön elatuksen varassa elänyt *avopuoliso, kasvattilapsi tai vanhus* on, toisin kuin aikaisemman säännöksen mukaan, oikeutettu kor-

⁴² Saxén 1975 s. 300.

⁴³ HE 167/2003, VahKorvL 5:4:n yksityiskohtaiset perustelut.

vaukseen, jos korvausvelvollisuuden edellytykset muutoin täytyvät. Korvausvelvollisuuden perustavalta tosiasialliselta elatussuhteelta edellytetään kuitenkin lainkohdan perustelujen mukaan vakiintuneisuutta.

Elatusvelvollisen kuolinhetkellä syntymättömän lapsen oikeus korvaukseen elatuksen menetyksestä perustuu lainkohdan perustelujen mukaan edelleen yksinomaan laissa säädetyyn elatusvelvollisuuteen. Tällaisella lapsella on siis oikeus korvaukseen, vaikka tosiasiallista elatussuhdetta ei kuolinhetkellä vielä ole ollut.

Vahingonkorvauksena määrättävä elatus kattaa voimassa olevan VahKorvL 5:4:n mukaan sen, mitä siihen oikeutettu tarvitsee siihen asti, kunnes voi eläättää itsensä, ja korvaus voidaan määritää maksettavaksi yhdellä kertaa tai toistuvina suorituksina. Korvausta määrättääessa otetaan huomioon korvausvelvollisen varallisuus ja olosuhteet. Uudistetun lainkohdan mukaan korvaus määritään ottamalla huomioon, missä määrin korvaukseen oikeutettu todennäköisesti olisi saanut elatusta surmansa saaneelta ja mitä hän kohtuuden mukaan tarvitsee elatuksensa ottaen huomioon hänen mahdollisuutensa hankkia itse elatuksensa ansiotyöllä ja muut olosuhteet. Elatuksen voidaan uudistetun säännöksen mukaan erityisestä syystä rinnastaa kotityön arvo.

Lainkohdan nykyisestä sisällöstä poiketen lainuudistukseen mukaan siis korvauksen määräämisen lähtökohdaksi on otettava korvaussensaajan *todennäköiset mahdollisuudet saada elatusta* surmansa saaneelta, joskin korvaussensaajan *kohtuuden mukaan tarvitsema elatus* on otettava huomioon. Se ei kuitenkaan ole enää ensisijainen lähtökohta niin kuin nykyisen lainkohdan mukaan. Kun muun muassa omat ansiomahdollisuudet on kuitenkin otettava huomioon, ero ei tosin muodostune kovin suureksi. Huomioon voidaan myös edelleen ottaa sellaisiakin korvaussuojan tarvetta vähentäviä seikkoja, joille ei muissa tapauksissa aina voida antaa merkitystä korvausta määrättäässä. Tällainen seikka on esimerkiksi korvaussensaajalle tuleva suuri henkivakuutuskorvaus.⁴⁴ Kohtusmittapuun huomioon ottaminen on entistä merkittävämpi poikkeus täyden korvausken-

⁴⁴ Ks. Saxén 1975 s. 304 ja Routamo – Ståhlberg 2000 s. 306 ja 307 s.

periaatteesta. Tosin korvausvelvollisen varallisuutta ei enää erikseen mainita korvaukseen vaikuttavana seikkana, mutta sekä voi luonollisesti edelleen olla huomioonotettava ”muu olosuhde”.

Lainuudistuksessa (509/2004) VahKorvL 5 lukuun on myös lisätty yksityiskohtaisia säänöksiä kolmansien kärsimistä aineellisista henkilövahingoista. Niinpä (uusi 2 d §) henkilövahingon kärsineen vanhemmilla, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin rinnastetavalla henkilövahingon kärsineelle erityisen läheisellä henkilöllä on erityisestä syystä oikeus kohtuulliseen korvaukseen tarpeellisista kuluista ja ansionmenetyksestä, jotka heille aiheutuvat henkilövahingon kärsineen hoitamisesta. Sama koskee muiden vahingosta johtuvien toimenpiteiden korvaamista, jos ne ovat omiaan edistämään henkilövahingon kärsineen tervehtymistä tai kuntoutumista.

Jos kuolema on aiheutettu tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta, surmansa saaneen vanhemmilla, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin rinnastetavalla surmansa saaneelle erityisen läheisellä henkilöllä on oikeus korvaukseen kuolemantapauksen seurauksena aiheutuneesta henkilövahingosta johtuvista tarpeellisista sairaanhoitokustannuksista ja muista tarpeellisista kuluista sekä ansionmenetyksestä (uusi 4 b §).⁴⁵

Jos kolmas kärsii järkytystä tai muuta aineetonta vahinkoa toisen henkilön kärsimästä vahingosta, lähtökohtana on tällaisen kolmannen kärsimän vahingon jäaminen korvaamatta. *Kolmannen kärsimää aineeton vahinko* korvataan siis vain poikkeuksellisesti.⁴⁶ Näillä

⁴⁵ Korvausoikeus voi myös kohdistua järkytyksestä johtuviin kolmannen henkilön aineellisiin vahinkoihin. Tapauksessa KKO 1967 II 104 sydänvikaan sairastuneella leskellä oli oikeus korvaukseen sairaanhoitokuluista, jotka johtuivat järkytyksestä hänen saatuaan kuulla miehensä kuolleen liikenneonnettomuudessa. Järkytyksestä aineettomanan vahinkona ks. seuraavassa esitettyä.

⁴⁶ Routamo – Ståhlberg 2000 s. 297 ja 301 s. Vrt. Saxén 1975 s. 77 ss. Vaatimusta aineettomasta vahingosta eivät saa esittää edes välittömän vahingonkärsijän kuolimpesän osakkaat muutoin kuin jatkamalla vahingonkärsijän itsensä vireille panemaa korvauskannetta (VahKorvL 7:3). Lainkohdan uudistetun sisällön mukaan (509/2004) oikeus korvaukseen kivusta ja säristä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta ja kärsimyksestä raukeaa, jos vahinkoa kärsinyt kuolee ennen korvausvaatimuksen esittämistä.

poikkeuksilla ei kuitenkaan ole suurta merkitystä tuotevastuuun kannalta.

VahKorvL 5:4 a §:n mukaan (61/1999) surmansa saaneen vanhemmilla, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin rinnastetavalla surmansa saaneelle erityisen läheisellä henkilöllä on oikeus saada korvautsa kuolemantapauksen aiheuttamasta kärsimyksestä, jos kuolema on aiheutettu tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta ja korvauksen tuomitsemisen harkitaan kohtuulliseksi ottamalla huomioon surmansa saaneen ja korvautsa vaativan väisen suhteenvaihteen läheisyys, teon laatu sekä muut olosuhteet.

Korvautsa kolmannen kärsimästä aineettomasta vahingosta on erityistapauksissa voitu tuomita jo ennen kyseisen lankohdan voimaantuloa kärsimyksen nimikkeellä. Tapauksessa KKO 1983 II 8 kärsimys oli korvattava kipuun ja särkyyn rinnastettuna, kun lapsen surmaamisella oli pyritty aiheuttamaan äidille kärsimystä. Ks. myös KKO 1998:67, jossa vanhemmalla katsottiin olevan oikeus saada korvautsa kipuun ja särkyyn verrattavasta henkisestä kärsimyksestä rattijuopon aiheutettua lasten kuoleman.

6.3 Esinevahingot

6.3.1 Korvattavat esinevahingot

Esinevahinkoina on VahKorvL 5:5:n mukaan korvattava joko esineen korjauskustannukset, vahingosta aiheutuneet muut kulut ja arvonalennus tai tuhoutuneen tai hukatun esineen arvo. Lisäksi korvataan tulojen tai elatuksen vähentyminen. Säännös ei näyttäisi tukevan *aineettomien vahinkojen* korvaamista esinevahingon yhteydessä. Kuitenkin erilaisia haittoja ja esineen käytöhyödyn menetystä on toisinaan pidetty korvauskelpoisina.⁴⁷

⁴⁷ Ks. Routamo – Ståhlberg 2000 s. 227 s. ja 240 s. ja Hemmo 2002 s. 121 s. Routamo ja Ståhlberg pitävät aineettomien esinevahinkojen korvattavuutta epäselvänä. Saxén (1975 s. 87 ss.) sitä vastoin on korvauskelpoisuuden suhteenvaihteen kärsimyksestä kannalla. Kehitys näyttää kuitenkin johtaneen aineettomien esinevahinkojen korvausvelvollisuuden laajenemiseen – VahKorvL 5:5:ssä mainitut arvonalennus ja esineen arvo eivät kata esimerkiksi tunnearvoa.

Kolmatta eli muuta kuin ensisijaista vahingonkärsijää kohdannut vahinko ei liioin näyttäisi mahtuvan säännöksessä mainittuihin kategorioihin. Esineen vaurioituminen ei aiheuta korvausoikeutta omistajan velkojalle, joka kärsii vahinkoa omistajan vastuukyyvin heikentyä omaisuusvahingon takia.⁴⁸ Esimerkiksi työntekijällä ei ole vahingonaiheuttajaa vastaan korvausoikeutta ansionmenetyksestä, joka johtuu liikeomaisuuden vahingoittumisesta.

Vahingoittuneeseen kohdistuvien oikeuksien haltijoiden joukosta ei kuitenkaan aina ole mahdollista osoittaa jotakuta ”ensi käden” vahingonkärsijäksi, toista taas vahinkoa kärsineeksi ”kolmanneksi”. Korvaukseen oikeutettujen piiri on määriteltävä muiden kriteerien nojalla. Siihen kuuluvat ennen muita esineen *omistaja*, mutta myös laina-, vuokra- tai muuhun sopimukseen perustuvien hallintaoikeuksien ja muiden *rajoitetujen esineoikeuksien* kuten niin sanottujen irrottamisoikeuksien subjektit.⁴⁹ Mutta tällainen esineoikeuksiin perustuva määritteilytapaakaan ei aina riitä korvausoikeuden määrittelemiseksi, vaan korvausta on tuomittu sellaisillekin, joilla ei ole esineeseen nähden sanotonlaista esineoikeudellista asemaa. Tarvittavat korvausoikeuden rajoitukset jouduttaneen etsimään korvauksen kohtuullistamismahdollisuuden lisäksi vahingonkorvauksen yleisistä syy-yhteysopeista.

KKO 1960 II 127. Henkilö, joka oli varomattomuuttaan törmänyt autolla kaupungin omistamaan sähköpylvääseen, velvoitettiin korvaamaan kahden teollisuuslaitoksen vahingot, jotka johtuivat sähkönsaanin keskeytyksestä.⁵⁰ Korvausoikeuden edellytykseksi on tällaisissa tapauksissa kuitenkin asetettu käyttöoikeuteen rinnastuva suhde vahingoittuneeseen laitokseen (ks. KKO 1994:94).

⁴⁸ Hemmo 2002 s. 124.

⁴⁹ Routamo – Ståhlberg 2000 s. 229 ss. ja Hemmo 2002 s. 124.

⁵⁰ Tapauksessa korvaukseen oikeutetuilla oli esineen omistajan kanssa tehtyyn sopimukseen perustuva oikeus sähkönsaantiin, mutta ei vahingoittuneeseen omaisuuteen kohdistuvaa omistus- eikä käyttöoikeutta. Routamo ja Ståhlberg (ibid.) mainitsevat tämän tapauksen lisäksi ratkaisun KKO 1934 II 263, jossa korvausta tuomittiin vesistön yleiskäytön estymisestä. Tapaus tosin nykyään ratkaistaisiin vesilain nojalla.

Kuten edellä (jakso 2.1) on esitetty, *tietokoneohjelmat* aiheuttavat rajanvetokysymyksiä suhteessa TVastuuL:ssa tarkoitettuun tuotteen käsitteseen. Vastaavanlaisia kysymyksiä aiheutuu elektronisessa muodossa olevien *tiedostojen* eli *datan* asemasta korvattavien vahinkojen kohteina. Tiedostojen vahingoittuminen – esimerkiksi virheellisen tietokoneohjelman toiminnan vaikutuksesta – ei ongelmitta mahdu *esinevahinkojen* kategoriaan. Tiedostojen vahingoittuminen on kuitenkin esimerkiksi Tanskassa korvattu esinevahinkona.⁵¹ Korvaus ei kuitenkaan ainakaan toistaiseksi ole kattanut liikevoiton menetystä tai muuta välillisenä pidettyä vahinkoa.

Esinevahingot voidaan henkilövahinkojen tavoin jaotella välittömiin ja välillisiiin, ja molempien ryhmiin kuuluvat esinevahingot on korvattava samantapaisen kategorioiden nojalla kuin henkilövahingotkin. Välittömiä vahinkoja edustavat tässä (1) *korjauskustannukset, muut kulut ja arvonalennus* tai (2) tuhoutuneen tai hukatun *esineen arvo*, välillisiä vahinkoja taas *tulojen tai elatuksen vähenneminen*.

Välittömiä vahinkoja koskevissa korvausvaihtoehtoissa pyritään ottamaan huomioon toisaalta tilanne, jossa esine saadaan korjaamalla käytökelpoiseksi, tosin ehkä arvoltaan alentuneena (vaihtoehto 1), ja toisaalta tilanne, jossa se on mielekkäämpää korvata kokonaan uudella (vaihtoehto 2). Esineen arvo, joka kuuluu molempien vaihtoehtoihin, ei ole yksiselitteinen käsite, vaan se voi eri yhteyksissä merkitä mm. myyntiarvoa, käyttöarvoa, jälleenhankinta-arvoa ja tuottoarvoa. Mikä tällaisista merkityksistä kulloinkin asetetaan etusijalle, on ratkaistava muun muassa esineen laatu ja todennäköistä käyttöä koskevien argumenttien nojalla.⁵²

TVastuuL koskee vain yksityiseen tarkoitukseen käytetyn omaisuuden eikä myytäväksi tai muuten liiketoiminnassa käytettäväksi tarkoitettun omaisuuden vahingoittumista. Sen vuoksi mainituista

⁵¹ Ks. Egeskov – Christensen NFT 1/2003 s. 58 s. ja 70 s. Kirjoittajien mielestä ratkaisu on luonnollinen, kun vahinko ilmenee fyysisesti siten, ettei tiedostoja voida enää lukea. He pohtivat myös vahinkojen korvattavuutta siinä tapauksessa, että tiedostot ovat kolmannen (muun kuin vahingonkärsijän) hallussa siten, etttä myös tällä kolmannella on pääsy tiedostoihin.

⁵² Ks. lähemmin Saxén 1975 s. 276 ss. ja Routamo – Ståhlberg 2000 s. 309 ss. – Esinevahinkoja koskevana erityisrajoituksena on TVastuuL 8.2 §:ssä säädetty 2350 markan määräinen korvauskynnys. Ks. siitä seuraavassa jaksossa esitetyä.

merkityksistä tulevat kysymykseen lähinnä käyttöarvo ja jälleenhan-kinta-arvo, jota joudutaan yleensä korjaamaan ns. päivänarvoksi vä-hentämällä uuden esineen hankintahinnasta käytetyn esineen arvon-alenemista kuvava määrä. Huomioon on siis yleensä otettava esi-neen kulumisesta ja käytöstä johtuva arvonvähennys.

Korvataanko välittömät esinevahingot korjaus- ym. kuluina ja ar-vonalennuksena vai esineen arvona, on taas ratkaistava vahingon mini-moimista koskevan vaatimuksen vuksi sen perusteella, kumman vah-toehdon mukaan lasketut vahingot ovat pienemmät. Vertailussa ei kuitenkaan voida rajoittua vain mainittuihin vahinkoeriin. Valinnassa voidaan päätyä esimerkiksi arvon korvaamiseen, vaikka se ylitteisi kor-jauskulut ja arvonalennuksen, jos uuden esineen hankkiminen kä-ytuisammin kuin korjaaminen ja näin voidaan välttää huomattavia tulonmenetyksiä.

Arvon korvaamisen yhteydessä voidaan lisäksi korvata muita vahingosta johtuvia kuluja, vaikka kulukorvausten voitaisiin säännöksen sanamuodon mukaan tulkita liittyväin vain korjaamisvaihtoehtoon. Ei ole perustetta, miksi todellisten kulujen tulisi arvonkorvauksen yhtey-dessä jäädä vahingonkärsijän kannettaviksi. Kulut ovat suoranaisina vahinkoina yleensä korvattavista vahinkoeristä ongelmattomimpia.⁵³

Tulojen tai elatuksen vähenneminen, joka on esinevahinkojenkin yhtey-dessä korvattavia välillisiä vahinkoja, tulee tuotevastuuilanteissa harvemmin korvattavaksi, kun laki ei koske elinkeinotoiminnassa käytetyn omaisuuden vahingoittumista. Korvaus voi kuitenkin tulla kysymykseen, jos vahingoittunutta omaisuutta käytettiin pääasiassa yksityiseen tarkoitukseen, mutta vahingon vuoksi jää saamatta tilapäisestä elinkeinokäytöstä saatava tulo. Esimerkiksi yksityiskäytössä olevan henkilöauton vahingoittuminen toisen tuotteen puutteellisen turvallisuuden vuoksi kuuluu TVastuuL:n piiriin. Jos autolla tehtäväksi aiotti liikematka estyy vahingon vuoksi, näin saamatta jäänyt tulo kuulunee korvattaviin vahinkoihin.⁵⁴

⁵³ Ks. Routamo – Ståhlberg 2000 s. 312.

⁵⁴ Mm. LiikVakL:n soveltamiskäytännössä vakiintuneita auton seisonta-ajan stan-dardikorvauksia ei joudutane tuotevastuuilanteissa soveltamaan, koska stan-dardit koskevat auton ammattikäytöä.

Tulonmenetyksenä ilmenevän välillisen vahingon näkökulmasta voidaan kuitenkin tarkastella myös esineiden yksityiskäytötä. Esimerkiksi harrastusvälineiden käytön estyminen on tosin mahdollista ymmärtää *haittana* aineettomaksi vahingoksi, joka on esinevahinkojen yhteydessä tavallisesti jäänyt korvaamatta. Kehitys voi kuitenkin johtaa tämän lähtökohtaisen kannan muuttumiseen. EY-tuomiointiin on tapauksessa *Simone Leitner vastaan TUI Deutschland GmbH & Co. KG*⁵⁵ tulkinnut matkapaketeista, pakettilomista ja pakettikier-tomatkoista annetun direktiivin (90/314/ETY) vahingonkorvausta koskevaa 5 artiklaa siten, että siinä periaatteessa annetaan kulutta-jalle oikeus saada korvausta aineettomasta vahingosta, erityisesti matkapakettiin sisältyvien palvelujen saamatta jäämisestä ja niiden virheellisestä suorittamisesta aiheutuneesta lomanautintojen menet-tämisestä.

Haitan korvattavuuteen voidaan päätyä myös siten, että esineiden käyttöä pidetään niihin sijoitetuja taloudellisia uhraukseja vastaavana etuna, jonka menetys olisi tulonmenetyksenä korvattavaa vahinkoa. Korvausvelvollisuuden kohteena voitaisiin tässä tapauksessa tosin ajatella myös esineisiin sijoitetun pääoman korkoa ja omaisuuden ylläpitokustannuksia, jotka olisivat kuluina vältöntä vahinkoa.⁵⁶

6.3.2 Esinevahinkoja koskeva korvauskynnys

TVastuuL 8.2 §:n (99/1993) mukaan korvausvelvollisuutta tämän lain nojalla ei ole alle 2350 markan määräisestä omaisuudelle aiheutuneesta vahingosta.⁵⁷ Säännöstä ei ollut TVastuuL:n alkuperäisessä versiossa, vaan se otettiin lakiin Suomen liityessä Euroopan talous-

⁵⁵ C-168/00, Kok. 2002 s. I-02631.

⁵⁶ Ks. Routamo – Ståhlberg 2000 s. 315, jossa mainitaan esimerkkitapaukseen soveltuvana vaihtoehtoisena näkökulmana vielä esinevahinkoon yhteydessä ole-va taloudellinen vahinko. Tästäkin esimerkistä ilmenee vahinkoluokitusten suhteellisuus ja merkitys lähinnä sääntelyn rakenteellisen hahmottamisen eikä niinkään itse oikeudellisen päättelyn väliseenä.

⁵⁷ Lainkohdan mukaan mainittua markkamäärää voidaan asetuksella muuttaa, milloin talouskehitys ja rahaolojen kehitys antavat siihen aihetta.

alueeseen, kun laki oli ETA-sopimuksen perusteella harmonisoitava tuotevastuudirektiivin kanssa. Direktiivin suomenkielisen version 9.1 artiklan b-kohdassa esinevhinko määritellään esineen vahingoitumiseksi tai tuhotumiseksi, ”vähennettynä kuitenkin 500 ECUn omavastuumäärellä – –”.

Toisin kuin direktiivin suomenkielinen versio, TVastuuL:n kyseinen säännös ei tarkoita vahingonkärsijän omavastuuta, joka aina vähennetään korvauksesta, vaan *korvauskynnystä*, jonka ylittävät vahingot korvataan täysimääräisinä.⁵⁸ Säännös sisältää kuitenkin pohjaismisen korvausoikeuden, mutta myös tuotevastuudirektiivin kuluttajaoikeudellisten tavoitteiden kannalta ongelmallisen rajoituksen.⁵⁹

Direktiivinen saksalaisen ja ranskalaisen kieliversion – ja näiden muiden kansallisten lakkien – mukaan on kysymys omavastusta (500 euroa), joka vähennetään myös rajan ylittävän omaisuusvahingon korvauksesta. Omavastuuvahtoehto on omaksuttu myös Ruotsin tuotevastuulaissa (9 §, jossa määräksi asetetaan 3500 kruunua). Sen sijaan englanninkielisessä direktiivissä, jota Ison-Britannian kansallisen lain tuotevastuuusäännös vastaa, puhutaan vastuun alarajasta, jolloin 500 euron rajan ylittävät vahingot korvataan täysimääräisesti.

TVastuuL 8.2 §:ssä, joka on säädetty ennen euron käyttöönottoa, korvauskynnys on asetettu markkamääräisenä. Säädetty 2 350 markan kynnys vastaa 395,24 euroa laskettuna euroon siirryttäässä käytetyn muuntokertoimen (1 euro = 5,94573 markkaa) mukaan. Määrä jää alle direktiivissä tarkoitettun 500 euron tason.⁶⁰ Valuuttakurssien muutokset eivät yleensä aiheuttane velvoitetta muuttaa kansallisia säännöksiä, joilla rahamääriä sisältävä direktiivi on aikoinaan asianmukaisesti implementoitu.⁶¹ Voitaisiin tosin ajatella, että niissä maissa, jotka ovat siirtyneet yhteisvaluuttaan tietyllä kurssilla, valuuttamäärä tulisi myös kansallisissa säännöksissä ilmaista direktiivin mukaisesti euroina. Vel-

⁵⁸ HE 251/1992 s. 6 ja 8.

⁵⁹ Ks. edellä jakso 1.3.3.

⁶⁰ Direktiivissä puhutaan ECU-yksiköistä, mutta viittausten katsotaan tarkoittavan euroja kurssiin 1 ecu = 1 euro (Neuvoston asetus (EY) 1103/97). Ks. Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 132.

⁶¹ Tuotevastuudirektiivin 18 artiklan mukaan ECU-vasta-arvo kansallisessa valuutassa oli aluksi laskettava direktiivin antopäivän (25.7.1985) kurssin mukaan, ja tämän mukaisesti TVastuuL:iin otettu arvo on laskettu. Ks. HE 251/1992 s. 8.

voitetta tällaiseen lainsäädännön muuttamiseen ei kuitenkaan ole asetettu yhteisvaluuttaa koskevissa normeissa, eivätkä muutkaan perustee korvauskynnyn nostamista.

TVastuuL 8.2 §:n mukainen korvauskynnys koskee siis vain ”*omaisuudelle*” aiheutuneita vahinkoja. Tämä tarkoittaa, että kynnys ei koske henkilövahinkoja, jotka korvataan ilman kyseistä rajoitusta. Kynnys on otettava huomioon määrättäässä korvausta esinevahingoista ja varallisuusvahingoista, silloin kun viimeksimainitut vahingot tulevat korvattaviksi.⁶²

Korvauskynnys on otettava huomioon molemmissa välittömiin esinevahinkojen korvausvaihtoehtoissa eli (1) korjauskustannuksiin, muihin kuluihin ja arvonalennukseen tai (2) esineen arvoon perustuvassa korvaukssessa. Molemmissa tapauksissa korvataan siis vain kynnyksen ylittävä osa vahingosta. Sama koskee välillisiä esinevahinkoja kuten tulojen tai elatuksen vähenemistä tai käyttöhyödyn menetyksen tyypisiä haittoja, silloin kun tällaiset vahingot tulevat korvattaviksi. Normaalisti välitön ja välillinen vahinko liittyvä toisiinsa, jolloin ne luonnollisesti lasketaan yhteen korvauskynnyn ylitymistä arvioitaessa.

Korvauskynnykseen liittyy hankalia tulkintakysymyksiä, jos sama tuote on aiheuttanut *useita esinevahinkoja*. Vahingot, jotka ovat aiheutuneet saman tapahtuman yhteydessä saman omistajan esineille, on laskettava yhteen korvauskynnyn ylittymistä arvioitaessa.⁶³ Vahinkoja, jotka ovat aiheutuneet eri omistajien esineille, taas on arvioitava erikseen suhteessa korvauskynnykseen siinäkin tapauksessa, että esineet ovat vahingoittuneet saman tapahtuman yhteydessä. Kaikissa tilanteissa yleistä sääntöä ei kuitenkaan ole helppo esittää.⁶⁴ Tämä koskee muun muassa sitä, milloin peräitäisiä tuotevahinkoja on pi-

⁶² Säännös koskee perustelujen mukaan (HE 251/1992 s. 8) direktiivin mukaista ”omavastuuuta esinevahingosta”.

⁶³ Ks. Wilhelmsson JFT 1993 s. 633. Samoin Ruotsin omavastuuusäännöstä tulkitaessa Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 131, jossa nojaututaan lain esitöihin.

⁶⁴ Ks. Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 132, jossa esitetään, että ratkaisut voivat vaihdella yksittäistapausten erilaisten näkökohtien mukaan.

dettävä sillä tavoin toisiinsa liittyvinä, että niitä tulisi arvioida yhtenä kokonaisuutena.

Koska TVastuuL ei rajoita vahinkoa kärssineen oikeutta korvaukseen sopimuksen perusteella taikka VahKorvL:n tai muun lain nojalla (TVastuuL 11 §), myös korvauskynnyksen alle jäävästä vahingosta voidaan vaatia korvausta *muun kuin TVastuuL:iin perustuvan vastuun* nojalla. Kysymykseen tulee tällöin siis lähinnä VahKorvL:iin perustuva tuottamusvastuu. Tuotteen myyjän ja ostajan välillä soveltuu myös sopimusvastuu, joka voi perustua esimerkiksi KSL:iin tai KauppaL:iin.⁶⁵

Voidaan kuitenkin hyvällä syyllä kyseenalaistaa vastuuperusteiden erityämistä sen mukaan, kuinka suuresta tuotevahingosta on kysymys. Sellaisenaan sovellettuna korvauskynnys johtaa edellä esitetyn mukaisesti siihen, että kynnyksen ylittävät vahingot korvataan TVastuuL:iin perustuvan objektiivisen vastuun nojalla, mutta pienemmät vahingot muiden vastuuperusteiden mukaisesti, jolloin vastuu edellyttää usein tuottamusta. Tämä merkitsee muun muassa sitä, että pienet vahinkojen selvitämiskustannukset ovat tuottamusedellytyksen vuoksi suuremmat, mikä suhteessa itse vahingon määrään nostaa ainakin oikeudenkäytiteitse hankittavan oikeussuojan kynnystä. Yksi mahdollisuus tämän epäsuhteen lieventämiseksi voisi olla *TVastuuL:n analoginen soveltaminen korvauskynnyksen alle jääviin vahinkoihin*.⁶⁶

6.4 Korvauksen määrä ja korvausvastuu jakaminen

6.4.1 Täysi korvaus ja korvauksen sovittelu

VahKorvL perustuu *täyden korvauksen periaatteeseen*: korvauksen on oltava niin suuri, että vahingonkärsijän taloudellinen asema tulee korvauksen kautta sellaiseksi kuin vahinkoa ei olisi tapahtunut.⁶⁷

⁶⁵ KauppaL:n, KSL:n ja muiden lakiens tuotevastuuusäänöksistä sekä lakiens suhteesta tuotevastuuseen ks. edellä jakso 1.2.2.2.

⁶⁶ Ks. Wilhelmsson JFT 1993 s. 639 ss., jossa esitetään varteenotettavia syitä tekstillä mainitun vaihtoehdon tueksi.

⁶⁷ Routamo – Ståhlberg 2000 s. 280 ss.

Tarkoituksesta ei toisaalta ole, että hänen asemansa vahingon vuoksi parantuisi, joten korvauksesta on yleensä vähennettävä vahinkotapahtumasta vahingonkärsijälle aiheutunut hyöty. Mutta toisaalta vahinko ei lähtökohdan mukaan saa osaksi aina jäädä huonontamaan vahingonkärsijän asemaa. Tärkeimpinä poikkeamina täyden korvauksen periaatteesta ovat korvattavien *vahinkojen kategorisointi*, joka ei kata kaikkia vahinkoja, ja säädönkäytävät *vahingonkorvauksen sovittelusta*.

Täyden korvauksen periaatteesta voidaan erityistilanteissa poiketa VahKorvL:n yksittäisten säädösten nojalla. Siten muun muassa korvaus hautauskulista ja muista hautaamiseen liittyvistä kustannuksista määrätään kohtuuden mukaan (5:3), ja elatuskorvausta määrättäessä otetaan huomioon korvausvelvollisen kohtuuden mukainen elatustarve, ansiomahdollisuudet ja muut olosuhteet (5:4, 509/2004). Kohtuuden mukaan määrätään myös henkilövahingon kärssineelle läheisen oikeus korvaukseen hoito- ja muista kuluita sekä ansiomenetyksestä (VahKorvL 5:2 d, 509/2004).

Kohtuullisuusperiaate otetaan kuitenkin myös yleisesti huomioon korvauksen määrään vaikuttavana tekijänä korvauksen sovittelua koskevan säädöstön puitteissa. Sovittelun yleissäädöksen VahKorvL 2:1.2:n mukaan korvausta voidaan sovittella, jos korvausvelvollisuus harkitaan kohtuuttoman raskaaksi ottaen huomioon vahingon aiheuttajan ja vahingonkärsijän varallisuus ja muut olosuhteet.⁶⁸

Vaikka TVastuuL:iin liittyvä kuluttajansuojaelementti vähentääne korvauksen sovittelumahdollisuksia,⁶⁹ sovittelusäädöksessä koskee myös näitä tilanteita. Sitä voitaneen sovittaa tyypillisesti mm. tilanteessa, jossa täyden korvauksen maksaminen vaikuttaisi tuhoisasti vastuussa olevan pienyrityksen tai yksityisen elinkeinonharjoittajan toiminta-

⁶⁸ Tahallisesti aiheutettu vahinko on säädöksen mukaan kuitenkin korvattava täysimääräisesti, ellei erityisistä syistä harkita kohtuulliseksi alentaa korvausta. Ks. korvauksen sovittelusta Hemmo 1996, Saxén 1975 s. 156 ss. ja Routamo – Ståhlberg 2000 s. 334 ss. Ks. myös Wilhelmsson 1987 s. 87 ss., jossa kyseistä sovitteluprobleematiikkaa on selvitetty myös yleisemmältä kannalta.

⁶⁹ VahKorvL:n esitöiden mukaan (HE 187/1973 s. 13) sovittelu ei yleensä tule kysymykseen, jos vahinkoon johtanut vaaran aiheuttaminen on tapahtunut taloudellista etua tavoiteltaessa.

edellytyksiin eikä kyseinen tuotevahinko toisaalta ole vaarantanut vahingonkärsijän terveyttä eikä taloudellista turvallisuutta.⁷⁰

6.4.2 Vahingonkärsijän oma myötävaikutus

VahKorL 6:1:n nojalla korvausta voidaan kohtuuden mukaan sovittella, jos *vahingon kärsineen puolelta on myötävaikutettu vahinkoon* tai jos myös *muu vahingon aiheuttaneeseen tekoon kuulumaton seikka* on ollut vahingon syynä. Korvaukseen vaikuttavina myötävaikutuksien muotoina otetaan huomioon vahingonkärsijän (1) *tahallisuus ja tuottamus* sekä (2) *tietoinen vaaraan antautuminen*.⁷¹ Tuotevastuutilanteissa tuottamus (huolimattomuus) voi ilmetää esimerkiksi siten, että tuotteen käyttäjä laiminlyö riittävän tutustumisen käyttöohjeisiin tai että tuotetta käytetään odottamattomalla tavalla tai huolimattomasti, mikä aiheuttaa vahingon yhdessä tuotteen puutteellisen turvallisuuden kanssa.

Tuotteen käyttöohjeiden vastainen käyttö vahingonkärsijän myötävaikuttavana tuottamuksena ilmenee tuotteen virheellisenä käytönä. Vaaraan antautumisessa taas käyttövirhettä ei tarvitse olla, mutta tuotteen käyttäminen sinänsä katsotaan omaksi myötävaikutukseksi.⁷² Yleisessä vahingonkorvausoikeudessa tällainen myötävaikutus on

⁷⁰ Vrt. HE 187/1973 s. 13, jonka mukaan korvausvastuu ei saa johtaa vahingonaiheuttajan taloudellisen aseman romahtamiseen. VahKorL 2:1.2:n soveltamis edellytyksiä harkittaessa oli TVastuuL:n esitöiden mukaan (HE 119/1989 s. 52) kiinnitettävä huomiota mm. vakuutamismahdollisuksiin ja vahingonkärsijän mahdollisuksiin olla niistä selvillä.

⁷¹ Saxén 1975 s. 107 ss. ja Routamo – Ståhlberg 2000 s. 322 ss. – Vahingonkärsijän ns. hiljaiseen suostumukseen perustuva malli (*volenti non fit iniuria*), jonka mukaan suostumus poistaa vahingon aiheuttavan toiminnan oikeudenvastaisuuden, ei tule TVastuuL:ia sovellettaessa kysymykseen. Lain pakottavasta sääntelystähän ei ole lupa etukäteisin sopimuksin pojeksi (10 §). Oikeudenvastaisuuteen liittyvät perusteet sopivat lisäksi huonosti silloin, kun vastuuperusteena ei ole tuottamuksellinen toiminta. Ks. Takki 1990 s. 23. Hiljaisesta suostumuksesta ks. yleiseltä kannalta Saxén 1975 s. 111 ss. ja oikeudenvastaisuudesta m.t.s. 37 ss. ja Routamo – Ståhlberg 2000 s. 47 ss.

⁷² Vahingonkärsijän omaa myötävaikutusta tuotevastuutilanteissa koskeva esitys perustuu olennaisesti Takin (1990, erityisesti jakso 3.3) tutkimustuloksiin.

toisinaan formuloitu tietoiseksi itsensä altistamiseksi vaaralle ”ilman kohtuullista aihetta”.⁷³

Vahingonkärsijän omalle myötävaikutukselle ei tuotevastuutilanteissa ilmeisesti voida antaa samaa merkitystä kuin vahingonkorvausoikeudessa yleensä.⁷⁴ TVastuuL 3 §:n mukaan vastuu perustuu siihen, että tuote ei sitä liikkeelle laskettaessa ole ollut niin turvallinen kuin kohtuuden mukaan on ollut aihetta odottaa. Turvallisuutta arvioitaessa otetaan huomioon ajankohta, jona tuote laskettiin liikkeelle, tuotteen ennakoitavissa oleva käyttö, markkinointi, käyttöohjeet ja muut seikat. Kuten säännöksestä ilmenee, tuotevastuu saatetaa tulla kysymykseen, vaikka vahinko johtuisi osaksi tuotteen *virhekäytöstä*, jos kyseinen virhekäyttö olisi tullut ottaa tuotteen turvallisuuden kannalta huomioon.

Erityisesti tuotteen joutuminen *lasten* käsiin tulee useissa tapauksissa ennakkoida tuotteeseen liittyvin turvajärjestelyin.⁷⁵

Myös vaaraan antautuminen, joka ilmenee siten, että vahingonkärsijä on käyttänyt tuotetta tietoisena siihen liittyvistä riskeistä, on tuotevastuuseen vaikuttavana oman myötävaikutuksen muotona monitahoisen kysymys. TVastuuL:ia sovellettaessa vaaraan antautumisen merkitystä on arvioitava vastuuperusteeksi säädettyä tuotteen puutteellista turvallisuutta vasten. Jos tuote ei ole ollut niin turvallinen kuin on ollut aihetta odottaa, tuotteen normaalista käyttöä ei yleensä voida pitää korvausvelvollisuuteen vaikuttavana vaaraan antautumisenä. Tähän liittyvä myötävaikutusta lienee yleensä valkea pitää kovin merkittäväksi verrattuna siihen tavallisesti ainakin yhtä tietoiseen toimintaan, joka ilmenee liikkeellalaskemisenä elinkeinotoimintaa.

⁷³ SOU 1973:51:ssä ehdotetun sääntelyn 6:2. Erityisesti henkilöön kohdistuvien tuotevahinkojen yhteydessä on toisinaan pidetty aiheellisena rajoittaa omaa myötävaikutusta koskevien sääntöjen merkitystä tai poistaa se kokonaan. Ks. Dufwa 1975 s. 96.

⁷⁴ Ks. mm. Dufwa 1975 s. 96 ja Takki 1990 s. 41 s.

⁷⁵ Ks. myös edellä jakso 4.4.1.

nassa.⁷⁶ Myös tässä yhteydessä mahdollisen oman myötävaikutuksen merkitys on arvioitava tuotteen liikkeellelaskemisajankohdan, ennakoitavissa olevan käytön, markkinoinnin, käyttöohjeiden ja muiden seikkojen muodostamaa taustaa vasten.

Tuotteen normaalikäytöö voidaan tuskin pitää tuotevastuuuta alentavaa omana myötävaikutuksena edes siinä tapauksessa, että vahingonkärsijä tietoisena vahinkoriskistä antautuu ”ilman kohtuullista aihetta” vaaraan käyttämällä tuotetta.⁷⁷ Vahingonkärsijän tietoisuudelle tuotteen vaarallisuudesta ei nimenomaisen säännöksen puuttuessa voida antaa samaa merkitystä kuin sopimusoikeudessa, jossa tietoisuus vastapuolen suorituksen virheellisydestä voi poistaa oikeuden vedota siihen (esimerkiksi Kauppal 20 §).⁷⁸ Lioin ei voida soveltaa sopimusoikeudellisia säädöjä reklamaatiovelvollisuuden laiminlyönnin vaikuttesta vastuuseen. Vahingonkärsijän tietoisuus ja reklamaation laiminlyönti voitaneen tuotevastun kannalta ottaa huomioon vain vahingon rajoittamiselvollisuutta koskevan yleisen korvausoikeudellisen säännön mukaisesti.

Arvioitaessa vahingonkärsijän oman myötävaikutuksen merkitystä joudutaan ottamaan huomioon myös tuotevastus subjektin tietoisuuden liittyviä subjektiivisia seikkoja, jotka jäävät objektiivisen vastuuperusteentasolla huomiotta. Niinpä vahingon aiheuttamisen *tahallinen*

suum, joka yleisen sovitelusäännöksen (VahKorvL 2:1.2) mukaan estää sovitteleun, ellei erityisiä syitä ole, saa mahdollisesti saman vaikutuksen myös omaan myötävaikutukseen perustuvan sovitteleun yhteydessä, vaikka sitä ei VahKorvL 6:1:ssä nimenomaan mainitakaan.⁷⁹ Elinkeinonharjoittajan tietoisuus tuotteeseen liittyvästä riittävän suuresta vahinkoriskistä riittää täytyämään ainakin tahallisuuden lievimmän asteen, rikosoikeuden termein ilmaistuna ns. dulos eventualiksen.

Elinkeinonharjoittajan tietoisuutta tuotteeseen liittyvistä vahinkoriskeistä jouduttaneen lisäksi arvioimaan eri mittapuun mukaan kuin tuotteen käyttäjän vastaavaa tietoisuutta. Onhan ensiksi mainitun tietoisuuden kohteena tuotteen *jonkin käyttäjän* vahingoittumisen riski, joka on todennäköisyydeltään toista luokkaa kuin käyttäjän miettämä todennäköisyys sillä, että vahinko kohdistuu *juuri häneen*.⁸⁰

Joissakin tapauksissa tuotteen käyttäjällä ei ehkä edes ole valinnavaraa tuotteen käytämisestä ja käyttämättä jättämisen välillä esimerkiksi vaihtoehtoisten tuotteiden korkeampien hintojen vuoksi.⁸¹ Muun muassa tällöin tuotteen käyttöä ei yleensä voitane leimata ilman kohtuullista aihetta tapahtuvaksi. Olisi jopa TVastuuL:n perusideologian vastaista, että tuotteen käytöstä aiheutuneet vahingot jääsivät vahingonkärsijöiden kannettaviksi eikä korvausta saataisi elinkeinonharjoittajalta, joka toiminnallaan luo kyseisen vahinkoriskin.⁸²

Käyttöohjeiden, varoitusten ja muun informaation merkitystä käsitellään jaksoissa 4.4.2 ja 8.2. Vaaraan antautumiseen liittyvä näkökulma tuotevastuuseen sisältyy ns. systeemivirheen käsitteeseen, jolla tarkoitetaan tuotteen vahingollisen ominaisuuden hyväksymistä välttämättömäksi sivuvaikutuksena. Kuten edellä (jakso 4.2.1) on todettu, systeemivirheen käsitellä ei kuitenkaan ole sijaa TVastuuL:n systeemissä. Vaaraan antautumista erityisesti tupakkaan liittyvän tuotevastuuun kannalta tarkastellaan niin ikään jaksoissa 4.4.2 ja 8.2.

Myös tuotevastuuutilanteissa oma myötävaikutus jouduttaneen jokais uottamaan huomioon niin sanotun *passiivi-identifikaation* kautta. Se merkitsee, että korvausen alentamiseen johtavana myötävaikutta-

⁷⁶ Vrt. Väntsi 1994, jakso 6.3 kohderyhmän ja oletetun käytön vaikutuksesta varoitamiselvollisuuteen.

⁷⁷ Ks. Takin (1990 s. 33 ss., erityisesti s. 41 s.) esittämät perusteet. Kohtuullisen aiheen vaatimuksesta ks. edellä alav. 72. Ks. myös Dahl 1973 s. 438 ss. ”Kohtuullisella aiheella” vaaraan antautumiseen voi olla merkitystä elinkeinonharjoittajan välissä suhteissa, esimerkiksi elinkeinonharjoittajan kärsimän TVastuuL:n püriin kuulumattoman omaisuusvahingon ollessa kyseessä. Niinpä vahingonkärsijän velvollisuus rajoittaa vahinkoa voi tällöin merkitä, ettei vaarallisen tuotteen käyttöä edellytetä mahdollista tuotevahinkoa suuremman vahingon kuten tuotannon pysähymisestä johtuvan tulonmenetyksen välttämiseksi. Ks. Dahl 1973 s. 447.

⁷⁸ Ks. myös Dahl 1973 s. 447 ss. ja 455 ss. sekä Dufwa 1975 s. 100 ss. Kun on kysymyksessä tuotteen turvallisuuspuute, ostajan tietoisuus ja selonottovelvollisuus eivät Dufwan mukaan ole niin laajat kuin kaupan kohteen virheisiin (sopimuksenvastaisuuteen) kohdistuvat vastaavat velvollisuudet. Turvallisuuspuutetta ei aina ole niin helppo havaita kuin niitä seikkoja, joihin sopimuksessa nimenomaan kiinnitetään huomiota. Dahlin mukaan (*ibid.*) selonottovelvollisuuden laiminlyönnillä saattaa olla enemmän merkitystä elinkeinonharjoittajien välissä tuotevastuuutilanteissa kuin suhteessa kuluttajiin.

⁷⁹ Ks. Miettinen 1975 s. 144. Tuotevastuuun kannalta kysymystä on tarkastellut Takki (1990 s. 30).

⁸⁰ Takki 1990 s. 30 ja 37.

⁸¹ Takki 1990 s. 41.

⁸² HE 119/1989 s. 23.

vana tuottamuksena otetaan huomioon vahingonkärsijän oman menettelyn lisäksi sellaisen henkilön menettely, jonka aiheuttamista vahingoista vahingonkärsijä on vahingonkorvausoikeudellisten sääntöjen mukaan vastuussa.

Jos vahingonkärsijänä on esimerkiksi alaikäisen huoltaja, alaikäisen menettelyä ei kuitenkaan voida identifioida (samasta) huoltajan tämän korvausoikeutta rajoittavaksi perusteeksi. Eri asia on, jos huoltajan itsensä voidaan katsoa myötävaikuttaneen vahinkoön esimerkiksi laiminlyömällä alaikäisen valvonnan. Valvottavan tuottamus voitaneen toisinaan ottaa huomioon VahKorVL 6:1:ssä tarkoitettuna muuna vahingon aiheuttaneeseen tekoon kuulumattomana seikkana. Jos vahingonkärsijänä on alaikäinen, myös huoltajan menettelyn samastamiseen korvausoikeutta rajoittavaksi myötävaikutukseksi tullee yleensä suhtautua pidättyvästi, erityisesti jos kyseessä on henkilövahinko.⁸³ Passivi-identifiakaatioon lienee muutenkin tuotevastuutilanteissa suhtauduttava varovasti. Passivi-identifiakaatioon on alettu suhtautua yhä pidättyvämin nimenomaan henkilövahingoista maksettavaa korvausta määrättäässä.⁸⁴

Monia edellä mainittuja seikkoja joudutaan pohtimaan mm. *tupakan* liittyvien tuotevastuuksymisten yhteydessä.⁸⁵ Tupakan käyttäjien valintamahdolisuuksia vaaraan antautumisessa vähentää tuotteiden aiheutuva (fysinen ja psykkinen) riippuvuus. Jos mainonta lisäksi suunnataan nimenomaan nuoriin ihmisiin, riippuvuus pyritään aiakaansaamaan jo siinä vaiheessa, kun he ovat vastaanottavaisimpia ja vähiten kriittisiä mainontaa kohtaan. Jos markkinoinnissa tuotteen vähätellään tai se suorastaan kiistetään, tämä voi informaatiovirheenä osaltaan vaikuttaa vastuperusteen olemassaoloon.⁸⁶ Toisaalta asianmukainen informaatiokin voi olla riittämätön poistamaan tuotteen turvallisuuspuutetta, varsinkin jos se liittyy (vakavien) henkilövahinkojen riskeihin.

Kuuluisassa tupakkaoikeudenkäynnissä KKO 2001:58 kanne perustui ennen TVastuuL:ia voimassa olleisiin säännöksiin ja tuottamusperustaiseen tuotevastuuseen. KKO on kyseisessä tapauksessa kuiten-

⁸³ Joissakin tapauksissa voitaneen myös valvontalaiminlyönti ottaa huomioon VahKorVL 6:1:ssä tarkoitettuna muuna vahingon aiheuttaneeseen tekoon kuulumattomana seikkana.

⁸⁴ Routamo – Ståhlberg 2000 s. 329.

⁸⁵ Ks. myös edellä jakso 4.4.2.

⁸⁶ Ks. erityisesti eduskunnan toisen lakivaliokunnan perustelut kannanotolleen, jonka mukaan tupakan käyttöön liittyvät sairaudet ovat TVastuuL:n mukaan korjattavia vahinkoja (II LaVM 4/1990 s. 2). Ks. myös Rudanko LM 1992 s. 191 ss.

kin pääosin sivuuttanut edellä esitettyjen tupakkaa koskevien vastuutekijöiden merkityksen. Tämä koskee erityisesti pohdintaa tupakan aiheuttaman riippuvuuden vaikutuksesta tupakointia koskeviin valinnanmahdolisuuksiin. Huomiota ei liioin juuri ole kiinnitetty totuudenvastaisen mainonnan merkitykseen tupakointimyönteisten asenteiden kehittymiselle ja säilymiselle sekä sinänsä saatavilla olevan oikean tiedon omaksumiselle.

KKO:n mukaan vastaajayhtiöllä ei ole näytetty olleen sellaisia tieitä tupakan vaarallisuudesta, jotka olisivat aiheuttaneet tupakan valmistuksen kielämisestä, jos ne olisivat olleet viranomaisten tiedossa. Myöskään näyttää siitä, että yhtiöt olisivat rikkoneet tupakan koostumusta koskevia säännöksiä, ei ollut esitetty. Näillä perusteilla KKO katsoi, ettei tupakan valmistus ja myynti ole ollut (edes) ennen tupakkalakia kanteessa tarkoitetuun tavoin laitonta.

Ottaen huomioon toisaalta sen, miten laajalti tupakan haitalliset vaikutukset ovat koko kanteessa tarkoitettun ajan olleet esillä, ja toisaalta sen, millainen tiedottaminen tupakan vaaroista olisi ollut mahdollinen, KKO katsoi, etteivät vastaajayhtiöt ole jättäessään varoittamatta tupakan vaarallisuudesta laiminlyöneet sellaisia varotoimia, jotka olisivat voineet merkityksellisellä tavalla vaikuttaa kuluttajan käyttäytymiseen.

Tupakan valmistus ja myynti on ollut koko kanteessa tarkoitettun ajan luvallista toimintaa, ja tupakan hankkiminen ja polttaminen on KKO:n mielestä jokaisen oman päätöksen varassa.⁸⁷ Kantaja on koko ajan, jonka hän on tupakoinut, ollut tietoinen tupakoinnin terveydelle aiheuttamasta vaarasta. Se, että hän olisi jatkanut polttamistaan vastaan mainosten vuoksi ja niiden perusteella tupakan vaarattomuuteen luottaen, ei KKO:n mielestä ole näissä olosuhteissa uskottavaa. Kantaja on siten KKO:n mukaan ottanut tietoisesti riskin siitä, että tupakoinnista voi mahdollisesti aiheutua vakavia vaaroja hänen terveydelleen eikä hänen sairastumistaan voida pitää vastaan mainosten seurauksena.⁸⁸

⁸⁷ Ks. näistä argumenteista ja erityisesti tupakanvalmistuksen "laillisuuden" merkityksestä vahingonkorvausvelvollisuudelle Rudanko LM 1992 s. 191 ss. Kirjoituksessa katsotaan, että tupakkaelinkeinon luvallisuus merkitsee sellaisen haitallisen toiminnan sietämistä, jonka täydellinen kieläminen ei kävisi päänsä. Tällainen luvallisuus ei merkitse vapautusta toisille aiheutettujen vahinkojen korvausvelvollisuudesta.

⁸⁸ Ks. jutussa kantajan asianmiehenä esiintyneen Aurejärven (2004, esim. s. 23 ss.) kritiikkiä ratkaisua kohtaan. Ks. myös Hemmon kommenttia ratkaisuun (2001 s. 390 s.). – Myös Saksan oikeuskäytännössä, ei tosin ylimmässä astiessa, on varoitusvelvollisuuden laajuutta määriteltäessä katsottu, että tupakan aiheuttamat terveysvauriot kuuluvat yleiseen kokemustietoon (OLG Frankfurt ZLR 2001, s. 339 s.). Ks. ratkaisusta myös Kullmann ZEuS 2002 s. 41.

Kuten VahKorvL 6:1:stä ilmenee, korvausta alentavana perusteena voidaan ottaa huomioon vahingonkärsijän oman myötävaikutuksen lisäksi muu vahingon aiheuttaneeseen tekoon kuulumaton seikka. Tuotevastutilanteissa tulevat kysymykseen ns. ylivoimaisiksi tapaturmiksi luokiteltavien syiden lisäksi kaikki muut vahinkoon vaikuttaneet tekijät, jotka eivät ole yhteydessä tuotteen puutteelliseen turvallisuuteen. Sillä, että vahinko johtuu erityisryhmään kuuluvan (esimerkiksi allergisen) henkilön tavallista suuremmasta vahinkoalitudoista, ei kuitenkaan aina ole vaikutusta vastuuseen. Tuotteelta vaadittavaan turvallisuuteen saattaa nimittäin kuulua, että myös erityisryhmien riskeihin on varauduttu.⁸⁹

6.4.3 Korvausvastuuun jakaminen

Jos korvausvelvollisia on useampia, he vastaavat VahKorvL 6:2:n mukaan *vahingonkärsijälle solidaarisesti* (yhteisvastuullisesti).⁹⁰ *Korvausvelvollisten kesken korvausmääriä* taas jaetaan sen mukaan kuin harkitaan *kohtuulliseksi* ottaen huomioon kunkin korvausvelvollisen syyllisyys, vahinkotapahtumasta saatu etu ja muut seikat (VahKorvL 6:3). Tuotevastutilanteissakin korvausvelvolliset ovat siis vahingonkärsijää kohtaan yhteisvastuussa koko korvauksen määristä. Korvausvelvollisten kesken voidaan vastuunjakoperusteina ottaa huomioon muun muassa valmistajan menettelyssä ilmenevä mahdollinen huolimattomuuks ja eri korvausvelvollisten tuotteesta saama taloudellinen hyöty.⁹¹

⁸⁹ Ks. lähemmin edellä (jakso 4.2.3). Ks. myös Dahl 1973 s. 437 s. ja Dufwa 1975 s. 99 s. Esimerkiksi allergistaan tietoisena ihmisen on toisaalta mahdollisuukseen mukaan otettava huomioon tavallista suurempia vahinkoalitudoita. Tämän velvollisuuden laiminlyönti voidaan olosuhteiden mukaan ottaa omana myötävaikutuksena huomioon korvausta määrittääessä.

⁹⁰ Jos joku on tuomittu maksamaan vähemmän kuin täysi korvaus, hän vastaa kuitenkin vain tuomitusta määristä.

⁹¹ Se, joka on maksanut korvausta yli oman osuutensa, saa vaatia toiselta tämän puolesta maksamaansa osuutta. Tämä regressivastuu rajoittuu siis kunkin korvausvelvollisen korvausosuuden määrään. Jos joku korvausvelvollisista on maksukyvytön tai hänen oleskelupaikkansa on tuntematon, muiden on maksettava osuutensa vajauksesta.

Korvausvastuuun lopulliseen jakautumiseen vaikuttavat luonnollisesti usein keskeisesti osapuolten väliset sopimusjärjestelyt (ks. 8.3).

7 luku.

Korvausvaatimuksen toteuttaminen

7.1 Yleistä

TVastuuL:iin perustuva korvausvaatimus toteutetaan samalla tavoin kuin mikä tahansa muu yksityisoikeudellinen korvausvaatimus. Valtiosa korvausongelmista ratkeaa neuvotteluteitse, ilman tuomiointistuinten tai muiden viranomaisten apua. Kuluttajansuojalainsäädännön tulisikin olla niin selkeä, että se useimmissa tapauksissa tarjoaa riittävän pohjan sovinnolle. On vaiekaa arvioida, onko TVastuuL tässä mielessä tehokas, vai aiheuttaako esimerkiksi käsitteen ”puutteellinen turvallisuus” tietynasteinen epämääräisyys liian monessa tapauksessa aitoa erimielisyyttä korvausvastuusta.

Elinkeinonharjoittajat, jotka saattavat joutua TVastuuL:n perusteella korvausvelvollisiksi, pyrkivät useimmiten kattamaan mahdollista vastuutaan tuotevastuuvaltuutuksin. Mikäli elinkeinonharjoittajalla on tuotevastuuvaltuus, vakuutusenantaja usein hoitaa korvausta koskevat neuvottelut vahingonkärsijän kanssa. Vastuuvaltuusehdoissa on yleensä edellytetty vahingon selvittelyn tapahtuvan tällä tavoin. Vakuutusenantaja toimii näissä tapauksissa kyseisen elinkeinonharjoittajan edustajana; vastuuvaltuusen olemassaolo ei poista elinkeinonharjoittajan omaa vastuuta. Vahingonkärsijällä ei myöskään ole mitään oikeutta vaatia korvausta suoraan vakuutusenantajalta, vaan jos tämä kieltyy maksamasta, oikeudelliset toimenpiteet on kohdistettava TVastuuL:n mukaan vastuussa olevaan elinkeinonharjoittajaan. Vaatimus voidaan VakSopL 67 §:n mukaan kohdistaa suoraan vakuutusenantajaan ainoastaan, jos varsinainen

vastuusubjekti on asetettu konkurssiin tai on muutoin maksukyvytön taikka vastuuvakutuksesta on ilmoitettu hänen elinkeinotointiaansa koskevassa markkinoinnissa. Jos tuotevastuuvakutuksen ottaminen jollakin alalla – esimerkiksi korkean vastuuriskin sektorilla¹ – säädettäisiin pakolliseksi, vahingonkärsijällä olisi mainitun VakSopL:n säännöksen mukaan oikeus vaatia korvausta suoraan myös pakollisesta vakuutuksesta.

Ellei osapuolten välille synny yhteisymmärrystä korvauksen maksamisesta tai korvausvelvollinen muutoin ei ole halukas maksamaan korvausta, *yleiset tuomioistuimet* ratkaisevat viime kädessä korvauskyksyn. Tämä itsestäänselvyys on tarpeen todeta tässä yhteydessä vain siitä syystä, että TVastuuL:ssa on erityinen tuomioistuimen toimivaltaa koskeva säännös, jolla on pyritty parantamaan vahingonkärsijän käytännön mahdollisuutta viedä asia tuomioistuimen ratkaistavaksi. Tätä TVastuuL 12 §:ssä oleva oikeuspaikkasäännöstä kuvataan tarkemmin jaksossa 7.3.

Korvausta vaativa tuotevahingon kärsintä ei kuitenkaan ole pelkästään yleisten tuomioistuinten varassa. Koska tuotevastuuksymykset ovat kuluttajansuoja-aktsiyksiksi, myös kuluttajansuojaan liittyvät erityiset oikeussuojaelimet ovat hänen käytössään. Hän voi kääntää kunnallisen kuluttajaneuvonnan ja kuluttajavalituslautakunnan puoleen.

Kuluttajaneuvonnan järjestämisestä kunnassa annetun lain (72/92) 2 §:n mukaan *kuluttajaneuvonnassa* avustetaan kuluttajaa yksittäisessä elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisessä ristiriititalanteessa selvittämällä asiaa ja pyrkimällä sovitoratkaisuun sekä ohjataan kuluttajaa tarvittaessa asianmukaiseen oikeussuojaelimeen. Lain mukainen avustamisvelvollisuus ei koske pelkästään KSL:n mukaan arvioitavia asioita, vaan se kattaa kaikenlaiset kuluttajien ja elinkeinonharjoittajien väliset ristiriidat, kuten TVastuuL:n perusteella ratkaistavat tuotevastuuongelmat. Koska avustaminen lähinnä merkitsee tapauksen selvittämistä ja tarvittaessa yhteydenottoa elinkeinon-

¹ Asiakirjassa KOM(2000) 893 lopull., s. 22, komissio esittää arvioitavaksi, ”hakevatko niillä sektoreilla toimivat valmistajat, joilla vastuuriski on jo korkea, käytännössä itse vakuutusturva vai tarvitaanko lisätöimia.”

harjoittajaan sovitoratkaisun aikaansaamiseksi,² ilman muodollista edes suositusmuotoista päättöksentekoa, voidaan olettaa, että kuluttajaneuvojalla on käytännössä varsin pienet mahdollisuudet saada aiakaan ratkaisuja merkittävässä tuotevasturiidoissa, jotka koskevat esimerkiksi vaikeahkoja henkilövahinkoja.

Kuluttajavalituslautakunnan tulee kuluttajavalituslautakunnasta annetun lain 1 §:n mukaan antaa ratkaisusuosituksia elinkeinonharjoittajien ja kuluttajien välisiin erimielisyyksiin yksittäisissä kulutushyödykesopimuksia koskevissa tai muissa kulutushyödykkeen hankeintaan liittyvissä asioissa, jotka kuluttajat saattavat lautakunnan käsiteltäviksi. Lautakunta antaa siten myös tuotevastuuta koskevia suosituksia, silloinkin kun ei ole ollut olemassa sopimussuhdetta kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan/valmistajan välillä.³ Lautakunnassa käsiteltyjen tuotevastuu tapausten määrä onkin suhteellisen merkittävä.⁴ Koska lautakunnan päätökset ovat vain suosituksia, jotka eivät ole täytäntöönpanokelpoisia, kuluttajavalituslautakunta on käytökkelppinen oikeussuojatietenkin kun riidellään suhteellisen pienten omaisuus- tai henkilövahinkojen korvaamisesta. Sen sijaan on syytä epäillä, riittääkö lautakunnan päätösten sanktiona toimiva julkisuuspelote vakuuttamaan korvausvelvollista lautakunnan suosituksen noudattamisen tarpeellisuudesta silloin, kun on kyse suuremmista korvausmääristä. Riippuen vastapuolesta⁵ korvausasian vieminen

² Vanhan selvityksen mukaan ainoastaan vähemmistössä valitustapauksia kuluttajaneuvaja käytännössä ryhtyi aktiiviseen sovitteluun ottamalla yhteyttä elinkeinonharjoittajaan ja selvittämällä tapausta muutoin, ks. Viitanen 1986 s. 26 s.

³ Ks. jo ennen kuluttajavalituslautakunnasta annetun lain 1 §:n uudelleenmuotoilua (laki 20/94), jolloin lautakunnan toimivalta ei ollut aivan selvä, Ruohonen 1985 s. 9.

⁴ Kuten aiemmin jaksossa 1.3.3 todettiin, kuluttajavalituslautakunnassa on 1.1.1993-22.11.1999 väisenä aikana komission kertomuksen mukaan ratkaistu 46 tapausta TVastuuL:n nojalla sekä 25 tuotevastuu tapausta KSL:n perusteella, ks. KOM(2000) 893 lopull. s. 10. Vanhan selvityksen mukaan, jossa tuotevastuu todennäköisesti on ymmärretty hiukan laajemmin, kuluttajavalituslautakunnan vajaan neljän ensimmäisen vuoden aikana ratkaistujen yli 7000 valitukseen joukossa oli peräti 193 tuotevahinkovalitusta, ks. Kuusimäki 1982 s. 1.

⁵ Viitanen 2003 s. 455 toteaa tilastojen valossa isojen, nimikkäiden ja laajalti tunnettujen yritysten noudattavan hyvityssuosituksia keskimääräistä parem-

suoran tuomioistuimeen saattaa tällaisissa tapauksissa toisinaan olla järkevää.

Kun Suomen ETA- ja EY-jäsenyyden vuoksi TVastuuL 5 § muutettiin siten, että maahantuojavastuuun kantajaksi tuli tuotteen Euroopan talousalueelle tuonut elinkeinonharjoittaja, suomalainen vahingonkärsijä joutuu usein kohdistamaan vaatimuksensa muualla Euroopan talousalueella toimivaan elinkeinonharjoittajaan. Riidan *kansainväliset piirteet* aiheuttavat erityisiä ongelmia korvausvaatimuksen toteuttamiselle, ja näitä ongelmia on pyritty lieventämään erityisillä vaatimusten käsittelyä koskevilla järjestelyillä. TVastuuL:iin on näitä tapauksia varten otettu erityinen *kääntämisvelvollisuutta koskeva säännös*, jota kuvataan tarkemmin jaksossa 7.2. Lisäksi EY:n piirissä on yleisesti pyritty parantamaan oikeuden saatavuutta (access to justice) kuluttaja-asioissa erilaisin järjestelyin, jotka voivat olla avuksi myös tuotevastuuvaatimuksia toteuttetaessa, jos järjestelyt osoittautuvat toimiviksi.⁶ On luotu ulkoasultaan yhdenmukaistettu kaikilla EY:n virallisilla kielillä saatavilla oleva *eurooppalainen kuluttajavalituslomake*, jolla sekä pyritään helpottamaan yhteydenottoa elinkeinonharjoittajaan että edistämään asian vireillepanoa ulkomaisessa kuluttaja-asioita käsittelevässä riidianratkaisuelimessä. Kuluttajariitoja tuomioistuinten ulkopuolella käsittelevien kansallisten riidianratkaisuelinten kesken on muodostettu eurooppalainen verkosto *EEJ-Net* (European Extra-Judicial Network), johon kuuluvat selvityskeskukset avustavat kuluttajia sekä yhteydenotoissa elinkeinonharjoittajiin, muun muassa kääntämällä täytetyt kuluttajavalituslomakkeet, että asioiden vireillepanossa toisten jäsenvaltioiden riidianratkaisuelimissä. Lopuksi kuluttajan asemaan vaikuttavat tuomioistuinten *kansainvälistä toimivaltaa* koskevat säännökset. Näitä on lyhyesti kuvattu jaksossa 2.5.2.

TVastuuL:ssa on myös korvausvaatimusten *vanhentumista* koskeva säännös (9 §). Vaikka vanhentumissäännöt Suomen oikeudessa

min. Tällaiselle yritykselle merkittäväksi (yksittäisen) tuotevastuukorvausmaksaminen ei ole taloudellisesti ongelmallista.

⁶ Ks. tässä mainitusta toimenpiteistä tarkemmin Viitanen 2003 s. 54 ss., joka myös arvioi monen seikan tulevan aiheuttamaan EEJ-verkoston toiminnassa ongelmia (s. 77 ss.).

pidetään materiaalisina eikä prosessuaalisina normeina, on tässä pidetty asianmukaisena selostaa TVastuuL 9 §:n vanhentumissäännöksen sisältöä korvausvaatimuksen toteuttamista koskevassa luvussa (jakso 7.4), koska säännös nimenomaan koskee korvauskanteen nostamiselle asetettua määrääikää.

7.2 Maahantuojan kääntämisvelvollisuus

Nitä tapauksia varten, joissa korvausvaatimus on kohdistettava muualla kuin Suomessa olevaan vastuutahoon eli lähinnä muussa ETA-maassa toimivaan valmistajaan tai maahantuojaan,⁷ TVastuuL 13 §:ssä on avustamisvelvollisuutta – tai pikemminkin kääntämisvelvollisuutta – koskeva säännös.⁸ Sen mukaan tuotteen Suomeen tuonut on velvollinen avustamaan vahinkoa kärsinyttä korvausvaatimuksen kääntämisessä vieraalle kielelle. Jollei vaadittua apua anneta, maahantuojan on korvattava vahinkoa kärsineelle korvausvaatimuksen kääntämisestä aiheutuneet tarpeelliset kustannukset.

Jotta Suomesta aina löytyisi kääntämisvelvollisuuden alainen taho, TVastuuL 13 §:n mukainen avustamis- ja korvausvelvollisuus koskee myös tuotteen myöhempää liikkeelle laskijaa, jollei tämä kohtuullisessa ajassa pyynnöstä ilmoita (suomalaista) maahantuojaa korvausta vaativalle. Sääntö on analoginen liikkeelle laskijan vastuuta koskevan TVastuuL 6 §:n kanssa ja käsite ”kohtuullinen aika” voidaan kummassakin säännöksessä tulkita samalla tavalla.

Avustamisvelvollisuus koskee vain korvausvaatimuksen, ei muiden ilmoitusten, kääntämistä. Velvollisuus ei sisällä neuvonantovelvolli-

⁷ Muodollisesti säännöksen soveltamisala ei ole rajoitettu tällä tavoin, vaan kääntämisvelvollisuus näyttäisi periaatteessa tulevan kysymykseen myös silloin, kun suomalainen maahantuaja on tuonut tuotteen ETA-alueen ulkopuoleltta ja näin ollen on itse vastuussa tuotevahingosta TVastuuL 5.1 §:n mukaan. Käytännössä ei kuitenkaan yleensä liene mitään syrtä nojautua kääntämisvelvollisuuteen näissä tapauksissa, kun varsinainen tuotevahinkoa koskeva korvausvelvollisuus on käytettävissä.

⁸ Säännöksen EY-oikeudellinen hyväksytävyys on tosin tuotevastuudirektiivin maksimiluonteenvuoksi epävarma. Epävarmuus myönnetään myös HE:ssä 251/1992 s. 6.

suutta.⁹ Haastehakemukset ja vastaavat oikeudelliset toimenpiteet eivät myöskään ole säännöksen piirissä.

Laissa ei ole määritelty, mille ”vieraalle kielelle” käänäminen olisi tapahduttava. Käännöstä korvausvaatimuksen kohdeyrityksen maan kansalliselle kielelle tai yrityksen sisäiselle toimintakielelle voidaan ainakin pitää riittävänä. Sen sijaan on epäselvä, täyttääkö käännös kansainväliselle kielelle – esimerkiksi englannin kielelle – TVastuuL 13 §:n mukaisen käänämisvelvollisuuden. Vastaus riippunee korvausvaatimuksen kohdeyrityksessä käytössä olevasta kielitaidosta. Lain perusteluissa on, ilman lain sanamuodon tukea, tässä yhteydessä puhuttu kielestä, jolla maahantuojia on yhteydessä ulkomaiseen valmistajaan tai myyjään.¹⁰ Usein tämä onkin luonnollinen vaihtoehto.

7.3 Oikeuspaikka

Vahingonkorvausasioissa kuten muissakin siviiliprosesseissa yleinen oikeuspaikka on OK 10 luvun 1 §:n mukaan vastaajan kotipaikan alioikeus.¹¹ Rikokseen perustuva vaatimus voidaan lisäksi OK 10 luvun 8 §:n perusteella käsitellä siinä tuomioistuimessa, jolla on tai on ollut toimivalta tuomita rangaistus kyseisestä rikoksesta. Nämä säännökset koskevat myös tuotevastuuvaatimuksia. Koska tuotevahinkojen yhteydessä harvemmin on tarpeen selvittää, onko vahingon aiheuttanut toiminta myös rikosoikeudellisesti sanktioitu, siviili-prosessuaalinen forum delicti tullee näissä tapauksissa harvemmin kysymykseen¹² yleisen forumin eli vastaajan kotipaikan alioikeuden kanssa kilpailvana oikeuspaikkana.

⁹ HE 119/1989 s. 54.

¹⁰ HE 119/1989 s. 54.

¹¹ Forum domicilia on pääsääntö myös yhtiön ja muun yhteisön toimiessa vastaajana, vaikka tätä ei mainita OK:n sanotussa pykälässä, ks. esim. Lappalainen 1995 s. 207 ss.

¹² Sinänsä lienee mahdollista, että TVastuuL:iin perustuva vaatimusta käsiteltäisiin rikosprosessin yhteydessä. Lappalaisen (1986 s. 83) mukaan oikeudenkäymiskaaren sanonta ”rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus” tarjoittaa nimittäin samaa kuin ”syytteessä esitettyyn tapahtumainkulkkuun perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus”.

Lisäksi TVastuuL 12 §:ssä on sanotun lain perusteella ajettavaa kannetta koskeva erityinen oikeuspaikkasäännös, joka ei perustu tuotevastuudirektiiviin, vaan jonka esikuva on KSL:ssa. TVastuuL:iin perustuva kanne voidaan sanotun säännöksen nojalla nostaa myös kantajan kotipaikan tuomioistuimessa. Sen paikkakunnan yleinen alioikeus, jonka tuomiopiirissä kantajalla eli vahingonkärsijällä tai hänen seuraajallaan on kotipaikka, on toimivaltainen tuomioistuin TVastuuL:iin perustuvassa asiassa.

Säännös koskee sanamuoton mukaan vain TVastuuL:iin perustuvaa kannetta. Muodollisesti sen nojalla ei voida nostaa kannetta kantajan alioikeudessa tuotevastuuutussa, jota ajetaan pelkästään esimerkiksi VahKorvL:n perusteella. Koska KSL 12 luvun 1d.2 §:n mukaan kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisessä riita-asiassa kuluttaja voi nostaa kanteen myös sen paikkakunnan yleisessä alioikeudessa, jonka tuomiopiirissä hänellä on asuinpaikkansa, muuhun kuin TVastuuL:iin perustuva tuotevastuukanne voidaan kuitenkin usein sanotun säännöksen nojalla ajaa kantajan tuomioistuimessa. Säännös koskee myös muita kuin KSL:n nojalla ratkaistavia kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisiä riitoja. Jos tuotevastuuvaatimuksen esittää muu kuin KSL 1 luvun 4 §:ssä tarkoittama kuluttaja, KSL 12 luvun 1d.2 §:n oikeuspaikkasäännöstä ei kuitenkaan voida soveltaa. Jos tuotevastuuutapaus esimerkiksi on muun kuin kulutushöydykkeen aiheuttama, tilanne jää säännöksen ulkopuolelle.¹³

TVastuuL 12 §:ään perustuva toimivalta on *vaihtoehtoinen*, mikä on lakitekstissä ilmaistu sanalla ”myös”. Kantaja voi siis valita, nosatako hän kanteen omassa alioikeudessaan TVastuuL 12 §:n mukaisesti vai ajaako hän mieluummin kannetta OK:n mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa¹⁴ eli yleensä vastaajan kotipaikan alioikeudessa.

Tuotevastuuasioissa on useimmiten kysymys kahden sellaisen osapuolen välisestä riidasta, jotka eivät ole sopimussuhteessa keskenään. TVastuuL:n mukaan vastuun pääsääntöisesti kantava valmistaja ei yleensä ole tuotteen vahingonkärsijälle myynyt elinkeinonharjoittaja.

¹³ Ks. myös HE 360/1992 s. 129.

¹⁴ HE 119/1989 s. 53.

Kysymys TVastuuL 12 §:n mahdollisesta *pakottavuudesta* ei tämän vuoksi kovin usein tule ajankohtaiseksi. Niissä tapauksissa, joissa vallitsee sellainen sopimussuhde vahingonkärsijän ja vastuusubjektiin välillä, että sopimusehdolla voisi olla merkitystä, voidaan joutua ratkaisemaan, onko mahdollista sopimuksin rajoittaa vahingonkärsijän oikeutta TVastuuL:iin perustuvan kanteen nostamiseen hänen oman kotipaikkansa tuomioistuimessa. TVastuuL 12 §:n systemaattisten yhteyksien ja tavoitteiden vuoksi olisi suositeltavaa pitää pykälää siten pakottavana, ettei sen luoman oikeuden poistaminen sopimuksin olisi mahdollista. Ratkaisu on epävarma, koska tahdonvaltaisuudenkin puolesta voidaan esittää hyviä argumentteja.

Pakottavuuden puolesta voidaan ensinnäkin viitata siihen, että TVastuuL 12 §:n esikuvana ollutta KSL:n oikeuspaikkasäännöstä on pidetty pakottavana.¹⁵ Säännöksen kuluttajansuojelullinen tavoite jäisi toteutumatta, jos sen soveltaminen sopimuksella estettäisiin. Pykälän pakottavuus voitaisiin muodollisesti perustaa TVastuuL 10 §:ään, jonka mukaan vahinkoa kärsineen oikeutta sanotun lain mukaiseen korvaukseen rajoittava sopimusehdo on mitätön. Säännöksen sanamuoto ja sijoittelu laissa vähentävät kuitenkin tämän argumentin painoarvoa.

Pakottavuutta vastaan puhuvat alueellista toimivaltaa koskevien säännösten yleinen tahdonvaltaisuus¹⁶ sekä TVastuuL 12 §:n perustelut, joissa – tosin hyvin lyhyesti – todetaan, että ”sopimuksia tuomioistuinten toimivallasta tuotevastuu koskevissa asioissa on arvioitava kuluttajansuojalain 4 luvun perusteella”.¹⁷ Perusteluissa lähdetään siis siitä, että TVastuuL 12 §:n mukaista oikeutta rajoittava ehto olisi periaatteessa sitova, joskin sitä saatettaisiin kohtuuttomuuden perusteella sovitella. Samassa yhteydessä mainitaan sopimukset, joiden mukaan riita olisi ratkaistava ulkomaisessa tuomioistuimessa tai välismiesten toimesta, esimerkkinä tilanteista, joissa sovittelu olisi erityisen tarpeellista.

¹⁵ Ks. erityisesti argumentaatiota oikeustapauksessa MT 1981:5.

¹⁶ Ks. esim. Lappalainen 1995 s. 203.

¹⁷ HE 119/1989 s. 53.

Edellä on ollut puhe oikeuspaikan valitsemisesta tilanteessa, jossa suomalainen tuomioistuin on toimivaltainen käsitlemään asiaa. On toinen kysymys, milloin suomalaisella tuomioistuimella ylipäänsä on toimivalta käsittellä kansainvälistä asialla. EY:n jäsenvaltioiden kesken tuomioistuinten *kansainvälinen toimivalta* siviili- ja kauppa-oikeuden alalla määräytyy tuomioistuinten toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppa-oikeuden alalla annetun asetuksen (44/2001) perusteella.¹⁸ Tuotevastuuasioissa kysymys kansainvälistä toimivallasta on erityisen tärkeä juuri EY: ja Euroopan talousalueen sisäisissä, eri jäsenvaltioissa olevien osapuolten välisissä riidoissa. Kun tuotevastuudirektiivin mukaan periaatteessa aina tulisi löytyä mahdollinen vastuusubjekti Euroopan talousalueen piirissä, eurooppalaiset vahingonkärsijät harvemmin joutuvat nostamaan korvauskanteita Euroopan talousalueen ulkopuolella, ellei jostakin muusta syystä, esimerkiksi amerikkalaisen tuomioistuinten omaksuman vahingonkärsijämönteisen korvauskäytännön vuoksi, haluta nostaa kannetta muualla.

Tuomioistuinten kansainvälistä toimivaltaa tuotevastuuasioissa on käsitelty aiemmin jaksossa 2.5.2.

7.4 Vanhentuminen

7.4.1 Yleistä

Vahingonkorvausoikeudelliseen erityislainsäädäntöön sisältyy usein säännöksiä saatavan vanhentumisesta erityisen, normaalialla lyhyemän vanhentumisajan kuluttua.¹⁹ Taustalla on toisaalta pyrkimys asioiden mahdollisimman joutuisaan selvittämiseen sekä toisaalta

¹⁸ Tanskан osalta on kuitenkin vielä voimassa vanha, vuoden 1968 Brysselin yleissopimus tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden täytäntöönpanosta yksityisoikeuden alalla. ETA-valtioiden Islannin ja Norjan osalta taas on voimassa vuoden 1988 Luganon yleissopimus tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden täytäntöönpanosta yksityisoikeuden alalla.

¹⁹ Ks. yleisestä vanhentumisesta ja erityisestä vanhentumisesta esim. Aurejärvi – Hemmo 1998 s. 206 ss.

vastuun aiheuttamien kustannusten, erityisesti vakuutuskustannusten rajoittamiseen. Myös TVastuuL:n perusteluissa viitataan näihin seikkoihin, kun perustellaan tarvetta ottaa lakiin erityinen vanhentumissäännös.²⁰ TVastuuL:n vanhentumissäännöksen ja sen sisällön ensisijainen peruste on kuitenkin tuotevastuudirektiivi. TVastuuL:n vanhentumista koskeva 9 §:n säännös on, vuonna 1993 tehdyn pienehkön korjauksen jälkeen, sopusoinnussa tuotevastuudirektiivin vastaavien määräysten kanssa.²¹

TVastuuL:n 9 §:ssä on asetettu kaksi määräaikaa TVastuuL:iin perustuvan kanteen nostamiselle. Lyhyempi, pykälän 1 momentissa ilmenevä kolmen vuoden kanneaika on liitetty vahinkoa, puutteellista turvallisuutta ja korvausvelvollista koskevan tiedon saantiin. Korvauskanne on tämän mukaisesti nostettava kolmen vuoden kuluessa siitä, kun korvausta vaativa sai tiedon tai hänen olisi pitänyt saada tieto vahingon ilmenemisestä, tuotteen puutteellisesta turvallisuudesta ja korvausvelvollisesta. Pitempi, pykälän 2 momentissa oleva kymmenen vuoden määräaika on puolestaan liitetty vahingon aiheuttaneen tuotteen liikkeelle laskemiseen. Korvauskanne on pantava vireille viimeistään kymmenen vuoden kuluessa siitä, kun korvausvelvollinen laski tuotteen liikkeelle.

Sanotut kaksi vanhentumissäännöstä ovat *kumulatiiviset*. Jomankumman kanneajan kuluminen umpeen johtaa saatavan vanhentumiseen. Jos esimerkiksi vahingonkärsijä saa tiedon vahingosta vasta yhdeksän vuotta tuotteen liikkeelle laskemisen jälkeen, hänellä on vain vuosi aikaa kanteen nostamiseen. TVastuuL 9.1 §:n kolmen vuoden kanneajalla ei enää tässä tapauksessa ole merkitystä.

Kahden erityisvanhentumaisjan alkuperät liittyvät eri osapuolten toimintaan.²² Kolmen vuoden kanneaika alkaa vahingonkärsijän tiedonsaannista, kun taas kymmenen vuoden aika alkaa kulua, kun vahingosta vastuussa oleva laski tuotteen liikkeelle. Tästä huolimatta

todistustaakka molempien sääntöjen osalta on vastaajalla.²³ Yleisten siviliprosessuaalien todistustaakkasäännösten mukaan sen, joka vehtoo saatavan vanhentumiseen, on myös näytettävä vanhentumisen tapahtuneen.

TVastuuL 9 §:n mukainen erityisvanhentuminen koskee vain TVastuuL:n mukaista vastuuta. TVastuuL 11 §:n mukaan laki ei rajoita vahinkoa kärsineen oikeutta korvaukseen esimerkiksi sopimuksen tai VahKorvL:n perusteella. Vaikka TVastuuL:n mukainen vastuu olisi vanhentunut, vahingonkärsijä saattaa siten edelleen nostaa korvauskanteen yleisen vahingonkorvausoikeudellisen *tuottamus-säännön* nojalla. VahKorvL:n mukainen vaade vanhentuu nimittäin säännönmukaisesti TVastuuL:iin perustuvalta vaadelta myöhemmin. VahKorvL 7 luvun 2 §:n mukaan korvausta on yleensä vaadittava kymmenen vuoden kuluessa vahingon tapahtumisesta.

TVastuuL:n samoin kuin tuotevastuudirektiivin vanhentumissäännökset koskevat vain vahingonkärsijän oikeutta korvaukseen. Sen sijaan ne *eivät* vaikuta eri *vastuusubjekti*en *keskinäisiin suhteisiin*.²⁴ Mahdolliset takautumissaatavat, esimerkiksi vastuuseen joutuneen tavaramerkinhaltijan saatava tuotteen todelliselta valmistajalta, ovat yleensä vain yleisen vanhentumissäännöön alaisia. Vaikka valmistajan vastuuvelka suhteessa vahingonkärsijään olisikin vanhentunut tuotevastuudirektiiviin perustuvan lainsäädännön perusteella, valmistaja saattaa tästä huolimatta joutua takautumisvastuuseen tavaramerkinhaltijaa kohtaan.

Eräissä tapauksissa TVastuuL:n vanhentumissäännökset tullevat sovellettaviksi myös takautumissaatavaan. Jos tuotteen myyjä joutuu maksamaan korvausta sellaiseen omaisuuteen kohdistuneesta tuotevahingosta, jolla on välitön käyttöyhteys myytyyn tuotteeseen, vahingonkärsijän TVastuuL:iin perustuva oikeus siirtyy KSL 5 luvun 21.2 §:n nimenomaisen säännöksen nojalla myyjälle. Myyjään kohdistunevat tällöin myös TVastuuL:ssa ilmaistut oikeuden rajoitukset, kuten esimerkiksi saatavan vanhentuminen. Vastaava KSL 8 luvun 21.2 §:ssä

²⁰ Ks. HE 119/1989 s. 33.

²¹ Ks. kolmen vuoden vanhentumisen osalta tuotevastuudirektiivin 10 artikla ja kymmenen vuoden vanhentumisen osalta sen 11 artikla.

²² Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 75 käyttää käsitteitä "victim orientated" ja "defendant orientated".

²³ Näin on myös tuotevastuudirektiiviä tulkittu, ks. Taschner – Frietsch 1990 s. 419, 429.

²⁴ Ks. esim. Saksan laista Taschner – Frietsch 1990 s. 414.

oleva, vahingonkärsijän saatavan siirtymistä tarkoittava säennös koskee palveluksen suorittamisessa käytetyn materiaalin aiheuttamia tuote-vahinkoja.

7.4.2 Kolmivuotisvanhentuminen

TVastuuL 9.1 §:n mukaan korvauskanne on nostettava kolmen vuoden kuluessa siitä, kun korvausta vaativa sai tiedon tai hänen olisi pitänyt saada tieto vahingon ilmenemisestä, tuotteen puutteellisesta turvallisuudesta ja korvausvelvollisesta.

Ensinnäkin edellytetään, että *korvausta vaativa* on saanut tämän tiedon. Useimmiten on kysymys vahingonkärsijän omasta tietoisuudesta. Joissakin tapauksissa kuitenkin muun henkilön tietoisuus saattaa olla ratkaiseva. Alaikäisen kärsittyä vahingon vanhentumisaika alkaa kulua hänen edunvalvojansa saattua mainitun tiedon. Jos tuote-vahinko on johtanut vahingonkärsijän kuolemaan, vanhentumisajan kuluminen käynnistyy jokaisen elatusavun menetyksestä VahKorvL 5 luvun 4 §:n nojalla korvausta vaativan henkilön osalta erikseen, tällaisen henkilön tai hänen edunvalvojansa saattua tässä edellytetyn tiedon.

TVastuuL:n muutoksen yhteydessä korvausta vaativalla olevaan tietoon rinnastettiin tuotevastuudirektiivin mukaisesti tieto, jonka korvausta vaativan *olisi pitänyt* saada. Kun TVastuuL:ssa on kysymys henkilövahingon tai kuluttajan kärsimän omaisuusvahingon korvaamisesta, on selvää, ettei ”*olisi pitänyt*” -tiedon ottaminen lakiin voi merkitä varsinaisen selonottovelvollisuuden asettamista vahingonkärsijälle kaikista laissa mainituista seikoista. Jos henkilö on kärsinyt vahingon, joka selvästi johtuu tuotteesta olevasta puutteesta, voidaan mahdollisesti joissakin tilanteissa edellyttää, että vahingonkärsijä kyselee, kuka tuotteen on valmistanut. Käytännössä ”*olisi pitänyt*” -tiedon rinnastaminen varsinaiseen tietoon kuitenkin lähiinä merkinnee vanhentumiseen vetoavan vahingonkärsijän tietoisuutta koskevan todistustaakan jonkinasteista lieventämistä.

TVastuuL 9.1 §:ssä mainitaan relevantteina tietoina tiedot *vahingon ilmenemisestä, tuotteen puutteellisesta turvallisuudesta ja korvausvelvollisesta*. Nämä edellytykset ovat kumulatiivisia. Vasta silloin kun

korvausta vaativalla on riittävä tieto kaikista kolmesta seikasta, vanhentumisaika alkaa kulua. Kielteisen fyysisen muutoksen (vahingon) havaiteinen vahingonkärsijän henkilössä tai omaisuudessa ei riitä, vaan korvausta vaativan on myös tiedettävä, että ”*tietyt tuote on aiheuttanut tai voinut aiheuttaa vahingon*”²⁵ ja että vahinko on voinut johtua tuon tuotteen puutteellisesta turvallisuudesta. Edelleen hänen on tullut saada tieto potentiaalisesta korvausvelvollisesta eli siitä, kuka tuotteen maahantuojana tai valmistajana tai mahdollisesti muulla perusteella vastaa vahingosta. Tämä merkitsee sitä, että vanhentumisaika voi alkaa kulua eri ajankohtina eri vastuusubjektienvaletta. Jos tuotteen myyjä on heti tiedossa mutta valmistaja selviää vasta myöhemmin, kanneaika myyjää kohtaan on jo kulumassa silloin, kun se valmistajaa kohtaan vasta alkaa kulua.

Erityisvanhentuminen voi siten mahdollisesti johtaa siihen, että myyjä tai muu TVastuuL 6 §:n nojalla vastuussa oleva jää vastuuseen vahingosta.²⁷ Jos nimittäin valmistaja tai maahantuaja on ollut kauemmin korvausta vaativan (esimerkiksi muun kuin tuotteen ostaneen vahingonkärsijän) tiedossa kuin myyjä, ja korvausvaade on tämän vuoksi vanhentunut suhteessa valmistajaan/maahantuajaan, muttei myyjään, myyjä ei voi TVastuuL 6 §:n mukaisesti osoittaa vahingonkärsijää vaatimaan korvausta ainakaan valmistajalta/maahantuajalta ja saattaa näin ollen itse jäädä vastuuseen. Jos hän voi osoittaa vahingonkärsijän vaatimaan korvausta vielä vastuussa olevalta edellisessä myyntiportaassa toimivalta elinkeinonharjoittajalta, tämä jää sanotulla tavalla vastuuseen.

Toisena esimerkinä kanneajan vastaajasidonnaudesta voidaan mainita lopputuotteen ja osatuotteen valmistajien vastuiden eriaikainen vanhentuminen. Korvausta vaativa, jonka saatava lopputuotteen valmistaja vastaan on vanhentunut, saattaa vasta myöhemmin saada tietoonsa, että lopputuotteen puutteellinen turvallisuus johtui osa-

²⁵ HE 119/1989 s. 52.

²⁶ HE 119/1989 s. 52.

²⁷ Näin kymmenvuotisvanhentumisen osalta HE 119/1989 s. 52. Tekstissä esitetty tulkinta on TVastuuL 6 §:n vuoden 1993 muutoksen jälkeen – lainsäätäjän mahdollisesti sitä tarkoittamatta – tullut epävaraksi, ks. tästä 5 luvun alaviitteesä 36 esitettyä.

tuotteen puutteellisesta turvallisuudesta, jolloin kannemahdollisuus on vielä olemassa osatuotteen valmistajaa kohtaan.²⁸

Edellä on puhuttu *mahdollista* korvausvelvollisista. Ei voida edellyttää, että korvausta vaativalla on ollut varmuus korvausvaatimuksesta juridisesta oikeellisuudesta.²⁹ Vanhentumisen kulumisen edellytyksenä ei myöskään ole tarkka tieto vahingon määristä.³⁰

7.4.3 Kymmenvuotisvanhentuminen

TVastuuL 9.2 §:n mukaan korvauskanne on pantava vireille viimeistään kymmenen vuoden kuluessa siitä, kun lain 5 tai 6 §:ssä tarkoitettu korvausvelvollinen laski vahingon aiheuttaneen tuotteen liikkeelle. Tämä vanhentumisaika on absoluuttinen eikä siihen vaikuta korvausta vaativan tietoisuus vahingosta. Jos vahinko tapahtuu vasta kymmenvuotiskauden päättyttyä, TVastuuL:n perusteella ei voida vaatia korvausta vahingosta. Sääntö voi joissakin tapauksissa, esimerkiksi jos tuotteen puutteellinen turvallisuus aiheuttaa hitaasti kehittyvän syövän tai muita vasta pitkän ajan kuluttua ilmeneviä sairauksia, johtaa vahingonkärsijän kannalta kohtuuttomaan lopputulokseen.³¹

Liikkeelle laskemisella tarkoitetaan TVastuuL 9.2 §:ää tulkittaessa samaa kuin muualla TVastuuL:ssa. Termin merkityssäältöä on selvitetty aikaisemmin, jaksossa 5.2. On kysymys juuri sen tuotekappaleen liikkeelle laskemisesta, joka on aiheuttanut vahingon, eikä esimerkiksi tietyn tuote-erän myynnin aloittamisesta.³² Jos vahinko on

²⁸ Ks. Taschner – Frietsch 1990 s. 413.

²⁹ Nämä myös Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 74.

³⁰ Ks. myös Taschner – Frietsch 1990 s. 418.

³¹ Säännöksen kriitikstä ks. esim. Howells – Wilhelmsson 1997 s. 44. Komission tilaamassa tuotevastuudirektiivä koskevassa raportissa mainitaan kuluttajahon kriitikki, mutta todetaan, ettei ole tietoa käytännön ongelmatapauksista, ks. European Commission Study 2003 s. 52. Nämä myös komission kertomus, KOM(2000) 893 lopull. s. 21 s.

³² Tämän vuoksi lain esitöissä kehotetaankin valmistajia ja maahantuojia mahdoluksien mukaan kirjaamaan ja säilyttämään tuotteiden (esimerkiksi valmis-tusnumeroihin liittyvät) liikkeellalaskutiedot, ks. HE 119/1989 s. 33.

aiheutunut samojen tuotteiden pitkäaikaisesta käyttämisestä – esimerkiksi tuotteessa oleva kemiallinen yhdiste on toistuvassa käytössä aiheuttanut syövän – kanneajan kuluminen lasketaan viimeisen vähinkoon vaikuttaneen tuotekappaleen liikkeelle laskemisesta.³³

Kymmenvuotisvanhentumisella näin ollen yleensä ei ole merkitystä tapauksissa, joissa tuotteen käyttö, esimerkiksi tupakointi, on jatkunut vahingon ilmenemiseen saakka.

Myös TVastuuL 9.2 §:ssä oleva vanhentumisaika alkaa kulua *erikseen* jokaisen vastuusubjektin osalta. Valmistajaan nähden kanneaiaka lasketaan siitä, kun tämä laski tuotteen liikkeelle, osatuotteen valmistajaan nähden vastaavasti siitä, kun tämä laski tekemänsä osatuotteen liikkeelle esimerkiksi lähettemällä sen lopputootteen valmistajalle. Maahantuojan ja myyjän vastuu vanhentuu taas myöhemmin kuin valmistajan, heidän kulloisenkin liikkeellelaskuajankohdansa perusteella. Tässäkin yhteydessä vanhentumissäännöksestä voi siten mahdolistesti³⁴ seurata, että myyjä tai muu TVastuuL 6 §:n nojalla vastuussa oleva jää vastuuseen vahingosta, jos valmistajan/edellisen myyntiportaan korvausvelvollisuus on jo vanhentunut, kun käännytään myyjän puoleen, koska myyjä tai muu vastaava vastuusubjekti ei silloin voi välträä vastuutaan antamalla sanotun pykälän mukaista informaatiota vahingosta vastuussa olevasta tahosta.³⁵

Väärinkäsitysten välträmiseksi on lopuksi syytä todeta, että TVastuuL 9.2 §:ssä oleva määräaika on *vanhentumisaika*. Se osoittaa vain enimmäisajan, jonka puitteissa elinkeinonharjoittaja voi joutua vastuuseen tuotteensa aiheuttamasta vahingosta. Se ei merkitse, että kaikkien tuotteiden olisi pysytävä turvallisina kymmenen vuotta. Kysymystä siitä, kuinka kauan tuotteen on oltava turvallinen, on arvioitava TVastuuL 3 §:n pääsäännön perusteella eli sen perusteella, mitä tuotteelta on tältä osin aihetta odottaa.

³³ HE 119/1989 s. 52.

³⁴ TVastuuL:n muutoksen aiheuttamasta tulkinnan epävarmuudesta ks. yllä tämän luvun alaviite 27 sekä 5 luvun alaviite 36.

³⁵ Nämä myös HE 119/1989 s. 52.

7.4.4 Vanhentumisen katkaiseminen

TVastuuL 9 §:n mukaan *korvauskanne* on nostettava pykälässä säädettyjen määräaikojen puitteissa. Kuten useimmat muut erityisvastaanotusta koskevat säännökset, pykälä edellyttää siis kanteen nostamista, jotta vanhentumisajan kuluminen saataisiin katkaistuksi. Pelkkä vaatimuksen esittäminen ei ole riittävä katkaisemistoimi.

Kanteen nostamiseen rinnastunevat eräät muut oikeudelliset perintäavat, kuten välimiesmenettelyn vireilletulo ja konkurssivalvonta.³⁶ Sen sijaan on epävarmaa, riittääkö myös tuotevastuuasian viemantila.³⁷ Reaaliset syyt puoltavat katkaisemisvaikutuksen syntymistä: lautakunta on vahingonkärsijälle tärkeä oikeusturvaelin, jonka käyttöä ei tulisi vaikeuttaa, eikä vastuusubjektille olennainen täsmällisyys ja varmuus vanhentumissäännösten soveltamisessa vaarannatkatkaisemisvaikutuksen johdosta. Kun kuitenkin myös päinvastainen kanta on mahdollinen, kuluttajavalituslautakunnan ratkaisujen suositusluonteenvuoksi, vahingonkärsijän kannalta on varmempaa suhtaudua vanhentumassa olevaan tuotevastuuvaade suoraan tuomioviidä kohta vanhentumassa olevaan tuotevastuuvaade suoraan tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Kun vanhentumisen katkaisee vain virallisuonteinen katkaisutoimi, saatava voi vanhentua myös vaikka vahingonkärsijän ja vastuusubjektiin välillä parhaillaan käydään neuvotteluja korvausvelvollisuudesta. Tältä osin TVastuuL eroaa esimerkiksi Saksan vastaavasta laista, jonka mukaan käynnissä olevat neuvottelut estävät vanhentulasta, ja se on mukaan käynnissä olevat neuvottelut estävät vanhentumisen.³⁸

Vanhentuminen katkaistaan *erikseen* suhteessa jokaiseen mahdolliseen vastuusubjektiin.³⁹ Vahingonkärsijä ei voi esimerkiksi osatuotteen valmistajaan kohtaan vedota siihen, että lopputuotteen valmistaja on oikea-aikaisesti haastettu vastaamaan tuotevastuukorvausta koskevassa asiassa.

³⁶ Ks. lähemmin Aurejärvi – Hemmo 1998 s. 218.

³⁷ Ks. myös vastaavasta ongelmasta korkolain tulkinnassa Wilhelmsson – Sevón 1984 s. 122 s., 142.

³⁸ Produkthaftungsgesetz § 12.2.

³⁹ HE 119/1989 s. 52.

7.4.5 Vanhentumisen oikeusvaikutukset

Vanhentumisen johdosta saamista ei voida enää oikeudenkäyntiteitse toteuttaa. TVastuuL:n mukaista vastuusubjektiä ei voida oikeudellisesti pakottaa maksamaan korvausta. Korvausvelka säilyy kuitenkin ns. ”vajanaisvelvoitteena”, minkä johdosta esimerkiksi vastuusubjektiin suoritusta oikeudellisesti ei pidetä lahjana.⁴⁰

Tämä koskee TVastuuL:n molempia vanhentumisaikoja, kun niiden sanamuoto ei anna aihetta muuhun. Tuotevastuudirektiivissä on tosin mahdollisesti oletettu, että saatava kymmenen vuoden vanhentumisajan kuluttua lakkaisi kokonaan olemasta.⁴¹

Jotta vanhentuminen voitaisiin oikeudenkäynnissä ottaa huomioon, vastaajan on *vedottava* siihen. Erityisvanhentumista koskevia säännöksiä on tosin usein pidetty viran puolesta sovellettavina.⁴² Kun tätä ei kuitenkaan voida pitää poikkeuksellisena sääntönä⁴³ ja kun TVastuuL:n esitöissä on selvä vetoamista edellyttävä tulkintaohje,⁴⁴ voidaan TVastuuL 9 §:n molempien momenttien⁴⁵ osalta lähteä siitä, että tuomioistuimen on sovellettava niitä vain, jos niihin on vedottu.

⁴⁰ Ks. lähemmin Aurejärvi – Hemmo 1998 s. 222.

⁴¹ Tuotevastuudirektiivin 11 artiklan englanninkielisessä versiossa käytetään sanontaa ”the rights ... shall be extinguished” (suomenkielisessä versiossa todetaan vain, että ”oikeudet vanhentuvat”), kun sen sijaan kolmivuotisvanhentumista koskevassa 10 artiklassa käytetään yleistä vanhentumiseen viittaavaa käsitettä ”limitation period” (suom. ”vanhentumisaika”).

⁴² Ks. esim. Halila – Ylöstalo 1980 s. 102 s.

⁴³ Ks. Aurejärvi – Hemmo 1998 s. 222, joiden mukaan asiaa ”ei voida ratkaista yleisesti”.

⁴⁴ HE 119/1989 s. 52: ”Pykälässä ei edellytetäsi, että tuomioistuin ottaisi vanhentuminen huomioon viran puolesta. Näin ollen ei olisi estettä tuomitella korvausta tuotevahingosta, jos se, jolta korvausta vaaditaan, ei vetaa vanhentumiseen.”

⁴⁵ Tuotevastuudirektiivin kymmenvuotisvanhentumista on tosin tulkittu säännöksi, joka on otettava huomioon viran puolesta, ks. Saksan direktiiviin perustuvasta säännöksestä Taschner – Frietsch 1990 s. 423.

8 luku.

Suojautuminen tuotevastuuvaateilta

8.1 Riskienhallinta ja tuotekehittely

Tuotevastuu on osa vaarallisiin tuotteisiin kohdistuvaa oikeudellista suoja- ja järjestelmää. Tähän järjestelmään kuuluu toisaalta *preventiivinen* (ennaltaehkäisevä) ja toisaalta *reparatiivinen* (korjaava) puoli.¹ TVastuuL, joka sisältää tuotevahinkojen korvausjärjestelmän säätelyn, on keskeinen vaarallisiin tuotteisiin kohdistuvan reparatiivisen suojan säädöstä, joskin säätelyllä tavoitellaan myös preventiivistä vaikutusta, joka ilmenisi elinkeinonharjoittajien entistä suurempana panostuksena tuotteiden turvallisuuteen.² Tuotevastuuun säätelystä ei kuitenkaan ole saatavissa konkreettista johtoa tuoteturvallisuuden kehittämiseksi.

Vaarallisia tuotteita koskeva preventiivinen säätely kohdistuu konkreettisiin tuoteturvallisuuskysymyksiin. Tällainen säätely voi kohdistua tuotteen valmistukseen ja jakelun eri vaiheisiin kuten tuotantoon (suunnittelun ja valmistukseen), tarjontaan ja käyttöön.³ Tuoteturvallisuutta koskeva yleinen säätely on toteutettu KulutusTurvL:lla; erityissäädöistöistä keskeisimpia ovat ElintarvL ja LääkeL.

¹ Esimerkiksi KulutusTurvL 36 §:ään ja ElintarvL 39 §:ään sisältyvien rangais-tussäädösten voitaisiin sanoa edustavan suojan repressiivistä (rankaisevaa) puolta.

² HE 119/1989 s. 16.

³ Esim. af Schultén 1984 s. 323.

Edellä mainituissa säännöstöissä korostuu kuluttajaoikeudellinen näkökulma muun muassa siten, että sääntely koskee pääasiassa yksityiseen kulutukseen käytettäviä tuotteita. Tuoteturvallisuutta koskevia normeja on kuitenkin myös lähinnä muihin tarkoituksiin liittyvässä lainsäädännössä, jonka kohdetta voidaan kokoavasti luonnehtia tuotevalvonnaksi.⁴ Tähän kuuluvia lakeja ovat mm. kemikaalilaki (744/1989), rehulaki (396/1998) ja lannoitelaki (232/1993).

Vaarallisten tuotteiden preventiiviseen sääntelyyn liittyy osaksi myös tuotteiden *markkinoinnin* kuluttajaoikeudellinen sääntely (KSL 2 luku). Markkinointia, jossa ei anneta mm. kuluttajien terveyden kannalta tarpeellisia tietoja, on KSL 2:1.2:n mukaan aina pidettävä sopimattomana. Säännöksen nojalla voidaan antaa ehdollinen kielto, jonka mukaan elinkeinonharjoittaja ei saa markkinoida kyseistä tuotetta, ellei markkinoinnissa anneta riittäviä tietoja varasta.⁵

Yritystoiminnassa tuotevastuuuta voidaan tarkastella mm. *riskinä*, joka otetaan huomioon budjetoinnissa ja johon voidaan varautua myös muilla tavoin. Liiketaloudellisen *riskienhallinnan* näkökulmasta tuotevastuu merkitsee mahdollisina kuluina ilmenevää riskiä, jota pyritään käsitteleämään yrityksen toiminnan kannalta mielekkäimmin eli yleensä minimoimalla mahdolliset kulut.

*Laurilan*⁶ mukaan riskienhallinta merkitsee suunnittelun-, organisointi-, johtamis- ja kontrolliprosessia, joka kohdistuu yrityksen henkilöstöön, omaisuuteen ja toimintaan ja jonka tarkoituksesta on minimoida riskeiden toteutumisvaikutukset yritykselle kokonaistaloudellisesti mahdollisimman edullisesti.

Riskienhallinnan lähtökohtana on (1) riskien *tunnistaminen*, johon kuuluu tuotevastuu silmällä pitäen muun muassa yritykseen kohdistetujen tuotevastuuvaatimusten esiintymistodennäköisyyden ja maksettaviksi tulevien korvausten suuruusluokan arvointi.⁷ Tunnistamisen lisäksi riskienhallintaprosessiin kuuluvat (2) riskien *arvioaminen*, (3) riskien *käsitteleminen* ja (4) *seuranta*.⁸

⁴ Wilhelmsson 1989 s. 331.

⁵ Ks. m.t.s. 329 s.

⁶ Laurila 1981 s. 29.

⁷ Ks. tuotevastuuriskin suuruuden odotusarvosta Väntsi 1991 s. 74. Ks. myös Keskitalo 2002 s. 252, jossa esitetään myös vastuuriskien arvointiin soveltuivia yleisiä lähtökohtia.

⁸ Riskienhallinnasta yleiseltä kannalta ks. myös Berg 1994 s. 26 ss., Erola – Louto

Tuotevastuuriskin suuruuden odotusarvoon vaikuttavat muun muassa tuotelaji, markkinat, joille tuoteet lasketaan, asiakasryhmät ja jake-lutiet.⁹ Eri tuotelajeihin liittyvät vahinkoriskit ovat luonnollisesti erisuuret, ja esimerkiksi kulutustavaroiden aiheuttamat riskit poikkeavat elinkeinotoiminnassa käytettävien tavaroiden riskeistä. Tuotantotavasta johtuva riskitekijä on massatuotantoon liittyvä sarjavahinkojen mahdollisuus ja liikkeellelaskettujen tuotteiden jäljittämisen vaikeus esimerkiksi käyttöohjeiden ja varoitusten täydentämistä varten. Markkinakohtaisia riskitekijöitä taas voi aiheutua muun muassa jonkin maan poikkeuksellisen ankarasta tuotevastuu-järjestelmästä. Tuotteiden jakeluteitä koskevien sopimusjärjestelyjen kuten vastuunrajoitus- ja vastuunsiirtolausekkeiden mukaan määräytyy muun muassa se, voidaanko toteutunut tuotevastuu siirtää jonkin toisen tahan kannettavaksi.

Tuotevastuu- kuten muidenkin riskien *käsitteily* voidaan järjestää erilaisten suuntaa-antavien toimintastrategioiden mukaisesti. Näitä ovat lähinnä riskien poistaminen tai rajoittaminen sekä niiden siirtäminen ja (tiedostettu) pitäminen omalla vastuulla.¹⁰ Menettelytapoina tulevat kysymykseen muun muassa entistä turvallisempien tuotteiden valmistaminen (tuotekehittely, laaduntarkkailu), totuudenmukainen mainonta, tuotetta koskeva informaatio (käyttöohjeet, varoitukset), viallisten tuotteiden ns. *takaisinveto* markkinoilta (recall), riskin tai sen osan siirtäminen sopimuslausekkein jakelutien muulle portaalalle, riskitoiminnan siirtäminen tytäryhtiölle, tuotevastuuun vakuuttaminen ja ensisijaisia vastuuvelvollisia koskevan informaation säilyttäminen TVastuuL 6 §:ssä tarkoiteten ilmoitusvelvollisuuden täyttämiseksi.

Riskienhallinnassa valinta vaihtoehtoisten strategioiden ja menettelytapojen välillä tehdään liiketaloudellisin perustein. Niinpä esimerkiksi tuoteturvallisuuden parantamisen vaikutusta kustannuksiin ja mah-

2000 s. 1 ss. ja 354 ss., Suominen 2000 s. 26 ss., Nygren 2002 s. 216 ss. sekä Lintumaa 2002. Ks. myös Keskitalo 2002 s. 242 s., jossa keskitytään erityisesti sopimukselliseen riskienhallintaan. Tähän palataan jäljempänä (jakso 8.3).

⁹ Lindmark 1988 s. 28 ss. ja 32 ss.

¹⁰ Riskienhallintaa tuotevastuuun alueella koskeva esitys perustuu pääasiassa Lindmarkin (1988 s. 25 ss.) ja Väntsin (1991 s. 74 ss.) esittämiin näkökohtiin. Ks. myös Pulkkinen 1985 s. 144 ss. ja Nygren 2002 s. 226 ss.

dollisesti tuotteen markkinoitavuuteen joudutaan vertaamaan vakuutusmaksuihin tai mahdollisesti maksettavaksi tuleviin tuotevastuuukorvauksiin. Vertailussa on otettava huomioon toisaalta niin sanotun tuomioistuinlynnyksen korkeus, joka myös tuotevastuuun alueella vähentää toteutettavien vaatimusten määrää, esimerkiksi jos vahinko on pieni tai tapaus on vahingonkärsijälle arkaluonteinen. Toisaalta toteutunut tuotevahinko voi aiheuttaa yritykselle korvausvastuuun lisäksi muita kuluja ja vahinkoja, jotka voivat olla maksettuja korvauksia suurempia ja joita vakuutusturva ei normaalisti kata.¹¹ Silti edullisimmaksi vaihtoehdoksi voi joskus osoittautua tuotevastuuriskin pitämisen omalla vastuulla, jolloin siihen varaudutaan vain ylläpitämällä tarvittavaa likviditeettiä. Tällä tavoin tai riskinsiiron menetelmin joudutaan yleensäkin käsittämään osaa tuotevastuuriskistä, koska kohtuullisin kustannuksin tuoteturvallisutta voidaan parantaa vain rajallisesti.

Riskienhallinnassa, erityisesti *seurannan* apuvälineenä, sovelletaan erilaisia *riskikartoituksen* menetelmiä. Näitä ovat muun muassa Yhdysvalloissa kehitetyt niin sanotut *compliance-ohjelmat*, joilla tähdätään erityisesti vastuu- ynnä muiden legalisten riskien kontrolliin. Kyseessä ei ole ainoastaan lainvastaisten menettelyjen ehkäiseminen, vaan toiminnan tehokkuuden ja laadun parantaminen.¹²

Tuoteturvallisuden parantaminen on tuotevastuuriskien hallintamenetelmistä erikoisasemassa siksi, että sen lähtökohdat ja minimiso ilmenevät pakottavasta lainsäädännöstä. KulutusTurvL (1 §) koskee *kulutustavaroida*, joita elinkeinonharjoittaja valmistaa, pitää kaupan, myy tai muutoin elinkeinotoimintansa yhteydessä luovuttaa,

¹¹ Lindmark (1988 s. 35) jakaa tuotevastusta aiheutuvat kustannukset neljälle "tasolle". Ensimmäisellä tasolla ovat maksettavat korvaukset, toisella oikeudenkäyntikulut ja esimerkiksi vahingon selvittämisenstä aiheutuvat seurannaiskulut. Kolmannella tasolla ovat vastuu toteutumisesta johtuvat häiriöt tuotannossa ja liikevaihdossa sekä mahdollinen asiakkaiden ja markkinaosuksien menetyks ja yrityskuvan heikkeneminen. Neljänneksi tason kulut, jotka tosin liittyvät enemmän riskin vähentämiseen kuin sen säilyttämiseen omalla vastuulla, aiheutuvat mm. vahinkoriskiä vähentävistä toimista sekä viallisten tuotteiden vetämisenä markkinoilta ja huollosta. Useimmat kolmannen ja neljänneksi tason kuluista jävät yleensä vakuutusturvan ulkopuolelle.

¹² Nygren (2002 s. 230 ss.) esittelee compliance-ohjelman sisältöä ja mahdollisuksia sekä muita vastaanlaisia riskien arviointimenetelmiä, joita sovelletaan myös tuotevastuuun alueella.

tuo maahan, vie maasta tai kuljettaa maan kautta, sekä *kuluttajapalveluksia*, joita tarjotaan, suoritetaan, pidetään kaupan, myydään tai muutoin luovutetaan. Kulutustavaroidilla tarkoitetaan laissa sellaisia tavaroida ja kuluttajapalveluksilla sellaisia palveluksia, jotka on tarkoitettu käytettäväksi tai joita olennaisessa määrin käytetään yksityiseen kulutukseen. KulutusTurvL ja erityislakien (kuten ElintarvL) tuoteturvallisuuksäännökset, joiden soveltamisala ulottuu kuluttajaoikeuden ulkopuolelle, osoittavat tuoteturvallisuden merkityksen lisääntymistä.

KulutusTurvL:n mukaan (ks. lain 3 §) tuote ei saa aiheuttaa vaaraa kuluttajan terveydelle eikä omaisuudelle. Elinkeinonharjoittajan sekä muun palvelun tarjoajan on olosuhteiden vaatiman huolellisuuden ja ammattitaidon edellyttämällä tavalla varmistauduttava siitä, että kulutustavarasta tai kuluttajapalveluksesta ei aiheudu vaaraa kuluttajan tai kuluttajaan rinnastettavan henkilön taikka palveluksen vaikutuspriiriin kuuluvan muun henkilön terveydelle tai omaisuudelle. Laissa edellytetään, että elinkeinonharjoittajalla ja muulla palvelun tarjoajalla on oltava riittävät ja oikeat tiedot kulutustavarasta ja kuluttajapalveluksesta sekä niihin liittyvistä riskeistä.

Terveydelle vaarallisena pidetään KulutusTurvL 6 §:n mukaan kulutustavaraa, joka rakenteessaan tai koostumuksessaan olevan vian tai puutteellisuuden taikka tavarasta annettujen totuudenvastaisten, harhaanjohtavien tai puutteellisten tietojen vuoksi voi aiheuttaa vamman, myrkytyksen, sairauden tai muun vaaran terveydelle, sekä kuluttajapalvelusta, joka suorittamistaan liittyvän vian tai puutteellisuuden tai palveluksessa käytettävän tavaran rakenteessa tai koostumuksessa olevan vian tai puutteellisuuden taikka palveluksesta annettujen totuudenvastaisten, harhaanjohtavien tai puutteellisten tietojen vuoksi voi aiheuttaa vastaan seuraukseen. Omaisuudelle vaarallisena pidetään kulutustavaraa, joka edellä mainittujen seikkojen vuoksi voi vahingoittaa toista esinettä tai muuta omaisuutta, sekä kuluttajapalvelusta, joka voi mainittujen seikkojen vuoksi vahingoittaa omaisuutta.

Jos elinkeinonharjoittaja tai muu palvelun tarjoaja saa tietoonsa tai jos hänen tulisi ammattitaitonsa perusteella hallussaan olevien tietojen perusteella pystyä päättämään, että kulutustavarasta tai kuluttajapalveluksesta aiheutuu vaaraa kuluttajan, kuluttajaan rinnastettavan henkilön tai palveluksen vaikutuspriiriin kuuluvan muun henkilön terveydelle tai omaisuudelle, hänen on ilmoittettava tästä välittömästi valvon-

taviranomaiselle (KulutusTurVL 4 §). Elinkeinonharjoittajan ja muun palvelun tarjoajan on samalla ilmoitettava, mihin toimenpiteisiin hän on jo ryhtynyt vaaran takia. Hänen on tehtävä yhteistyötä valvontaviranomaisen kanssa vaaran torjumiseksi viranomaisen sitä pyytäessä.

Elinkeinonharjoittajan ja muun palvelun tarjoajan on annettava markkinoinnissaan kuluttajille ja kuluttajiin rinnastettaville henkilöille ymmärrettävässä muodossa tarvittavat *tiedot*, jotta he pystyvät arvioimaan kulutustavaroihin ja kuluttajapalveluksiin liittyvät vaarat (KulutusTurVL 5 §).

Valvontaviranomainen voi vaatia, että elinkeinonharjoittaja tai muun palvelun tarjoaja antaa kuluttajille sopivalla tavalla tavaraan tai palvelukseen liittyvän vaaran torjumisen tai ehkäisemisen kannalta tarpeellisia käyttö- tai toimintaohjeita, varoituksia tai muuta tietoa.

Tuoteturvallisuuden perustuva tietojenovelvollisuus (ks. A kulutustavarasta annettavista tiedoista 97/1987 3–6 §) kattaa mm. tavaran valmistajan ja pakkauksen sisällön määrään, jotka on ilmoitettava pakattujen tavaroiden niin sanotussa myyntipäällyksessä, elleivät tiedot käy selvästi ilmi pakkausta avaamatta. Sekä pakatuista että muista tavaroista on annettava kuluttajan terveyden ja taloudellisen turvallisuuden kannalta tarvittavat tiedot kulutustavaran koostumuksesta, pesu-, puhdistus- ja hoito-ohjeet, käyttö- ja säilytysohjeet sekä tiedot tavaran käyttämisestä ja hävittämisestä mahdollisesti aiheutuvasta vaarasta. Tiedot on annettava tavaran myyntipäällyksessä tai säädetyn tavoin itse tavaran yhteydessä.¹³

Lainsäädännön lisäksi tuoteturvallisuusnormeja on myös eri tuoteryhmiä koskevissa *standardeissa*. Standardointi on kehittynyt voimakkaasti kansainvälisen harmonisoinnin kautta, jota on suoritettu sekä EU:n piirissä että maailmanlaajuisesti.¹⁴ Tekninen harmonisointi EU:ssa perustuu siihen, että lainsäädännössä asetetaan vain tuotteiden ”olennaiset turvavaatimukset” (essential safety requirements),

¹³ Ks. pakkauks- ja alkuperämerkinnöistä myös Väntsi 1994, jaksot 7.3.1 ja 7.3.4.

¹⁴ Kansainvälistä harmonisointia on suoritettu mm. WTO:n, OECD:n ja YK:n piirissä. Tärkein yleismallinen harmonisointielin on ISO (International Organisation for Standards). Ks. Howells 1998 s. 159 ss. Suomessa keskeinen organisaatio on Suomen Standardisoimislaitto SFS.

joiden täyttäminen antaa tuotteille vapaan liikkuvuuden EU:n alueella. Yksityiskohtaisempien tuotestandardien julkaiseminen on uskottu standardointielimille. Nämä standardit ovat vapaaehtoisia, mutta jos tuote ei vastaa niitä, valmistajalla on näytövelvollisuus olennaisen turvavaatimusten täytymisestä.¹⁵

Sekä *kansallisilla* että niin sanotulla *eurooppalaisilla standardeilla* on keskeinen asema eurooppalaisessa tuoteturvallisuutta koskevassa säätelyssä. EY:n tuoteturvallisuusdirektiivin¹⁶ mukaan (3 art.) tuotteen oletetaan olevan turvallinen kansallisissa standardeissa määritetyjen vaarojen ja vaaraluokkien osalta, jos se on sellaisten vapaaehtoisten kansallisten standardien mukainen, joilla vahvistetaan kansallisiksi standardeiksi niitä eurooppalaisia standardeja, joiden viitetiedot komissio on julkaissut Euroopan yhteisöjen virallisessa lehdessä. Myös muissa kuin edellä mainituissa olosuhteissa tuotteen yleistä turvallisuutta arvioitaessa otetaan direktiivin mukaan erityisesti huomioon eurooppalaisia standardeja vastaavat vapaaehtoiset kansalliset standardit ja siinä jäsenvaltiossa laaditut standardit, jossa tuotetta pidetään kaupan.¹⁷

Yrityksen tuoteturvallisuustoimet voivat liittyä sekä valmistukseen että jakelun eri vaiheisiin. Tärkeimmät ratkaisut edeltävät usein itse valmistusta ja kuuluvat *tuotekehittelyvaiheeseen*. Itse valmistusvaiheen tehtäväalueista *laaduntarkkailu* on tuoteturvallisuuden kannalta keskeinen.

¹⁵ Howells 1998 s. 78 ss. ja 114 ss. Ns. CE-merkintä, joka osoittaa tuotteen vastaavan kaikkia EU:n direktiiveissä asetettuja turvavaatimuksia, takaa tuotteen pääsyn Euroopan yhteiskinnoille.

¹⁶ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2001/95/EY yleisestä tuoteturvallisuudesta.

¹⁷ Vastaavat säännökset sisältyvät KulutusTurVL 7 §:ään. – Eurooppalaisten standardien laatinisessa ja hyväksymisessä eurooppalaisilla standardointielimillä on tuoteturvallisuusdirektiivin 4 artiklan mukaan keskeinen tehtävä. Näitä elimiä ovat CEN (European Committee for Standardisation), CENELEC (European Committee for Electrotechnical Standardisation) ja ETSI (European Telecommunications Standards Institute). Ks. eurooppalaisesta standardisoinnista Howells 1998 s. 87 ss. ja 114 ss.

*Lindmark*¹⁸ esittää yrityksen tuotevastuuriskien hallintaan liittyviä tekijöitä kaaviona, joka koskee pääosin tuoteturvallisuuden parantamiseen liittyviä toimia. Yleiseen riskivalmiuteen kuuluvat muun muassa sellaiset tehtävät kuin riskien tunnistaminen, mahdollisen riskienhallinnan kokonaisohjelman ("Product Liability Prevention Program") kehittäminen, riskienhallintaorganisaation järjestäminen, henkilöstön koulutus, vakuutusturvan hankkiminen ja tuotevastuuseen liittyvän dokumentaation säilyttäminen esimerkiksi yritystä vastaan esitetyistä vaatimuksista.

Tuotekehittelyyn kuuluvat panostukset henkilöstöön, ideoiden kehittelyyn, prototyypien kehittelyyn ja testaukseen sekä tuotteiden eri käyttötarkoitusten ja mahdollisten virhekäytöjen ennakointi. Tuotteiden valmistusvaiheessa tuoteturvallisuuteen voidaan vaikuttaa jo itse valmistusta edeltävällä toimilla kuten raaka-aine- ja komponenttitoimittajien valinnalla ja toimitusten laatuksen tarkailulla. Itse valmistuksessa tuoteturvallisuuden kannalta tärkeitä ratkaisuja ovat muun muassa valmistustavan valinta, henkilöstön koulutus, ohjaus ja valvonta sekä laaduntarkkailu valmistuksen kestäessä ja valmiiden tuotteiden lopputarkastukset ja testaukset. Huomiota on kiinnitetävä myös pakkausmenetelmiin ja materiaaleihin.

Tuotteiden jakeluvaiheessa merkitystä on mm. jakelukanavien valinnalla, toimitussopimusten sisällöllä (vastunrajoitukset), markkinoinnin asianmukaisuudella sekä tuotteen käyttöohjeilla ja varoituksilla. Tuotevahinkoja voidaan joskus estää vielä siinä vaiheessa, kun tuote on jo markkinoilla. Tämä voi edellyttää yrityksen valmiutta vetää tuotteen pois markkinoilta (recall) tai saattaa ostajien tietoon täydentäviä käyttöohjeita tai varoituksia. Tuotteiden jäljittämiseksi tarvitaan dokumentaatio asiakkaista, ja tuotteista tehdyt reklamaatiot voi niin ikään olla aihetta dokumentoida vastaisten vahinkojen välttämiseksi. Samaa tarkoitusta varten on myös mahdollista suorittaa erilaisia markkinatutkimuksia.

Valvontaviranomainen voi KulutusTurVL 23 §:n nojalla kielteä elinkeinonharjoittaja valmistamasta vaarallista kulutustavarasta tai suorittamasta vaarallista kuluttajapalvelusta, pitämästä sitä kaupan, myymästä sitä tai luovuttamasta sitä muutoin elinkeinotoiminnan yhteydessä, kielää muuta palvelun tarjoajaa luovuttamasta sitä kuluttajiin rinnastettavien henkilöiden käytettäväksi sekä kielää kulutustavarasta tai kulutajapalveluksen suorittamisen yhteydessä käytettävän tavarasta tai maaantuonnin. Antaessaan kiellon valvontaviranomainen voi mää-

¹⁸ 1988 s. 30.

rätä, että elinkeinonharjoittajan on tehokkaasti ja välittömästi poistettava vaaralliset kulutustavarat markkinoilta.¹⁹

Jos tarkoitettuja kieltoja ja oikaisumääryksiä ei voida pitää riittävinä, viranomainen voi määrättää elinkeinonharjoittajan tai muun palvelun tarjoajan *hallussa olevan tavaran tai kuluttajan elinkeinonharjoittajalle palauttaman tavaran hävitettäväksi* tai, jos tästä ei katsota tarkoituksenmukaiseksi, määrättää, miten tavaran suhteeseen muutoin on meneteltävä (KulutusTurVL 26 §).

Elinkeinonharjoittaja voidaan KulutusTurVL 27 ja 28 §:n nojalla velvoittaa *korjaamaan* tavaraa tai palvelua, *ottamaan takaisin* kuluttajalta tavaraa ja *vaihtamaan* se tai *purkamaan* tavaraa tai palveluksen *kauppa*. Tässä muodossa, joka vastaa EY:n tuoteturvallisuusdirektiiviä, tuotteiden takaisinveto markkinoilta (recall) kuuluu siis tuoteturvallisuuden lakisääteiseen valvontajärjestelmään.

Vaikka tuoteturvallisuuden parantamista voidaan yleensä pitää suositeltavimpana menetelmänä hallita tuotevastuuriskeja, tämänkin elinkeinon käyttömahdollisuus on rajallinen, sillä tuotevahinkojen mahdollisuutta ei voida tyystin eliminoida. Oikeudellisesti keskeinen rajoitus ilmenee tuotevastuuperusteenvälistä objektiivisuudesta. Tuotevastuuhan ei voida välttää osoittamalla, ettei minkäänlaista tuottamusta tuoteturvallisuuden eikä muidenkaan seikkojen suhteeseen ole esiintynyt. Tämä merkitsee muun muassa sitä, että vastuu voi syntyä, vaikka tuoteturvallisuudesta olisi huolehdittu parhaalla mahdollisella tavalla. Objektiivisen tuotevastuuperusteenvälistä suhteesta ei kuitenkaan ole yksinkertainen, eikä huolellisesti hoidettu tuoteturvallisuus ole oikeudellisesti vailla merkitystä.

Vastuuperusteena on TVastuuL 3 §:n mukaan se, että tuote ei ole ollut *niin turvallinen kuin on ollut aihetta odottaa*. Jos tuote täytyy tämän vaatimuksen, mutta aiheuttaa silti vahinkoa, vastuuta ei siis synny TVastuuL:n nojalla. Näin on laita silloinkin, kun ei voida vedota mihinkään vastuusta vapauttavaan tai vastuuta rajoittavaan

¹⁹ Jos kulutustavararaan tai kuluttajapalvelukseen liittyvä vaara terveydelle tai omaisuudelle voidaan tehokkaasti torjua tai ehkäistä taikka vaaran suuruutta voidaan ollenaisesti vähentää korjaus-, oikaisu- tai tiedottamistoimenpitein, valvontaviranomainen voi määrättää, että elinkeinonharjoittajan tai muun palvelun tarjoajan on toteutettava tällaiset toimenpiteet valvontaviranomaisen asettamassa määräjäjassa ja määräämällä tavalla (KulutusTurVL 22 §).

perusteseen kuten vahingonkärsijän omaan myötävaikutukseen tai ulkopuoliseen vahingon aiheuttajaan.

On ilmeistä, että tuoteturvallisuutta koskevilla järjestelyillä on merkitystä TVastuuL 3 §:ssä asetetun turvallisuusstandardin kannalta. Objektiivinen tuotevastuu ei siis merkitse sitä, että vastuu syntyi kaikista tuotteesta aiheuttamista vahingoista eikä siihen voitaisi vaikuttaa huolellisellakaan tuoteturvallisuustyöllä. Vastuun objektiivisuus ilmenee kuitenkin siinä, että vaadittava turvallisuus ei määrydy subjektiivisesti sen mukaan, onko menetely huolellisesti, vaan objektiivisesti laissa tarkoitettujen turvallisuusodotusten perusteella.

Turvajärjestelyjen huolellisuudella voi lisäksi olla merkitystä TVastuuL:iin perustumattoman yleisen *tuottamusvastuun* kannalta (ks. TVastuuL 11 §). Se voi poikkeuksellisesti olla TVastuuL:n mukaista vastuuta laajempi, esimerkiksi jos tuotetta koskevat turvallisuusodotukset kohtoavat liikkeellelaskun jälkeen.²⁰ Jos tämä vaikuttaa myös kulutustotumuksiin siten, että aikaisemmin valmistetut tuotteet käyvät entistä vaarallisemmaksi, tuotteiden valmistaja voi joissakin tapauksissa olla velvollinen mahdollisuuksiensa mukaan vähentämään näitä vaarateki-jöitä. Jos vastusubjekti tällöin tuottamuksellisesti laiminlyö tarvittavat toimet esimerkiksi markkinoilla olevien tuotteiden jälleenmyynnin estämiseksi tai vaarasta varoittamiseksi, vastuu voi syntyä tuottamukseen perusteella. TVastuuL:n mukaista vastuuta ei kuitenkaan yleensä ole, jos tuote on täytänyt liikkeellelaskuajankohdan turvallisuusodotukset.

Kysymys objektiivisen tuotevastaan ja tuottamuksen välisestä suhteesta on ollut esillä Yhdysvalloissa, jonka tuotevastuu-järjestelmä perustuu niin ikään objektiiviseen vastuuseen.²¹ Vastuuperustetta koskevassa keskustelussa on esiintynyt muun muassa termi "state of the art" (vallitseva laatu-tila), jolla viitataan toisinaan markkinoilla vallitsevaan käytäntöön ja standardeihin, toisinaan taas turvallisempien vaihtoehtojen toteuttamiskelpoisuuteen tai tieteen ja tekniikan kehitystasoon perustuvia mahdollisuksiin turvallisuuspuutteen löytämiseksi.²²

Se, että tuote vastaa vallitsevia standardeja, ei USA:n järjestelmää-

²⁰ Ks. edellä jakso 4.3.5.

²¹ Ks. esim. Summers 1990 s. 27 ss., Clark 1989 s. 13 ss., Boström 1987 s. 542 ss. ja Pulkkinen 1987 s. 444 ss. Ks. tarkemmin jakso 8.7.

²² Esim. Clark 1989 s. 156 ss.

kään yksinään riittää vastuusta vapautumisen perusteeksi.²³ Vastuuperustetta voidaan harkita useiden argumenttien näkökulmasta. Huomioon voidaan erään päättelymallin²⁴ mukaan ottaa tuotteen yleinen vaarallisuus, mahdollisuus parantaa tuotteen turvallisuutta järkevin kustannuksin ja vähentämättä tuotteen käyttökelpoisuutta, käyttäjän mahdollisuus väältää vaara tuotteen huolellisella käytöllä, hänen tietoisuutensa vaarasta ja sen välttämismahdollisuksista esimerkiksi varoitus-ten ja käytööhjeiden perusteella, valmistajan vakuutusmahdollisuudet ja jopa tuotteen yleinen hyödyllisyys tai suosio yksittäisen käyttäjän tai yleensä kuluttajien kannalta.

Edellä mainituista argumenteista varsinkin kysymykset siitä, olisiko turvallisempi suunnitteluvaihtoehto ollut toteuttamiskelpoinen (feasibility of safer design) tai olisiko tuoteeseen liittyvästä vaarasta joka tapauksessa tullut varoittaa (tehokkaammin), osoittavat turvallisuusputteeseen liittyvän vastuuperusteen hälyvyyttä objektiivisten ja subjektiivisten elementtien välillä Yhdysvaltain tuotevastuu-järjestelmässä.

TVastuuL:n suhde ns. *kehittelyriskeihin* osoittaa, miten vastuuperusteen objektiivisuus rajoittaa tuotekehittelyn ja muun tuoteturvallisuustyön mahdollisuksia tuotevastuuriskien torjunnassa. Kehittelyriski tarkoittaa mahdollisuutta joutua korvausvelvolliseksi sellaisesta tuotevahingosta (kehittelyvahingosta), jonka syynä olevaa tuotteen ominaisuutta ei ollut mahdollista havaita liikkeellelaskuajankohdan teknisen ja tieteellisen tiedon perusteella.²⁵ Kehittelyvahinkoja ei ole jätetty TVastuuL:n mukaisen vastuun ulkopuolelle, joten ne korvataan samoin edellytyksin kuin muutkin tuotevahingot.²⁶ Vaikka tuoteturvallisuudesta olisi siis huolehdittu liikkeellelaskuajankohdan tietämyksen mukaan kaikkea huolellisuutta noudattaen, tuotteen myöhemmin havaittava vahingollinen ominaisuus voi toteuttaa kehittelyriskin ja aiheuttaa korvausvelvollisuuden.

²³ Ibid. Ks. markkinoilla vallitsevan tason merkityksestä Suomen TVastuuL:n kannalta myös edellä jakso 4.3.3.

²⁴ Dean Waden ns. risk–utility-analyysi. Ks. Clark 1988 s. 162 s.

²⁵ Ks. kehittelyvirheistä ja -vahingoista edellä jaksot 4.2.1 ja 4.3.5.

²⁶ Toisin kuin TVastuuL tuotevastuudirektiivi ei perustekstin mukaan kata kehittelyvahinkoja, mutta siinä sallitaan poikkeaminen kyseisestä rajotuksesta jäsenvaltioiden lainsäädännössä (ks. art. 7e ja 15.1b).

Se, että tuotetta koskevat turvallisuusodotukset kohoavat liikkeellelaskun jälkeen esimerkiksi yhä parempien tuotteiden tullessa markkinoille, ei yleensä toteuta kehittelyriskiä, koska vastuperusteen arvioinnissa tulee ottaa huomioon mm. liikkeellelaskuhetken turvallisuusodotukset. Riski sitä vastoin toteutuu, jos kehittelyvirheen havaitseminen osoittaa, että tuote oli turvallisudeltaan puutteellinen myös liikkeellelaskuhetken odotusten mukaan.²⁷

8.2 Varoitukset ja muu informaatio

Tuotteesta annettavat tiedot voivat olennaisesti vaikuttaa tuotteen turvallisuuteen. Informaation virheellisydestä tai puutteellisuudesta johtuvat turvallisuuspuutteet voidaan TVastuuL:n näkökulmasta erottaa omaksi ryhmäkseen (*ohjevirheet*),²⁸ sillä lain 3 §:n mukaan tuotteen turvallisuutta arvioitaessa on otettava huomioon muun muassa tuotteen ennakoitavissa oleva käyttö, tuotteen markkinointi ja käyttööhjeet. On näin ollen ilmeistä, että tuoteinformaatiolla voidaan vaikuttaa yrityksen tuotevastuuriskeihin.

Tuotteista annetaan informaatiota eri yhteyksissä ja eri kanavia käyträen, ja myös tietojen antaja- ja vastaanottajaryhmät vaihtelevat. Oikeudellisesti on aihetta erottaa toisistaan muun muassa ne tilanteet, joissa informaation antaja ja vastaanottaja ovat keskenään *sopimussuhteessa* kuten tuotteen myyjä ja ostaja, ja ne tilanteet, joissa täälläista sopimussuhdetta ei ole, kuten usein on laita tuotteen valmistajan ja käyttäjän välillä.

Sopimussuhteen yhteydessä annetaan eri vaiheissa informaatiota, josta erityisesti sopimuksentekovaiheessa annetuilla tiedoilla on merkitystä myös tuotteen turvallisuuspuutteiden arvioinnille osapuolten välisen sopimussuhteen kannalta.²⁹ Tietoja annetaan sopimukseen kirjattuina nimenomaisia ehtoina tai muutoin, esimerkiksi tuoteesitteissä tai suullisesti. Sopimussuhteen kannalta turvallisuuspuut-

²⁷ Ks. edellä jakso 4.3.5.

²⁸ Ks. edellä jakso 4.4.2.

²⁹ Ks. esim. myyjän tiedonantovelvollisuuden ja ostajan selonottovelvollisuuden merkityksestä virheen määrittelyssä KaappaL 17–20 §.

teita tarkastellaan mahdollisina sopimusrikkomuksina, mikä merkitsee tuotevastusta poikkeavaa lisänökkelmaa puutteiden oikeudellisessa arvioinnissa. Sopimussuhteen olemassaolo voi silti olla huomionarvoista myös tuotevastuu kannalta.

Kun TVastuuL 3 §:n mukaista turvallisuuspuutetta on arvioitava *objektivisesti*,³⁰ ei huomioon tosin voida ottaa esimerkiksi sopimusosapuolten välistä lojaliteettivelvollisuutta tuotteeseen kohdistuvia turvallisuusodotuksia nostavana tekijänä. Tuotteelta vaadittava turvallisuus määritellään yleensä siis yhdennäkäisesti esimerkiksi suhteessa tuotteen ostajaan ja ulkopuoliseen vahingonkärsijään, eikä myyjän sopimussuhde ostajaan myöskään tee TVastuuL:n mukaan hänen vastuutaan ostajalle ankarammaksi kuin valmistajan vastuu. Mutta sopimussuhde voitaneen ottaa vastuun arvioinnissa huomioon muuten kuin itse vastuperusteen tasolla.

Ostajan sopimussuhde myyjään voi esimerkiksi antaa aiheen arvostella ostajan omaa *myötävaikutusta* vahinkoon, esimerkiksi tuotteen käyttööhjeisiin ja varoitukiin tutustumisen laiminlyöntiä, eri tavoin kuin ulkopuolisen vahingonkärsijän vastaavaa laiminlyöntiä. Sopimussuhteesta johtuvat lojaliteetti- ja muut velvollisuudet voitaneen myös ottaa mukaan osapuolten välisen suhteen *kokonaisarviontiin* vahingonkorvauksen *sovittelun* yhteydessä (VahKorvL 2:1.2).

Muutoin kuin sopimussuhteen yhteydessä annettua tuoteinformaatiota säädännällään ennen muuta *markkinaoikeudellisin* säänöksin, joista esimerkiksi KSL 2:1 ja 2:2 koskevat markkinoinnissa annettujen tietojen totuudenmukaisuutta. Nämä säänökset ovat osa markkinaoikeudellista suojaajärjestelmää, jonka tarkoituksena ei ole antaa yksittäiselle vahingonkärsijälle välitöntä oikeussuojaaa. Säännöksillä ei siten ole yleistä sitovuutta esimerkiksi sopimusoikeudellisessa mielessä tai vahingonkorvausvelvollisuuden perusteina.³¹ Tuotevastulle markkinointitiedoilla on kuitenkin välitöntä merkitystä,

³⁰ Ks. edellä jakso 4.3.2.

³¹ Ks. esim. Nybergh 1987 s. 470 ss. KSL 5:13:ssa ja KaappaL 18 §:ssä on tosin säännöksiä markkinoinnissa annettujen tietojen sopimusoikeudellisesta sitovuudesta. Pohjoismaissa on lisäksi keskusteltu mahdollisuudesta antaa markkinointitiedolle merkitystä tuotevastuu kannalta amerikkalaisia esikuvia muisuttavan garantiarakennelman avulla. Ks. Dahl 1973 s. 343 ss.

koska TVastuuL 3 §:n mukaan markkinointi on otettava huomioon tuotteen turvallisuutta arvioitaessa. Tuotevastuuriskien vähentämiseksi on markkinoinnissa sitten välttää liian myönteisen kuvan antamista tuotteen turvallisuudesta ja yleensäkin turvallisuuteen vakiuttavaa virheellistä tai puutteellista informaatiota.³²

*Nybergh*³³ analysoi tuoteinformaation kommunikaatisuhteita muun muassa sen mukaan, mikä asema tietojen antajalla ja addresaatilla on tuotteen jakeluketjussa, jossa ovat mukana alihankkija, valmistaja, maahantuoja, tukkuliike, vähiittäiskauppa, kuluttaja ja ulkopuolin vahingonkärsijä. Tuotevastun kannalta jakeluketju on aihetta jakaa elinkeinonharjoittaja- ja kuluttajasektoriin, joiden välillä tuotevastuuksymykset useimmiten esiintyvät. Jaolla voi olla merkitystä tiedonvälityksen oikeudellisen arvioinnin kannalta. Kun edellytykset onnistuneelle tiedottamiselle voidaan keskimäärin arvioida paremmiksi elinkeinonharjoittajien välillä kuin suhteessa kuluttajasektoriin, mahdollisuudet vapautua tuotevastusta riittävän informaation perusteella ovat suuremmat suhteessa elinkeinonharjoittajaan kuin kuluttajiin.³⁴

Tuotteen jakeluketjuun kuuluvien elinkeinonharjoittajien vastuu tuotteesta annetun informaation paikkansapitävyydestä ja riittävyydestä ei rajoitu vain kunkin elinkeinonharjoittajan itse antamiin tietoihin. Niinpä valmistaja vastaa asianmukaisten tietojen perillemenosta myös myyjältä kuluttajalle, ja myyjän vastuu kattaa myös

³² Ks. esim. Lindmark 1988 s. 39 s. ja 77 s. sekä Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 49 s. ja 105. Vrt. Väntsi 1991 s. 84 s., jossa viitataan tuotetta koskevien varoitusten ongelmallisuuteen markkinoinnin kannalta. Väntsin mukaan muut riskinhallintakeinoit kuin markkinointi-informaatio saattavat tulla kysymyksseen silloin, kun tuotteen jokin käyttö saattaa aiheuttaa vahinkoa suhteellisen harvoille ja juuri tuo käyttö on markkinoinnin kannalta tärkeää.

³³ 1987 s. 450 ss.

³⁴ Tuotevastun ja riskienhallinnan kannalta voidaan joutua lisäksi ottamaan huomioon muitakin kommunikaatisuhteiden osapuolia, esimerkiksi viranomaiset ja joukkoviestimet. Viranomaisten suorittamat valvontatoimet kohdistuvat elinkeinonharjoittajiin mm. tuoteturvallisuuden ja työsuojelun alueella ja vaikuttavat osaltaan tuotevastuuriskeihin. Viranomaisten vaatimuksesta tai elinkeinonharjoittajien omasta aloitteesta yleisölle suunnatut varoitukset tuotteiden vaarallisuudesta voidaan julkistaa joukkoviestimissä, joista kuluttajat saavat tietoa tuoteturvallisuusasioista muissakin yhteyksissä. Ks. Nybergh 1987 s. 453 ss.

valmistajan antamat tiedot. Jos taas valmistajan antama informaatio on asianmukainen, mutta myyjä antaa täysin itsenäisesti turvallisuuspuutteen aiheutavia tietoja, valmistaja ei yleensä joutune vastuuseen, koska tuote ei ollut turvallisuudeltaan puutteellinen hänen laskiesaan sen liikkeelle (ks. TVastuuL 7.2 §).³⁵

Tuotteesta annettava informaatio, nimenomaan varoitukset tuoteteeseen liittyvistä vaaroista, voi vaikuttaa kuluttajien tietoisuuteen kyseisistä seikoista yleisesti tai yksittäistapauksissa. Varsinkin edellisessä tapauksessa tietoisuus voidaan ottaa huomioon itse vastuuperustetta, tuotteen puutteellista turvallisuutta, arvosteltaessa. Yksittäisen kuluttajan tietoisuus tai se, mitä hänen olisi pitänyt tietää, taas ei yleensä kuulu turvallisuuspuutteen arvioinnissa huomionotettaviin seikkoihin, koska mittapuu on tässä objektiivinen.³⁶ Kuluttajan tietoisuus otetaan huomioon vastuuperustetta alempalla tasolla, nimitään harkittaessa mahdollista *omaan myötävaikutusta* vahinkoon. Tämähän on VahKorvL 6:1:ssä mainittu korvauksen sovitteluperuste.³⁷

Tuotekehittelyn ja laaduntarkkailun kaltaisiin turvallisuustoimiin verrattuna tuotteen vaarallisuutta koskevia varoitukset on pidettävä *toissijaisina riskienhallintakeinoina*. Jos esimerkiksi tuotteen turvallisuutta voitaisiin kohtuullisin kustannuksin parantaa, tällä tavoin poistettavissa olevasta vaarasta varoittamista ei yleensä voida pitää riittävänä vaadittavan turvallisuustason saavuttamiseksi. Toisaalta silloinkaan, kun minkäänlaiset keinot tuotteen turvallisuuden parantamiseksi eivät ole mahdollisia, eivät varoitukset kaikissa tapauksissa riitä, vaan tuote voi joka tapauksessa jäädä turvallisuudeltaan puutteelliseksi.

Informointia ja tuotteiden riskeistä varoittamista kuten muitakin riskinhallintakeinoja arviodaan yrityksessä lähinnä kustannustehokkuuden näkökulmasta. Mikäli ei ole kysymys lakisääteisestä tiedonantovelvollisuudesta, informoinnilla tulisi olla saavutettavissa kustannukset ylittevä hyöty esimerkiksi maksettavien tuotevastuu korvaus-

³⁵ Ks. edellä jakso 4.4.2.

³⁶ Toisaalta kuluttajien yleensä ja toisaalta yksittäisen kuluttajan tietoisuuden merkitystä on selvittänyt erityisesti Takki 1990 s. 15 s. ja 24.

³⁷ Ks. Takki 1990 s. 21. Ks. myös edellä jakso 6.4.2.

ten vähemisenä. Optimaalisesta riskinhallintakeinosta on lisäksi kysymys vain siinä tapauksessa, että hyöty ei olisi saavutettavissa tehokkaammin jollain muulla keinolla. Informoinnin tehokkuuden arvointi on haasteellinen tehtävä, koska siihen vaikuttaa monenlaisia vaikeasti ennakoitavia ja laskettavia tekijöitä.

Tiedottamisen tehokkuutta ja asemaa yrityksen tuotevastuuriskien hallintakeinona on tarkastellut erityisesti Väntsi (1994) liikeläoudellisesta ja muista kysymykseen tulevista näkökulmista.³⁸

Hyväksyttävänä ei yleensä voida pitää, että tuotteen menekkiä kasvatetaan korvaamalla hintaa nostavia turvajärjestelyjä tuotteen vahinkoriskejä koskeville varoituksilla.³⁹ Tämä on erityisen selvää, jos riskit ovat suuria tai liittyytä henkilövahinkoihin. Joissakin tapauksissa voitaneen tosin ottaa huomioon intressi, joka liittyy siihen, että jotain tuotetta tulisi olla laajempien henkilöryhmien saatavilla kuin niiden, jotka pystyvät hankkimaan turvajärjestelyiltään parasta laatua edustavia tuotteita. Tätä sosiaalisväritteistä argumenttia tulee kuitenkin soveltaa varovasti. Sen perusteella voitaneen joskus pitää sallittuna poikkeamista kalleimpien tuotteiden turvallisuustasosta, mutta ei tuotteiden keskimääräisestä tasosta, eivätkä olennaiset poikkeamat saa tulla kysymykseen. Huomioon jouduttaneen myös ottamaan muun muassa tuotteen yleinen tarpeellisuus tai hyödyllisyys käyttäjäryhmien kannalta.⁴⁰

Varoitukset ovat tuoteturvallisuden kannalta monessa suhteessa ongelmallisia. Jos turvallisuustoimien painopiste siirtyy tuotekehittelyn ja laaduntarkkailun linjalta varoituksiin, on odotettavissa niiden tehon väheminen eräänlaisen inflaatiovaikutuksen ja suuren varoitustusmäärän vaikean hallittavuuden takia. Niin ikään varoitusten tosi-asiallinen vaikus on usein kyseenalainen. Erityisesti ulkopuolisilla vahingonkärsijöillä ei aina ole mahdollisuutta tutustua ohjeisiin ja varoituksiin esimerkiksi äkillisessä vahinkotilanteessa, ja monet eri-

³⁸ Väntsi 1994, esim. s. 122 ss. ja 127 ss.

³⁹ Takki 1990 s. 52 s.

⁴⁰ Takki (ibid.) on tarkastellut monipuolisesti varoituksin saavutettavien kustannussäästöjen sallittavuutta haittojen ja hyötyjen karttoituksen avulla.

tyisryhmät, kuten lapset ja vieraskieliset, voivat olla varoitusten vaikeutuspäälle. Varoitus voi myös helposti jäädä liian lieväksi jotta se voisi kohdistaa käyttäjän huomion vaaran todelliseen vakavuuteen.⁴¹

Tuotevahinkoriskejä koskeva varoittamisvelvollisuus on muodostunut suhteellisen ankaraksi.⁴² Minimitaso, joka ei välttämättä riitä tuotevastuuista vapautumiseksi, on useissa tapauksissa vahvistettu nimенноisin säädöksin.⁴³ Vastuun kannalta ongelmallisia ovat muun muassa tuntemattomat ja joidenkin käyttäjäryhmien erityisriskit.⁴⁴ Esimerkiksi tuotteen sisältäessä tunnettuja allergisoivia aineita näistä aineista on asianmukaisesti varoitettava. Epätavallisiin allergiatapauksiin vastuu sitä vastoin ei kaikissa tapauksissa ulotu, jos tuotteen sisältämät aineet on ilmoitettu niin, että käyttäjä voi asianmukaisesti arvioida tuotteen turvallisutta allergiataipumuksensa kannalta.

8.3 Tuotevastuuuta koskevat sopimukset

Tuotevastuuriskien hallinnassa usein käytetty keino on *tuotevastuuun järjestely sopimusehdoin*.⁴⁵ Tällaisia ehtoja esiintyy tuotteiden jakeluketjun eri osapuolten välillä ja niiden tarkoitukset vaihtelevat sen mukaan, missä asemassa olevan yrityksen intressejä niillä on määrä suojata. Esimerkiksi maahantuojia voi pyrkiä järjestämään tuote-

⁴¹ Clark 1989 s. 99 ss. Varoitusten perillemenoon liittyvistä viestinnällisistä kysymyksistä ks. erityisesti Väntsi 1994, jakso 6.3.

⁴² Ks. jo aikaisemman oikeuden osalta esim. Nybergh 1987 s. 464.

⁴³ Esimerkiksi A kulutustavarasta annettavista tiedoista (97/1987) 4–6 § ja A elintarvikkeiden pakkausmerkinnöistä (794/1991).

⁴⁴ Kehittelyriskeistä ks. edellä jakso 8.1. Kehittelyriskeistä voidaan erottaa ne tilanteet, joissa käyttäjä tietää tuotteeseen liittyvän vaaran, mutta ei sopivaa keinoa sen poistamiseksi. Tällöin ohjeet vaaran torjumiseksi ovat yleensä välttämätön, mutta eivät aina riittävä keino tuotevastuuriskin väältämiseksi. Jos taas keinoja tiedetyn vaaran torjumiseksi ei yleisen tietämyksen mukaan ole, vaaraa on ainakin varoitettava. Vastuukysymys on tällöinkin ratkaistava tuotetta koskevien kohtuullisten turvallisuusodotusten perusteella. Ks. Clark 1989 s. 86 ja 166 ss.

⁴⁵ Ks. Lindmark 1988 s. 42 s., 67 ss., 93 ss. ja 179 ss.

vastuuksymyksiä sekä suhteessa sitä edeltäviin jakeluportaisiin että suhteessa tuotteen ostajiin tai käyttäjiin.

Kehittynyt *sopimusellinen riskienhallinta* kohdistuu sekä yrityksen koko sopimustoiminnan kehittämiseen (strateginen sopimusellinen riskienhallinta) että yksittäisten transaktioiden suunnittelun ja riskienhallintaan (operatiivinen sopimusellinen riskienhallinta).⁴⁶ Tuotevastuu kohdistumisen kannalta keskeisiä sopimuskohtia ovat muun muassa ne, jotka koskevat sovellettavan lain valintaa, vastuunrajoituksia ja riitojen ratkaisumenettelyä, esimerkiksi sovittelua, välimiesmenettelyä tai yleisiä tuomioistuumia kuten tuomioistuinten toimivaltaa.⁴⁷

Tuotevastuu koskevien sopimusjärjestelyjen tärkeimpiä kohteita ovat *vastuunrajoitukset* ja vastuuta koskevat muut määräykset. Esimerkiksi maahantuojan edun mukaista on saada sopimukseen kirjatuksi valmistajan tai muun aikaisemman jakeluportaan vastuu tuotevahingoista ja maahantuojan regressioikeus sitä vastaan tuotevahingoista maksettujen korvausten perusteella. Suhteessa tuotteen myyjiin ja muihin jakeluketjussa jäljempänä oleviin osapuoliin maahanluoja taas pyrkii sopimusehdoin poistamaan tuotevastuuensa.

Kumpakin mainittua tyypipä edustavat ehdot ovat tavallisista eri tuotteiden toimitusta koskevissa sopimuksissa.⁴⁸ Vastuunrajoitusehdoissa tuotevastuu voidaan poistaa kokonaan tai sitä voidaan jollakin tavoin rajoittaa. Tyypillisesti ovat muun muassa vastuun rajoittaminen tuottamuskellisiin vahinkoihin, välillisten vahinkojen poissuljentä sekä vastuun määrelliset rajoitukset. Myös lainvalintaa koskevin ehdoin, joilla vastuuksymys pyritään saattamaan ratkaistavaksi jonkin vieraan valtion mukaan, voidaan vaikuttaa tuotevastuuun sisältöön ja jakautumiseen osapuolten kesken.

Kuluttajaoikeudellisesti leimautunut TVastuuL on pakottavaa oikeutta. Niinpä *vahinkoa kärsineen oikeutta lainmukaiseen korvaukseen*

⁴⁶ Keskitalo 2002 s. 242 s.

⁴⁷ Ks. sopimusjärjestelyistä riskienhallintakeinona Nygren 2002 s. 227 s. ja Keskitalo 2002, ibid. Sopimusellisen lainvalinnan ja tuomioistuinten toimivaltaa koskevien sopimusten mahdollisuudesta ks. edellä jaksot 2.5.2 ja 2.5.3.

⁴⁸ Lindmark, ibid.

ei voida ennen vahingon ilmenemistä tehdyn sopimuksin rajoittaa, vaan tällainen ehti on mitätöin (TVastuuL 10 §). Suhteessa vahingonkärsijään sopimusjärjestelyt eivät siis tule kysymykseen tuotevastuurisien hallintakeinona, koska ennen vahingon ilmenemistä vastuu rajoittaminen sopimuksen on kielletty.⁴⁹ Sitä vastoin vahingon tapahduttua sopimusvapaus ulottuu lähtökohdan mukaan tällaisiin sopimuksiin, mutta tässäkin on otettava huomioon muun muassa kohtuuttomien ehtojen sovittelusta johtuvat rajoitukset.⁵⁰

Vahingonkärsijänä voi olla *tuotteen ostaja tai ulkopuolin henkilö*, mutta myös joku tuotteen *jakeluketjuun kuuluva elinkeinonharjoittaja*. Tämä on yksi kohta, jossa TVastuuL:n vaikutus ulottuu kuluttajansuojan alueen ulkopuolelle ja joka näissä erityistapauksissa rajoittaa tuotevastuita koskevien sopimusehtojen käytökkelpoisuutta myös tuotteen jakeluketjun jäsenten välisissä suhteissa. Vastuun rajoittaminen ei siis käy päänsä, mikäli on kysymyksessä sellainen toisen elinkeinonharjoittajan kärsimä vahinko, joka korvataan TVastuuL:n nojalla. Tällaisia vahinkoja ovat henkilövahingot ja yksityiseen käyttöön tai kulutukseen tarkoitettu ja vahinkoa kärsineen pääasiassa sellaiseen tarkoitukseen käyttämän omaisuuden vahingoittuminen (TVastuuL 1.1 §).

TVastuuL ei rajoita tuotteen jakeluketjuun kuuluvien elinkeinonharjoittajien mahdollisuutta sopia (1) *tuotevastuu lopullisesta jakautumisesta* välillään eli mahdollisista regressivaateista jonkin jouduttua suorittamaan vahingonkärsijälle korvausta tuotevahingosta. Niin ikään voidaan edelleen sopia (2) *muuhun kuin TVastuuL:iin perustuvasta tuotevastuuosta*.⁵¹

Jos sopimuksen kohteena on muuhun kuin TVastuuL:iin perustuva tuotevastuu, sopimusvapautta ei siis ole nimenomaisin säädöksin (täysin) poistettu edes suhteessa vahingonkärsijään. Jos kyseessä on

⁴⁹ Ks. tuotevastuuun rajoittamisesta sopimusehdoin Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 103 ss. – Väntsin (1991 s. 84) mielestä tulisi olla mahdollisuus rajoittaa tuotevastuuuta myös suhteessa vahingonkärsijään. Muutoin esimerkiksi lupaavilla lääkkeillä tapahtuvaan ”hyödylliseen kokeiluun” tunnettujen lääkkeiden ollessa tehottomia ei ehkä olisi mahdollisuus.

⁵⁰ Ks. yleisistä sopimusvapauden rajoituksista jäljempänä tässä jaksossa lausuttua.

⁵¹ Ks. edellä jaksot 1.2.4.

elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välinen sopimus, jossa kuluttajan oikeuksia pyritään rajoittamaan, sopimusvapaus on kuitenkin hyvin rajallinen. Keskeiset rajoitukset perustuvat sopimusten *kohtuullistamiseen* (OikTL 36 §, KSL 4:1)⁵² ja *vakiosopimusten erilaisiin sääntelykeinoihin*.⁵³ Nämä rajoitukset on otettava huomioon myös elinkeinonharjoittajien välisissä suhteissa. Niiden merkitys on tällöin kuitenkin rajallisempi, ja sääntely perustuu enemmän sopimusvapauteen.

TVastuuL:iin perustumatontakaan tuotevastuuta suhteessa vahingonkärsijään ei voida rajoittaa jakeluketjun jäsenten välisin sopimuksin. Tämä seuraa siitä, että tällaisen sopimuksen vaikutus rajoittuu sopimukseen osallisiin eikä ulotu kolmansiin henkilöihin.⁵⁴

Sopimusvapaus ei siis ole rajoittamaton silloinkaan, kun tuotevastusta sopiminen on lähtökohdan mukaan sallittu, vaan rajoituksia seuraa kohtuullistamissäännöstöstä ja vakioehtojen sääntelystä. Niiden lisäksi on otettava huomioon *vastuunrajoitusehtoja* koskevat erityiset periaatteet. Niinpä vastuusta vapautumista tai vastuunrajoitussta koskevat lausekkeet eivät rajoita vastuuta *tahallisesti tai törkeällä tuottamuksella* aiheutetuista vahingoista. Tuotevastuun alueella sääntö vastuunrajoitusten tehottomuudesta on mahdollisesti ulotettava vielä pitemmälle, yleensä kaikkiin henkilövahinkoihin kiinnittämättä huomiota tuottamuksen asteseen.⁵⁵ Muita vastuulausekkeisiin koh-

⁵² OikTL 36.4 §:n mukaan (1260/1994) kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välichen kulutushyödykettä koskevan sopimuksen sovitteleun sovelletaan, mitä KSL:ssa säädetään. Jos siis vastuunrajoitusehto sisältyy kulutushyödykettä koskevaan sopimukseen, sovittele tapahtuu KSL 4:1:n perusteella, muussa tapauksessa taas (myös elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välillä) yleisen kohtuullismäännöksen OikTL 36 §:n nojalla. – KSL 5 luvun pakottava sääntely vastuusta kulutustavaran kaupassa koskee tuotevastuuta vain tahallisesti (KSL 5:21: ks. edellä jaks 1.2.2.2).

⁵³ Näitä ovat mm. rajoitukset siinä, millä tavoin vakioehdot voidaan liittää sopimukseen toista osapuolta sitovasti, sekä ehtojen tulkinta laatijan vahingoksi. Ks. Wilhelmsson 1995 s. 55 ss.

⁵⁴ Ks. Dufwa 1975 s. 108 s.

⁵⁵ Dufwa 1975 s. 110 ss. Ks. myös Dahl 1973 s. 465 ss. Tahallisuuteen tai törkeään tuottamuksen luetaan tällöin myös vastuusubjektiin työntekijän ja muun isännänvastuun piiriin kuuluvan alaisen vastaanvalainen menettely.

distuvia rajoituksia ilmenee *sopimusten tulkinnassa*, esimerkiksi säännöt vastuunrajoitusten *supistavasta tulkinnasta ja tulkinnasta ehtojen laatijan vahingoksi*.

Vastuunrajoitusten tosiasiallinen merkitys on usein ollut siinä, että vastapuoli on käytännössä hyväksynyt niiden mukaisen vastuujärjestelyn joko siksi, että ei ole tiennyt vastuulausekkeisiin kohdistuvista sopimusvapauden rajoituksista tai siksi, että kynnys niiden riittämisestä on ollut liian korkea. Tuomioistuinjaksoon lopputulos on voinut vaikuttaa epävarmalta, kun ratkaisu on perustettava esimerkiksi kohtuullisuuden kaltaisiin väljiin kriteereihin. TVastuuL on selventänyt tilannetta tässä suhteessa, kun sen mukaista vastuuta koskevat vastuunrajoitukset ovat lain mukaan yksiselitteisesti mitättömiä suhteessa vahingonkärsijään.

Tuotteen jakeluketjuun kuuluvien elinkeinonharjoittajien välillä vastuunrajoituslausekkeiden ongelmana on muun muassa niin sanottu *battle of the forms*-ilmiö eli kysymys siitä, kumman elinkeinonharjoittajan vakioehdoja on ristiriititalanteissa sovellettava, jos molemmat ovat sopimusentekovaiheessa viitanneet niihin tahdonilmaisujensa yhteydessä. Ristiriita toteutuu helposti esimerkiksi valmistajan ja maahantuojan välisessä sopimusuhteessa, kun edellinen pyrkii vapauttamaan itsensä tuotevastusta, jalkimmainen taas määrittelemään toisen lopulliseksi tuotevastuun kantajaksi.⁵⁶ Tähän problematiikkaan ei pohjoismaisella sopimusoikeudella ole osoittaa yksiselitteisiä ratkaisuja.⁵⁷

Jälleenmyyjien tai muiden liikkeellelaskun (TVastuuL 6 §) perusteella vastuussa olevien ja valmistajien tai muiden TVastuuL 5 §:ssä tarkoitettujen vastuusubjektienvälistä suhteissa taas vastuulausekkeiden merkitystä 6 §:n mukaisen liikkeellelaskijan kannalta vähentää se, että tällaisen liikkeellelaskijan vastuu on suoraan lain nojalla toissijainen. Tätä järjestystä ei voida muuttaa suhteessa vahingonkärsijään (ks. TVastuuL 10 §). Elinkeinonharjoittajien kesken voitaneen sitä vastoin edellä mainittujen sopimusvapauden rajoitusten puitteissa sopia jopa siitä, että lopullinen vastuu jää liikkeellelaskijalle. Jos tällaista sopimusta ei ole, ensisijaisesti vastuuvovelvollinen ei voi kohdistaa regressivaatiesta liikkeellelaskun perusteella vastuussa olevaa vastaan.

⁵⁶ Ks. esim. Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 108 s.

⁵⁷ Battle of the forms -ongelman ratkaisumalleista pohjoismaisen sopimusoikeuden kannalta ks. varsinkin Göranson 1988 s. 130 ss. ja 182 ss.

8.4 Vastuun siirtäminen tytäryhtiölle

Riskinsiirto on yksi tuotevastuuriskien hallintatavoista. Esimerkiksi vaatuksin ja vastuuta koskevin sopimuksin lopullinen riski voidaan kokonaan tai osittain siirtää toiselle subjektille, mikä kuitenkin edellyttää toisen itsenäisen osapuolen myötävaikutusta järjestelyyn. Riskinsiirtoa voidaan kuitenkin yrittää myös ilman tällaista ulkopuolisen tahon myötävaikutusta käyttämällä hyväksi esimerkiksi yhtiöoikeuden tarjoamia mahdollisuuksia perustaa itse uusia oikeushenkilöitä, joiden sitoumuksista vastataan vain niihin sijoitetulla varallisuudella.

Viimeksi mainittu mahdollisuus voidaan toteuttaa perustamalla tuotevastussubjektiksi erillinen *tytäryhtiö* ja järjestämällä tuotteen valmistus ja jakelu siten, että perustava yhtiö (*emoyhtiö*) jää TVastuuL:n mukaisten vastusubjektikategorioiden ulkopuolelle. Kun liikkeellelaskijan vastuu on TVastuuL 6 §:n nojalla toissijaista valmistajan ja muiden lain 5 §§:ssä mainittujen subjektienvastuuseen nähdien, on myös mahdollista järjestää tytäryhtiö valmistajaksi ja emoyhtiö myyjäksi, jolla on vain toissijainen liikkeellelaskijan vastuu tytäryhtiön jäädessä vastuuseen ensisijaisena vastusubjektina.⁵⁸

Sallittujen oikeudellisten toimintatapojen hyväksikäytöö on tietysti lähtökohdan mukaan hyväksytävä myös tuotevastuuun järjestelyssä.⁵⁹ Toiseksi asia muuttuu, jos järjestely johtaa lainmukaisen vastuun kiertämiseen tai vahingonkärsijälle tarkoitettun suojan mitätöimiseen. Tällainen seuraus on kysymyksessä, jos vastuunkantajaksi järjestetty tytäryhtiö on vastuukyytöön, jolloin se voidaan päästää konkursiin ja sen toiminta lopettaa. Jos vielä vakuutuskate on laiminlyöty, tämä merkitsee vahingonkärsijälle tosiasiallisten oikeussuojan menetystä. Tällaisissa tapauksissa tulee luonnollisesti esiin kysymys emoyhtiön mahdollisesta vastuusta.⁶⁰

Tytäryhtiörakennelman hyväksikäytöö tuotevastuuun välittämiseksi rajoittanee käytännössä muun muassa pelko yrityskuvan heikkenemisestä konserniin kuuluvan tytäryhtiön joutuessa konkursiin.

⁵⁸ Ks. Ruuska 1987 s. 503 ss.

⁵⁹ Ks. Väntsi 1991 s. 83.

⁶⁰ Ks. mm. Nelson-Jones – Stewart 1988 s. 111 ss.

Tytäryhtiöjärjestelyyn verrattavia vastuuongelmia voi esiintyä myös yrityskauppojen yhteydessä. Yrityskauppa voidaan toteuttaa myymällä yrityksen aineellinen ja immateriaalinen varallisuus, mutta jättämällä yrityksen identiteetti oikeussubjektina – esimerkiksi osakeyhtiöorganisaatio – kaupan ulkopuolle. Tarkoituksesta voi tällöin olla muun muassa vapautuminen kaupantekoa edeltävään aikaan liittyvistä tuotevastuu- ja muista vaateista. Jos lain kiertämisen tarkoitus voidaan osoittaa, järjestelyyn tulisi voida puuttua katsomalla yrityksen ostaja korvausvelvolliseksi.

Lähtökohdan mukaan emo- ja tytäryhtiö ovat muun muassa vastuun kannalta itsenäisiä oikeussubjekteja, eikä emoyhtiö vastaa tytäryhtiön sitoumuksista. Koska emoyhtiö on tytäryhtiön osakkeenomistaja, sillä tosin on OYL 15:3:n mukainen yhtiöoikeudellinen osakkeenomistajan vahingonkorvausvastuu, joka koskee paitsi yhtiölle ja toiselle osakkeenomistajalle, myös muulle henkilölle aiheutunutta vahinkoa. Vastuuperusteena on kuitenkin myötävaikutus *OYL:n tai yhtiöjärjestysen rikkomiseen*, ja lisäksi tämän menettelyn on oltava *tahallista tai törkeän tuottamuksesta*. Tuotevastuutilanteissa emoyhtiön toiminta voinee vain ani harvoin mahtua näin ahtaisiin kriiteereihin, joten osakkeenomistajan yhtiövastuuta tuskin voidaan pitää tuotevahinkoa kärsineen kannalta merkittävään oikeussuoja-keinona.⁶¹

Emoyhtiön vastuuta tytäryhtiön sitoumuksista on tarkasteltu myös ns. *vastuusamastuksen* näkökulmasta.⁶² Vastuusamastuksella

⁶¹ Erityisesti se, ettei muun lain kuin OYL:n rikkominen käy vastuuperusteesta, rajoittaa yhtiövastuun käyttöä emoyhtiön tuotevastuuun perusteena. On tosin esitetty (Rodhe, sit. per Ruuska 1987 s. 506), että jos emoyhtiö on myötävaikeuttanut sellaisen OYL:n säädöksen tai yhtiöjärjestysmääräyksen rikkomiseen, jonka tarkoituksesta on velkojen suojaaminen, velkoja voisi tytäryhtiön vastuukyyttömyytilanteissa vaatia korvausta emoyhtiölle. Emoyhtiön huolellisuudelle voitaneen lisäksi asettaa suuremmat vaatimukset kuin tytäryhtiön muille osakkeenomistajille.

⁶² Vastuusamastuksesta yleiseltä kannalta ks. esim. af Schultén 1984 s. 77 ss., Leppänen 1991 s. 271 ss., KM 1992:32 s. 355 ss., Toivainen LM 1995 s. 278 ss. ja Huttunen 1996 s. 5 ss. sekä erityisesti tuotevastuuuta silmälläpitäen Ruuska 1987 s. 506 ss. Tuotevastuutilanteissa suhteellisen laajaa vastuusamatusmahdollisuutta puoltaa mm. se seikka, että yhtiön velkojan oikeussuojaaineista esimerkiksi vakuudet eivät ole vahingonkärsijöiden käytettävissä.

tarkoitetaan yhtiöoikeudessa sitä, että osakkeenomistaja voi ilman lainsäädöksen tukea – ja itse asiassa osakeyhtiön käsitteenmukaisen velkavastuujärjestelmän vastaisesti – joutua suoraan henkilökohtaiseen ja rajoittamattomaan vastuuseen yhtiön velvoitteista. Tässä doktriinissa emoyhtiön vastuuta tytäryhtiön veloista puoltavina mahdollisina seikkoina esitetään muun muassa emoyhtiön vaikutus tytäryhtiön johtoon,⁶³ yhtiöiden omaisuksien sekoittuminen ja tytäryhtiön liian vähäinen pääoma. Tuotevastuutilanteissa vastuusamastuksen voitaisiin ajatella tulevan kysymykseen muun muassa silloin, kun tytäryhtiötä on väärinkäytetty keskittämällä vaarallisten tuotteiden valmistus tytäryhtiöön. Asetelma on tällöin usein se, että emoyhtiö saa tytäryhtiön toiminnan taloudellisen hyödyn ilman, että sen tarvitsisi kantaa vastaavaa liiketoimintariskiä.

Vastuusamustusargumenttien merkitys voi joissakin tapauksissa olla erilainen sen mukaan, onko kyseessä on suhde yhtiön ”vapaaehtoisuuteen” velkojiin eli sopimuskumpaneihin vai esimerkiksi ulkopuoliin vahingonkärsijöihin, jotka eivät ole joutuneet korvausvelkojan asemaan samalla tavoin vapaaehtoisesti. Edellisessä tapauksessa velkojan vaadetta voidaan joissakin tapauksissa turvata myös sellaisilla etukäteisillä sopimuksilla ja muilla järjestelyillä, jotka eivät ole esimerkiksi sopimusnulkoisen korvausvelkojan suojava. Voitaisiin ajatella, että jälkimäisessä tapauksessa samustusargumentit saavat ”ei-vapaaehtoisen” velkojan intressien vuoksi erityisen merkityksen.⁶⁴ Tämä jaottelu ei kuitenkaan merkitse, että samustusargumenteilla ei olisi merkitystä myös vapaaehtoisten velkojen kannalta. Tarkka erottelu sopimusperusteisen ja sopimusnulkoisen velkojanaseman välillä on sitä paitsi oikeuskehityksen myötä menettänyt osan merkitystään, ja tuotevastuu sijoittuu luonteensa mukaisesti näiden perinteisten vastuuperusteiden välimaastoon.

Muutakin kuin yhtiöoikeudellista perustetta emoyhtiön vastuulle voidaan löytää silloin, kun emoyhtiö on markkinoinnissa tai muutoin luonut sellaisen kuvan, että se on tytäryhtiön valmistamien tuot-

⁶³ Mm. Wilhelmsson 2001 s. 253 ss. korostaa vaikutusvallan keskeistä merkitystä samastuksen yhteydessä.

⁶⁴ Ks. Wilhelmsson 2001 s. 259 ss.

teiden takana.⁶⁵ Jos tämä vaikutelma aiheutuu tuotteessa olevasta erottamiskykyisestä tunnuksesta, vastuu syntyy suoraan TVastuuL:n nojalla (5 § 3 kohta). Mutta lainkohta ilmentää yleisempääkin ajatusta, jonka mukaan yritystä kohtaan tunnetun luottamuksen hyväksikäytöllä markkinoinnissa on merkitystä tuotevastuulle. Emoyhtiön tällainen toiminta voitaneen ottaa huomioon sen tuotevastuuun kanalta yhdessä tytäryhtiörakennelmaan liittyvien vastuusamastus- ja muiden näkökohtien kanssa.⁶⁶

8.5 Tuotevastuuseen liittyvä dokumentaatio

TVastuuL:n voimaan tultua yrityksille on entistä tärkeämpää pitää saatavilla dokumentoidut tiedot vastuun kannalta keskeisistä liikesuhteista ja tapahtumista. Keskeiset dokumentaatiokohteet eroavat jonkin verran eri vastuusubjektien liiketoiminnassa.⁶⁷

Tuotteen valmistajalla tulee olla tiedot muun muassa (1) *osatuotteiden valmistajista*, (2) *osatuotetoimitusten päivämäärästä* ja (3) *itse tuotteiden liikkeellelaskun päivämäärästä*. Osatuotteiden valmistajat ovat osaltaan tuotevastuussa, ja niitä koskevien tietojen säilyttäminen on muun muassa regressin kannalta tärkeää. Osatuotetoimitusten ja tuotteiden liikkeellelaskun päivämäärät taas ovat monessa suhteessa vastuun kannalta ratkaisevia. Valmistaja ei esimerkiksi ole vastuussa, jos tuotteen turvallisuuspuute on syntynyt liikkeellelaskun jälkeen (TVastuuL 7.2 §), ja lain mukaisten vaatimusten absoluuttinen 10 vuoden vanhentumisaika lasketaan niin ikään siitä, kun korvausvelvollinen laski tuotteen liikkeelle (9.2 §).

Mainitut absoluuttisen vanhentumisajan kuluttuakin on tärkeää voida todistaa saatavan vanhentuneen. Sen vuoksi dokumentaatio on säily-

⁶⁵ Ks. tästä argumentista erityisesti Immonen 1999 s. 56 ss. Kuten Immonen esittää, tällöin on kysymys yleisestä sopimusoikeudellisesta toisen osapuolen harhaanjohtamisen kiellosta. Wilhelmsson (2001 s. 260 ss.) tuo esiin intressin suojaata toisen osapuolen luottamusta siihen, kuka on sen todellinen vastapuoli sopimusessa.

⁶⁶ Ruuska 1987 s. 509 ss.

⁶⁷ Seuraava erittely perustuu Nelson-Jonesin ja Stewartin esitykseen (1988 s. 106 s.).

tettävä pitempään kuin kymmenen vuotta siitä, kun korvausvelvolliinen laski tuotteen liikkeelle.

Muista TVastuuL 5 §:ssä mainituista vastuusubjekteista *maahan-tuojien* on edellä mainituista syistä säilytettävä tiedot (1) *valmistajasta*, (2) *ajankohdasta, jolloin valmistaja toimitti tuotteen edellä* mainituille vastuusubjekteille, ja (3) *ajankohdasta, jolloin tuote laskettiin edelleen liikkeelle*. Vaikka TVastuuL 5 §:ssä tarkoitettu *markkinointivastuussa* oleva elinkeinonharjoittaja ei kuuluisi tuotteen jakeluketjuun, sen on regressin kannalta aihetta säilyttää tarvittavat tiedot valmistajasta.

Liikkeellelaskun perusteella toissijaisesti (TVastuuL 6 §) vastuussa olevien säilytettäviä tietoja ovat muun muassa (1) tiedot tuotteen *valmistajasta* ja muista ensisijaisista vastuuvelvollisista tai ainakin siitä, joka on *tarjonnut toissijaiselle vastuusubjektille tuotetta kaupaksi*. Lisäksi on dokumentoitava (2) toissijaiseen vastuusubjektiin kohdistetut *tuotevastuuvaatimukset ja niiden ajankohta*, jotta voitaisiin varmistaa TVastuuL 6 §:n mukaisen ilmoituksen ensisijaisesta vastuusubjektista antaminen lankohdan mukaisessa kohtuullisessa ajassa korvausvaatimuksen tai muun ilmoituspyynnön saamisesta. Myös liikkeellelaskijoiden on lisäksi aihetta säilyttää tiedot (3) *oman liik-keellelaskun ajankohdasta*.

Se, joka on vastuussa vain tuotteen liikkeellelaskun perusteella, voi yrittää välttää tuotevastun myös kiinnittämällä tuotteeseen mahdollisimman pysyvästi merkinnän valmistajasta tai maahantuojasta (ks. TVastuuL 6 §). Se taas, joka on vastuussa tuotteeseen kiinnitetyn erottamiskyisen tunnuksen perusteella (markkinointivastuu), voi harkita tällaisesta markkinoinnista vetäytymistä kieltemällä tunnuksen käytön tuotteiden yhteydessä.

Kaikkien edellä mainittujen vastuusubjektienvaihtoehdot voidaan lisäksi olla aihetta dokumentoida yleensäkin kaikki *tuotevastuseen perustuvat vaati-mukset*, jotka esitetään kyseistä yritystä vastaan. Paitsi että näillä tiedoilla voi olla merkitystä vastuun mahdollisen vanhentumisen arvioinnissa, niistä voi myös olla väillistä hyötyä tuotekehittelyn, varoitusten ja muiden tuoteturvallisuustoimien sekä tuotevastuuriskien hallinnan suunnittelussa.

8.6 Vakuutukset

Tuotevastun *vakuuttaminen* on kehittynyt yhdeksi keskeisistä yrityksen tuotevastuuriskien hallintakeinoista. Vakuutuksin voidaan sekä turvata vahingonkärsijöiden todellisia mahdollisuksia saada hyvitystä että estää korvausvastun käymistä liian rasittavaksi vastuusubjektienvaihtoehdoille. Kun vakuutusmaksut vaikuttavat tuotteiden hintoihin, vahinkoriskit saadaan myös jaetuksi tuotteen käyttäjäkunnan kannettaviksi.

Muun muassa esitetyjen seikkojen vuoksi on toisinaan kannatettu *tuotevastuuvakuuutuksen* pakollistamista.⁶⁸ Näin saataisiin estetyksi muun muassa se tilanne, että kuluttajat ostaisivat vakuuttamisen laiminlyöneiden elinkeinonharjoittajien tuotteita niiden edullisempien hintojen vuoksi. Pakollisen vakuutuksen on katsottu soveltuvan muun muassa niissä tapauksissa, joissa tuote hyväksytään siihen liittyvistä turvallisuusriskeistä huolimatta (niin sanotut "systeemivahinkotapaukset").⁶⁹ Toisaalta esimerkiksi vastuu kehittelyvahingoista on niiden ennakomattomuuden vuoksi vaikea kohde vakuutukselle. Käytännössä tästä ei kuitenkaan ole katsottu aiheutuvan ongelmia.⁷⁰

Tuotevastuuvakuuutuksen käyttökelpoisuudelle on merkitystä muun muassa sillä, miten vakuutus vaikuttaa tuotteiden *hintoihin*. Hintavaikeutukset ovat olleet ongelmana lähiin USA:ssa, jossa tuotevastuuvaatimusten suuri määrä ja vahingonkorvausten korkea taso ovat joissakin tapauksissa nostaneet vakuutusmaksuja niin paljon, että kyseiset tuotteet ovat tulleet kilpailukyvyttömiksi. Ongelmat johtuvat kuitenkin selvästi amerikkalaisen tuotevastuujärjestelmän erityispiirteistä, eivätkä nämä kokemukset siten ole siirrettävissä TVastuuL:n mukaiseen järjestelmään. Sen lähtökohdathan poikkeavat vastuun objektiivisuudesta huolimatta olennaisesti USA:n järjestelmästä.⁷¹

Toisena vakuuttamiseen liittyvänä ongelmana on pidetty sitä, että korvausten maksaminen vakuutuksesta voi olla ristiriidassa vahingon-

⁶⁸ Väntsi 1991 s. 82. Ks. myös Dahl 1973 s. 507 ss.

⁶⁹ Dahl 1973 s. 515. Ks. "systeemivirheestä" kuitenkin edellä jakso 4.2.1.

⁷⁰ Ks. esim. HE 119/1989 s. 35. TVastuuL:n voimaantulo on kuitenkin antanut aiheen kehittää olemassa olevia tuotevastuuvakuuutuksen ehtoja mm. siksi, että vakuutuksen on katettava objektiivinen ja kehittelyvahinkoihin ulottuva vastuu.

⁷¹ Ks. mm. Sevón 1989 s. 584 ss. Yhdysvaltain järjestelmästä ks. jäljempänä jakso 8.7.

korvauksen ennaltaehkäisevän tarkoitukseen kanssa. Jos korvausvelvolisuus ei jää rasittamaan vahingonaiheuttajaa, vahinkojen välittämiseksi tarvittavasta turvallisuudesta ei ehkä välitetä huolehtia niin tehokkaasti kuin jos täysi vastuu sattuvista vahingoista olisi uhkaamassa.⁷² Keinoina tällaisen *moral hazard*-ilmiön hallitsemiseksi tulevat kysymykseen muun muassa vakuutusyhtiön *regressioikeus* vahingon aiheuttanutta vastaan, vahingonaiheuttajan riittävän korkeaa *omavastuu* vahingoista ja *vakuutusmaksujen porrastaminen* kohteiden vahinkoalittiuden mukaan.⁷³

Tuotevastuuvakuuutuksen kannalta TVastuuL:n voimaantuloon liittyneet epävarmuustekijät eivät pääosin ole aiheuttaneet voittamatonta ongelmia.⁷⁴ Objektiivisen tuotevastuuuperusteen omaksumisen arveltiin lisäävän vahingonkorvausvaatimusten lukumäärää voimakkaasti ja nostavan vakuutusmaksuja vastaavasti; tässä yhteydessä arvioitiin muun muassa kehittelyvahinkoriskin vaikutusta vakuutusmaksuihin.⁷⁵ Toisaalta arvioitiin myös, hyvin perustein, ettei kehityriskin sisällyttäminen vastuuseen useimmilla aloilla johda maksujen mainittavaan nousuun.⁷⁶ Nyt kun tuotevastuudirektiiviin perustuvien säännösten voimassaolojalta on useiden vuosien kokemuksia eri jäsenvaltioista, arvioidaan tuotevastuuvaatimuksista johtuvien riskien lisääntyneen vain jossain määrin.⁷⁷ Tuotevastuuvakuuutusten

⁷² Ks. esim. Dahl 1973 s. 507 ss. ja Väntsi 1991 s. 79 s.

⁷³ Vrt. Lindmark 1988 s. 65, joka ihmettelee vakuutusyhtiöiden välinpitämättömyyttä sen suhteen, miten asiakasyritykset hoitavat tuoteturvallisuustyönsä. Vrt. myös Väntsi 1991 s. 80, joka tuntuu epäilevän, onko tehokas torjuntatyö lainkaan vakuutusyhtiöiden edun mukaista.

⁷⁴ Ks. tuotevastuudirektiivin voimaantulosta vakuutuksen näkökulmasta esitetyistä arvioista Kemp 1989 s. 32 ss.

⁷⁵ Ks. mm. Pälsi 1988 s. 127 ja Kemp 1989 s. 33 s. ja 37. Kemp esittää arvion, jonka mukaan keskimääräinen nousu olisi 20 % ja nousu vaihtelisi tuoteryhmittään välillä 0–100 %. Tuotevastuuvakuuutuksen volyyymi oli Suomessa monin tavoin kasvanut jo TVastuuL:ia edeltävänä aikana. Vakuutusten lukumäärä oli 1980-luvulla nelinkertaistunut ja vakuutusmaksutulot olivat kasvaneet kaksoikymmenkertaisiksi. Maksettujen vakuutuskorvausten yhteismäärä ja korvausmäärä vahinkotapahtumaa kohti olivat jo 1980-luvun alkuvuosina kolminkertaistuneet. Ks. Pälsi 1988 s. 125 ss.

⁷⁶ Ks. esim. HE 119/1989 s. 35.

⁷⁷ European Commission Study 2003 s. 25. Tulos perustuu tutkimukseen, jolla on selvitetty kuluttajien, tuottajien, vakuutusyhtiöiden ja tuotevastuuasioita käsittelevien julkisen ja yksityisen sektorin lakiosten käsitystä.

kustannukset eivät ole merkittävästi nousseet, ja esimerkiksi Suomessa vakuutusmaksujen nousu on ollut erittäin pieni.⁷⁸

Tuotevastuuvakuuutusten kattavuus Euroopassa on viime vuosina kuitenkin vähentynyt, samalla kun tuotevastuuvaatimusten lukumäärä ja korvausten rahamäärä ovat nousseet. Myös vakuutusturvan hinta vaihtelee merkittävästi eri maissa.⁷⁹

Muina mahdollisina epävarmuustekijöinä on mainittu tuomioiden kansainvälisistä tunnustamista ja täytäntöönpanoa koskevien sääntöjen lisäämä mahdollisuus sopia tuotevastuuksymyksien käsittelystä tietyn maan tuomioistuimessa, mihin liittyy riski vieraan valtion poikkeavien tuotevastuuunormien soveltamisesta.⁸⁰ Tätä riskiä kuitenkin vähentää olennaisesti tuotevastuudirektiivin aikaansaama normien yhdenmuksainen ja nimenomaan Suomen kannalta se, että TVastuuL noudattaa keskeissä optiokohdissa ankarampaa tuotevastuudirektiivissä sallittua vaihtoehtoa.⁸¹

Se, että liikkeellelaskuun perustuva vastuu on TVastuuL 6 §:n muukaan toissijaista, tasoittaa vakuutusmaksuja tällaisen vastuun vakuutamisessa.⁸² Edellytyksenä tietyistä on, ettei vastuun toissijaisuutta ole esimerkiksi valmistajan kanssa tehdyn sopimuksin poistettu. Ensisisäisesti vastuuvelvollisen maahantuojan taas tulisi yrittää sopimuksin estää se, etträ esimerkiksi ulkomainen valmistaja voisi regressivaatimusta vastaan vedota kotimaansa normeihin, joiden mukaan tuotevastuu edellyttää tuottamusta. Myös tällaisilla seikoilla voi olla vaikutusta vakuutusmaksuihin.

Tuotevastuuvakuuutus kattaa TVastuuL:n voimaan tultua sovellettavien ehtojen mukaan⁸³ vastuuvakuuutuksena vakuutuksenottajan elin-

⁷⁸ COM(95) 617 final s. 2 ja KOM(2000) 893 lopull. s. 18.

⁷⁹ Tucker 2003 s. 20 ss.

⁸⁰ Kemp 1989 *ibid.*

⁸¹ Ks. edellä jakso 1.3. Tuomioiden tunnustamista ja täytäntöönpanoa koskevat Brysselin tuomioasetus soveltuu lisäksi vain EY:n jäsen maiden välillä ja Lagon sopimus vain ETA-valtioiden välillä. Esimerkiksi USA, jonka järjestelmään liittyy suuria tuotevastuuriskeja, jää siten niiden ulkopuolelle. Ks. edellä jakso 2.5.

⁸² Vrt. Pälsi 1988 s. 127, jonka mukaan myös tuotevastuuuta koskevat rajoituslausekkeet saattavat alentaa vakuutusmaksuja.

⁸³ Seuraavassa mainittavat vakuutusehdot perustuvat suomalaisen vakuutusyhtiöiden (Tapiola, Pohjola, Fennia ja Veritas) vakioehdoihin, jotka ovat useimmissa mainituissa suhteissa melko yhdennemukaiset. Ks. vastaavista ruotsalaisista vastuu-

keinotoiminnassa liikkeelle laskeman tuotteen virheellisyystä tai puutteellisesta turvallisuudesta toiselle aiheutuneet henkilö- ja esinevahingot. Myös mahdolliset tuotevastuuva koskevat oikeudenkäyntikulut korvataan vakuutusmääärän puitteissa.

Vakuutuksenottaja myös osallistuu vakuutetun elinkeinonharjoittajan vahingonkorvausvelvollisuuden selvittämiseen ja neuvottelee vahinkonkäijän kanssa. Vakuutusyhtiöllä on ehtojen mukaan oikeus ottaa mahdollinen korvausoikeudenkäynti vahingonkärsijää vastaan hoidettavakseen.⁸⁴ Jos vakuutuksenottaja ei hyväksy vakuutusyhtiön vahinkonkäijän kanssa neuvottelemaa korvausratkaisua, vakuutusyhtiön vastuu rajoittuu normaalisti tällaisen ratkaisun mukaiseen määrään.

Vakuutus kattaa ne vahingot, jotka *vakuutuksenottaja on lain mukaan velvollinen korvaamaan*. Vakuutussuoja ei siten ulotu niihin korvauksiin, joiden suorittamisvelvollisuus perustuu vain vakuutuksenottajan vapaaehtoiseen myöntämiseen.⁸⁵ Vakuutuksen korvauspiiri on TVastuuL:n soveltamisala suppeampi muun muassa siinä, että vakuutuksen ulkopuolelle jäävät välilliset vahingot ja puhtaat varallisuusvahingot. Myöskään vahinkoja, jotka on aiheutettu tahallisesti

vakuutusehdoista esim. Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 200 ss. ja aikaisemmista ehdoista Pälsi 1988 s. 117 ss. – Ehtojen mukaan vakuutus on voimassa vain Euroopassa tai jos se kattaa muun mailman, poikkeus on tehty USA:n ja Kanadan suhteeseen niiden poikkeuksellisten tuotevastuuriskien takia (ks. jäljempänä jakso 8.7). Ks. myös Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 203.

⁸⁴ Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 204 ss. ja Howells 2000, jakso 10.49 ss.

⁸⁵ Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 205 ja Howells 2000, jakso 10.49. Toisaalta jos vakuutusyhtiö kieltyy hyväksymästä sopimusta, jonka vakuuttetu on tehnyt kolmannen kanssa korvauksesta, vakuutusyhtiö voi Howellsin mukaan (*ibid.*) joutua korvaamaan oikeudenkäynnissä mahdollisesti tuomittavan tästä suuremman korvauksen jopa siinä tapauksessa, että se ylittäisi vakuutusmääränsä. Suomalaisissa ehdoissa varataan yleensä vakuutusyhtiölle oikeus ottaa kantaa korvauksen määrään. Esimerkiksi Pohjolan ehtojen mukaan vakuutusyhtiö ei ole sidottu siihen määrään, jolla vakuutuksenottaja korvaa vahingon, sopii siitä tai hyväksyy vaatimuksen, elleivät korvausmääri ja peruste ole ilmeisesti oikeat. Howellsin esittämän säännön tueksi voidaan kuitenkin myös suomalaisia ehtoja sovellettaessa esittää painavia perusteita.

tai törkeällä tuottamuksella eikä vahinkoja, jotka johtuvat yritysjohdon tieteen tapahtuneesta säänöstön ja virallismääräysten rikkomisesta, ei korvata vakuutuksesta.⁸⁶ Vakuutussuoja ei liioin kata tuoteesta tuotteelle itselleen aiheutuneita vahinkoja, joka rajoitus vastaa TVastuuL:ia. Vakuutuskorvausta rajoitetaan lisäksi markkamääristä ylärajaa koskevin ehdoin. Jo ennen TVastuuL:ia vakuutuksissa on myös sovellettu suhteellisen *korkeita omavastuuosuuksia*.⁸⁷

Vakuutuksenottajan tavanomaisista velvollisuuksista on tuotevastuuvakuutuksen yhteydessä otettava huomioon muun muassa sopimusentekovaiheen *tiedonantovelvollisuus*, joka merkitsee lähinnä totuusvelvollisuutta vastattaessa vakuutuksenantajan kysymyksiin (VakSopL 22–24 §). Vakuutuskauden aikana vakuutusturvaan voivat vaikuttaa muun muassa *vaaran lisääntymiseen* liittyvien (ilmoitus)-velvollisuuksien (VakSopL 26 ja 27 §) sekä vahingon syntymistä estäviä tai rajoittavien *suojeluohjeiden* ja vakuutustapahtuman satuessa tai uhateissa voimassa olevan *pelastamisvelvollisuuden* noudattaminen (VakSopL 31 ja 32 §).

Vakuutussuojan ulkopuolelle voivat edellä mainittujen rajoitusten vuoksi jäädä muun muassa vahingot, jotka johtuvat siitä, että valmistuksessa on pyritty kustannussäästöihin tuotteen turvallisuuden kustannuksella.⁸⁸

8.7 Suhtautuminen riskialttiisiin markkinoihin

Tuotevastuuunormien kansainvälinen yhdenmukaistaminen on vähenänyt siitä johtuvia riskejä, että yrityksen tuotevastuu voi joutua arvioitavaksi kotimaisista säänöksistä olennaisesti poikkeavan järjestelmän mukaisesti. TVastuuL poikkeaa ankarampaan suuntaan tuo-

⁸⁶ Vakuutuksesta ei liioin korvata kustannuksia, jotka johtuvat tuotteen reklamatiosta, palauttamisesta, korjaamisesta, vaihdosta tai markkinoilta poistamisesta. Ns. recall-menetelyn kustannuksia ei siis korvata tuotevastuuva vakuutuksen perusversiossa, mutta tästä riskiä varten voidaan hankkia täydentävä vakuutussuoja.

⁸⁷ Ks. esim. Pälsi 1988 s. 130 ja Lindmark 1988 s. 66.

⁸⁸ Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 214.

tevastuudirektiivin perustekstistä ja joidenkin muiden EU:n jäsenvaltioiden lainsäädännöistä.⁸⁹ USA on kuitenkin huomattava markkina-alue, jonka tuotevastusääntely perustuu edelleen osittain erilaisiin lähtökohtiin kuin tuotevastuudirektiivi.

USA on ollut edelläkävijämäitä *objektiivisen tuotevastuuun* voimaansaattamisessa.⁹⁰ Ero eurooppalaisiin järjestelmiin on supistunut, kun tuotevastuudirektiivin perustuva objektiivinen sääntely on saatettu voimaan jäsenvaltioissa. Silti jäljelle jää erilaisista lähtökohdista johtuvia eroja, jotka yhdistyneinä vastuun toteuttamista koskeviin menettelyseikkoihin voivat merkitä tuotevastussubjekteille eurooppalaisiin järjestelmiin verrattuina huomattavia lisäriskejä.

USA:n tuotevastujärjestelmän taustalla on angloamerikkalaisen vahingonkorvausoikeuden perusjottelu sopimus- ja rikkomusperustaiseen vastuuseen (*liability in contract – liability in tort*). *Sopimusoikeudellisena* perusteenä tuotevastuulle on sovellettu *takuuta* (*warranty*), ja säännöksistä ovat keskeisen merkityksen saaneet liittovaltiollisen kauppalain (Uniform Commercial Code, UCC) säännökset *nimenomaista tai hiljaisista takuista* (express/implied warranties; sec. 2-313–2-316) objektiivisen vastuun perusteina. Nimenomaisenä takuuna pidetään kaupanteoon vaikuttavia tavaraa koskevia lausumia kuten kaupanteon yhteydessä tai markkinoinnissa annettuja lupauksia, ilmoituksia ja näytteitä tavaran ominaisuuksista. Hiljainen takuu mm. tavaran käyttökelpoisuudesta (*fitness for purpose*) taas katsotaan annetuksi aina kaupanteon yhteydessä.⁹¹

Rikkomusvastuuun alueelta tuotevastuuun perusteenä on tullut kysymykseen ankara vastuuperuste (strict liability in tort), jonka erityiseksi soveltamisalueksi on muodostunut poikkeuksellisen vaarallisiin tuotteisiin tai toimintoihin liittyvä vastuu (abnormally dangerous products or activities).

⁸⁹ Ks. eri maiden lakiensuhteesta tuotevastuudirektiiviin edellä jakso 1.3.1.

⁹⁰ Ks. USA:n järjestelmästä ja sen kehityksestä yleisesti Boström 1987 s. 540 ss., Pulkkinen 1987 s. 444 ss., Pälsi 1988 s. 10 ss., Summers 1990 s. 25 ss. ja Blomstrand – Broqvist – Lundström 2002 s. 52 ss. Suppea Yhdysvaltain tuotevastujärjestelmän esitys on Phillips 2003.

⁹¹ Owen – Madden – Davis 2000, Vol. 1, jakso II.

Tuotevastuutilanteissa takuiden merkitys on ulotettu sopimuksen osapuolten piiriin ulkopuolelle.⁹² Hiljaisen takuun katsotaan kulkevan tuotteen mukana valmistajalta tuotteen käyttäjälle, joka voi vedota takuuseen tuotevastuuun perusteenä. Ulkopuolin vahingonkärsijä voi vedota myös nimenomaiseen takuuseen, mutta tällöin edellytetään, että hän on tiennyt takuusta ja luottanut siihen.

Rikkomusperustaisen tuotevastuuun alueella on edelleen mahdollista ajaa tuottamukseen (*negligence*) perustuva kannetta. Vastuuperusteena on sovellettu myös rikkomusperusteista harhaanjohtamista (*tortious misrepresentation*). Oikeuskäytännössä keskeiseksi vastuuperusteeksi on kuitenkin kehittynyt objektiivinen vastuu, joka on kirjattu myös Restatement of Torts -säännöstöön, sec. 402A.⁹³ Vastuuperusteena on tuotteen puutteellinen kunto, joka on kohtuuttoman (*unreasonably*) vaarallinen käyttäjälle tai kuluttajalle tai hänen omaisuudelleen. Kaiken huolellisuuden osoittaminenkaan ei vapauta valmistajaa tai myyjää, ja vastuun ulottuminen sopimussuhteiden ulkopuolelle todetaan niin ikään nimenomaisesti.

Tuotevastuuriskejä nostaa myös se, että korvausoikeudellisen syyyteiden näytämiseen liittyviä ongelmia on vahingonkärsijän kannalta helpotettu erilaisilla teorioilla, jotka perustuvat samanlaisia tuotteita markkinoivien yritysten yhteisvastuuseen (*joint liability*). Vastuuta voidaan yritysten kesken tietyin edellytyksin jakaa markkinoinsuhteissa (*market share liability*).⁹⁴

Eurooppalaisten viejen ja muiden tuotevastussubjektioiden kannalta merkittävästi riskitekijänä USA:n markkinoilla on pidettävä muun muassa takuuajatteluun liittyvä taipumusta katsoa lähes mikä tahansa markkinointilausuma nimenomaisenä takuuna vastuuperusteeksi. Tuoteinformaation totuudenmukaisuus myös markkinoinnissa on siis olennaisen tärkeää. Hiljaiseen takuuseen perustuvan vas-

⁹² Ks. rikkomusperustaisesta tuotevastuusta Owen – Madden – Davis 2000, ibid. Ks. myös Boström 1987 s. 545 ss. ja Pulkkinen 1987 s. 446 ss.

⁹³ Restatement of the Law Second, Torts: American Law Institute 1965. Ks. säännöstön syntyvaiheista ja sääntelyn keskeisistä pulmakysymyksistä Summers 1990 s. 28 ss.

⁹⁴ Owen – Madden – Davis 2000, Vol. 2, jaksot 24 ja 27.

tuun eliminoimiseksi taas on erityistä huomiota kiinnitettävä tuotteen käyttöohjeiden ja varoitusten selkeyteen ja kattavuuteen. Keskeistä on myös huolellinen tuoteturvallisuustyö, jolla tosin objektiivista tuotevastuuta ei voida ehdottomasti torjua. Vastuuperusteena pidettävän kohtuullisen turvallisuuden arvioinnissa huolellisesti hoidetulle tuoteturvallisuudelle on kuitenkin jossakin määrin annettu merkitystä.

Nimenomaan kehittelyvahinkojen yhteydessä on huolellisuusarvioinnin vuoksi joissakin tapauksissa ilmennyt jopa selvää horjuvuutta objektiivisen ja tuottamusvastuun välillä. Vastuuta on nimittäin toisinaan arvioitu sen perusteella, mistä vaaroista olisi tullut saatavilla olevan tietämyksen perusteella varoittaa (failure to warn), jolloin ollaan ainaakin hyvin lähellä tuottamusarvointia.⁹⁵

Olennaisimmat riskit USA:n tuotevastuujärjestelmässä liittyvät kuitenkin koko *vahingonkorvausoikeuden* ja *oikeudenkäynnin* erityispiirteisiin.⁹⁶ Keskeistä on tuomittavien *vahingonkorvausten erittäin korkea taso* verrattuna useiden Euroopan maiden korvauskäytäntöön; varsinkin aineettomista vahingoista tuomittavat korvaukset ovat esimerkiksi suomalaisiin verrattuina aivan eri tasolla.⁹⁷ Lisäksi *oikeudenkäyntikulut* nousevat suuraksi, kun tuotteen kohtuullista turvallisuutta voidaan joutua selvittämään molempien osapuolten haastaman suuren asiantuntijajoukon avulla.⁹⁸

⁹⁵ Ks. varottamisvelvollisuuden täyttämisen merkityksestä Owen – Madden – Davis 2000, Vol. 1, jakso 9 sekä Clark 1989 s. 80 ss. ja 169 ss.

⁹⁶ Ks. tuotevastuuoikeudenkäyntien erityispiirteistä Owen – Madden – Davis 2000, Vol. 2, jakso IX.

⁹⁷ Ks. esim. Dufwa 1975 s. 15 s. Ks. myös Pälsi 1988 s. 128 ja Väntsi 1991 s. 78. Suomen verrattain alhaisesta korvaustasosta ks. edellä jakso 1.3.1. – Myös rangaistusluonteisten vahingonkorvausten (punitive damages) tuomitsemisen nostaa USA:ssa korvausmääriä. Ks. Owen – Madden – Davis 2000, Vol. 2, jakso 18 ja Boström 1987 s. 549.

⁹⁸ Ks. mm. Pälsi 1988 s. 15 ja Clark 1988 s. 178 ss. ja 184. Mittaviin oikeudenkäyntikuluihin vaikuttaa myös ns. contingency fee -järjestelmä, jossa asianajaja sopii palkkiokseen osuuden voitosta. Ryhmäkanteen (class action) mahdollisuus on tehokas ase suuren vahingonkärsijäjoukon vaatimusten toteuttamiseksi. Ks. Owen – Madden – Davis 2000, Vol. 2, jakso 26.

Paras keino USA:n kaltaisiin markkinoihin liittyvien erityisriskien hallitsemiseksi olisi kyseisten *markkinoiden välttäminen*. Jos tämä ei kuitenkaan ole mahdollista tai tarkoituksenmukaista, on turvauduttava muihin riskienhallintakeinoihin.

Ns. *long arm*-statuutin⁹⁹ nojalla USA:n tuotevastuunormeja voidaan soveltaa muun muassa kaikkiin ulkomaisiin valmistajiin, jos niiden tuotteita myydään USA:ssa tai jos tuotteiden voidaan olettaa muutoin esimerkiksi toisen tuotteen osana joutuvan USA:n markkinoille.

Eurooppalaisten viejen on aihetta pyrkii rajoittamaan tai jakamaan vastuutaan amerikkalaisten sopimusosapuolten kuten jälleenmyyjien kanssa tehtävissä *sopimuksissa*, vaikka suhteessa vahingonkärsijään vastuunrajoituksia todennäköisesti pidetään tehottomina.¹⁰⁰

Keskeinen riskienhallintakeino on kuitenkin *vakuutus*. Yleinen tuotevastuvakuutusehtojen mukainen vakuutus ei tosin ole voimas sa Euroopan ulkopuolella. Vakuutukset USA:n markkinoita varten tehdään yleensä erikseen rääätalintynä.¹⁰¹

⁹⁹ Ks. Boström 1987 s. 542.

¹⁰⁰ Ks. Boström 1987 s. 551 s.

¹⁰¹ Boström 1987 s. 553.